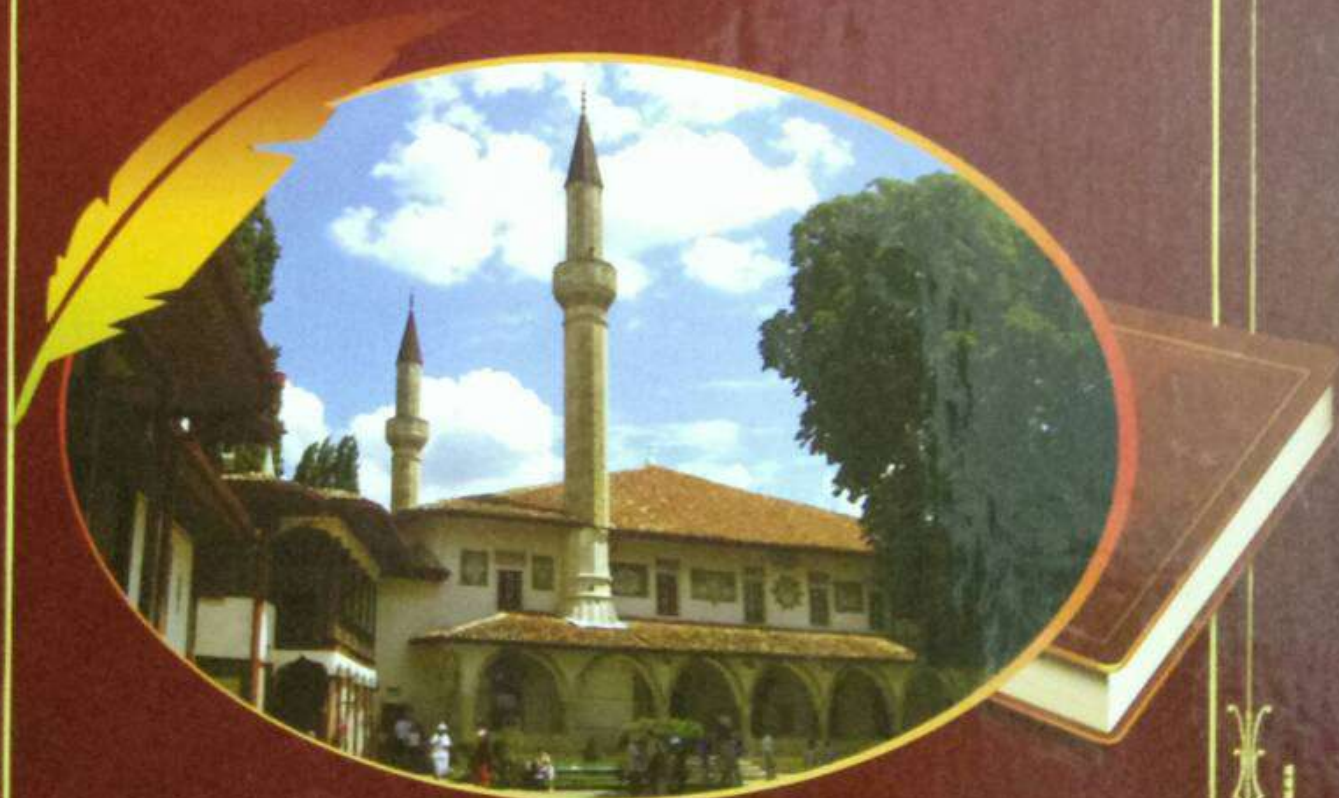

Закир
КЪУРТНЕЗИР

КЪЫРЫМТАТАР ЭДИПЛЕРИ

*Омюр ве яратыджылыклары
акъкъында къыскъа малюматлар*

Закир КЪУРТНЕЗИР

КЪЫРЫМТАТАР ЭДИПЛЕРИ

*Омюр ве иджадий фаалиетлери акъкъында
къыскъа малюматлар*

Толдурылгъан, тюзельтильген экинджи нешири

Симферополь
2014 г.

ББК
Н

Н Къуртнезир 3.

Къырымтатар эдиплери: *Омюр ве иджадий фаалиетлери акъкъында къыскъа малюматлар. Толдурылгъан, тюзельтильген экинджи нешири.* — Симферополь: КъДЖИ «Къырымдевокъувпеднешир» нешрияты, 2014. — с. : фото. — Къырымтатар тилинде.

ISBN 978-966-354-

ББК

Н Къуртнезир 3.

Къырымтатар эдиплери: *Омюр ве иджадий фаалиетлери акъкъында къыскъа малюматлар. Толдурылгъан, тюзельтильген экинджи нешири.* — Симферополь: КРП «Видавництво «Кримнавчпеддержвидав», 2014. — с. : фото. — Кримськотатарською мовою.

ISBN 978-966-354-

ББК

ISBN 978-966-354-

© Къуртнезир 3., 2014
© КРП «Видавництво «Кримнавчпеддержвидав», 2014

БИЗГЕ СЫР ОЛЫП КЕЛЬГЕН ДЮНЯ

Мезкюр китапны яваш-яваш саифелер экенмиз, тамырлары ғыаат тыл-сылмы теренликлерде булунган эдебиятымызнын талии эм пек мераклы, эм де аджныкылы экенинин шааты оламыз. Мераклы ери шундаки, о бар ве зенгин вариетке саиптир.

Джыйынтыктаки макъалелерге бакъанда, пек къадим заманларга далынмаса да, китапта 134 эдибимизнин яратыджылыгы акъкъында кыскадан малюматлар бериле.

Аджныкылысы исе, эдебиятымызнын зенгин хазинесинин къапулары бизим несилимиз ичюн узун йыллар къапавлы олгъанына янып-куймемек мумкюн дегиль.

Китапнын биринджи саифелерине дикъкът этемиз. Махмуд Кырымлы, Халиль огълу Али, Абдулмеджид Эфенди, Мевляна Исхакъ, Ахмедходжа Эфенди, I Менгли Герай, Мухаммед Кямилъ, Резмий Бахадыр Герай, Афифеддин Абдулла эфенди, Абдул Азиз Афиф-заде...

Китапта 1200-инджи сенелерден башлагъан эдебий ёлумызда эвеля Махмуд Кырымлынын аяты ве иджадынен таныш оламыз. Китапта I Менгли Герай, Резмий Бахадыр Герай, Абдулазиз Афиф-заде киби бир сыра сымалар акъкъында сёз юрсетиле, лякин теэссюфлер олсун, оларнын яратыджылыклары акъкъында етерли малюматлар ёкъ. Бойле бакъанда, бу сымалар акъкъындаки малюматлар бизни къандырып оламаз экенлер, оларны китаптан чыкъарып ташламакъ къарарына келесинъ. Терендже тюшюнильгенде исе, бу мерамдан вазгечмеге меджбур оласынъ. Олар яшагъанлар, иджат эткенлер, бельки бутюн дюньяга белли эсерлер де язгъандырлар. Лякин, оларны бизлер бильмеймиз. Огренмеге ве бильмеге чаремиз ёкъ. Чюнки, бойле джиддий ишлерни япмакъ ичюн эдиплеримиз, алимлеримиз ёлланмалар алып, чешит буюк-буюк шеэрлердеки китапханелерде, архивлерде булунмакъ кереклер. Лякин пара олмагъаны ичюн, шимди бу ишлер япылмай.

Советлер заманында, ярым асыр девам эткен сюрюнлик йылларында эдебиятымызнын хазинесине тюшкен эсерлернин, оларнын туткъан ерине, севиесине, мундериджесине, эмиетине дегиль де, мыкъдарына-сайысына бакъаджакъ олсакъ, Ташкенттеки Ѓафур Ѓулам адына Эдебият ве санат нешрияты янындаки кырымтатар эдебияты ве санаты болуги 400-ден зияде китап дердж этти.

Олар, эльбет, чокълары халкымызнын арзу-истеклерини, ана-Ватанга къавушмакъ, адий инсаннын акъ-укъукъларына иришмек ичюн япкъан курашлерини дегиль де, сюрюнликтеки омюрини ялдызлап косьтермеге, эмек джебёсиндеки ярарлыкълары киби муаммаларны котере, акс эте эдилер. Чюнки советлер бирлиги о заман бизим аятымызда, эдебиятымызда ойле олмасыны укум эткен эди. Эдебиятымызда, исе башкъа ёл тутулды — ятып къалгъандже, атып къал принципинде иш корюльди.

«Саф юреклер», «Эгер севсенъ», «Дагълар сонатасы», «Джумертлик киби салмакылы, гузель, эдебият алеминде озьлерине ля йыкъ ер алган романлар

догъдылар. Бу, кырымтатар эдебияты озь умютини джоймады, яшамакъ, инкишаф этмек ичюн курешти, демектир. 1940—1967 сенелеринедже олгъаны киби эджель кьокъусы эсип тургъан бошлукъ ичинде инълеп ятмады.

Вакъыт кечип, вазиет бираз денъишкени — эдиплеримизнинъ эля-аягъыны дегиль де, ой ве тюшюнджелерини, фикир ве зекаве-тини кырышав ичинде сыкъып туткъан совет къурумынынъ фенти азачыкъ зайыфлашкъаны киби, сюрдюнликте яратылмакъта олгъ-ан земане эсерлери сырасына классиклеримизнинъ джевахирлери де кьошулып башладылар. Ашыкъ Умернинъ эки томлугъы дердж олунды (1988, 1990 сенелери).

Решид Медиев, Исмаил Гаспралы киби сымаларнынъ адларыны биле анъмакъ буюк джинает сайылгъан йылларда Шамиль Алядиннинъ оларнынъ омюрини, фаалиетини акс эткен аджайип «Иблиснинъ зияфетине давет», миллетчи сыфатында кьабаатлангъан Абляким Ильмининъ «Ачлыкъ хатдфелери» (Сюндюснинъ хатире дефтеринден) киби повестьер «Иылдыз» меджмуасында дердж олундылар.

Ондан сонъра исе чокъ йыллар девамында эдебият кенъешинде талиль олунуп, дердж этмеге лйыкъ танылгъан, юксек беднийликке саип исе де, эп незарет тешкиятларынынъ тазыйыкы алтында булунгъан Эшреф Шемь-заденинъ «Козьяш дивар» поэма-дестаны, Черкез-Алининъ «Афат» эсери окъуйджыларнынъ элине барып етти.

Даа сонъра исе «Йылдыз» меджмуасынынъ 1998 сенесининъ биринджи санында буюк языджымыз, сюрдюнликте эдебиятымызны яшатмакъ ичюн куреш йылларында яраткъан «Эгер севсенъ», «Рузгярдан саллангъан фенерлер» сонърадан исе, «Иблиснинъ зияфетине давет», «Теселли киби эр кес тарафындан севилип окъулгъан Шамиль Алядиннинъ «Тогъай-бей» адлы тарихий рома-нындан бир парча басыдды. Оны меракънен ркъудыкъ. Лякин теэссюф ки, сонъунда, девамы бар, дейджек сёзлер ерине козьлеримиз шойле сатырларгъа тюшти: «Эдебиятымызнынъ мешур несирджиси Шамиль Алядиннинъ бу романы битмей къалды. Амма романнынъ бойле бир къысмы биле окъуйышжынынъ бутюн къальп ве дикъкъатыны джелъп эте, халкъымызнынъ узакъ кечмиш тарихына далдыра»

«Тогъай-бей» романыны Шамиль агъа козьлеринден шефаат, белинден, эллеринден кучъ-къувети кеткенде язып башлады ве сонъуна чыкъып оламады. Олюм-кегим дюньясы. Не япаджакъсынъ?!

О яш я да кырджыман яшында экенде де, бойле эсерлер яратмакъ ичюн тырышкъандыр. О озь халкъынынъ арзу-истеклерини, мерагъыны ве насыл эсерлер яратмакъ зарур олгъаныны яхшы анълагъан эдип эди. Лякин девир онъа башкъа эсерлер язмагъа меджбур этти. Энъ эсасы о «Тогъай-бей» киби романны о вакъыт язмакъ ичюн архивлерде булунмакъ, материал тогшамакъ керек эди. Лякин о къапулар бизим иджаткярлар ичюн къатиен ортюк эди.

Бундан чокъ йыллар эвельси, советлер девиринде, Эшреф Шемь-заденинъ «Омюр ве яратыджылыкъ» адлы эдебий макъалелер джыйынтыгъыны неширге азырлагъанда мен эдипнинъ эвинде булунгъан ве онынъ иш кабинетине кирмек бахтына наиль олгъан эдим. Оданынъ бутюн бир

диварыны тоддурып тургъан китап рафлары яхшы этип тертип, низамгъа чекильген, анги шаир ве языджыгъа аит экени узерине язылгъан папкаларнен толугъа эди.

Ашыкъ Умер, джевхерий, Эшмырза кибилери. Булар асырлар теренлигинде яткъан сымалар. Ондан да башкъа 1920—1930 сенелернинъ шайрлери ве оларнынъ иджатларындан нумюнелер... Кыйметини эсап этмекнинъ чареси олмагъан хазине.

Бир-эки данесини хазине саибининъ мусаадесинен ачып бакъмагъа муваффакъ олдум. Эр шей еринде. Эшреф агъа оларны азырламакъ ичюн бираз вакъыт сарф этсе кяфий. — Эшреф агъа, я буларны не заман?..

О манъа гъает махзун ве языкъсынган алда бакъты.

— Бираз беклемек... умумен мукъайтлыкъ керек. Даа вакъыт бар, — деди.

Мен, эльбет оны, ашыкъмагъа не бар, истегенде япарым, де-ген манада анъладым.

«Бу етмишке якъынлашкъан иджаткярны не ичюн вакъыт ра-атсызламай экен?! — деп тюшюндим.

О эр шейни анълады.

— Мен шимди оларны азырлап, сизге берип башлсам, «утечка» гъа ел ача билемиз. Яни эписини гъайып эте билемиз! — деди къатий сеснен.

Эдебиятымызнынъ осъмесине кедер эткен буннынъ киби себеpler чокъ олуп кельди ве шимди де олмакъта. Дерсинъ бу белли бир къанун эсасында зуур этмекте.

Советлер девиринде Озбекистанда сюрдюликте экенде 1971 сенеси языджымыз Абдулла Дерменджи, Ташкенттеки Низамий адына педагогика институтынынъ оджалары Абдулла Балич ве Джафер Бекировнен берабер эдебият тарихымызгъа бир назар быракъаракъ, бу бильги оджагъынынъ талелелери ичюн Эдебият хрестоматиясы китабыны тертип этип чыкъардылар.

Китап эсасен 1621—1707 сенелери яшап иджад эткен Ашыкъ Умер акъкъындаки макъаленен башлана ве эдебиятымызгъа отузынды йылларда кельген шаиримиз Решид Мураднынъ терджимейи алы ве иджадындан берильген нумюнелернен екюнлене.

Бу китапта эдебият тарихымызгъа чокъ терен далынмай. Белли бир девир ичинде алынганлары да джиддий сечимден кечирилелер., Бу акъта китапта шойле дениле: «Эдебий асабалыкъ хусусында лакъырды кеткенде, онынъ халкъчыл, социализм джемиетимиз ичюн файдалы ола биледжек, тарихий вакъиа ве адиселерни объектив суретте ифаде эткен къысымыны аламыз. Реакцией сыныфкъа хызмет эткен эдебий асабалыкънынъ бизге кереги ёкъ».

Девир талабы иште бойле эди. Лякин, бунъа бакъмадан, эр алда эдебий асабалыгъымызны огренюв ишинде базы бир шейлер япылган эди. Лякин, теэссюфлер олсун ки, хрестоматиянынъ экинджи къысымы аля бугунъ дюнья юзю корюп оламады.

Къырым девлет санайы педагогика институты къырымтатар тили ве эдебияты кафедрасынынъ мудири, филология илимлери докторы Исмаил

Асан-огълу Керимнинг бу саада япкъан ишлери муим ве салмакълыдыр. Онынъ Озьбекистанда эдебиятшынаслыкъкъа аит макъалелери матбуатта сыкъ-сыкъ басыла эдилер. Эдип, хусусан, йигирминджи, отузунджи йылларда несир эсерлер язгъан эдиплернинъ иджадыны терен огренди. 1988 сенеси алимнинъ Умер Ипчининъ омюри ве иджадий фаалиетини акс эткен «Теренлик китабы нешир олунды. Ондан сонъ арды-сыра «Къырымтатар эдебияты», «Эдебий эснас», «Эки асыр арасында» ве дигер бунунъ киби къыйметли китаплары ве рисалелери нешир олундылар.

Закир агъа да бу саада себатнен, инатлыкънен чалышты. Чюнки о бу ишнен тесадюфен дегиль де, истекнен, макъсатлы алда огърашты. Бизим элимизде булунгъан «Къырымтатар эдиплери» адлы бу аджайип джыйынтыкъ чокъ йыллар себатнен чалышкъан муэллифининъ эмек махсулыдыр.

Бу къыйметли китапнынъ муэллифи Закир Къуртнезир 1933 сенеси Къырымда догъды исе де, балалыкъ йыллары Озьбекистанда, сюрюнликте кечти. Орта мектепни ве институтны озьбек тилинде битирди. Оджалыкъ япты, озьбек балаларыны окъутты. Эдебияткъа олгъан авеслиги оны матбуат алемине чекти. О озьбекче чыкъкан район, виляет газеталарында эдебий хадим, болюк му-дири, баш муаррир хызметлеринде булунды.

Ялынъыз 1982 сенеси озюнинъ чокъ йыллар девамында арзу этип кюген саасына авушты. Къырымтатар тилинде нешир олунгъан «Йылдыз» междмуасына ишке давет олунды. Анда баш муаррининъ муавини вазифесинде чалышты. Шимди де бу хызметте булунмакъта. Ана-Ватанымызда «Хидает» адлы диний-ичтимаий газета чыкъармакъта. Радио-телевидениеде эшиттирювлер алып бармакъта.

Бизлер яшлыкъ йылларымызны — «Ленин байрагъы» газетасынынъ редакциясында чалышкъан вакъытларымызны хатырлагъанда, Закир агъа теренден кокюс кечире: «Меним о гуръдели яшлыкъ йылларым башкъа тиллердеки газеталарда чалышып кечти. Сизлерге пек кеч келип къошулдум. Мен эдебиятымыз, эдиплери-миз ве оларнынъ яратыджылыкълары акъкъында биринджи кере 1957 сенеси Шамиль Алядин, Юсуф Болат, Решид Мурад, Абдулла Дерменджи, Энвер Селямет ве дигерлеринден эшитип бильген эдим», — дей.

Акъикъатен де 1957 сенеси Закир агъанынъ огюнде башкъа бир дюньянынъ къапулары ачылгъан эди. О бу къапудан джесюрликнен кирди. Языджышарымызнынъ топлашувларында, эдебият акъшам-ларында иштирак этти. Сыкъ-сыкъ редакциямызгъа кельди, анда чалышкъан хадимлернен якъын мунасебетге булунды. Къырымтатар эдиплерини окъуп башлады. Озю окъугъан ве эшиткен эр бир эдипни унутмамакъ ичюн язып барды. Джедвель узагъан сайын оларгъа онынъ мерагъы артып барды.

Бойлеликле, элимиздеки мезкюр джыйынтыкъкъа темель иште о заман къоюлгъан эди.

1984—1985 сенелери Закир Къуртнезир Озьбекистан Языджылары бирлиги янындаки къырымтатар эдебияты кеңешининъ реиси эди. О йыллары бу иш узеринде гъает джиддий чалышты. Онынъ джедвелинде энди 170-ден зияде эдип акъкъында малюмат бар эди. Корьгенинъиз киби, мезкюр

китаптан 134 языджы ве шаир ер алгъандыр. Эм китапкъа эдиплер акысьындаки макъалелер оларнынъ яратыджылыкъларына — эдебиятта туткъан ерлерине дегиль де, догътан йылларына коре ерлештирилгенлер.

Бу джыйынтыкъ ялынъыз юкъары сыныф талебелери, институт студентлери дегиль де, бутюн эдебиятчылар ичюн къыйметли бир къулланма оладжагъына эминмиз.

Вакъты келир, вазият денъишир, Закир агъагъа чешит тыш мемлекетлерде булунгъан китапханелерге бармагъа, бу ишни даа да кенишлетмеге имкянлар догъар. О заман онынъ джедвелиндеки эдиплернинъ сайысы 170 дегиль де, ондан учь, дёрт кере зияде олур. Чюнки бизим эдебиятымызда бу иш бойле толуджа алында биринджи кере япылмакъта десек янъылмамыз.

Илериде бу хайырлы ишинъизде даа да буюк мувафакъиятлер истеймиз, Закир агъа!

Урие ЭДЕМОВА

ЭКИНДЖИ НЕШИРГЕ СЁЗ БАШЫ

Къырымтатар эдебияты, дигер тюркий халкъларнынъки киби, узун ве энишли-ёкъушлы тарихий ёллардан кечип кельди. Элимизде олгъан малюматлар косътере ки, халкъ агъыз яратыджылыгына базангъан язма эдебий асабалыгъымызнынъ тарихы та къадим заманларгъа барыш чыкъа. Чокъ языкъ ки, къадим девирлерде яшап иджат эткен яzydжыларымыз ве шаирлеримиз акъкъында узун заманлар элимизде етерли малюматлар ёкъ демек мумкюн эди. Эвельдеки чешит къурумларнынъ сиясетлери нетиджесинде, оларны огренмекнинъ, тедкъикъ этмекнинъ имкянлары да олмады. Чокътан-чокъ йыллар девамында исе, бир сыра эдиплеримизнинъ адларыны анъмакъ биле къатиен ясакълангъан эди.

Бойле сынъырлавлар, ясакълар къырымтатар эдебиятынынъ ве эдиплеримизнинъ башларындан бир вакъыт узакълашмады. Бир чокъ шаир ве яzydжыларымыз озьлери яшагъан девир къурумы алып баргъан сиясетнинъ къурбанлары олдылар. Оларнынъ адлары меджбурий шекильде унутырылды, эсерлери ясакъ олундылар.

Лякин, бир халкъ яшар экен, онынъ эдебияты да, медениети де ольмез, яшар!

Окъуйджыларны яzydжылар ве шаирлерининъ аятлары ве яратыджылыкъларынен къыскадан таныш этюв макъсадыны козьде туткъан мезкюр джыйынтыкъны азырлав ниети муъллифте чокътан догъгъан олса да, сюрпонлик йылларында, ябанджы улькеде оны омюрге кечирмеге имкян олмады. Совет девиринде дигер джумхуриетлерде нешир этильген бойле джыйынтыкъларда ялынъыз СССР Яzydжылары бирлигининъ азалары олгъан эдиплер косътерильдилер.

Эбет, къырымтатар эдебияты узун тарихы зарфында аджайип къалем саиплерининъ чешит жанрларда иджат эткен эсерлеринен зенгинлешти, шаир ве яzydжыларымызнынъ сайысы да артты.

Белли ки, Къырымда Яzydжылар бирлиги 1934 сенеси тешкиль олунуп, онъа о девирде иджадий фаалиетлеринен халкъ арасында танылгъан бир сыра эдиплер аза оларакъ къабул олунгъан эдилер. Лякин, экинджи джанан дженки ве ондан сонъки сюрюнлик девиринде чокъ вакъыткъадже къырымтатар шаир ве яzydжылары СССР Яzydжылары бирлигине аза къабул этильмедилер. Ялынъыз 1970-инджи сенелеринден бирликке бизим эдиплеримизден де патта-сатта азалар къабул олунуп башладылар.

Шимди Къырымда, буннынъ киби де, дюньянынъ чешит мемлекетлеринде чокътан-чокъ эдиплер яшай ве иджат этелер.

Бу ерде шуны къайд этмели ки, бу джыйынтыкъкъа ялынъыз Яzydжылар бирликлерининъ азалары дегиль, анги девирде, анги мемлекетте яшагъанына ве насыл гъаевий ёнелиште иджат эткенине бакъмадан, къырымтатар эдебиятына иссе къошкъан эдиплеримиз акъкъында малюматлар кирсетильди. Бу малюматларны топлав ве тертип этювде ана тилимизде чыкъмакъта олгъан «Янъы дюнья» («Ленин байрагъы»), «Къырым» («Достлукъ») газе-

таларында, «Йылдыз» меджмуасында, бедий-тенкьидий макъалелер джыйынтыкларында, Тюркиеде чыкъкъан аиры китаплар, меджмуаларда дердж олунгъан макъалелердеки малюматлардан файдаланылды.

Лякин, шуны айрыджа къайд этмели ки, базы макъалелерде адлары анъылгъан XIV асыр шаирлери — Мевляне Исхакъ, Ахмед Ходжа эс-Сарайи, Мевля Къады Мухсин, Сейфи Сарайи, ондан сонъки девир эдиплери — Абдулмеджит эфенди, Эбубекир Мухаммед, Такълы Ходжа, Ахмед Ходжа, Ашыкъ Ариф, Лейля Бикеч, Эдип эфенди, Абдулкъадыр Сеитяя, Сулейман Менъли Осман, Якъуп Кемал, Мустафа Къуртий, бир сыра халкъ кедайлары, экинджи джиан дженкинде эляк олгъан Халит Шеитов, Бакъы Гъазиев, Менсеттаров киби ве адлары ич бир ерде анъылмагъан дигер шаир ве языджыларымызнынъ терджиме-и алларына аит толуджа малюматларны шимдилик эльде этип оламадыкъ. Шуны да айтмакъ керек ки, матбуат ве китапларда базы эдиплернинъ догыъан я да ольген сенелери фаркълы алда берильгенине де расткелине.

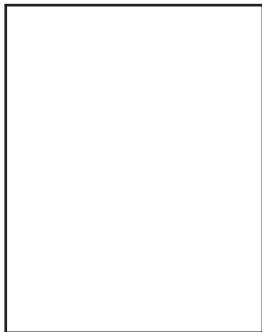
Китапкъа эдиплеримиз акъкъындаки макъалелер оларнынъ эдебиятта туткъан ерлерине дегиль де, догыъан йылларына коре ерлештирильдилер.

Бу джыйынтыкъкъа кирсетильген хан шаирлеринден Резмий Бахадыр Герай, I Менъли Герай, II Менъли Герай, бунунъ киби де, Афифеддин Абдулла эфенди, Абдул Азиз Афиф-заде акъкъындаки малюматларны языджи Риза Фазыш, XIX асырнынъ сонъу ве XX асырнынъ башында яшап, иджат эткен 21 языджи ве шаирнинъ терджимеи алыны филология илимлери докторы Исмаил Асан-огълу Керим азырлады.

Джыйынтыкъны азырлав джерьянында муэллифке Акъмесджиттеки Исмаил Гаспринский адына Джумхуриет миллий китапханемизнинъ хадимлери Наджие Таирова, Лейля Къадырова, Наджие Яя ве дигер аркъадашларнынъ буюк ярдымлары токъунды. Бунунъ ичюн оларгъа терен миннет-дарлыкъ изар этемиз.

Бойле джыйынтыкъта базы янълышлар, эксикликлер, козьден къачырылгъан делиллер ола билер. Бунунъ ичюн, кунъ эвельден, урьметли окъуйыджыларымыздан афу сораймыз ве илериде китапны мукеммеллештирюв ёлунда ярдымда булунырлар, деген умуяттемиз. Бу макъсатнен язгъан мектюплерингъизни муэллифке я да нешрияткъа ёллангъызыни риджа этемиз.

Закир КЪУРТНЕЗИР.

Махмуд КЪЫРЫМЛЫ (XII асырнынъ сонъу — XIII асырнынъ башы)

Он учюнджи асырда яшап иджат эткен Махмуд Къырымлы акъкъында базы малюматлар земане окъуйджыларына кечкенаасырнынъ 70-нджи йылларындан белли олып башлады. Мерхум шаиримиз Эшреф Шемъи-заде матбуатта эдебиятымыз тарихына аит макъалелеринде

Махмуд Къырымлынынъ (о Махмуд Къасым дие яза эди) адыны бир къач кере анъгъан эди. Лякин, шаирнинъ ана тилимиздеки эсерлери дердж этильгени ич бир ерде корюльмеди.

Ниает 1961 сенеси Истанбулда Махмуд Къырымлынынъ «Юсуф ве Зулейха» дестанынынъ нешир этилюви шаирнинъ иджады акъкъында базы малюматларнен танышмакъ имкяныны догъурды. Истанбул университетининъ эдебият факультети тарафындан азырланылып, нешир этильген ки-тапта профессор Исмаил Хикмет Эртайланнынъ «Тюркий тильде язылгъан ильки «Юсуф ве Зулейха» серлевалы макъалесинде бойле аднен дюньяда белли олгъан дестанларнынъ энъ къадимийси Къырым топрагъында, Махмуд Къырымлы тарафындан иджат этилыени буюк эминликнен къайд этиле.

Бу делиль, эдебиятымызнынъ не къадар къадимий олгъаныны тасдикълавынен бир сырада, миллетимизнинъ де Къырымда олдукъча къадимий миллет оларакъ шекилленгенине анълата.

Бу нокъта-и назардан янашаджакъ олсакъ, могъул истияджыларынынъ келювинден сонъ татар деп анъылгъан ве шимди къырымтатар адыны алгъан тамыр халкънынъ Къырым ярымадасында, кучюлю бир акъын олып кельген къыпчакъларнынъ ерли къабилелернен къарышып, бирлешип, умумий бир тиль, умумий бир медениет саниби олып, ислям динини де къабул этип, там манада миллет оларакъ шекилленген вакъты онунджи асырнен он биринджи асыр арасыдыр дие билинипр. Бойле хуляса чыкъармакъ ичюн бизге «Юсуф ве Зулейха» дестаны да белли дереджеде эсас ола биле.

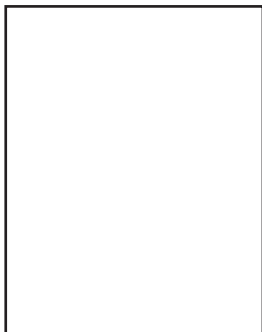
Шимди элимизде 5600 сатырлыкъ бу къыйметли «Юсуф ве Зулейха» дестанынынъ 1961 сенеси Истанбулда айры китап шеклинде басылып чыкъкъан эльязмасынынъ ксеронусхасы булунмакъта.

Макъаледе бильдирильгенине коре, Махмуд Къырымлынынъ

«Юсуф ве Зулейха» дестаны иджрий 630 (милядий 1223) сенеси язылган олып, сонъундан бу эсер дигер муэллифлер тарафындан земане тиллерине уйдурыларакъ терджиме этильген.

2013 сенеси Къырымдевокъувпеднешир тарафындан бу тарихий дестан ана тилимизде айры китап оларакъ нешир этильди.

Теэссюф ки, Махмуд Къырымлышынъ толу терджиме-и алы ве дигер эсерлери акъкъында шимдилик элимизде малюматлар етерли дегиль.

Халиль ОГЪЛУ АЛИ

(XIII асыр)

Халиль огълу Алининъ аяты акъкъында малюмат ёкъ дереджеде. Лякин, озю язгъаны киби, о эсасен XII асырда ве XIII асырнынъ биринджи ярысында яшагъан.

О озюнден эвель яшап иджат эткен шаир Махмуд Къырымлынынъ «Хикъет-и Юсуф ве Зулейха» дестаныны язып битире. Чюнки, Махмуд Къырымлы озь дестаныны язып битиралмайып вефат эте. Халиль огълу Али Махмуд Къырымлынынъ бу дестаныны язып битирир экен, бир къач вакъыттан сонъ, 5600 сатырлыкъ бу дестанны тюркий тилли инсанлар анъламасы къолай олсун дие, оны тюркчеге чевире.

Бундан сонъ, Юсуф ве Зулейха акъкъында Алининъ озю де дестан язмагъа тутуна ве 1232 сенеси «Къысса-и Юсуф» дестаныны яза. «Къысса-и Юсуф» дестаны мундериджеси, шекли, ольчюси ве тили джеэтинден Махмуд Къырымлынынъ дестанына пек бенъзегенине бакъмадан, Алининъ эсери тамамиле оригинал эсердир.

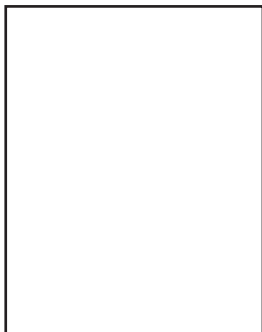
Абдулмеджид ЭФЕНДИ (XIV асыр)

Он дёртјонджи асырда яшап, иджат эткен белли шаирлеримизден бири Абдулмеджид эфендидир. Догъгъан ве веват эткен йыллары белли дегиль. О, мамлюклер девринде Мысырда къырымлы Бейбарс султан олгъан вакъытта бир чокъ улемалар ве шаирлер сырасында Къырымдан анда кетип, сонъра озъ ватанына къайткъан шаирлерден биридир. Сейфи Сарайининъ «Гулистан» диванына Алтын Орда эдебият алеминде адлары белли шаирлернен бир сырада, Абдулмеджид эфендининъ де «Эй, гонъуль!» шири кирсетильген.

Къырым муэндислик-педагогика университетининъ оджасы Нариман Абдульваап озюнинъ «Гульшен хаяллары» китабына язгъан сёз башында Абдулмеджид эфендини омјори бою Къырымдан бир якъкъа кетмеген шаирлердендир дие къайд эте.

Шаир Абдулмеджид эфенди «Къасфуз-Зуннун»нынъ эки менбасындан белли олып, Къырымда яшагъан, Юсуф ве Зулейха акъкъында «Мунис улъ-Ушшакъ» адлы дестаныны язгъан. Малюматларгъа коре, Ибн Арабшах (белли тарихчы ве сеятчы) Абдулмеджид эфендини Къырымда расткетир- ген. Эгер ойле олса, бу вакъиа иджрий 814-те, яни 1411—1412-нджи йылларгъа догъру келе, — дениле Сарайининъ Ташкентте басылгъан диванында.

Сейфи САРАИЙ (1321—1396)

XIV асыр шаири Сейфи Сарайи озюнинъ эдебий техаллюсинден анълашылгъанына коре, Алтын Орданынъ меркез шеэри Сарайда догъгъан олса керек, деп зан этиле. Бельки де ойледи. Лякин онынъ Къырымда яшагъаны ве Мысырда къырымлы Бейбарс султанлыкъ япкъан девирде яни мамлюклер девринде Къырымдан Мысыргъа, Шамгъа кеткен бир чокъ зиялылар киби, онынъ да Мысыргъа кеткени ве анда яшап иджат эткени беллидир.

1391 сенеси Сейфи Сарайи улу аджем шаири Саадий Шеразийнинъ мешур «Гулистан» эсерини тюркий тильге терджиме эте ве о девирде чокъусы Къырым шаирлери олып, намлары кениш белли олгъан докъуз шаирнинъ бирер шиирини эм де оларгъа такълид этип озю язгъан гъазеллерини де къошып бир диван тизе. (Шаирнинъ бу диваны «Сайфи Сароий. Шеърлар. Гулистон» намынен 1968 сенеси Ташкентте басылып чыккыты).

Сейфи Сарайининъ озю ве девири акъкъында белли тюркшынас алим Эмир Наджипнинъ 1965 сенеси Москвада басылып чыккыкан «Мамлюклер Мысырынынъ XIV асырдаки къыпчакъ-огъуз эдебий тили. Сейфи Сарайи» ильмий тедкъикъатында гъает кыйметли ве тафсилятлы малюмат бериле.

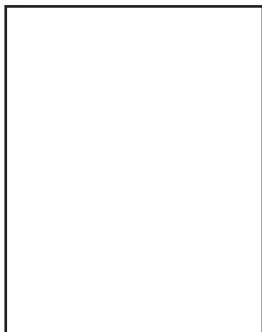
Озьбеклер ве къазан татарлары Сейфи Сарайининъ эсерлеринен чокътан танышлар ве атта базы эдебиятчылар, шаирнинъ тили оларгъа анълайышлы олгъаны ичюн, оны озь шаирлери деп саялар. Лякин, эсерлеринде чокътан-чокъ ялынъыз къырымтатар тилине хас сёзлер олгъаныны эсапкъа алынгъанд, Сейфи Сарайининъ тили энъ зияде о девирнинъ къырым-къыпчакъ тилине якъындыр ве асылында шу тильнинъ озюдир дне билемиз. Чюнки эм огъуз, эм къыпчакъ шивелерини бирлештирген ве эм огъуз, эм къыпчакъ сёз шекиллерини бугунге къадар озюнде сакълап кельген екяне тюркий тиль къырымтатар тилидир. Шаирнинъ «Гулистан» терджимеси ве озю язгъан гъазеллери де бунынъ делилидир.

Мевляне ИСХАКЪ

(XIV асыр)

Шаир Мевляне Исхакъны,
къырым-къыпчакъ эдебияты тарихы
узеринде чокъ йыллар чалышкъан Эшреф
Шемьи-заде эски девир Къырым шаирлери
сырасында къайд эткен эди ве онынъ ады эдебиятымызгъа кирип
къалгъандыр. Абдулмеджид эфенди ве Ахмедходжа эс-Сараий киби,
Мевляне Исхакънынъ да бир шиири Сейфи Сараийнинъ «Гулистан»
диванына кирсетильген ве бойле сакъланылып къалгъан.

Ахмедходжа ЭФЕНДИ (XIV асыр)

XIV асыр шаири Ахмедходжа эфендининъ аяты, догъгъан ве ольген йыллары акъкъында шимдилик элимизде етерли малюмат ёкъ. Ялынъыз онынъ бир чокълар сырасында Къырымдан Мысыргъа кетип анда яшагъаны ве сонъунда Абдулмеджид эфенди, Токълыходжа, Танабугъа, Мевляне Исхакъ, Эбубекир Мухаммед киби шаирлернен берабер, озъ ватаны Къырымгъа къайтып кельгенлер арасында олгъаны малюмдир.

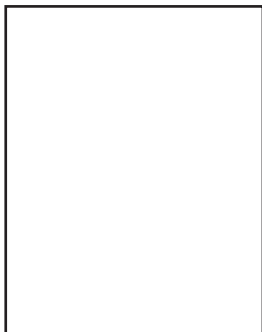
Сейфи Сарайй озюнинъ «Гулистан» китабына докъуз шаирнен берабер Ахмедходжа эфендининъ де бир шиирини кирсеткен ве шу себептен, биз шаирнинъ сакъланып къалгъан бу екаяне эсеринен таныш олмакъ имкянына маликмиз. Ахмедходжа эфендининъ эсерлери «Ахмед» техаллюсынен беллидир.

Мевля КЪАДЫ МУХСИН (XIV асыр)

XIV асыр шаири Къады Мухсин, озь замандашлары олгъан Абдулмеджид эфенди, Мевляне Исхакъ ве дигерлери киби, Мысыргъа кетип, анда яшагъан шаирлеримизден биридир ки, онынъ аяты, догъгъан ве ольген йыллары акъкъында да малюмат ёкъ. Лякин, дикъкъатнен бакъылса, язгъан гъазелининъ тили онынъ Къырым шаири экенине шубе къалмай. Озюнинъ эсерлерини о «Мухсин» техаллюсинен имзалагъан.

Сейфи Сарай озюнинъ китабына Къады Мухсиннинъ де бир шиирини къойгъан.

Месуд ЭФЕНДИ (XVII асыр)

Онынъ «Вакъиат (вакъиалар) меджмуасы» адлы эсери мевджут. Месуд эфенди (1699—1700) сенесинде черкезлер тарафындан ольдюрильген Шахбаз Герай султаннынъ меслеатчысы олгъан.

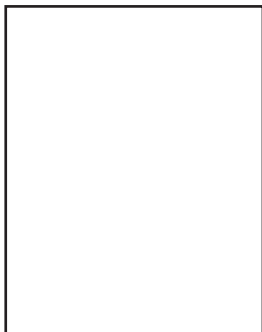
Юкъарыда анъылгъан эсери кунюмизге къадар етип кельмеди. Муэллифнинъ дигер бир эсери «Теварих-и Тохта Бай»дыр. Эсер кунюмизге къадар сакъланып къалмагъан олса да, XVII асырнынъ орталарында Къырымда сеятатта булунгъан Эвлия Челеби эсернинъ хулясасыны чыкъарып, озюнинъ «Сеяхатнаме»синде дердж эте. «Теварих»те, Къырымда Алтын Орда девринде олып кечкен вакъиалар тасвирлениле.

I Менъли ГЕРАЙ (?—1514)

1466—1514 сенелери учъ дефа тахткъа отурып, Къырымгъа хан олгъан I Менъли Герайнынъ девринде Къырым ханлыгъы Осман империясынынъ эсарети алтына кече. Сонъундан учъ юз йыл девам эткен бу бойсунувнынъ нетиджесинде девлет ишлеринде ве язма эдебиятта ерли къы-рым-къыпчакъ тили кет-кете эп четлетиле ве онынъ ерине эксериетнен арап ве фарс иле къарышыкъ тюрк тили къулланыла.

Менбаларда I Менъли Герайнынъ аджайип шаир олгъаны къайд этиле. Языкъ ки шимдилик элимизде онынъ эсерлери мевджут дегиль. Догъгъан йылы акъкъында да малюматымыз ёкъ. 1514 сенеси вефат эткени беллидир.

Мустафа МУДАМИЙ (?—1540)

Бутюн бу девир шаирлери киби, XVI асырнынъ биринджи ярысында яшап иджат эткен шаир Мустафа Мудамийнинъ де аяты акъкъында малюмат пек аз. Онынъ тасаввуфий мундериджели бир «Диван»ы ве «Менакъиб-и Эмир Бухарий» серлевалы эфсанеси бар. Онынъ «Диван»ындаки шиирлерининъ де буюк бир къысмы Бухара Эмири медхиеси тарзындадыр. Мудамийнинъ эсерлериндеки малюматлардан шаирнинъ ады Мустафа олгъаны анълашыла. Озю Кефедэ догъгъаны ичюн, Кефевий деп анъыла экен. О, намлы Шейх-и Синаннен корюшкен ве онынъ ярдымджысы эм де торуны олгъан Сулейман эфендиде хызметте булунгъан. Эмир Султангъа (1430 сенеси ольген) якъынлыкъ ис этерек, юкъарыда анъылгъан аджайип эфсанесини язгъан.

Мудамий о девирге хас рухиети саесинде озь эсерлеринде эсасен темиз юрекнен Аллахкъа итаат эткенини, Ондан мерхамет беклегенини тариф эте.

Мустафа Мудамий 1540 сенеси вефат эткен, лякин онынъ не ерде ольгени белли дегиль. Онынъ «Диван»ы ве «Менакъибнаме»сининъ эльязмалары Истанбул университетининъ китапханесинде сакъланмакъитадыр.

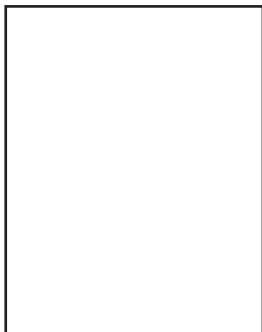
АБДУЛБАКЪИ

(1555—1591/92)

XVI асырда яшап иджат эткен шаир Абдулбакъи (эдебий техаллюси «Бакъайи») Кефели бир хатипнинъ огълудыр. Бу ерде окъувыны тамамлай. Сонъ Къырым ханларындан II Мехмед Герайнынъ (1577—1584) янында муим бир вазифеде булунуп, озюнинъ хангъа тесири ве миллетчилигинен таныла. Хан ольген сонъ, Къырымны терк этип, Истанбулгъа кете, анда бир муддет яшагъан сонъ, Мысыргъа барып, анда тарикъат тасилини ала, Ибрахим Гульшейнийден ве Мевлевийликтен гонъюль раатлыгъы тапа. Сонъра Тюркиеге келип, Анадолуда чокъ ерлерни кезе, ондан сонъ Шамгъа (Суриеге) кете ве анда шеэр къадысы тайин этиле. Бунен берабер, Мустафа Пашанынъ мевлевийханесинде месневийханлыкъ япа. Къыналы-заде Хасан Челебининъ онен Шамда субетте булунгъаны беллидир. Мевлевий тарикъатына менсюп, пек билъгили, алим бир зат ола. Шаир оларакъ да бир сыра шиирлери ве дигер эсерлери сакъланып къалгъан.

Мевлевийликке берильген Кефели Абдулбакъи эфенди озъ эсерлеринде эсасен мевлевийлернинъ башы олгъан Азрет-и Мевлянаны (Джелаледдин Румийни) шерефлей, озю онъа итаат эткенини косьтере ве башкъаларны да бунъа чагъыра.

Усеин КЕФЕВИЙ (?—1601)

Усеин Кефевий Къырымнынъ Кефе шеэринде дюньягъа келе. Бабасынынъ ады Ибраим эфендидир, Усеин эфенди иптидаий ве орта тасильни Къырымда алгъан сонъ Тюркиеге кете ве Истанбулда заманынынъ энъ буюк улемасындан дерс ала. Чокъ зекий ве истидатлы олгъан Усеин Кефевий къыскъа бир вакъытта анда озюни таныта ве илери кельген алимлер ве эдиплер сырасына кече.

Усеин Кефевий язгъан эсерлеринде, о девирнинъ алим-леринен япкъан субетлеринде ве мунакъашаларында юксек дереджеде къабилиет саиби олгъаныны нумайиш эте. Бунунъ нетиджесинде о «Султан-ы муэллифин» унванына наиль ола. О пек чокъ китаплар окъуй олардан сечкен муим фикрлерни джеп дефтерине кочюрип ала.

Усеин эфенди Къырымнынъ энъ мешур ханларындан олгъан Бора Гъазы Герай девринде яшагъан шаирдир. Хан оны урьмет эткен ве такъдирлеген. Сефер ве сеятларгъа чыкъкъанда, Усеин эфендини де озюне аякъдашлыккъа ала экен. Хан Кефевийни ярдымджысы киби тута. Усеин эфендиге олгъан урьмети ве сайгъысыны «Мектубат» меджмуасындаки мек-тюплеринден, арапча язгъан шиирлери ве несир эсерлери джоньки «Муншеат»тан анъламакъ мумкюн.

Усеин Кефевийнинъ догъгъан йылы акъкъында элимиз-де малюмат ёкъ. Онынъ, 1601 сенеси Тюркиенинъ Эдирне шеэринде мудеррислик япкъан йылларда вефат эткени ве анда дефн олунгъаны акъкъында малюматлар мевджут.

ГЪАЗАИЙ

(1554—?)

Гъазайй орта асырларда Къырымда энъ корюмли ве мах-сулдар иджат эткен шаирлерден биридир. О, мешур Ашыкъ Умер, Ашыкъ Ариф ве Мустафа Джевхерийден тамам юз йыл эвель яшагъан ве иджат эткен.

Гъазайй — 1551 сенесинден 1577 сенесине къадар Къырым ханы олгъан Девлет Герайнынъ огълудыр. Гъазы Герай бабасы тахткъа отургъандан учъ йыл кечкен сонъ, 1554 сенеси дюньягъа келе.

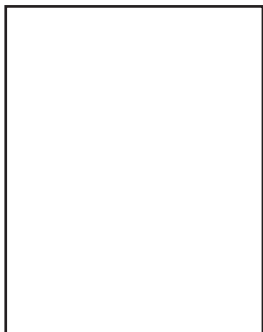
Асылында, Бора Гъазы лагъабынен тарихта белли олгъан Гъазы Герай сонъундан теджрибели сераскер оларакъ таныла. О, тюрк сераскерлеринен оерабер, Иран ордусына къаршы урушлар вакътында буюк джесарет ве ярарлыкълар косътере. Бу себептен 1588 сенеси агъасы Ислям Герай вефат эткен сонъ, онынъ ерине тахткъа отура ве 1608 сенесине къадар тахтта булуна.

Гъазы Герай джесюр, адалетли бир хан олмакънен, бир чокъ илим ве фенлерден анълагъан, арап, тюрк, фарс тиллеринде назм ве несир эсерлер язгъан алим зат олгъан. Гъазы Герайнынъ гъазеллери, замандашларына язгъан ширий ве назм мектюплери гъает юксек бедий севиедедир. Тюрк муневверлеринден Печевийнинъ къайд эткенине коре, Гъазы Герай ханнынъ «Гуль зе Бульбуль» дестаны буюк истидат иле язылгъан эсердир. Онынъ «Къаве иле баде» адлы ширий рисалеси де гъает къыйметли эсердир.

Къырымлы тарихчы Абдул Гъафар эсерлеринде Гъаза-ийнинъ алим ве терен фикрли инсан, кямиль ве тили зенгин, маариф гульзарынынъ хош эзгили бульбули олгъаныны бильдире.

Гъазаининъ «Гуль ве Бульбуль» дестанындан парча ве бир къач гъазели «Иылдыз» межмуасынынъ 1990 сенеси чыкъкъан биринджи санында дердж олунды.

Гъазаининъ не заман вефат эткени акъкъында элимиз-де малюмат ёкъ.

Афифеддин АБДУЛЛА ЭФЕНДИ (?—1651)

Афифеддин Абдулла эфендининъ къартдесиде Акъмет Алтын Ордуда озюнинъ улемалыгынен мешур олгъан. Къартбабасы Шейх Ибрахим XVI асырнынъ орталарында Къы рымгъа кочип келе. Онынъ огълу Афифеддин де чокъ билбгили улема ола ве Судакънынъ къадысы вазифесинде булуна.

Афифеддин Абдулла эфенди гузель ширий эсерлер язгъан. Омюрининъ сонъки девирлерини дервишликте кечирген.

Онынъ догъгъан йылы акъкында малюматкъа саип де-гильмиз. 1651 сенеси вефат эткени беллидир.

Сейид МУСА КЕФЕВИЙ (1583—1644)

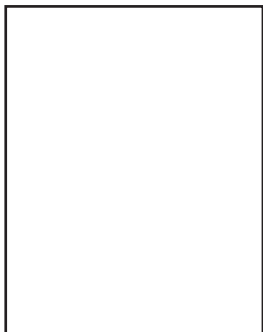
Эдебиятшнас, къады, бираз сонъра Кефенинъ муфтиси олгъан Сейид Муса эфенди Кефевий 1583 сенеси Кефеде догъа. Бабасы озь вакътында Борагъазы Герайнынъ сарайында буюк вазифеде булуна. Тасилини догъгъан шеэринде алып, яш Сейид Муса Истанбулгъа кете ве анда окъувыны девам эте. 1634 сенеси Сейид Муса эфенди Кефевий бутюн ишлеринден вазгечип, бутюнлей ильмий араштырувларнен огъраша. Бу вакъыт ичинде бир сыра ильмий эсерлер яза.

Мусульман акъ-укъукъы мутехассиси оларакъ о Ислям тарихы боюнджа терен бильги саиби ола. Ислям укъукъынен багълы «Шемсют-Теварих» («Тарихлар кунеши») серлевалы китап яза. Бу эльязма «Музе-и Хумаюн»да (Истанбулда) сакъланмакъта. О, шу девирнинъ Къырым эдебиятына даир эсерлер де язып къалдыргъан.

Яшлыгъында Истанбулда булунгъан Сейид Муса эфенди тюрк дюньясында намы белли олгъан Бакъы (1526—1600) иле корюше ве субетлеринде улу шаирге озюне техаллюс яни эдебий лагъап тапып бермесини риджа эте. Бакъы исе, Кефевийнинъ иджадынен мемнюн оларакъ онъа «Келимий» эдебий техаллюсини теклиф эте ве о, шиирлеринде «Келимий» техаллюсини къуллаана. Бу адисе акъкъында о девирнинъ буюк шаирлеринден бири Шейхийнинъ (1666—1732) «Бекъаайи-уль Фузуля» адлы китабында айрыджа айтылып кечиле.

Юкъарыда къайд этильген «Шемсют-Теварих» китабы дёрт къысымдан ибарет: 1. «Баб-ы Сиясият»; 2. Теварих-и Экъабир-и Беррийат»; 3. Илян-ы Махмудат ве Мезмумат; 4. Аджайип Махлюкъат.

Шаир 1644 сенеси озь ватаны Кефеде вефат эте.

Мухаммед КЯМИЛЬ (1591—?)

Къырым ханы олгъан IV Мухаммед Кямилъ Герай XVII асырнынъ аджайип шаиридир. О, къырымтатар эдебиятында айрыджа ер тутта. 1591 сенеси джуньягъа кельген Мухаммед Герай Къырым ханы оларакъ эки дефа тахткъа отура. Эписи он дёрт йыл ханлыкъ эткен Мухаммед Герай «Кямилъ» эдебий техаллюснен шиирлер язгъан терен бильгил, эдебиятны темелинден бильген ве севген истидатлы шаирдир. О, къырымтатар шиириетинде XVII асырнынъ белли шаири оларакъ из къалдыргъан бир сымадыр. Ашыкъ Умер, Мустафа Джеvhерийлернен бир девирде яшагъан Мухаммед Кямилънинъ эсерлеринде, о девирнинъ бир чокъ шаирлеринде олгъаны киби, шахсий фикр ве дуйгъулар, аята олып кечкен вакъиаларгъа мунасебет, дерт-къасеветлер, севги дуйгъулары, айрылыкъ ве асретлик, умют ве ниетлер акс олуна.

Мухаммед Кямилънинъ эсерлери саде тильде язылгъанларынен, озъ заманынынъ шаирлери эсерлерине олдукъча якъындыр. Базида Мухаммед Кямилъ озъ эсерлерининъ астына «Теркий» имзасыны да къоя эди.

«Йылдыз» меджмуасынынъ 1990 сенеси чыкъкъан 2-нджи санында Мухаммед Кямилънинъ секиз «Къошма»сы ве бир «Шаркъы»сы басылды.

Анги йылы вефат эткени акъкъында элимизде малюмат ёкъ.

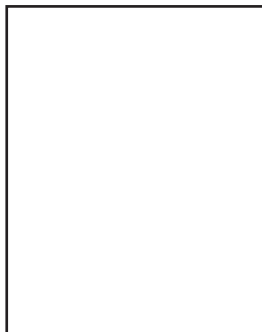
Резмий
БАХАДЫР ГЕРАЙ
(1600—1640)

Резмий Бахадыр Герай Къырым ханы Селямет Герайнынъ огълудыр. 1600 сенеси дюньягъа келе. Отуз еди яшында Къырым ханы ола. Юреги севги толу бу хан истидатлы бир шахс олгъан ве аджайип шиирий эсерлер язгъан.

Онынъ севимли къадыны Ханзаде де шаире олгъан. Оларнынъ мунасебетлери шиириет ве музыка иле мешгъуль олувнен айырды олуна.

Резмий Бахадыр Герай 1640 сенеси хасталыкътан вефат эте.

ВЕДЖИХИИ

(?—1660)

Багъчасарайда догъгъан Веджихий XVII асырда яшап, иджат эткен. Ады Усеин олса да, базы языларда Асан дие де къайд этиле. Озю Тюркиеге баргъан сонъ, Истанбулда таныла. Султан Диванынынъ кятиплеринден ола. Къара Мустафа

Пашанынъ муурьдары олгъан. Заманнынъ белли тарихчыларындан олгъан шаир 1660 сенеси вефат эте. Шейх Назмийнинъ: «Ола макъам Веджихие дженнет-и фирдевс» деген мысрасы шаирнинъ вефат эткен йылыны анълата. Мезары Эдирне (Тюркие) къапусы янларындадыр.

Онынъ тарихий эсерлери 1637—1660 сенелери арасында олып кечкен вакъиа ве адиселерге багъышлангъанлар. Эсерлерининъ базы нухалары шулардыр: «Нуруосманийе», «Хамидийе», «Копрюлю Мехмед Паша», «Диван»ынынъ эки нухасы Истанбул университетининъ кутюпханесинде сакълана. Усеин Веджихийнинъ шиирлеринде эсасен севги, ашыкълыкъ, асретлик, куньджюлик, айрылыкъ яныгъы киби мевзулар акс олуна.

Шаир 1660 сенеси вефат эткен.

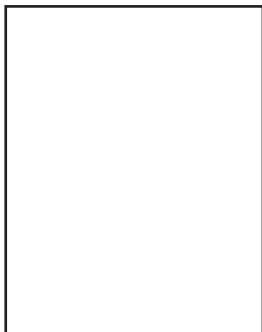
**Абдул
АЗИЗ АФИФ-ЗАДЕ
(1611—?)**

Абдул Азиз Афиф-заде 1611 сенеси догъгъан къырымтатар классик шаиридир. Онынъ иджады софулыкъ шириетинден ибарет. Чюнки, бабасы Афифеддин эфенди киби, о да софулыккъа мейиль берген.

Озю бутюнлей ибадетке бериле. Ибадеттен бош вакъытларында шиирлер яза. Къырымтатар шириети тарихында ады анъылмагъа ляйыкъ бир шаирдир.

Абдул Азиз Афиф-заденинъ анги йылы вефат эткени акъкъында элимизде малюмат ёкътыр.

ЛЮТФИЙ

(7—1703)

Шаир Лютфий Багъчасарайда догъа. Яшлыгъында Истанбулгъа кете ве анда окъуй, анда бильги ала. Салим ве Сафайй тезкерелеринде онынъ ады Лутфуллах оларакъ кече. Озю исе Татар Лутфий деп таныла XVII асырда яшап, иджат эткен шаир бир чокъ вакъытлар мудеррислик ве къадылыкъ вазифелеринде булуна. Онынъ ичкиге берильгени де беллидир ки, ахыры 1703 сенеси сархош алында Къасым-пашада ольдюриле.

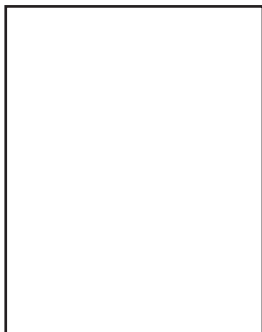
Шаир Лютфий эсерлеринде озюнинъ ички вазиятини, дюньябакъышыны, севгиге мунасебетини, ашыкълыкъ, асретлик дуйгъуларыны ифаде эте.

Досмамбет АЗАВЛЫ

(XVI асырнынъ сонъу —
XVII асырнынъ башы)

Досмамбет Азавлы белли Къырым сераскери, XVI асырнынъ сонъу ве XVII асырнынъ башында яшап, иджат эткен шаирдир. Азавда яшагъан. Догъгъан ве ольген йыллары белли дегиль. Дженкявер шаир Къалмыкъистангъа баргъандже бир чокъ арбий сеферлерде булунгъан, гъалебелер эльде эткен. Оны о тарафнынъ халкълары — ногъайлар, къазахлар ве къаракъалпакълар да озь шаирлери деп билелер. Онынъ иджадыны огренювнен зиядедже къазах алимлери мешгъуль олдылар. М. Магауин шаирнинъ иджады акъкъында бойле яза: «Къазтугъан киби Досмамбет де дженкчи шаир эди ки, буны онынъ иджады тасдикъламакъта. Досмамбетнинъ шиирлери — дженкявер къараманлыкъ шиириетидир. Аятынынъ сонъки дакъикъаларында язгъан йырында Досмамбетнинъ, орта асыр адамы оларакъ дюньябакъышы, ишанчы ачыкъ-айдын акс олуна. Онынъ сатырларында муэллифнинъ дженкявер урушларда булунгъаны, душманларны насыл ургъаны, яшлыгъында сюръген сербест кочебе аятыны хатырлай. Кедай ойле сёзлер тапкъан ки, олар онынъ рухиетини, ички вазиятини толусынен акс этелер. Йыр, онынъ омюри зая кетмегени ичюн, озюнинъ гонълюни алувнен бите.

Ашыкъ УМЕР (1621—1707)

Ашыкъ Умер (Умер Абдулла огълу) 1621 сенеси Къырымнынъ Кезлев шеэринде, Абдулла Кендже огълу адында куркчи эснаф къорантасында дюнъягъа келе. Ана-бабасынынъ бирден-бир огълу олгъан Умер догъгъан мааллесиндеки мектепке къатнап, элифбе, ильмихал ве абдиек окъуй. Оны битирген сонъ, Кезлевдеки «Джума джами»нинъ медресесине кире. Лякин севимли оджасы Шерефий вефат эткен сонъ, о медресени ташлап, озю язгъан шиирлерине макъамлар уйдуаракъ, шеэрнинъ о вакъытта энъ мутебер къавеханесинде саз чалып, тюркюлер йырлап башлай. Истидатлы «ашыкъ»нынъ ады аз бир вакъыт ичинде Къырымнынъ бутюн дживарларына эшитиле. Онынъ шиирлерини, тюркюлерини, бейитлерини, гъазеллери ве къошмалары-ны огренмек ичюн, башкъа шеэрлерден авескъар йырджылар, чалгъыджылар келелер, Ашыкъ Умернен таныш олалар. Хаттатлар онынъ эсерлерини язып ала ве халкъ арасында даркъаталар.

Бир къач йылдан сонъ, Ашыкъ Умер Дагъыстангъа, Азербайджангъа, Ирангъа, Тюркиеге сеферге чыкъа ве бу мемлекетлерде секиз йылдан зияде булуна. Кой-койден, шеэр-шеэрден, мемлекет-мемлекеттен юрип, озъ йырларынен динълейиджилерини эйиликке, догърулыккъа, къардашлыккъа чагъыра.

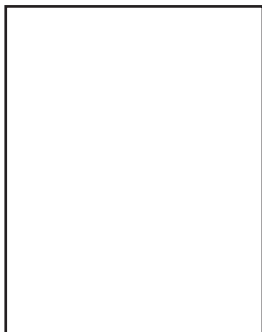
Ашыкъ Умер озю кезген бутюн мемлекетлерде саз шаири оларакъ таныла. О, етмиш яшыны кечкен сонъ, догъгъан юрты Кезлевге къайтып келе ве омюрининъ сонъуна къадар бу ерде яшап, 1707 сенеси вефат эте. Базы тахминлерге коре, шаир Кезлевде Къалентир бурунында (Карантинная коса) дефн этильген.

Буюк шаиримизнинъ иджады халкъымызгъа эвельден белли олса да, онынъ эсерлери джонък алында, чокъ нусхада сонъундан нешир олунды. 1894 сенеси Багъчасарайда, Исмаилбей Гаспринский матбасында онынъ «Диван-ы Ашыкъ Умер» адлы, етмиш шиирден ибарет джыйынтыгъы басылып чыкъа.

Бизге онынъ эльзма оларакъ учъ джонъки белли эди. Оларнынъ бири Истанбулда (Бешикташ Яя эфендининъ китапханесинде),

дигери Конья шеэринде Мевляна музейинде, учюнджиси де Лонд-
рада, Ингилтере музейиндедир.

Ашыкъ Умернинъ эсерлери бизим заманымызда зиядесинен
Тюркиеде нешир этильди. Бунунъ киби де, бизде «Йылдыз»
меджмуасында, вакъытлы матбуатымызнынъ саифелеринде
басылдылар. Ташкенттеки Гъафур Гъулам адына Эдебият ве санат
нешрияты тарафындан Ашыкъ Умернинъ эки джылттан ибарет эсер-
лер джыйынтыгъы (1988, 1990) ана тилимизде нешир олунды.

Селим ГЕРАЙ (1634—1704)

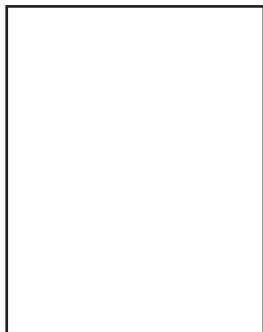
Бахадыр Герай ханнын огълу, 1634 сене-
неси догъгъан I Селим Герай хан дёрт кере
(1671—1678, 1684—1691, 1692—1699,
1702—1704 сенелери) Къырым тахтында
булуна. Къырым ханлыгъы тарихында Се-
лимлер деври о вефат эткен сонъ да девам

эте ве XVII асырнынъ биринджи ярысында тахтта бутюнлей Селим-
лер сулялеси булуна, чюнки I Селим Герай пек буюк къорантанынъ
башы олгъан — о 75 баланынъ бабасы олып, о балалардан 13 огъул
ве 10 къыз сагъ къала ве осюп буюйлер. Онынъ алты огълу: II Дев-
лет Герай, III Гъазы Герай, I Къаплан Герай, III Саадет Герай, II
Меньли Герай ве II Селямет Герай умумен 41 йыл тахтта булуналар.

Селим Герай еди яшында бабадан оксюз къала — Бахадыр Герай
хан 1641 сенеси Кезлеведе вефат эте. Бахадыр Герайнынъ озю де
шаир экен. Онынъ къадыны (Селим Герайнынъ анасы) Хан-заде
ханум да шаире эди.

Селим Герайнынъ ады тарихта энъ бильгили, энъ мерхаметли,
энъ джумерт ве инсаниетли бир хан олмакънен бирге, заманынынъ
истидатлы шаирлеринден бири оларакъ да белли. Замандашлары,
бу джумледен, намлы сеятчы Эвлия Челеби де озюнинъ «Сеяхат-
наме» эсеринде Селим Герайнынъ иджадына юксек къыймет кеселер.
Эвлия Челеби онынъ достлары олгъан шаирлерни анъып кечерек,
джумледен Лемъи Челебини, Муъмин эфендини, Фазлы Челебини,
Эмир Медхи Челебини, Араний Челебини, Недим Челебини
(Челеби — бу сой ады дегиль, бу Къырымда белли бир бильгили,
медений, зиялы табакъагъа аит ве бабадан балагъа кечкен унван-
дыр) ве дигерлерни къайд эте. Лякин шиир тизювде Селим Герайгъа
етери олмагъан. Нариман Абдульваап «Голос Крыма» газетасынынъ
1996 с. ноябрь 29-да чыкъкъан санында басылгъан макъалесинде
Селим Герайнынъ акъыл-идракли укюмдар, истидатлы сераскер,
буюк шаир олмакънен, онынъ музыкагъа мейиль бергенини ве бес-
тектярлыкъ якъаныны, пек гузель йырлагъаныны да къайд эте.
Меккеге аджылыккъа баргъан Селим Герай Къуранны эзберлеп,
афыз олгъан. О Мевлевий тарикъатынынъ азасы олып, шу дервиш-

ликнинъ эсасчысы софу шаир Мевляна Джеляледдин Румийнинъ (1207—1273) «Месневий» дестаныны энъ гузель окъугъанлардан бири экен. Хан ве шаир Селим Герай 1704 сенеси вефат эте. Онынъ бир къач шири сакъланып къалгъан.

II Менъли ГЕРАЙ (1679—1739)

II Менъли Герай 1679 сенеси дюнъягъа келе. О, князь Голицин реберлигиндеки рус аскерининъ Къырымгъа уджюмини урып къайтаргъан, джианда белли олгъан мешур Селим Герайнынъ огълудыр. Оз эки дефа тахткъа чыккып, Къырым ханы

олгъан.

1737 сенеси II Менъли Герай, Къырымгъа князь Миних реберлигинде бастырып кирип, бир къач шеэрни, бу джумледен, ханнынъ зенгин китапханесини де якъкъан рус аскерлерининъ экинджи уджюмини урып къайтармагъа наиль ола.

II Менъли Герай эдебиятымыз тарихында истидатлы шаир оларакъ беллидир, Лякин, языкълар олсун ки, шимдилик элимизде онынъ эсерлери ёкътыр.

II Менъли Герай 1739 сенеси вефат эте.

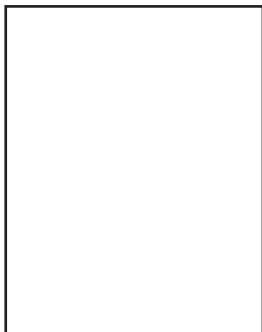
Мухаммед КЪЫРЫМИЙ (?—1708/09)

XVII асырда яшап, иджат эткен бу шаир къырымлы бир къорантада догъгъан олып, Истанбулда оськен. Озю дервишлер тавабасындан олып, сеяат этмек макъсадынен дефаларджа Къырымгъа келип кеткени белли. Бу себептен озюне Къырымий техаллюсыны алгъан. Онынъ, севги, ашыкълыкъ мевзусына багъышлангъан ве Февзие Абдуллах Тансель тарафындан нешир этильген бир «Къошма»сындан башкъа шири бизге белли дегиль.

Эгер догъру олса, XVI асырда кутлевий олгъан, эм «эджа» везнинен, эм де «аруз» везнинен шиирлер язув къабилиети Къырымийге де хас олгъан. Шаир 1708 я да 1709 сенеси вефат эткен.

Мухаммед Къырымийнинъ тили гъает саде, анълайышлы. Онынъ башлыджасына озь ана тилинде язгъаны корюлип тура.

ДЖАНМУХАММЕД

(XVII асыр)

Джанмухаммеднинъ аяты акъкъын-да шимдигедже ана тилимизде чыкъкъан неширлерде айтыладжакъ къадар малюмат ёкъ демек мумкюн. Бу шаирнинъ мешур «Тогъайбей» дестаны кырымтатар эдебиятында муим ер ала. Шаир тарафын-дан белли делиллерге зенгин, тарихий вакъиалар ве адиселер хронологик тертипте беян этильген бу эсер халкъымызнынъ XVII асыр тарихыны, ичтимай, сиясий аятыны, онынъ этнографик манзарасыны козь огюне кетирювде къыяссыз бир менбадыр.

«Тогъайбей» дестанында Тогъайбейнинъ Украина гетманы Богдан Хмельницкийнен 1648—1651 сенелери Украина халкъыны 14 асыр девамында эзип кельген Лехистан магнатларына ве шляхтичлерине къаршы куруши нефис бир шекильде косьтериле.

Тарихтан белли ки, XVII асырнынъ орталарында Лехыстан магнатларына къаршы бутюн Украина халкъы баш къалдырды. Богдан Хмельницкий бу куруште оларгъа ярдым этмелерини Кырым ханындан риджада булунды. Лехистан кыралынынъ Кырымны да эсирлештирюв мерамы олгъаны себебинден, хан Хмельницкийге Ор къапусы коменданты — заманнынъ белли сераскери Тогъайбейни ярдымгъа ёллай.

Дестанда Лехистан кыралынынъ агрессив ынтылышынынъ устюни бедий усулнен ачкъанындан гъайры, бу ынтылышкъа Украина ве Кырым халкъынынъ лйыкъ дарбе эндиргени догъру ве инандырыджы дереджеде тасвирлениле.

Шуны къайд этмели ки, Джанмухаммеднинъ «Тогъайбей» дестаны озюнинъ ичтимай ве бедий севиесинен «Игорь полку акъкъында дестан», «Бабурнаме» (Бабур), «Шейбанийнаме» (Мухаммед Салих) киби белли эсердир.

ДЖЕВХЕРИЙ

(?—1710)

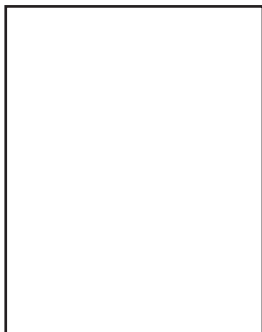

XVII асырнынъ саз шаирлеринден бири Мустафа Джевхерийнинъ догыъан йылы акъкъында малюматкъа саип дегильмиз. Бу шаиримизнинъ такъдири де тыпкъы Ашыкъ Умернинъки кибидир. Джевхерий де махсулдар шаир олгъан. О чокъ мемлекетлерни кезген, омюрининъ эксери къысмыны Тюркиеде кечирген. Саз шаири оларакъ, эсерлеринде эсасен севги ве онъа садъкълыкъ гъаелерини тереннюм эткен. Белли ки, Джевхерий яшагъан девир Къырымнынъ бутюнлей Тюркие эли астында булунгъан заманына догъру келе. Бунунъ ичюн олса керек, Джевхерий эксери алларда тюрк тилинде язгъан.

Мустафа Джевхерийнинъ эсерлери Тюркиеде айры китаплар алында дефаларджа нешир олунды, чешит ширий джыйынтыкъларгъа кирсетильдилер.

Земане къырымтатар окъуйыджылары Мустафа Джевхерийнинъ эсерлеринен ильк оларакъ «Йылдыз» меджмуа-сынынъ саифелеринде таныш олдылар. Онынъ «Бен ят авджы дегилим», «Сефа ве джефа», «Гондже гульден айырыл-дым», «Бени шад эйле», «Кимселер бильмез» киби бир сыра шиирлери меджмуанынъ 1983 сенеси 3-юнджи санында ве «Гонъюль, недир ферьядынъ», «Корьмеге кельдим», «Бакъ-ма, бени ольдюрисинъ» киби гъазеллери 1984 сенеси 2-нджи санында дердж олундылар.

Мустафа Джевхерий 1710 сенеси вефат эте.

Лейля БИКЕЧ (?—?)

Бу аджайип шаиремиз акъкъында эдебиятымызда ильки малюматны кечкен ачырынъ етмишинджи сенелери озь макъалелеринде беллим шаиримиз Эш-реф Шемъи-заде баян эткен эди. Онынъ догъгъан, ольген вакъты ве аяты акъкъын-

да элимизде етерли малюмат ёкъ.

Орта асырларгъа аит къырымтатар шириетининъ алтын деврини тешкиль эткен ве энъ махсулдар сайылгъан, эдебиятымызгъа Ашыкъ Умер, Селим Герай хан, Мустафа Джевхерий, Резмий Бахадыр Герай, Мухаммед Кямиль, Лютфий, Джанмухаммед, Ашыкъ Ариф, Сейид Муса Кефевий, Усеин I Веджихий, Мухаммед Къырымий, Абдулла Рамиз Паша, Достмамбет Азавлы, Абдул Азиз Афиф-заде, Афифеддин Абдулла эфенди киби ве даа чокъ аджайип шаирлерни берген XVII асыр бизге къадынлар арасындан да Лейля Бикеч киби аджайип шаирени бермемеси мумкюн дегиль эди.

Теэссюф ки, Лейля Бикечнинъ шимдилик элимизде булунгъан иджады ялынъыз дёрт сатырлыкъ шииринден ибареттир:

Лейля Бикеч къадынлар арасындан о девирде чыкъкъан екаяне шаире дегильдир. Классик эдебиятымыз узеринде семерели чалышмакъта олгъан яш эдебиятшнас Нариман Абдульваап озюнинъ XVII асыр шаирлеримиз акъкъында топлагъан малюматлар ичинде дигер шаирлер акъкъында да сёз юрсетиле.

Лейля Бикеч акъкъында «Йылдыз» журналынынъ 1998 с. 3-юнджи санында басылды.

Халим ГЕРАЙ (1772—1823)

Визеде (Тюреие) сюръюнликте ольген сонъки Къырым ханларындан Шахбаз Герайнынъ (1793 с. ольген) огълудыр. Къырымда догъса да, омрюнинъ эксери къысмыны Къырымдан тышта кечирген. III Селим Герай девринде (1789—1807) Халим Герай (техаллюси Халимий) Истанбулгъа бара. Бираз вакъыттан сонъ Къырымгъа къайта. Онъа Бахадыр Герайнынъ имаесинде булунмакъ насип ола (Бахадыр Герай о заманда Кубань ханы ола веТуна озени бою сераскерлигине тайинлене). Бу сеферден къайтып кельген сонъ, Халим Герай Тюркиеге кете. Къырым Русиенинъ элине кечкен сонъ (1783), Истанбул тарафындан тайин этильген Къырым ханы Бахадыр Герайнынъ (1792 с. ольген) имаесинде Русие иле Тюркие дженкинде (1787—1792) иштирак эте. Эдебиятшынас А. Сойсалнынъ бильдиргенине коре, Чингизхан сулялеси векиллерининъ Истанбулда яшамалары эски Османлы къанунларына уймагъанындан Визе къасабасында ерлеше. О ерде бир муддет яшагъан сонъ, Чаталджагъа авуша. Халим Герай 1823 сенеси бу ерде вефат эте ве Ферхад Паша джамисининъ къабристанында дефн олуна.

Алий тасильге малик олгъан Халим Герай Султан муаллим, терен бильгили ве шуретли инсанларнынъ бири олып, хусусан тарих ве эдебият сааларында мутехассис ве аджайип сёз устасы экен.

Халим Герай эсас итибарынен, озюнинъ Къырым ханлары акъкъындаки «Гульбун-и ханан» (Ханлар гультереги) адлы гъает къийметли тарихий китабынен мешурдир. 1870 сенеси биринджи кере Истанбулда басылып чыкъкъан бу китапта 1466-да Къырым ханы олгъан Менъли Герайдан башлап, 1766-да ольген Бахт Герай хангъа къадар 44 ханнынъ аят тарихлары икяе этиле. Халим Герайнынъ бу тарих китабы сонъра 1909 сенеси «Къырымлы Арифзаде» техаллюсинен Къырымнынъ мутефеккир генчлеринден Абляким Ильмий тарафындан бир чокъ изаатлар иле Истанбулда текрар дердж этиле. 1990 сенеси Эрзурумда «Гульбун-и Ханан» китабы арап арифлеринен текрар нешир этильди. Халим Герай, айны заманда, истидатлы шаир олгъан ве онынъ бир чокъ хакимане ве

ашыкъане шиирлери бар. Онынъ мешур «Гульбун-и Ханан» адлы тарихий китабындан гъайры, аджайип бир шиирий «Диван»ы да сакъланып къалгъан ки, бизни зияде меракъландыргъан да иште бу «Диван»дыр. Шаирнинъ «Диван»ы 1842 сенеси Истанбулда Халим Герайнынъ огълу Шахбаз Герай Султан тарафындан тертипленип, нешир этиле. 1862 сенеси бу Диван текрар нешир олуна.

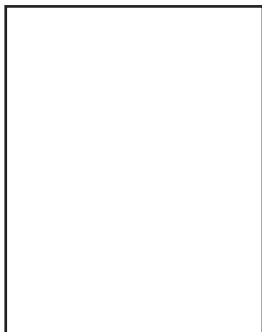
1992 сенеси Тюркиенинъ Эрзурум шеэринде онынъ Реджеп Топарлы ве Сади Чогенли тарафындан азырланылгъан ве чокъ эсерлерини ичине алгъан алгъан «Диван-ы Халим Герай» адлы шиирий китабы басылып чыккты.

Халим Герай 1823 сенеси вефат эте.

Эдип ЭФЕНДИ (XVII асыр)

Эдебиятымызда XVII асыргъа аит «Сефернаме» дестаны ве даа догърусы шу дестандан алынган парча чокъ вакъыттан берли Эдип эфенди адынен анъылып келе. Бу дестан да Къырым сераскерлеринден бири Тогъайбейнинъ Украина гетманы Богдан Хмельницкийнен бирликте Лехистан къыралы IV Владиславгъа къаршы япкъан арбий сеферине багъышлангъандыр. Бу дестанда да къомшу халкъ ёлбашчысынынъ даветине сесленип, озюнинъ аскеринен украин халкъына ярдымгъа баргъан Тогъайбейнинъ башындан екечирген вакъиаларны айдынлата. Бу дестан акъкъында эдебиятшынас Алим Фетислямов, шаир Эшренф Шемъи-заде ве дигерлери озъ вакътында гузель такъризлер язгъан эдилер. «Сефернаме»нинъ тили аджайип тиль, акъыкый къырымтатар тилидир. Эшреф Шемъи-заде къайд эткени киби, классик эдебиятымызнынъ шах эсерлеринден бири олгъан «Сефернаме» халкъ эдебиятына гъает якъын, темиз къырымтатар тилинде язылгъан дестанндыр. Бу эсер орта асырлар шиириетимизнинъ не дереджеде кучлю ве тилимизнинъ зенгин, саде ве къуветли олгъаныны косьтере.

Мустафа РАХМИЙ (?—1751)

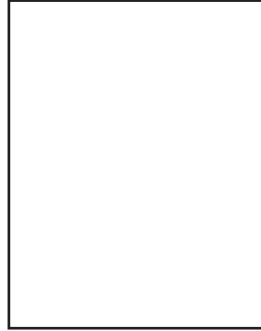
Шаир ве тарихчы Мустафа Рахмий эфендининъ догъгъан йылы белли дегиль, амма о Багъчасарайда дюнягъа кельген. Диванындаки бир шиирининъ башында да багъчасарайлы олгъаны акъкъында языла. Тасилини Истанбулда аларакъ, девлет вазифелеринде булуна, Мехмет Пашанынъ муурьдары ола. Терсане-и амиреде кятиплик япа. 1747 сенеси Османлы девлети тарафындан Ирангъа эльчи тайин этиле. Аджи Ахмет пашанынъ имаесинде Ирангъа баргъаныны ве бу сеферде вакъиаларда иштирак эткенини о «Сефаретнаме-и Иран» серлевалы эсериш! яза. Рахмий эфендининъ муреттип, яни тертип олунгъан диванчеси де бардыр. Эдебий техаллюсы «Рахмий»дир.

Бу буюк шаир ве тарихчымыз Тюркиеде Къырымлы Мустафа Рахмий,! да Татар Рахмий эфенди адларынен беллидир. 1751 сенеси Истанбу! шеэринде булунгъан вакъытта веба хасталыгъына огърап вефат эте. Эдирш] къапысы тышарысында дефн олуна.

Чокъ аджайип гъазеллер язгъан Мустафа Рахмий эфендининъ ашагъыц бир гъазелини кетиремиз.

Мустафа Рахмий 1751 сенеси июль 20-де вефат эткен.

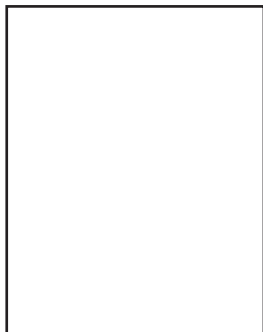
Селим ДИВАНЕ (7—1757)

Селим Диване чешит эльязмаларда Шейх Селим аль-Къырымий, Къырымлы Селим Баба, Селим аль-Къадирий аль-Къырымий аль-Алевий техаллюслеринен анъылгъан шуретли Къадирий муршидидир. Яшлыгъында Истанбулгъа барып, анда бильги ве тербие ала. Окъувыны битирген сонъ оны Боснягъа къады тайин этелер. Чокъкъа бармадан, онъа эвельден таныш олгъан Шейх Мухаммед эфендиге багъланып, къадылыгъындан вазгече ве Кесрийедеки Къадирий муршидлеринден Шейх Усеин Амдий эфендиге багълана. Керек бильгилерни менимсеген сонъ, халиф вазифесине тайинлене. Даа сонъра Шейхнинъ эмиринен, Ускюпке ёлланыла. О ерде Копрюлюге коче ве омрюнинъ сонъуна къадар о ерде къала. 1757 сенеси Копрюлюде вефат эте.

Селим Диваненинъ эсерлеринден бир «Диван»ы олгъаны къайд этильсе де, о тапылгъаны ёкъ. Башкъа эки эсериндеки шиирлери дердж олунгъанлар. «Бурхануль-Арифин ве Неджатуль-Гъафилин» адлы несир эсери онынъ энъ муим эсери сайылмакъта. Бу эсерде эдип «Тевхид» яни Аллах бирлиги не мананы анълаткъаны ве оны насыл анъламакъ кереклиги хусусында изаатлар бере.

«Мифтаху мушкилятиль-Арифин Аадаб-у Тарикъиль-Васылын» эсери исе, тасавуфий бир изааттыр.

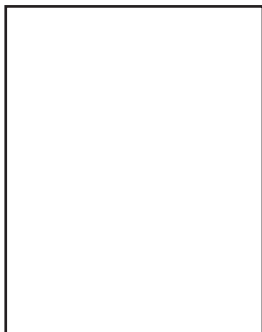
Абдулгъаффар ЭФЕНДИ (XVIII асыр)

Толу ады Абдулгъаффар бин Хасан Къырымий олгъан бу шаир догъгъан ве ольген йыллары белли дегиль. Абдулгъаффар эфенди Къырым тарихы боюнджа «Умдет уль-Ахбар» адлы йылнамелер ве тарихий вакъиалар топламынынъ муэллифидир. Академик А. Крымский «Студи з Криму» неширинде (I — IX, Киев, 1930) басылгъан «Къырым ве къырымтатарларнынъ тарихындан» макъалесинде Абдулгъаффар эфендининъ ильмий ве бедий иджадына юксек къыймет кесе. Онынъ къайд эткенине коре, аджы Абдулгъаффар Къырымий мезкур эсерни 1744 сенеси язгъан.

**Абдулла
РАМИЗ
(?—1812)**

Абдулла Рамиз Къырымда догъа ве башлангъыч тасилини бу ерде ала. Къырым къадыаскери Фейзулла эфендининъ огълудыр. Истанбулгъа кетерек, тасилини анда битире ве буюк илим саиплерининъ сырасына кире, девлет хызметинде булуна. Махмут Паша махкемесинде баш кятит, Мысыр сеферинде къадынынъ муавини вазифелерини эда эте. Алемдар Мустафа пашанен Истанбулгъа бара. Чешит мемуриетлерде чалышып «паша» унванына наиль ола. 1808 сенеси юзь берген фаджиада зорнен джан къуртара. Исыян чыкъара ве Русиеге къача. Сонъундан авф этильсе де, 1812 сенеси Еркой дживарында Садр-и азам Хуршид пашанынъ аскерлери тарафындан ольдириле. Аскерлер элинден шейт кеткен шаир шеэр дживарындаки мусульман мезарлыгъында дефн олуна. Аллахтан башкъа сыгъынмагъа ич кимсеси олмагъан Абдулла Рамиз ватанындан тышта яшамагъа меджбур олгъан. Гъурбетликте, асретликте яшагъан эдиплеримизнинъ аман-аман эписининъ эсерлеринде ер алгъан мевзулар бу шаиримизнинъ иджадында да мевджутлиги табиийдир. Чюнки, ватан севгиси омюрлик юректен чыкъмагъан бир дуйгъудыр. Умют гулю ватан асретлигинден башкъа къокъу бермез, деп яза Абдулла Рамиз шиирлеринден биринде.

ИСМЕТИЙ

(XVIII асырнынъ сонъу — XIX асырнынъ 50-нджи сенелери)

Къырымтатар эдебиятынынъ корюмли векиллеринден бири Исметийнинъ не вакъыт догъгъаны ве анги койде яшагъаны акъкъында малюмат деерли ёкъ деджеде. Бундан да гъайры, онынъ иджады кереги киби огренильмеди. Араштырувлар нетиджесинде онынъ эльязмаларундан ялынъыз «Кефе дестаны» тапылды. Базы тахминлерге коре, бу дестан 1813—1814 сенелери язылгъан.

Кефе дестанынынъ мундериджесине ве гъаесине дикъкъат этильсе, Исметий озъ деврининъ бильгили адамы олгъан, эсеринде эмекдар халкънынъ менфаатларыны темсиль эткен ве къорчалагъан. Дестанда Къырымнынъ чар Русиеси тарафындан къолгъа алынувындан сонъки девир акс эттириле.

1806—1812 сенелери Русиенен Франция арасында олып кечкен дженк нетиджесинде вазиятлери олдыкъча агъырлашкъан эмекдарларнынъ яшайышлары даа зияде феналашкъан эди. Исметий озъ дестанында эмекдар халкъны олюмге алып кельген агъыр, азаплы дженклер, хасталыкълар нетиджесинде Къырымда ве банынъ Кефе орталыгъында даркъап, къыскъа вакъытта шеэрнинъ бутюн маллелерини къаплагъаныны ве пек чокъ адамнынъ ольгенини тасвирлей. Бу хасталыкънен багълы вакъиалар шаир тарафындан буюк меарет иле беян этиле.

Исметийнинъ «Кефе дестаны»ндан бир парчасы «Эдебият хрестоматиясы» (Ташкент, 1971) китабына кирсетильди.

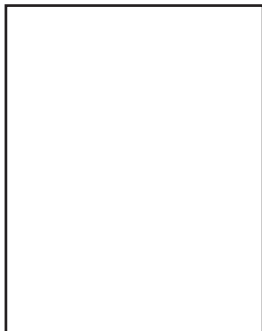
Эбубекир РИФ'АТ ЭФЕНДИ (?—1830-дан сонъ)

Эбубекир Риф'ат эфендир Къырымда догъа ве яш экенинде, къорантасы Истанбулгъа коче, анда тасиль ала. Чешит девлет вазифелеринде чалышып, сайгъы ве урьмет къазана. Бир къач дефа Османлы укюметининъ малие назири олгъан Муса Сафветий пашанынъ бабасыдыр.

Османлы императорлыгъынынъ базы везирлерининъ имаесинде булунгъан вакъытлары, алельхусус 1830 сенеси Неджип пашанынъ парасыны Мекке ве Медине шеэрлерине ёлланвлгъан вакъытта кятиплик хызметинде гузель чалыша. 1830 сенелеринден сонъ Медине-и Муневвереде вефат эте.

Эбубекир Риф'ат эфенди эдебий эсерлер язмасынен де огърашкъан ве озюнинъ шиирий ве несир эсерлеринен эдебият алеминде танылгъан. Эдебий техаллюсы «Риф'ат»тыр. База шиирлеринде шаир Сейид Вебийни озюнинъ устазы оларакъ къайд эте. Базада озюнинъ османлы олгъанындан шикъетлене, базан исе, Истанбулнынъ къыйметини бильмегенинден кедерлене. Бир шииринде Текирдагъгъа сюръгюн этильгенини яза. Бизим кунюмизгедже! шаирнинъ басылгъан «Диван»ы етип кельгендир.

Мехмед САИД (1785/86—1837)

Толу ады Мехмед Саид Пертев пашадыр. Мермер денъизиндеки Измид корфезининъ ялысындаки Дарыджа деген ерде Къырымдан Тюркиеге кельген къорантада догъа. Шу малюм ки, онынъ эждатларындан бири Багъчасарайда накъибуль эшреф (яни торуны Усеин тарафындан Мухаммед пейгъамбернинъ догърудан-догъру несили сайылгъан сейитлернинъ башы) олгъан. Сонъра Пертев пашанынъ ана-бабасы Хиджазда (Арабистан), даа сонъра кене Тюркиеде — Конья ве Анадолу шеэрлеринде яшагъанлар. Мехмед Саид догъгъан сонъ, олар Истанбулгъа кочкенлер.

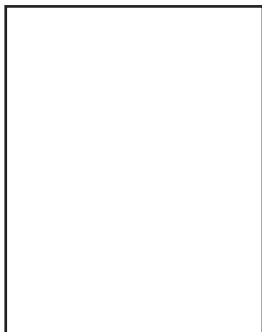
Пертев паша пек гузель тасиль ала, атта франсыз тилини огрене. Сонъ дередже истидат саиби олгъан Мехмед Саид аз бир вакъыт ичинде уйкен везирнинъ кятиби вазифесинден Портанынъ сиясий актларыны тизиджи дереджесине котериле. 1827—1830 сенелери исе, рейс-эфенди, яни Тышкъы ишлер назири вазифесинде булуна. 1836 сенеси исе, алий паша унванына наиль ола ве Ватандашлыкъ укъукълар назири вазифесине тайин этиле. Пертев паша девлетте денъишмелерни яваш-яваш япмакъ тарафдары оларакъ мемлекетни, Авропагъа бакъып, андаки япылгъанларны олгъаны киби текрарлап дегиль де, халкъны окъувгъа, бильгиге джелъп этюв, илим къазанчларындан файдаланув вастасынен къуртармакъ мумкюн деп сая. Онынъ итибары о дередже буюк экен ки, замандашлары онъа «сонъки акъикыйй тюрк» дей экенлер. Халкъ арасында исе онъа «Тугъсыз падиша» дей экенлер. Ойле олса да, 1836 сенеси сиясий давалар нетиджесинде, оны Истанбулдан Эдирнеге сюръгюн этелер ве анда ольдюрелер.

Пертев паша буюк сиясий ве ичтимаий эрбап олмакънен бирге, тарихны, айны заманда арап, фарс, тюрк эм де рус тиллеринде язгъан аджайип шаир ве истидатлы хаттат олгъан. Онынъ буюк бир шиирлер диваны Истанбулда 1840 сенеси нешир этильген. Онынъ классик усулда аруз везнинен язгъан шиирлери шиириет авескъялары арасында кениш даркъалгъандыр.

**Шахбаз
ГЕРАЙ
(1795/96—1836/37)**

Шахбаз Герай акъкъында малюмат пек аз. О, 1795/96 сенеси догъгъан олып, Халим Герай султаннынъ огълудыр. Шахбаз Герайнынъ гъайрети саесинде, бабасы Халим Герай Султаннынъ шиирлери топланып, «Диван» шеклинде дюнья юзюни коре. Истанбулда яшап эдебий эсерлерини «Сирет» техаллюси иле язгъан Шахбаз Герай 1836/37 сенеси вефат эте.

Феррух ИСМАИЛ (? — 1840)

Къырым озь мустакъиллигини
гъайып эткен сонъ, гъурбетликке кет-
кен шаирлеримиз аман-аман бутюн XVIII
асыр девамында укюм сюръген эдебий
анъанелерге коре иджат этелер. Феррух
Исмаил (онынъ ады Тимур Усеиновнынъ

китабында Исмаил Феррух деп бериле, башкъа неширлерде исе, Феррух Исмаил дениле. Биз де ойле алдыкъ) бойле муэллифлер сырасывдан олып, Къырым ханлыгъы ве османлы шаирлеринден, мутефеккир, муневвер адамларындан биридир. Келеджекте мешур алимлер сырасына киреджек Феррух Исмаил Къырым ярымадасында догъа (сенеси белли дегиль) ве бу ерде темелли тасиль ала. Эали арасында чокъ бильгили адам оларакъ озюни косътере. Чешит себеплерге коре, Истанбулгъа коче ве анда Бабы-Алийде юксек вазифеге тайинлеге.

Къыскъа вакъытп эсерлерини османлыджа муваффакийетле язмагъа башлай. Бу девирде о «Тефсир-и Мевакип», «Манзум (шиирий) Месневий-и шериф терджимеси» киби бир сыра аджайип эсерлер иджат эте.

Терен бильги ве юксек медениет саиби олгъан Феррух Исмаил о девирде озъджесине бир Илимлер Академиясыны анъдыргъан «Бешикташ илим джемиети»нинъ тешкилятчыларындан ве онынъ энъ фааль азаларындан бири ола. Бу джемиет XIX асырнынъ биринджи черигинде Тюркие пайтахтынынъ бутюн зиялыларыны озь этрафына бирлештире. Джемиет ильмий-ярыкъландырув фаалиетини алып бара, дин ве табийй илимлер, фельсефе, тыббиет, эдебият боюнджа даимий мунакъашалар тешкиль эте. Феррух Исмаил джемиетте эдебият меселелерине реберлик япа экен. Феррух Исмаил 1797 сенеси османлы императорлыгъынынъ Ингильтереде ресмий эльчиси вазифесине тайин этиле. Бу фаалиетке чокъ меракъ косътермеген Феррух Исмаил эльчилик муддети толгъан сонъ 1800 сенеси Истанбулгъа къайтып келе ве бутюнлей эдебият ве иджат ишлерине бериле. О Джелаледдин Румийнинъ алты джылтлы «Месневий» эсерини шиир иле османлыджагъа терджиме эте.

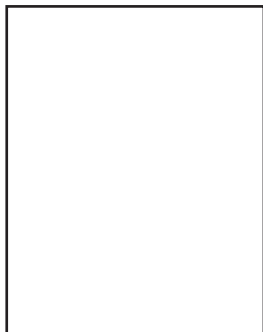
Онынъ къалемине даа бир сыра эсерлер менсюптир.

52 Феррух Исмаил 1840 сенеси Бешикташта вефат эте.

Мехмед ФАЗЫЛ (?— 1882)

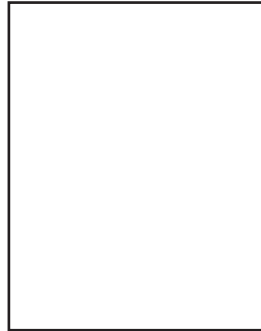
Кефели Эбуль-Бека союздан Мехмед Пашадыр. Шиирлерини Фазыл техалюсинен язгъан. Бабасы эски София къадысы Боснялы Мустафа Нуреддин эфендидир. Мехмед Фазыл гузель бильги алып, мудеррис ола. 1833 сенеси Белград молласы дереджесине котериле. Сонъунда Истанбулгъа келип, Али Пашанынъ имаесине кире. Шиирлеринде Боснялы Сабитни макътай, Гъалата Мевлевийханесининъ шейхы Курретуллах эфендиде хызметте булуна. 1882 сенеси Истанбулда вефат эте. Къабри Гъалата Мевлевийханесининъ мезарлыгъында дейфн олуна. Онынъ «Шерх-и Хакъайыкъ-ы Эзкяр-и Мевляна» эсери ве «Диван»ы мевджут-тир. «Диван»ынынъ бир нусхасы Гъалата Мевлевийханесининъ китапханесиндедир.

Мехмед
НУЗЕТ
(1828—1887)

Мехмед Нүзет 1828 сенеси Истанбулда догъгъан олса да, асылы кырымлыдыр. 1845-те Малие идаресине ишке кире. 1868-де Маариф Незарети реберлигине, 1871-де Матбаа-и Амуре мудири ве 1873-те Матбуат мудири вазифелерине тайин этиле. Омрюнинъ сонъунда бироз акъылдан зайыфлай ве шу себептен, онъа Дели Нүзет де денильген. Ава денъиштирмек макъсадынен Кыбырызгъа ве Сайдагъа кеткен сонъ, Сиваскъа кыйтып келе ве 1887 сенеси июнь 8-де бу ерде вефат эте. О, тюрк, арап ве фарс тиллеринде несир ве назм эсерлер язгъан

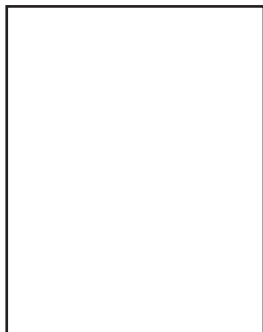
Сеитхалил ОРЛЫ (XIX асыр)

Сеитхалил Орлы XIX асырда яшагъан ве иджат эткен шаирлеримизден биридир. Бу адам акъкъында элимизде белли бир малюмат ёкъ. Ялынъыз Басыр Гъафарнынъ 1980 сенеси «Йылдыз» межмусында басылгъан «Осман Асан огълу Акъчокъракълы» серлевалы макъалесинде бу муэллиф акъкъында кыскъа малюмат бар. Осман Акъчокъракълы 1925 сенеси язгъан «Кърымтатар медениети эсерлерини дедкъикъ» серлевалы макъалесинде, 1840 сенеси Сеитхалил Орлы деген бир адам бутюн Кърымны джаяв кезипп чыкъкъан, ве «Дестан-ы Къырым»ны язгъаныны къайд эте. Дестанда Кърымнынъ эр шеэрини багъышлап дёрт сатыр шиир адалгъан. Дёртлюклерде шеэрнинъ аджайип хусусиети къайд этиле. Дестан халкъ тилинде язылгъан.

Исмаил Асан огълу Керимнинъ 1997 сенеси чыкъкъан «Медений эснас» китабында да Осман Акъчокъракълынынъ «Енъи дюнья» газетасында басылгъан кыскъа хаберинен берабер, Сеитхалил Орлынынъ юкъарыда анъылгъан «Дестан-ы Къырым» эсери мисальге кетириле.

Шаирнинъ догъгъан ве вефат эткен йыллары акъкъында малюмат ёкъ.

ЭШМЫРЗА

(1803—1883)

Эшмырза къарт 1803 сенеси Керич больгесининъ Ойсул коюнде, фукъаре къорантада догъа. Факъыр омюр кечирген бу истидатлы кедай кой-койден юрип, озю уйдургъан йырларны йырлай. Онынъ йырлары чарлыккъа, эзиетке къаршы

догърултылгъандыр.

Эшмырзанынъ иджады язылы оларакъ дегиль де, агъыздан-агъызгъа авушув нетиджесинде халкъ арасында кениш даркъагъандыр. Онынъ йырлары Къырымнынъ чёль тарафларында ве Керич адасында яшагъан къырымтатарлар арасында сакъланып къалдылар,

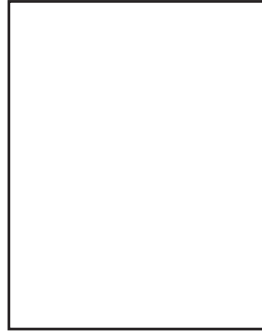
Эшмырза къартнынъ козьлери коръмей эди. Оны элинден етек-леп юргенлер. Ойле алидженап инсанлардан бири Къырымнынъ Аргъымакъ-Эли коюнден Къулмамбет Бекмамбет деген инсан, сонъундан онынъ озю де белли фольклорджы, масал айтыджы олып етишкен. Эшмырза къартнынъ эксери шиирлери онынъ агъызындан язылып алынгъандыр.

Экинджи джиан дженкинден эвель Эшмырза кедаинынъ иджадынен А.С. Пушкин адына къырымтатар тили ве эдебияты ильмий-тедкъикъат институты огърашты. 1940 сенеси институт фольклорджы Бакъы Гъазиевнинъ «Халкъ шаири Эшмырза» адлы китабыны нешир этти. Бу китапкъа Эшмырза къарт акъкъындаки макъаленен берабер, кедаинынъ шиирлеринден де кирсетильдилер,

Иджретте нешир этильген «Эдебият хрестоматиясы» (Ташкент, 1971) китабына Эшмырза къартнынъ «Солдатлыкъ акъкъында» сервалы шири кирсетильди.

Эшмирза къарт 1883 сенеси вефат эткен.

Исмаил ГАСПРИНСКИЙ (1851—1914)

Исмаил Мустафа огълу Гаспринский 1851 сенеси март 8 (21) куню Авджыкойде догъды. Вакъты иле Акъмесджитте, Москвада, Воронежде, Истанбулда ве Парижде тасиль алды. Алты йыл девамында чешит татар мектеплеринде рус тили оджасы олып чалышты.

1879 сенеси Багъчасарай шеэр головасы оларакъ сайланды ве бу вазифеде 1883 сенесине къадар булунды, Публицистикагъа авеслиги ве истидаты оны яваш-яваш газетаджылыкъ фаалиетине кетирди.

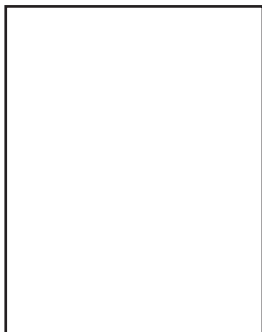
Исмаил-бей Гаспринский 1883 сенеси апрель 10 (23)-тен башлап омюрининъ сонъуна къадар «Терджиман», арада «Миллег», «Алем-и нисван», «Ха-ха-ха», «Алем-и субъян» газеталары ве меджмуаларны нешир этти. Озюнинъ шахсий кунъделик матбуатындан гъайры, илим ве турмушнынъ чешит сааларына багъышлангъан юзьлернен китап ве рисалелер басып, миллий тасильнинъ дереджесини чокъ керелер юксельтти.

«Тильде, фикирде, иште — бирлик» шиарынен тюркий халкъларнынъ бири-бирине якъынлашувы ве миллий меде-ниетлери, сиясий анълары осюви огърунда буюк хызметлер япты. Медений, ичтимай ве сиясий фаалиети ичюн 1910 сенеси Исмаил-бей Гаспринский «Revue du monde musulman» адлы франсыз меджмуасынынъ эйети тарафындан Нобель мукафатына такъдим этильди.

Бедий иджадыны 1887 сенеси «Фрэнкистан мектюплери», «Даруль-Рахат мусульманлары», «Африка мектюплери», «Къадынлар улькеси» киби несир эсерлери, озюнинъ эсас къараманлары ве сюжет ёнелишлерининъ бир-бирине мантыкый суретте багъланувинен, шартлы оларакъ «Мол-ла Аббас» роман-эпопеясыны тешкиль этелер. Озь вакъытында «Даруль-Рахат мусульманлары» эсери арап ве фарс тиллерине чевирильген. Экинджи джиан дженкинден сонъ, бу эсер чешит анълатувлар ве лугъатлар иле «Йылдыз» меджмуасы (1993, № 1) ве «Къырымтатар эдебияты» (1995) къуullanма дерслигинде нешир олунды.

1905 сенеси Исмаил-бей Гаспринскийнинъ «Кунъ догъды» романы дюнья юзюни коръди.

Исмаил-бей Гаспринский 1914 сенеси сентябрь 11 (24) куню вефат этти ве Багъчасарайдаки «Зынджырлы медресе»нинъ азбарында дефн олунды.

Сеид-Абдулла ОЗЕНБАШЛЫ (1867—1924)

Сеид-Абдулла Озенбашлы 1867 сенеси Багъчасарайда догъды. Ильки тасилини ерли муаллим Усеин эфендиден алды. Озюнинъ истидаты кучюнен озъ башына арап, фарс ве рус тиллерини огренди, Икътисаткъа гонъюль берген Сеид-Абдулла Озенбашлы генчлигинде Багъчасарайдаки мешур зенгин Аджы Абдулланынъ тиджаретханесинде эсапчы-дефтерджи хызметинде булунды. Айны заманда къыскъа бир муддет «Терджиман» газетасында чалышты.

1902 сенеси Сеид-Абдулла Озенбашлы Багъчасарайда тер-зихане ачып, бир чокъ генчлерге зенаат огретти. Замандашларынынъ берген малюматларына коре, С.А. Озенбашлынынъ нагъыш-орынок чыкъарув меарети, хаттатлыгъы, артистлиги ве шаркъ музыкасынынъ иджраджылыгъында буюк уста-лыкълары олгъан.

Чокъ тарафлы иджадий фаалиетининъ аджайип бир къысмы — эдебий иджаткярлыгъыдыр. Язгъан шиирлерининъ ба-зылары о девирдеки газеталарда басылды. Эдебиятымызнынъ тарихында Сеид-Абдулла Озенбашлынынъ «Фоногъраф хакъайыкъ» («Акъикъят сеси») адлы эльязма меджмуасы белли. Шиирлери эсасен миллий турмушкъа багъышлангъандыр. Бир сыра эсерлеринде саранлыкъ, айнеджилик, бошбогъазлыкъ, къумарбазлыкъ, яланджышыкъ киби чиркин адетлерни кескин суретте тенкъит этти, мыскъыллады.

1902 сенеси Сеид-Абдулла Озенбашлынынъ «Оладжагъа чаре олмаз» адлы пьесасы айры китап оларакъ нешир этильди.

Сеид-Абдулла Озенбашлы 1924 сенеси вефат этти.

Исмаил ЛЕМАНОВ (1871—1942)

Исмаил Леманов 1871 сенеси догъды. О, озь девриниыгъ илери кельген медениет адамлары сырасында халкъымызнынъ медений аятыны зенгинлештирювге озюнинъ мунасиб иссесини къошты.

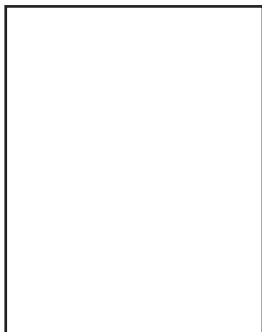
Исмаил Леманов бир чокъ тыш мемлекетлерде булуна, арап мемлекетлеринде яшай ве арап тилини эдебиятыны темелли огрене. О, Къаиреде «Ал-Азхар» университетини, ондан сонъ Петербург университетининъ шаркъ тиллери факультетини битире. Эвельде Акъмесджит оджалар семинариясыны битирген Леманов рус тилини мукеммель биле эди.

Исмаил Леманов Багъчасарайдаки «Зынджырлы медресе»де сохталаргъа рус тилинден дере берди. Анда кырымтатар балалары ичюн янъы усул мектеби бар эди. «Терджиман»ны тахрир этювде о Гаспринскийге чокъ ярдым эте. Базы алларда исе, муаррирининъ ерине озю къала эди.

1898 сенеси Леманов «Терджиман» газетасы ичюн «Янъы девир татар эдебияты» серлевалы макъале яза. Бу макъаленинъ чешит тюркий халкъларнынъ корюмли шаир ве языджылары акъкъындаки болюклери 1905—1906 сенелери «Терджиман»да дердж олуналар.

Исмаил Леманов 1905 сенеси Петербурггъа келе. Анда Девлет Думасы депутаталары мусульман фракциясынынъ кятиби ола,, 1910—1912 сенелери бу фракциянынъ «Миллет» газетасыны редактирлей.

Совет девринде Леманов «Крымгосиздат»та месуль вазифеде булуна. Акъмесджит университетинде арап тилинден дере бере. Андан сонъ, Ленинград Шаркъшынаслыкъ институтында ильмий хадим оларакъ чалыша. Экиенджи джиан дженки йылларында сарымда къалгъан шеэрде 1942 сенеси ачлыкътан вефат эте ве Пискарёв къабристанында дефн олуна.

Джангъазы ШЕРФЕДИН (1864—1944)

Джангъазы Шерфедин 1864 сенеси Эски Къырым больгесининъ Джума-Эли коюнде догъды, Онынъ бабасы Шерфедин Али 42 йыл помещик ве кулаklar элинде ыргъатлыкъ япкъан. Еди джандан ибарет къорантанынъ кенджеси Джангъазы балалыкъ чагъында атик, чабук, къуветли олып осе. Бабасы оны окъутмакъ истей, лякин о заманларда фукъарелерге бу имкянлар ёкъ эди. Джангъазы осюп буюген сонъ, помещиклерге ыргъатлыкъ эте. О 17—18 яшына кельгенде тойларда, отурышларда, джыйынларда чынълап башлай. Озь башындан кечирген агъыр кунылер акъкъында чокъ эсерлер иджат эте. Дервизаларда, курешлерде иштирак эте, нам къазана.

Джангъазы 21 яшына кельгенде, оны аскерликке чагъыралар. Лякин, о чарлыккъа хызмет этмектен баш тарта. Оны къыйнайлар, о исе, эписине даяна. Бойледже, аскерликтен къуртулгъан сонъ, кене ыргъатлыкъ япа.

1927 сенеси Джума-Эли коюнде артель къурулып баш-лагъанда, Джангъазы Шерфедин онъа биринджилерден олып кире. Он йыл колхознынъ малыны къорчалай. Бунен берабер, кедай джемаат иш-леринде де фааль иштирак эте. 1938 сенеси кедай ве чынъджыларнынъ Бутюнкъырым мушавереси отъкериле. Бу буюк топлашувда Джангъазы Шерфедин де озь эсерлерини окъуй. 1939 сенеси апрель 13-те кедаинынъ 75 йыллыкъ юбилейи отъкериле. Шу йылы онынъ «Кедаинынъ йырлары» адлы айры джыйынтыгъы басылып чыкъа.

Кедаинынъ бир чокъ эсерлери озь заманында «Эдебият ве культура», «Яш ленинджилер» междмуаларында, вакъытлы матбуат-та дердж олунгъандырлар,

Джангъазы Шерфедин 1944 сенеси сюрюнликте — Кострома виляетининъ Макарьев районында ачлыкътан вефат эте.

Исмаил САЛЕТ (1875—?)

Халкъ кедайы Исмаил Салет (Саледин) 1875 сенеси фукъаре бир къорантада догъды. Халкъымызнынъ мешур чалгъыджысы Арпийнинъ торуны олгъан бу намлы кедайныш яшлыгъы байларнынъ къапусунда, ыргъатлыкъта кече. Койлерде колхозлар къурулгъанда о колхозгъа кире. Джемаат ишлерине фааль къатыла. Халкъ оны севе, урьмет эте.

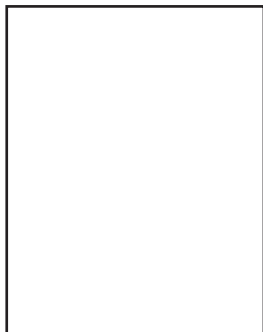
Исмаил Салет яшлыгъындан чынълап башлай. Сонъундан кучъюл чынъджы ола. Халкъ кедайларынынъ 1938 сенеси февраль 13-те откерильген мушавересинде Исмаил Салет де иштирак эте ве озюнинъ истидатлы сёз устасы олгъаныны косътере.

Инкъиляпкъа къадар Исмаил Салетнинъ ич бир эсери язылып алынмагъан. Сонъундан онынъ эсерлери «Яш ленинджилер», «Эдебият ве культура» меджмуаларында, «Къызыл Къырым» газетасынынъ саифелеринде сыкъ-сыкъ басылып турдылар. 1938 сенеси «Бахытлы халкънынъ шенъ йырлары» ве 1940 сенеси «Азат Къырым» адлы джыйынтыкълар нешир этильди ве оларнынъ экисинде де кедаинынъ бир сыра эсерлери басылды. 1935 сенеси Исмаил Салет илери колхозджыларнынъ къурултайына багъышлап дестан шекилинде «Хош кельдинъиз!» серлевалы буюк тебрикнаме яза.

1938 сенеси Къырымда йыр конкурсы кечириле. Бу кон-курскъа 42 йыр тюше. Булардан 5 йыргъа мукъяфат бериле. Исмаил Салетнинъ мешур «Не гузель яраша» деген йыры бу конкурста экинджи ерни къазана.

Исмаил Салет эр заман девирнен бир адымлагъан кедай эди.

Онынъ къайсы сенеси вефат эткени акъкъында элимизде малюмат ёкътыр.

Абдураман КЪАДРИ-ЗАДЕ (1876—1938)

Абдураман Къадри-заде (эдебий лагъабы Чиркий) 1876 сенеси Акъмесджит уездининъ Тавдайыр коюнде, муфти Абдулкерим эфендининъ къорантасында догъды. Башлангъыч мектепте ве Тавдайыр медресесинде окъуды. Бабасындан эрте оксюз къалгъаны ичюн, къардашлары онынъ имаесинде олдылар.

Абдураман Къадри-заде окъувына джиддий янашып, арап, фарс ве рус тиллерини, астрономия ве джогърафияны мукеммель огренди ве сонъундан озю де мезкюр медреседе мудеррис олды.

1920 сенелери «Ени дюнья» газетасында чалышты. Хасталыгъы себебинден, 1930 сенелери иштен чыккып, 1938 сенеси август 6-да юрек хасталыгъындан вефат этти.

Чокъусы шиирлерини 1920 сенелери язгъандыр. Эсерлери халкъ агъыз яратыджылыгъынынъ боллугъынен айырылып туралар. «Огютчининъ ени огютлери» (1927), «Къарт кызынынъ тюшюнджелери» (1928), «Чыркъ-мыркъмы, мыркъ-чыркъмы?» (1928), Къардашчасына бир огют» (1928), «Юлма, бе яхут!» (1928), «Койлю ве ыргъат» (1929) киби шиирлери мыскъыл ве огют мизаджыны ташыйлар.

Абдураман Къадри-заде кырымтатар эдебиятында терджиман оларакъ да беллидир. О. Э. Золянынъ «Пара» (1930), М. Шолоховнынъ «Акътарылгъан кыртышлар» (1934) киби китапларыны ве дигер бир чокъ яzydжыларнынъ эсерлерини кырымтатар тилине чевирип, нешир эттирди.

Экинджи джиан дженкинден сонъ, онынъ бир сыра шиирлери «Ленин байрагъы» газетасында (1967), Эшреф Шемьи-заденинъ «Омюр ве яратыджылыкъ» (1974) китабында ве «Иыддыз» (1990, № 6) меdмжуасында басылдылар.

Абдураман Къадри-заденинъ базы эльязмалары ве 1897 сенесинден башлап язгъан кунъделик дефтери шимдигедже сакъланмакъта.

Абдураман Къадри-заде 1938 сенеси вефат этти.

Асан Сабрий АЙВАЗОВ (1878—1938)

Асан Сабрий Айвазов 1878 сенеси майыс 6-да Ялта больгесининъ Алупка коюнде догъды. Ильки тасилини кой мектебинде алды. Ерли медреседе окъуды» 1897—1904 сенелери кой мектеплеринде оджалыкъ япты. Сонъра Истанбулгъа кетип, хусусий дерслер алып, бильгисини арттырды. 1905—1906 сенелери Бакуда чыкъкъан «Хаят», 1906—1908 сенелери Къарасувбазарда чыкъкъан «Ветан хадими» газеталарына муаррирлик япты. 1909 сенеси чарлыкъ акимиедине къаршы арекетлери ичюн Къырымдан чыкъарыды. Айны сенелерден башлап Москва университетининъ шаркъ тиллери болюгин-де дере берди.

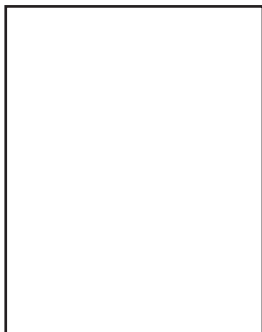
1913 сенеси Асан Сабрий Айвазов Багъчасарайда И. Гаспринскийнинъ узуринда «Терджиман»нынъ неширинде иштирак эти ве Исмаилбейнинъ вефатындан сонъ, баш муаррир вазифесинде булунды,

Сиясий аятта фааль иштирак этип, 1917—1918 сенелери Акъмесджитте «Миллет» газетасыны нешир эти. Айны девирде белли бир муддет кырымтатар миллий парламентининъ реиси вазифесинде булунды. 1920 сенелерининъ экинджи ярысында Къырым Ени элифбе Комитетинде чалышты, «Козъайдын» междмуасыны чыкъарды.

Асан Сабрий Айвазов 1938 сенеси ГПУ тарафындан «миллетчи»ликте къабаатланып, апрель 17-де къуршун джезасына махкъум олунды.

Асан Сабрий Айвазов сиясий ве эдебий фаалиетини 1890 сенелери башлады. Ильки язылары Тюркиеде «Мювазине» ве «Тюрк» газеталарында басылды. Юзлернен сиясий макъалелери «Хаят», «Ветан хадими», «Миллет», «Ени дюнья» газеталарында, «Окъув ишлери», «Илери» киби междмуаларда басылдылар.

Асан Сабрий Айвазов «Неден бу ала къалдыкъ?» (1907), «Халаскъар бомба» «Эсарет къурбанлары», «Аннеджигим, нердесинъ?! Кель!» (1927) киби пьеса ве икяелернинъ муэл-лифидир. Онынъ бир чокъ бедий терджимелери де белли-дир. Онынъ тилимиз ве эдебиятымызнен багълы бир чокъ макъалелери бугунъ де озъ эмиетини сакъламакъталар.

Зиядин ДЖЕМАЙ (1878—?)

Кедай Зиядин Джемай 1878 сенеси Эски Къырым больгесаининъ Аблеш коюнде, фукъаре къорантасында догъды. Балалыкъ ве осьмюрлик йылларыны бай ве мырзалар къолунда ыргъатлыкъта кечирди.

Зиядин Джемай даа яш экенде чынълап башлады. Халкънынъ аятыны яхшы огренген кедай озъ чынъларында о девирнинъ аятий левхаларыны акс этмеге тырышты. Онынъ о вакъытларда яраткъан эсерлери бизгедже пек аз келип етги.

1938 сенеси чыкъарылгъан «Бахытлы халкънынъ шенъ йырлары» джыйынтыгъына кедайнынъ еди эсери кирсетилди.

Кедай Зиядин Джемай омюримизде олып кечкен эр бир вакъиагъа озюнинъ чынълары иле сесленди, Колхозлар, оларнынъ эмекчилери акъкъында чокътан-чокъ чынълар иджат этти. Онынъ эсерлери саде, анълайышлы олгъанлары ичюн, окъууйджылар тарафындан севилип окъулалар.

Зиядин Джемайнынъ экинджи джиан дженкинден сонъки девирдеки иджады ве вефат эткен йылы акъкъында етерли малюматларгъа саип дегильмиз.

Мемет НИЯЗИЙ (1878—1931)

Мемет Ниязий 1878 сенеси Романияда, Добруджанынъ Ашчылар коюнде догъды. Башлангъыч мектепте ве рушдиеде окъуды.

1898 сенеси Къырымгъа келип, оджалыкъ япты. 1899 сенеси Истанбул дарульмуаллиминде тасиль алды.

1900 сенеси текрар Къырымгъа кельсе де, чар тазыйкъына огърады ве кери чыкъарылды.

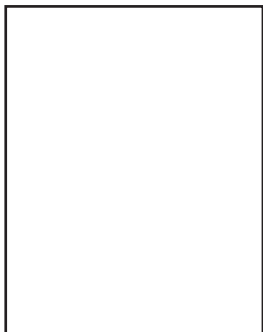
Мемет Ниязий 1904 сенеси яшагъан къасабасынынъ белли адамы Абдулхаким эфендининъ кызы Сафие ханымгъа эвленди ве добруджада оджалыкъ ишини девам этти.

1910—1912 сенелеринде Мемет Ниязий «Добруджа садасы» ве «Тешкиль» газеталарынынъ муаррири олып чалышты. 1914 сенеси Меджидие шеэринде кочип, мусульман семинариясында тюрк тили ве эдебиятындан дере берди. 1917 сенеси Къырымтатар миллий парламентининъ даветине бинаэн Акъмесджитке келип, «Хакъ сес», газетасында чалыш-ты ве сонъра къыскъа бир муддет Багъчасарайдаки «Зынджырлы медресе»де мудеррислик япты.

1920 сенеси Мемет Ниязий миллий парламентимиз дагъытылгъан сонъ, Романиягъа къайтып, кене оджалыкъ иле мешгъуль олды.

Мемет Ниязийнинъ 1911 сенеси Истанбулда «Итхафат» («Багъышламалар») ве 1931 сенеси Пазарчыкъта «Сагъ иш» адлы шиирий джыйынтыкълары нешир олунды. Булардан гъайры, бир сыра зсерлери «Яш татар язылары» (Истанбул, 1913), «Кок китап» (Истанбул, 1919), «Къырым шиирлери» (Косътендже, 1935) киби джыйынтыкъларда басылды.

Мемет Ниязий 1931 сенеси ноябрь 29 куню вефат этти ве Меджидие шеэринде дефн олунды.

Осман АКЪЧОКЪРАКЪЛЫ (1878—1938)

Осман Акъчокъракълы 1878 сенеси январь 3-те Багъчасарайда догъды. Баба-сы Акъчокъракъ коюнден олгъаны ичюн, сонъундан Акъчокъракълы сойадыны алды. Къоранталарында алты бала догъса да, Османдан гъайры эписи яш чагъында

хасталыкълардан вефат этилер.

Осман Акъчокъракълы 15 яшынадже Багъчасарайда яшады. Башлангъыч мектепни ве рушдиени мында битирди. О вакъыт-лары Багъчасарайда яшагъан ве сонъунда белли матбааджы олгъан И. Борагъанскийден хатгатлыкъ дерслерини алды. 1894 сенеси рушдиени битирген сонъ, Акъмесджитке кетип, андаки гимназияда окъуды. XIX асырнынъ сонъунда ве XX асырнынъ башында С. Петербургда орду хызметинде олып, штаб кятиби вазифесинде булунды.

1907—1909 сенелеринде Осман Акъчокъракълы Истанбул ве Къаиреде окъуды. Бир къач йыл Русиенинъ ичерисинде ве чет мемлекетлерде сеятларда булунды. 1910—1914 сенелери Багъчасарайда кредит банкынынъ директоры оларакъ ве Китапхане джемиетининъ риясетинде чалышты. «Терджиман» газетасы иле девамлы суретте алякъадар эди.

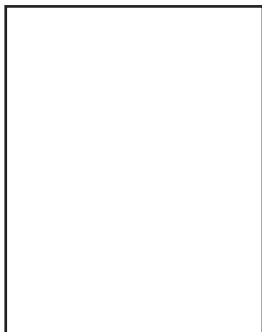
Осман Акъчокъракълы 1917 сенесинден оджалыкъ фаалиетине башлап, «Зынджырыл медресе»де, Къырым университети ве сонъра Къырым педагогика институтында чалышты. Ильмий ишлерде буюк мувафакъиетлерге наилъ олгъаны ичюн, 1920 сенелерининъ сонъунда Украина Илимлер академиясына аза сайланды.

Осман Акъчокъракълы ильки эсерлерини ордуда хызмет эткенде язды. 1899 сенеси С. Петербургда онынъ «Ненкеджан ханым дюрбе-си» повести айры китап оларакъ нешир этильди. Сонъра «Крыловдан он къыссе» (1900), «Къырым гъонджелери» (1906) киби рус классик-леринден чевирильген назм джыйынтыкълары басылды. 1927 сенеси язгъан «Багъчасарай козяш чешмеси» пьесасы Къырым Девлет теа-три тарафындан дефаларджа мувафакъиетле ойналгъан эди.

Ильмий эсерлеринден «Къырымны кучюк бир долашув» (1924),

«Къарт муаллим ве яызджыларымыздан И. Гаспринский» (1925), «Къырымда татар тамгъалары» (1926), «Джанмухаммеднинъ «Тогъайбей» поэмасы» (1930) ве онларнен дигерлери бугунъ де айрыджа къыйметке лаякъкытыр.

Осман Акъчокъракълы 1938 сенеси апрель 17-де «миллетчи»ликте къабаатланып, къуршунгъа огъратылды.

Асан ЧЕРГЕЕВ (1879—1946)

Асан Чергеев 1879 сенеси Ор уездининъ Ачикеч коюнде, помещик къорантасында догъды. Башлангъыч тасилини ерли мектепте алды. 1892—1899 сенелери Акъмесджиттеки къырымтатар оджалар семинариясында окъуды. Коюне къайткъан сонъ, Земствода хадим оларакъ чалышты.

1909 сенесинден Акъмесджитте яшал, 1914 сенесинедже оджалыкънен мешгъуль олды. 1905 сенеси язгъан «Эшит, мевта не сёйлийур» поэмасыны Джанкойде М.И. Абкиннинъ матбасында кирилл арифлери иле «Беллисиз» имзасынен 12 саифелик брошюра шеклинде нешир эттирди. Бу эсеринде чар Русиясининъ таламаджылыкъ сиясетини тенкъит эткени ичюн 1912 сенеси бастырыкъкъа быракъылды. 1913 сенеси Романовлар сюлялесининъ 300 йыллыгынен багълы амнистиягъа бинаэн азат олунды.

1914—1920 сенелери Асан Чергеев арбий хызметте булунды. Сонъра Къырымнынъ чешит ерлеринде оджа олып чалышты.

1946 сенеси 67 яшында хасталанып, Озбекистаннынъ, Андижан шеэринде вефат этти.

Асан Чергеевнинъ эдебий фаалиети Акъмесджит семинариясында окъугъан йылларында башлай. «Къарт багъчаджы», «Чешме» (1899), «Козьяш хан-чешмеси» (1908), «Аджи Ислям молла», «Омюр — чыракъ» ве дигер эсерлерини гъает индже дуйгъулар алтында иджат этти, базыда кескин сатирагъа берильди. Шаирнинъ «Йыл дёнюми», «Тильки ве айванлар не айталар» киби бир сыра эсерлери Къырымда 1924—1935 сенелеринде чыкъкъан междмуаларда басылды, базылары айры китап алында нешир этильдилер. «Такъдир» поэмасы 1909 сенеси язылып, 1917 сенеси Акъмесджитге айры киталчыкъ алында чыкъарылды.

«Терджиман» газетасынынъ хаберине коре, Асан Чергеев 1913 сенеси И. Муфти-заденинъ русча язылгъан «Къырым мусульманларынынъ аскерий хызмети» китабыны къырымтатарджагъа чевирген.

Экинджи джиан дженкинден сонъ Асан Чергеевнинъ бир сыра эсерлери «Эдебият хрестоматиясы» (1971), «Саадет ичюн» (1976) киталларында, «Янъы дюнъя» газетасы ве Йылдыз междмуасынынъ саифелеринде дердж олундылар.

**Решид
МЕДИЕВ
(1880—1912)**

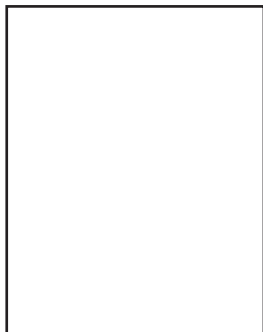

Решид Медиев 1880 сенеси Ор шеэринде, фукъаре къорантада дюньягъа келе. Он яшында экенде Решид бабасындан оксюз къала. Оны къорантанынъ досту муаллим Али Боданинский алып келип, андаки оджалар семинариясына окъумагъа кирсете. Решид семинарияны 1902 сенеси аля ишаретлернен битире ве чокъкъа бармай, Къарасувбазарда оджалыкъ япып башлай. Анда белли зиялыларнен таныш ола. Бу илери кельген адамларнынъ ярдымларынен Решид Медиев невбеттеки сайлавлар вакътында Къарасувда ильки кере къырымтатарлардан шеэр головасы оларакъ сайлана. Бу вакъытта о Таврия губернясындан Русиенинъ II Девлет думасына делегат сайлана.

Решид Медиев истидатлы публицист, аджайип натыкъ эди. «Ветан хадими» газетасыны да о тешкиль этти. Онынъ 1907 сенеси апрель 9-да II Девлет Думасынынъ меджлисинде койлюлернинъ менфаатларыны къорчалап, сёйлеген мешур нуткъы тарихта буюк эмиетке маликтир.

Решид Медиевнинъ зиялыларны театр ишине джелъп этюви, кениш публицистик фааалиетинен эдебиятымызнынъ о девирдеки инкишафына къошкъан иссеси ве яш истидатларны осьтиривдеки ишлери дикъкъаткъа ляйыкътыр.

Решид Медиев 1912 сенеси вефат этти.

Абибулла ОДАБАШ (1881—1938)

Абибулла Одабаш (Абдурешид огълу, эдебий лагъаплары Тимурджан, Чатыр Тавлы) 1881 сенеси (базы менбааларда 1891) февраль 11-де Алушта больгесининъ Корьбек коюнде догъды. Балалыкъ чагъында ерли мектепте окъуды. 1910 сенеси Меккеге аджылыккъа кетти. Андан къайткъанда, Истанбулда токътап, дарульфунунлардан бирисине окъумагъа кирди. Окъувы девамында сиясий арекетлерде иштирак этти, «Къырымтатар талебе джемиети»нинъ азасы олды. 1911 сенеси мезкюр джемиетнинъ ярдымынен унутылгъан татарлыккъ акъкъында «Алтын ярыкъ» адлы дестаныны нешир эттирди. 1913 сенеси кене Истанбулда басылгъан «Яш татар язылары» меджмуасында онынъ «Заваллы тайым» адлы аджайип кинае иле язылгъан шири дердж олунды.

1917 сенеси Къырымгъа къайткъан сонъ, Абибулла Одабаш эдебий фаалшиетнен берабер, къырымтатар эдебий тилининъ тикленмеси ве инкишафы огърунда хызмет эте.

1920 сенеси, Врангель девринде, Абибулла Одабаш Акъмесджитте «Ешил ада» адлы эдебий меджмуа чыкъармагъа башлай. 1921 сенеси «Бильги» меджмуасынынъ муаррири ола.

1922 сенесинден башлап, Акъмесджиттеки Къырымтатар оджалар техникумында, сонъра Къырым Джумхуриети маариф комиссарлыгъында ильмий кяттип вазифесинде чалыша.

Абибулла Одабашнынъ 1923 сенеси айры китап оларакъ басылгъан «Унутмайджакъ» икяясесинден гъайры, бир сыра дерсликлери ве методик къуланмалары нешир этиле.

Абибулла Одабаш 1938 сенеси репрессия олунды. Украина Къанунлары муджиби 1991 сенеси апрель 17-де о акъланды.

Усеин

Шамиль ТОХТАРГЪАЗЫ (1881—1913)

Усеин Шамиль Тохтаргъазы 1881 сенеси Коккозь коюнде догъды. Пек яш чагъында бабадан оксюз къалгъаны ичюн, белли-башлы бир тасиль алып оламады. Койде башлангъыч мектепни битирген сонъ, къоранталарынынъ кечинмеси ичюн чешит ишлерде чалышмагъа меджбур олды.

Осьмюрлик чагъында Акъмесджитте «Учительская семинария» окъувыны битирди. 1895 сенеси Ялта этрафындаки Аутка коюне барып, оджалыкъ фаалиетини башлады. Талебелерге яхшыджа анълашылмасы ичюн озъ башына янъы усул дерсликлерини тертип этип, эльязма шеклинде къулланды.

1902—1903 сенелелери Усеин Шамиль Тохтаргъазы Сараймен коюнде ве 1904 сенесинден башлап Кефе уездиндеки Харджибие коюнде джемаат ярдымынен мектеп ачып, оджалыкъкъа барды. Миллетининъ чар зулумындан къуртулмасы ичюн фааль арекетлерде булунды, 1906 сенеси инкъиляпчы сыфатында чар такъипчилери тарафындан Коккозьге къайтмагъа меджбур этильди. Базы малюматларгъа коре, шу вакъытларда кой фукъарелерининъ менфаатларыны къорчалап, учъ дефа С. Петербурггъа Земство идарелерине барып кельген.

Орталыкъ бираз дурулгъан сонъ, 1909 сенеси кене Харджибиеге келип, оджалыкъ фаалиетини девам эттире.

Авам халкъны мутаассипликтен къуртармагъа тырышып, чешит марифетперверлик хызметлери иле огъраша. Лякин, онынъ прогрессив фаалиети базы джаиль кой агъаларынынъ кейфине уймай. Шаирни ортадан къаддырмакъ истеген айры шахыслар пейда ола. Нетиджеде 1913 сенеси сентябрь 17 куню Харджибиеде оны пычакълап ольдюрелер.

Усеин Шамиль Тохтаргъазы чокъ истидатлы бир оджа олгъанындан гъайры, кемане ве физгармон чалгъан аджайип уста ве йырджы экен. Ильки шиирлерини осьмюрлик чагъында язгъан. Базы эсерлери сиясий мизадж ташысалар, базылары мутаассиплик ве джаилликке къаршы догърултылгъанлар. 1905—1907 сенелериндеки сербестлик-

лер заманында «Терджиман» газетасында, «Шура» ве «Ени асыр» киби меджмуаларда бир къач эсерлери нешир олуна. 1910 сенеси «Налейи Къырым» шиирлер джыйынтыгъы Къа-расувбазарда басышып чыкъа.

1930 сенелерининъ экинджи ярысында, У.Ш. Тохтаргъазынынъ эльязмалары тапылгъан сонъ, Къырымтатар ильмий-теджикъат институты тарафындан эки томлыкъ сайлама эсерлери неширге азырлангъан. Лякин, дженк башлангъаны себебинден, олар басылмагъанлар. Сюрюнлик девринде исе, гъайып олгъанлар.

Эдебиятымыз тарихында Усеин Шамиль Тохтаргъазы ялынъыз шаир дегиль, уста драматург ве несирджи сыфатында да беллидир. Оньшъ «Моллалар проекти» (1909), «Рахимсиз бабалар...» (1906) киби пьесаларына ве «Ягъмур дуасы» (1906) икяеси, «Саадет адасы» (1911) романына озъ вакътында юксек кыймет кесильген.

Экинджи джиандженкинден сонъ Усеин Шамиль Тохтаргъазынынъ отузгъа якъын эсери «Эдебият хрестоматиясы» (1971) ве «Саадет ичюн» (1976) китапларына кирсетильдилер.

**Джелял
МЕИНОВ
(1881—1938)**

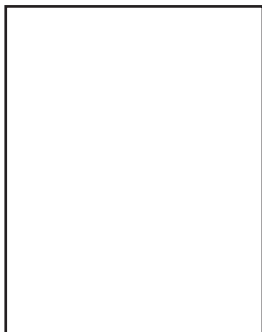
Джелял Меинов 1881 сенеси дюньягъа келе. 1906 сенеси Кефе гимназиясыны аджеле суретте битирген сонъ, Новороссийск университетининъ Одессадаки юридик факультетине кире.

1910 сенеси Багъчасарайдаки земский окъув юртунда рус тилинден дерс бере.

1920-нджи сенелерининъ ортасындан Джелял Меинов Къырым девлет татар театринде режиссёрлыкъ япа, газеталар ве меджмуаларда театр акъкъында макъалелер дердж эттире. 1926 сенеси «Илери» меджмуасынынъ биринджи санында онынъ «Къырымтатар театросы» серлевалы макъалеси дердж олуна. Кене шу меджмуанынъ 1927 сенеси чыкъкъан 4 ве 6-нджы санларында «Пьесалар акъкъында» ве «Къазандан мектуб: Сеяхат къайдлары» серлевалы макъалелери басыла.

Джелял Меинов 1928 сенеси «миллетчи»ликте къабаатланаракъ, Озбекистангъа сюргюн этиле. Арадан эки йыл кечкен сонъ, о белли озбек режиссёры Маннан Уйгъур иле бераберликте Ташкент театринде «Алим айдамакъ» пьесасыны саналаштыра.

Джелял Меиновнынъ бундан сонъки аяты акъкъында элимизде бир тюрюлю малюмат ёкъ. О, 1938 сенеси вефат эткен.

Номан ЧЕЛЕБИДЖИХАН (1885—1918)

Номан Челебиджихан 1885 сенеси Ор уездининъ Сонакъ коюнде догъа. Ер-ли мектепте, сонъра Кезлеве медресесинде тасиль ала. 1908—1916 сенелери Истанбул ве С. Петербург университетлеринде окъуй. Укъукъ ве тиббият фенлерини мукеммель огрее. 1908 сенеси Джафер Сейдамет ве башкъа къырымтатар генчлери иле тюрк инкъилябында иштирак эте. Айны заманда «Къырым талебе джемиети»ни тешкиль этип, халкъымызны чар укюметининъ зулумындан къуртармакъ ичюн чалышты.

1917 сенеси Номан Челебиджихан Къырым муфтиси ве сонъра Къырым мусульман Иджра Комитетининъ реиси оларакъ сайлана. Укюмет башында олгъанда, миллетимизнинъ вазиятини бус-бутюн денъиштирмек ве миллий медениетимизни инкишаф эттирмек ичюн буюк гъайрет ве себат косътере.

1918 сенеси февраль 23 куню Номан Челебиджихан большевиклер тарафындан кийикджесине къатиль этиле.

Номан Челебиджихан озъ шиирлерини генчлик чагъындан язмагъа башлай. Буюк истидат иле язылгъан лирикасы фельсефий мизаджы иле айырылып тура. Вир сыра эсерлеринде ватанперверлик гъаелери гъает теренлик иле бериле. Онынъ «Ант эткенмен» шиири шимди халкъымызнынъ миллий гимнине чевирильди.

«Чобан кызы» (1912), «Бастырыкъ» (1913), «Татарлар юрду» (1914), «Ёлджу гъарип» (1916), «Сары ляле» (1917) киби шиирлеринде индже лирика иле юксек миллий пафос ве азаделик нагъмелери тереннюм этиле.

Номан Челебиджиханнынъ 1913 сенеси язгъан «Къарылгъачлар дуасы» икяеси акъкъында Джафер Сейдамет Къырымэр бойле деген эди: «Бу икяе къырым тюрклери эдебиятынынъ ольмез бир парчасы оларакъ, даима къуветини муафаза этеджектир.

Абляким ИЛЬМИЙ (1887—1947)

Абляким Аджы Ариф огълу Ильмий (эдебий лагъабы Алтайлы) 1887 сенеси Багъчасарай больгесининъ Эски-Эль коюнде догъды. Башлангъыч ве орта тасилини ерли мектепте ве Багъчасарайда алды. Сонъра Истанбулгъа ёлланылып, андаки дарульфунунлардан биринде окъуды. «Къырымтатар талебе джемиети»нинъ сиясий арекетлеринде иштирак этти.

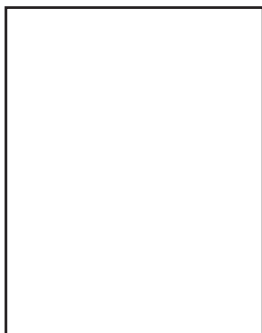
1914 сенеси, биринджи джиан дженки башлангъанынен, Къырымгъа къайтып, Тавдайыр коюнинъ медресесинде мудеррислик япты. 1916 сенеси бир къач ай «Терджиман» газетасынынъ баш муаррири вазифесинде булунды.

1917 сенесинден Акъмесджигге «Къырым оджагъы» га-зетасыны чыкъармагъа башлады. Айны шу сенеси А. С. Айвазов ве Дж. Аблаев иле бераберликте къырымтатар миллий парламентининъ риясетине сайланды. 1918 сенелери Багъчасарайда «Зынджырлы медресе»де джогъграфия дерслери берди. 1920 сенелерининъ башында оксюз балалар эвинде чалышты.

1928 сенеси Абляким Ильмий «миллетчи» сыфатында якъаланып, беш йыллыкъ апс джезасына укъом этильди. Дджеза муддети толгъан сонъ Украинада чалышты. Экинджи джиан дженки вакътында Романиягъа кетти ве 1947 сенеси анда, Меджидие шеэринде вефат этти.

Абляким Ильмий иджадий фаалиетини Къырымнынъ тарихыны язувдан башлап, 1909 сенеси Истанбулда Халим Герай Султаннынъ «Тульбун-и ханан» эсерини саде тюркчеге чевирип, бир чокъ муим изаатларнен нешир этгирди. 1913 сенесинден «Терджиман» газетасында дин иле багълы бир сыра парчаларыны илян этти.

«Чубарым, балам» адлы биринджи икяеси 1913 сенеси «Терджиман»да басылды. «Ачлыкъ хатирелери» (Сюндюсининъ хатире дефтеринден) (1926) ве «Къуртчы Бекирчик» (1928) повестьлери къырымтатар эдебиятынынъ инкишафында буюк роль ойнадылар.

Мемет НУЗЕТ (1888—1934)

Мемет Нузет (Челебиев) 1888 сенеси март 13-те Кезлев дживарындаки Айдаргъазы коюнде догъды. Окъумакъ ве язмакъны кой оджапчесинден огренди. Даа яш чагъында анасындан оксюз къалды.

1897 сенесинден башлап Кезлев медресесинде ве 1900 сенесинден Багъчасарайда янъы усул иле чалышкъан «Зынджырлы медресе»де окъуды. Исмаил Леманов киби белли алим ве оджалардан тасиль алды.

1905 сенеси Мемет Нузет сеяткъа чыкъып, Русиенинъ бир чокъ ерлеринде булунды, бильгисини арттырды.

1909—1910 сенелери къара реакция девринде, чар та-зыйыкъындан къачынып, Уфагъа кетти ве андаки «Галия» медресесинде окъуды.

Сонъки вакъытларда тапылгъан базы архив малюматларына коре, шаир 1920 сенелерининъ сонъунда Акъяр больгесининъ Байдар кою мектебинде оджалыкъ япаркен, зенгинлер табакъасына менсюплиги ичюн, тазыйыкъкъа огъратыла ве 1934 сенеси майыс 4 куню Коккозь хастаханесинде апансыздан вефат эте.

Мемет Нузетнинъ ильки шири 1912 сенеси «Терджиман» газетасында басыла. Иджадий фаалиетининъ гурьдели девири 1920 сенелери эди. Шиирлеринде дигер бедий васталар иле берабер, зенгин фольклорымызны кениш суретте къуулланды.

Мемет Нузет шиириеттен гъайры, истидатлы къалемини несир жанрында да сынап, «Бахтсыз къоранта» (1914), «Селим сохта» (...?) киби икяелер язды.

Мемет Нузетнинъ бир сыра эсерлери дженктен сонъ «Эдебият хрестоматиясы» (1971) ве Э.Шемъи-заденинъ «Омюр ве яратыджылыкъ» (1974) китапларына кирсетильдилер.

Шевкъий БЕКТОРЕ (1888—1981)

Шевкъий Бекторе 1888 сенеси Романи-яда, Каблаклар коюнде оджа къорантасын-да догъды. Беш яшында экенде, къоран-тасы Тюркиеге, Анкъара дживарындаки Къара къая коюне кочты.

Ильки тасилини койде ве рушдие тасилини Хаймана къасабасын-да алды. Сонъра окъувыны девам эттирмек ичюн Истанбулгъа кете.

1912 сенеси окъуаткъан иляхийет факультетинден озъбашына Балкъан дженкине кетти.

Къырымгъа ильк дефа 1909 сенеси кельди. Къырымтатар фольк-лоры ве этнографиясы иле огърашты. 1914 сенеси, биринджи джиан дженки башлагъанда, Шевкъий Бекторе Къырымда оджалыкъ эте эди. Дженк башлагъанынен, Ирандан кечип Тюркиенинъ Ван шеэриндеки тюрк ордусына къошулды.

1918 сенеси эвленип, къадыны Амиде ханым иле Къырымгъа къайта, Алушта больгесининъ Къуру Озень коюнде мектеп ача ве анда дерс бере. 1921—1922 ачлыкъ сенелери Тотайкойдеки оджалар техникумында чалыша. Сонъра Дагъистангъа кетип, Темирханшура шеэрининъ педагогика техникумында оджалыкъ япа. 1924 сенеси Бакуда топлангъан тюркшынаслар къурултайында Дагъистан векили сыфатында иштирак эте.

1926 сенесинден Ашхабад педагогика техникумынынъ окъув иш-лери мудири вазифесинде булуна, Шу араларда къыскъа бир муддет Къарачай-Черкесиенинъ Баталпаша шеэринде чалышты.

1932 сенеси март 25-те ГПУ хадимлери тарафындан

якъаланып, «миллетчи» сыфатында он йыл шиддетли апске махкум олуна. Андан азат этильген соыъ, 1948 сенесинедже Озбекистаннынъ Янъыёл шеэринде яшады. Тюрк ватандашы пас-портыны къайтармакъ ичюн мектюплер яза. 1948 сенеси декабрь 17 куню МГБ хадимлери тарафындан якъаланып, бир къач айдан сонъ «телюкели шахыс» къабаатынен Сибирьге, Большая Мурта коюне ёлланыла...

1956 сенеси Тюркие эльчилиги ве озъ къорантасынынъ арекет-лери нетиджесинде лагерьден къуртулып, Истанбулгъа къайта.

Шевкый Бекторе ильки шиирлерини генчлик чагъында язып башлай. 1917 сенеси «Тюрк юрду» меджмуасында онынъ «Силем» адлы шири басылды.

Къырымгъа кельген сонъ, 1918—1919 сенелери Къуру Озеньде «Шар-шур» адына эльязма меджмуасыны азырлап, кой халкъына дагъытты. 1920 сенеси Акъмесджитте «Эргенекон» адлы шиирлер джыйынтыгъыны нешир эттирди. 1923 сенеси Тотайкойде онынъ «Татарджа сарф ве нахф», 1925 сенеси, Акъмесджитте «Татар элифбеси» ве 1927 сенеси Ашхабатта «Туркмен тилининъ сарфы» киби китаплары нешир олунды.

Вефатындан сонъ, 1965 сенеси Тюркиеде «Волга къызыл акъаркен» адынен Шевкий Бекторенинъ хатырлавлар китабы басылды. Бу эсери ана тилимизде «Йыддыз» меджмуасы саифелеринде (1992, № 3, 4, 5—6, 1993, № 1, 2) дердж олунды.

Шевкий Бекторе 1961 сенеси Тюркиеде вефат этти.

Джафер СЕЙДАМЕТ (1889—1960)

Джафер Сейдамет (сонъундан о озюне Къырымэр лакъабыны къошты) 1889 сенеси сентябрь 1-де Ялта уездининъ Къызылташ коюнде дюньягъа кельди. Ильки тасилини Къырымда, орта ве лицей тасилини Истанбулда алды. Лицей талebesи олгъанда, тюрк эдиплерининъ урриет рухы иле ашлангъан эсерлеринден ильхам ала.

1908 сенеси Тюркиеде тасиль алаяткъан аркъадашларынен берабер, «Къырым талебе джемиети»ни мейдангъа кетирелер. Арадан бир йыл кечкен сонъ, онъа «Ватан джемиети» адыны берелер ве гизли тешкилят оларакъ фаалиет косътере. Шу сенеси джемиет азаларынен Исмаил Гаспринский корюше, яшларны ильмий ишнен огърашагъа давет эте.

Джафер Сейдамет 1910 сенеси Къырымгъа келе ве мында сиясий фаалиетнен огъраша. Бир йыл зарфында, Истанбулгъа къайткъандже, «Шахап Незихий» лагъабынен «Йигирминджи асырда татар миллети мазлумеси» адлы ильки эсерини яза. Бу эсернинъ нешир этилюви, онынъ муэллифини такъип астына алынувы хавфыны догъура ве Джафер Сейдамет 1911 сенеси апрель 23-те Парижге ёл ала. Анда белли алимлернинъ эсерлерини тюркчеге чевире, укъукъ факультетине окъумагъа кире, газетаджылыкъ болюклерине къатнай.

1913 сенеси Авропада сиясий вазиятнинъ кергинлешюви себебинден, Джафер Сейдамет Къырымгъа къайтмакъ къарарына келе. Одессагъа авуша, Анда меслекдешлеринен берабер Къырымда япыладжакъ ишлерни планлаштыралар.

Джафер Сейдамет сиясий фаалиетинде Челебиджихан ве онынъ сафдашларынен берабер иш алып бара. Биринджи Къурултайны азырлавда айрыджа фаалиет косътере. Ниает, 134 йыллыкъ чарлыкъ идаресинден сонъ, 1917 сенеси ноябрь 26-да Къурултай чагъырыла ве Къырым Халкъ Джумхуриети илян олуна. Джафер Сейдамет Къырым укюметинде Арбий ве тыш ишлер векиллигини бойнуна ала.

Тарихтан белли ки, Къырымнынъ ве кырымтатарларнынъ эзелий душманлары къурулгъан укюметнинъ яшамасына имкян бермедилер.

Джафер Сейдаметнинъ омюри ве фаалиети бойлеликле, чокъ вакъыт Къырымдан тышта кечти. О, омюрининъ сонъки йылларында Тюркиеде яшады. Анда иджадий фаалиетине девам этти. Джафер Сейдаметнинъ франсызджа «La Crimee» (Лозанна, 1921), лехче «Къырым» (Варшава, 1930), «Рус инкъилябы» (Истанбул, 1930), «Гаспралы Исмаил-бей» (Истанбул, 1934), «Рус тарихынынъ инкъиляпкъа, большевизмге ве джиан инкъилябына сюрекленмеси» (Истанбул, 1948), «Мефкуре ве тюркчилик» (Истнабул, 1965), «Унутылмаз козьашлар» (Истанбул, 1975) китаплары дюнья юзю корьдилер.

Онынъ бир сыра эсерлери 1930 сенеси Романияда чыкъып башлагъан «Эмель» меджмуасында басылды. Сонъундан бу эсерлер яzydжынынъ Тюркиеде нешир олунгъан «Нурлы къабирлер» (1991) ве «Базы хатыралар» (1993) адлы китапларындан ер алдылар. «Нурлы къабирлер» китабына кирсетильген эсерлери ана тилимизде «Йыдцыз» меджмуасынынъ саифелеринде (1992, № 3, 4, 5—6, 1993, № 1, 2) дердж олундылар.

Джафер Сейдамет Къырымэр 1960 сенеси апрель 3-те Истанбулда, мийине къан урувы нетиджесинде вефат этти.

Якъуп ШАКИР-АЛИ (1890—1930)

Якъуп Шакир-Али 1890 сенеси Багъчасарайда, эснаф къорантасында догъды. Шеэрдеки рушдие мектебини битирген сонъ, 1905 сенеси «Терджиман» газетасынынъ басмаханесине ишке кирди. 1916 сенесинден вефатына къадар чешит ерлерде оджалыкъ япты.

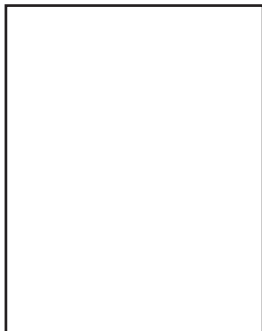
Ильки эсерлери «Терджиман»да чалышкъан вакътында нешир олунды. 1917 сенеси Акъмесджитте онынъ «Дуйгъуларым» шиирлер джыйынтыгъы басылды.

«Окъу, яз» (1915), «Мекгеп ве миллий тиль» (1916) киби бир сыра эсерлеринде маарифчилик гъаелерини илери сюрип, халкъны джаилликтен къуртулмагъа чагъырды. Базы шиирлеринде перишанлыкъны, ичкиджиликни, бошбогъазлыкъны усталыкънен къамчылады. «Къыш» (1914), «Танъ» (1917), «Денъиз иле ель» (1917) киби табият адиселерине багъышлангъан манзумелери фельсефий хаяллар ве дуйгъу кескинлиги иле айырылып туралар.

Якъуп Шакир-Али эдебиятымызда эсасен илим-техника муджизелерини джан-юректен алгъышлагъан ве ишчилер акъкъында биринджи эсерлер язгъан шаир сыфатында беллидир.

1986 сенеси нешир олунгъан «Саадет ичюн» шиирлер джыйынтыгъына Якъуп Шакир-Алининъ бир сыра шиирлери кирсетильди.

Якъуп Шакир-Али 1930 сенеси вефат этти.

Абдулла ЛЯТИФ-ЗАДЕ (1890—1938)

Абдулла Абиль огълу Лятиф-заде 1890 сенеси августос 26-да Акъмесджит-те догъды. Даа балалыкъ чагъында оксюз къалып, дайысынынъ къорантасында яшады. Мааллий рушдие мектебинде окъуды. Сонъра гимназиянынъ 7-нджи сыныфына кирип, тасилини девам эттирди. 1908—1910 сенелери Истанбулда ве сонъра учъ йыл Уфада «Галия» медресесинде тасилъ алды.

Биринджи джиан дженкинде иштирак этти. 1920 сенелерине къадар шеър ве койлерде оджалыкъ япты. Советлер девринде Халкъ маарифи комиссарлыгъында чалышты. 1928—1931 сенелеринде Москвада нефис санат Академиясында ве сонъра аспирантурада окъуды. 1935—1936 сенелери Къырым педагогика институтында доцент унванында чалышып, четэль эдебиятындан лекциялар окъуды, 1938 сенеси апрель 17-де «миллетчи»ликте къабаатланып, къуршунгъа огъратылды.

Абдулла Лятиф-заде «Хаял — омюр» адлы биринджи манзумесини 1910 сенеси Тюркиеде окъугъан вакътында бастырды. Иджадында лирик нагъмелернинъ базада ичтимайъ меселелернен багълангъаны корюне. Бир чокъ шиирлери ма-арифчилик мизаджыны ташыйлар. «Шайрге» (1923), «Ахыр заман къушу» (1923), «Акъынгъа» (1923) киби шиирлеринде миллетнинъ сербестлиги ве янъы омюрге ынтылуw гъаелери сезиле.

1920 сенелерининъ экинджи ярысында Абдулла Лятиф-заде озъ къалемини поэма жанрында сынап, «Хайырсыз тюш» эсерини язды. 1928 сенеси онынъ «Янъы саз» шиирлер джыйынтыгъы Акъмесджит-те латин арифлеринен нешир этильди.

Абдулла Лятиф-заде эдебиятымыз тарихы акъкъында язгъан макъалелери иле медениетимиз огюнде хатири сайыладжакъ хызметлерде булунды.

1976 сенеси Ташкентте Гъафур Гъулам адына Эдебият ве санат нешриятында онынъ Бекир Чобан-заденинъ килернен берабер сайлама эсерлери дердж олунды.

Джемиль КЕРМЕНЧИКЛИ (1891—1942)

Джемиль Керменчикли 1891 сенеси Ялта уездининъ Керменчик коюнде муаллим къорантасында догъды. Окъумагъа ве язмагъа эвинде огренди. Эки йыл Багъчасарайда Абдул Алим мектебинде ве сонъра «Зынджырлы медресе»де окъуды.

1908 сенеси Истанбулгъа ёлланылып, йыл девамында андаки медреселерден биринде, 1909—1913 сенелери Оренбургдаки «Хусайние» медресесинде окъуды. Яз татиллеринде Къыргъизыстан ве Къазахистанда сеятларда булунды. Чаре тапкъанда, базы ерлерде чалышып, озюнинъ кечинмесине ве окъумасына пара къазанды.

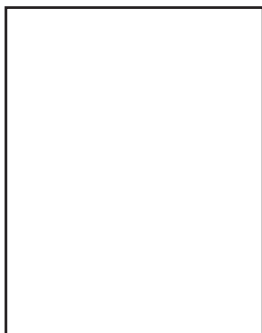
1913 сенеси Къырымгъа къайтып, оджалыкъ ишине берильди.,

1916—1917 сенелери «Терджиман» газетасында чалышты. Къурултай заманында миллий азатлыкъ ве демократия аре-кетлеринде буюк роль ойнады.

Ильки шиирлерини «Зынджырлы медресе»де окъугъан вакъытларында язды. 1917 сенеси онынъ «Кучюк достларыма» адлы шиирлер джыйынтыгъы нешир олунды. Миллий арекеттеки фааль иштираки эдебий иджадында озь аксини тапты. «Татарым!» (1917), «Мукъаддес эмелимиз олуркен» (1917), «Севин, эй, шанлы миллет!» (1917), «Челебиджихане» (1918) ве бир чокъ дигер шиирлеринде миллетперверлик, ватанперверлик ве миллий азаделик нагъмелерини акс этти. Жанр итибариле къалемини базада икяе ве фельетон саларында да сынады.

Джемиль Керменчикли 1937 сенеси июль 27-де «миллетчи»ликте къабаатланып якъаланды ве иддетли апс джезасы иле Сибирьге сюргюн этильди. Совет концлагерининъ зулумы ве эзиеине даяналмайып, 1942 сенеси январь 22-де Архангельск тарафларда вефат этти.

Экинджи джиан дженкинден сонъ 1976 сенеси нешир олунгъан «Саадет ичюн» джыйынтыгъында онынъ бир сыра шиирлери басылды.

Амет ОЗЕНБАШЛЫ (1893—1958)

Амет Озенбашлы (эдебий лагъабы Индемез) Багъчасарайда 1893 сенеси февраль 10-да белли кырымтатар эдиби Сеит-Абдулла Озенбашлынынъ къорантасында дюньягъа кельди. Акъмесджит гимназиясыны медальнен битирген Амет Озенбаишы, 1915 сенеси Новороссийск университетининъ Одессадаки медицина факультетине кире, Студентлик йыллары сиясий арекетке фааль къатыла. 1917 сенесининъ башында Новороссийск студентлери бирлешкен меркезий комитетине реис сайлана.

Февраль буржуа инкйлябындан сонъ, Амет Озенбашлы Кырымгъа къайтып келе ве Кырым муваккъат мусульман иджра комитетининъ азасы ола.

Амет Озенбашлы къыскъа девир ичинде миллий арекет саасында Челебиджихан ве Джафер Сейдаметнинъ якъын меслекдешлеринден бирине чевириле. Кырым делегация-сынынъ эркъянында Москвада Бутюнрусие мусульманларынынъ ве Киевде халкъларнынъ Бутюнрусие къурултайларында иштирак эте. Кырымтатар халкъынынъ векили оларакъ, Таврия губернясы комиссарлары коллегиясы ве халкъ векиллери Кенъешине аза оларакъ кире.

Амет Озенбашлы кырымтатар халкъы I Къурултайынынъ тешкилятчыларындан бири олып, мустакъиль Кырым девлети тизюв тарафдары эди.

Амет Озенбашлы ватандашлыкъ муаребеси девринде «Миллет» газетасына муаррир, халкъ маарифи болюгининъ мудири олып чалышты. Кырымтатар яшларынынъ Деникин армиясына аскерликке алынувына къаршы чыккышлары ичюн такъипке огърады, гизли шекильде чалышув усулына кечти, Миллий фыркъанынъ ребер эрбапларындан бири олды.

1920-нджи сенелери Амет Озенбашлы эмиграция олуван къачынып, советлер акимиятине юзь чевирди ве кырымтатар халкъынынъ топракъ ве сербестлик укъукълары ичюн курешни совет къанунлары черчивеси ичинде алып барув къарарына кельди.

Амет Озенбашлы 1921 сенеси Тотайкой педагогика тех-никумына

директор тайин этильди. 1922 сенеси озю алий малюмат алувгъа наиль олды. Къырым девлет университети-нинъ тиббият факультетини битирди ве эким-невропатолог дишюмыны адды. 1924—1927 сенелери Къырым АССР Малие назири вазифесинде чалышты, сонъра озь зенааты боюнджа ишледи.

Амет Озенбашлы озь девринде истидатлы яызджы ве атешин публицист оларакъ танылды. 1917 сенеси «Йыкъынтылар астында» пьесасыны язды. Онынъ тарих, этнография ве педагогикагъа аит макъалелери «Къырым», «Окъув ишлери», «Илери», «Яш къувет» меджмуалары саифелеринде сыкъ-сыкъ басылып турдылар. Эдипнинъ эдебияткъа, хусусен Амди Гирайбайнынъ иджадына аит макъалелери окъуйыджыларда буюк меракъ догъурды.

«Къырым фаджиасы» (1926) Амет Озенбашлынынъ салмакълы тарихий эсерлериндендир. Бу эсер чарлыкъ йылла-рында 'къырымтатарларнынъ ватандан кочювлерине багъыш-лангъандыр.

Амет Озенбашлы Къырым муневверлери арасында буюк итибар къазангъан эди.

1928 сенеси апрель 12-де Амет Озенбашлы апске алына ве Москвадаки Бутыр апсханесине ёлланыла. Оны «Миллий фыркъанынъ аксильнкъилияпчылыкъ фаалиети» ичюн къа-баат-лайлар. ОГПУ 1928 сенеси декабрь 17 къарарынен Амет Озенбашлыны атмагъа укъом эте. Кене шу коллегиянынъ 1931 сенеси январь 13-теки къарарынен бу джеза 10 йыл апс дже-засынен авуштырыла. Эмек лагеринде нумюнели чалышкъаны ичюн 1934 сенеси апстен бошатыла, лякин, Къырымда яшамакъ укъукъындан марум этиле. Бу себептен, бираз вакъыт Новороссийскте яшагъан сонъ, Днепр-петровск виляетининъ Павлоград шеэринде авуша ве бу ерде эким оларакъ чалыша Экинджи Джиан муаребеси йылларында Амет Озеыбашлы немселер тарафындан оккупирленген Къырымгъа келе, лякин тез вакъытта Романиягъа кете. Анда оны якъалайлар ве Москвагъа ёллайлар. Бу ерде Амет Озенбашлы 1947 сенеси сентябрь 29-да 25 йыллыкъ апске укъом этиле. Секиз йылдан сонъ, агъыр хасталыгъы себебинден, апсханеден чыкъарыла.

Амет Озенбашлы сонъки аят йылларыны Таджикистан-нынъ Ленинабад (шимдики Ходжанд) шеэринде кечирди. Анда невропатолог-эким оларакъ чалышты. 1958 сенеси декабрь 4-те вефат этти. 1993 сенеси мерхумнынъ кемиклери андан Къырымгъа кетирилип, Багъчасарайда, «Зынджырлы медресе»нинъ азбарында Ватан топрагъына комюльди.

Амет Озенбашлынынъ бир сыра эсерлери шимдики девирде

Къырымда текрар нешир этильмекте. Онынъ бир сыра эсерлери «Йылдыз» меджмуасы саифелеринде де басылдылар. Олар сырасына «Федакярлыкъ» (1981, № 6), «Дюнимизнинъ джанлы левхалары» (1988, № 7) киби икяелерини кирсетмек мумкюн. Эдипнинъ 1926 сенеси «Къырым» меджмуасында басылгъан «Къырымтатарларнынъ кочювлеринде чар укюметининъ ролю» эсери де буюк къыйметке маликтир.

1997 сенеси Къырымда Амет Озенбашлынынъ сайлама эсерлеринден ибарет «Къырым фаджиасы» китабы нешир этильди.

Мамут НЕДИМ (1893—1937)

Мамут Недим (Мурат огълу) 1893 сенеси Керич якъынындаки Сараймен коюнде догъды. Эки яшында бабадан оксюз къалды. Кунъ корьмек ичюн койнинъ байы Сулейман аджы Бейтулланынъ къойларыны бакъты.

Мамут илькиде Сараймен коюнде, Шамиль Тохтаргъазынынъ мектебинде окъуды. Онынъ илимге авеси буюк олгъаныны итибаргъа аларакъ, хайрие джемиети эсабына Тюркиеге окъумагъа ёлламакъ къарарына келине. Кой мектебини битирген Мамут (о заманда энди анасы да кечинген эди) джемаат парасына урба, аякъкъап ала, 1911 сенеси бир чарелеп Акъяргъа келип чыкъа. Гемиге отуруп, Тюркиеге ёллана. Истанбулда Къарасувбазардан анда баргъан Бекир Чобан-заднен таныша. Яшайышы феналашкъан Мамут Бурсагъа кетмеге, о ердеки оджалар семинариясына кирип окъумагъа меджбур ола. Бир вакъытнынъ озюнде, кечинмек зорундан, мектепте тербиеджи олып чалыша.

1915 сенеси Мамут мектепни нумюнели битире ве Истанбулгъа къайтып, анда иптидаий мектепте оджалыкъ эте. 1917 сенеси Алманиягъа кетип, Берлин университетининъ икътисадият факультетине кире. Ёкъсузлыкъ себебинден, окъувдан бош вакъытларында Берлиндеки тюрк балаларына дере бере. Озю немее ве франсыз тиллерини огрене.

Мамут Недим 1914—1918 сенелеринде Алмания ишчилерининъ курешлери тесири алтында пишкинлеше. О, бу арекетлернинъ ичинде олып, инкъиляпчы студентлернен багълана, ишчилернинъ чыкъышларында иштирак эте. Алмания коммунистлери оны озь сафларына къабул этелер.

1920 сенеси Мамут Нед им Къырымгъа къайтып келе. Онынъ Алманияда сиясий джеэттен пишкинлешкени козь огюне алына, ВКП (б) сафына къабул олуна ве «Ени дюнъя» газетасына муаррир тайин этиле. Меаретли тешкиятчы Мамут Недим газета ве сонъундан биринджи муаррирлери олгъан «Ени чолпан», «Илери» меджмуаларында эдебият ве еанатны инкишаф этгирювге, оларнынъ

миллий сербестлик ёлунда хызметчи олувларына тырыша. 1927 ве 1929 сенелери отькерильген имля конференцияларыиынь тешкилятчларындан бири ода.

1928—1929 сенелери Мамут Недим Къырым Мухтар Джумхуриети Халкъ маарифи комиссары эди. 1932 сенесинден онынъ фааилиети эсасен ильмий-тедкъикъат ишлеринен багълыдыр.

1929 сенеси Мамут Недим юкъары органларнынъ къара-рынен, Москвагъа ишке алына. Аида, о СССР халкълары меркезий неш-риятынынъ баш муаррири, сонъра халкъ ходжалыгъыны планлаш-тырув ве тешкилятландырув институтынынъ уйкен ильмий хадими (1931—1932), Маариф ишлери боюнджа Алий Коммунистик ин-ститутнынъ уйкен ильмий хадими (1933—1934), Меркезий педагогика институтынынъ уйкен ильмий хадими (1932—1933), СССР миллет-лернинъ меркезий педагогика ильмий-тедкъикъат институтынынъ уйкен ильмий хадими (1934—1937) киби месуль ишлерде чалышта.

Мамут Недим 1937 сенеси майыста къырымтатар тили-нинъ ильмий грамматикасы эсасында диссертация къорчаламакъ ичюн Москвадан Акъмесджитке келе,, мусафирханеге ерлеше. Оны анда да якъалайлар. Бу 1937 сенеси майыс 26-да юзь бере. О апсханеде 11 ай ята. Мамут Недимни аксинкъилябий тешкилят азасы сыфатын-да «миллетчи»ликте къабаатлайлар, лякин бу чул тутмагъан сонъ, «немее джасусы», «тюрк джасусы» дейлер. 1938 сенеси апрель 17-де атыла.

СССР Алий Суды Арбий коллегиясынынъ къарарынен Мамут Недим 1958 сенеси июнь 14-те акъланды.

Бекир ЧОБАН-ЗАДЕ (1893—1937)

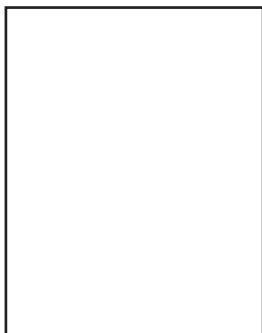
Бекир Чобан-заде (Сыдкый) 1893 сенеси майыс 15 (28)-те Кефе уездининъ Аргъын коюнде, чобан Къуртва-ап акъайнынъ къорантасында догъды. Ильки тасилини кой мектебинде ве орта тасилини Къарасувбазардаки рушдие мектебинде алды. 1909 сенеси Истанбулгъа кетип, «Султание» медресесине окъумагъа кирди. Айны заманда андаки «Къырымтатар талече джемиети» адлы сиясий тешкилятка аза олды.

1914 сенеси джиан дженки башлангъаны себебинден, Къырымгъа къайтты. 1915 сенеси Одессагъа кетип, аз бир муддет андаки институтларда русча окъуды. 1916 сенеси Маджаристангъа ёлланып Будапешт университетининъ шаркъ тиллери шубесине кирди. Университетте окъугъан вакътында XII асыргъа аит «Кодекс куманикус» адынен белли олгъан къырымтатар язма ядикярлыгъы узеринде чалышаракъ, 1919 сенеси майыс 18-де оны докторлыкъ диссертациясы сыфатында къорчалап, профессорлыкъ унваныны къазанды. Бир къач вакъытлар Будапешт ве Лозанна университетлеринде чалышты.

1920 сенеси июль 8-де Къырымгъа къайтып, Тотайкойдеки педагогика техникумында оджалыкъ этти. 1922 сенеси Къырым университетининъ шаркъ шубесине ишке кирди. 1924 сенесинден, репрессиягъа огърамасына къадар, Азербайджан университетинде чалышты. Озь деврининъ энъ корюмли тюркшынасларындан оларакъ, онларнен ильмий макъале ве китаплар нешир эттирди. Ильки шири «Ананъ къайда?» 1913 сенеси Истанбулда чыкъкъан «Яш татар язылары» меджмуасында нешир олунды. Бир чокъ шиирлери 1928 сенеси Акъмесджитте ба-сылгъан «Боран» китабында, 1935 сенеси Романи-яда чыкъкъан «Къырым шиирлери» джыйынтыгында, 1955 сенеси Истанбулда Баттал Таймаз тарафындан азырланылгъан «Къырымлы Бекир Чобан-заденинъ шиирлери» китабында, 1971 сенеси Ташкентте басылгъан «Шиирлер» китабында дюнья юзю корьдилер.

Бедий иджадынынъ энъ гурьдели деври — Будапештте окъугъан деври олды. О йыллары язып къалдыргъан «Къавал сеслери» адлы эльязмасы якъынларда Тюркиеде нешир этильди.

1937 сенеси январь 28-де Кисловодскте раатлыкъта булунгъанда апске алынды. Октябрь 12-де суд этилип, эртеси куню къуршунланды.

Джемиль КЕНДЖЕ (1896—1945)

Джемиль Велиулла огълу Кендже 1896 сенеси Къарасув-базар больгесининъ Аблеш коюнде догъды. Кой иптидаий мектебинде биринджи оджасы Сеитмурат Кефелиден дерс алды. Бу вакъытта рус тилини де баягъы яхшы огрене. Мектепни 1908 сенеси битирген Джемиль бир йыл къадар окъуп оламайып, эвде булуна. Сеитмурат оджасынынъ ярдымынен озъ бильгисини эвде арттыра. Сонъра Копюрлюкой мектебине окъумагъа къатнай. Бу мектепте окъугъан вакътында эдебиятнен джиддий огъраша ве кучюк-кучюк шиирлер язмагъа башлай.

1910 сенеси Джемильни бабасы Къарасувбазаргъа, Решид Медиев тешкиль эткен мектепке алып бара. Анда эдебият тегерегинде иштирак эте. Лякин, онынъ бу ердеки окъувы да чокъкъа сюрмей. 1913 сенеси Буюк Онлар больгесиндеки Тавдайыр коюне келе. Анда медресеге окъумагъа кире. 1915 сенеси коюне къайтып, оджалыкъ япып башлай. Амма онынъ озъ бильгисини теренлештирюв истеги эп арта. Бир йылдан сонъ Акъмесджиттеки къырымтатар гимназиясына кире. Ля-кин, мындаки окъувы да чокъ девам этмей. Кене коюне къайтып келе, оджалыгъыны девам эттире. Эки йылдан сонъ о Тотайкойдеки оджалар техникумына кире. Анда белли къырымтатар зиялылары ве эдиплеринен таныша, олардан дерслер ала.

Къырымда ачлыкъ зуур эткен йылларда Джемиль Кендже учъ йыллыкъ оджалар институтына окъумагъа кире ве 1932 сенеси оны битирип, оджалыкънен мешгъуль ола.

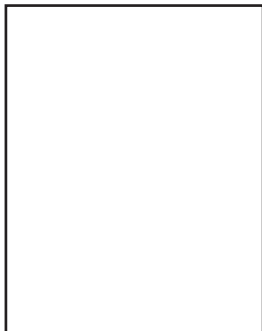
Сюрпонликиннъ азаплы йылларында Джемиль Кендже 1945 сенеси Озбекистаннынъ Ташкент виляетиндеки Пскент къасабасына келип чыкъа ве шу сенеси анда вефат эте.

Джемиль Кендже шаир, эдебиятшынас, тильшынас, фольклорджи оларакъ Къырым оджалары арасында белли ве корюмли ёл косътериджи эди. Къырымда дженктен эвель олып кечкен тиль акъкъындаки конференцияларда (1928, 1929, 1934) о фааль иштирак этги, чыкъышларда булунды.

Джемиль Кендже оджалыкъ фаалиетинен бир сырада, къырымтатар

бала шаири оларакъ беллидир, 1927 сенеси онынъ «Бала шиирлери» джыйынтыгы басышып чыкты. Бу китап 1995 сенеси Къырым Девлет окъув-педагогика нешрияты тарафындан ренкли ресимлернен безетильген алда, къайта нешир этильди.

Шаирнинъ бир чокъ эсерлери «Йылдыз» меджмуасында (1981, № 4, 1993 № 2, 1994 № 4, 1995 № 5—6), ортакъ джыйынтыкъларда, вакъытлы матбуат саифелеринде дердж олундылар.

Умер ИПЧИ (1897—1955)

Умер Бекир огълу Ипчи (эдебий лагъабы Алкедай) 1897 сенеси Багъчасарайда эснаф къорантасында догъды. Анасы Гульсюм ханым кызылар мектебинде оджапче эди. Ильки тасилини янъы усулнен чалышкъан мааллий мектепте алды. 1914 сенеси Уфагъа кетип, андаки «Галия» медресесинде окъувыны девам этти. 1917 сенеси Кырымгъа къайтып, бир къач йыллар оджалыкъ япты ве о девирдеки иджадынен кырымтатар миллий укюметини алгъышлап, халкъны бирдемлик ве миллий азатлыккъа чагъырды.

1920 сенелеринден сонъ, Кырым Девлет театринде актёр, режиссёр ве сонъундан директор вазифесинде булунды. Айны заманда «Ени дюнья» газетасынынъ хадими эди.

1936 сенесининъ язында Кырым укюмети тарафындан Умер Ипчининъ иджадий фаалиетининъ 20 йыллыкъ юбилейи кечирилди. 1937 сенеси исе «миллетчи»ликте къабаатланылып, ГПУ тарафындан 12 йылгъа апскё къапатылды. 1949 сенеси, джеза муддети толгъан сонъ биле, азатлыккъа чыкъарылмайып, Томск шеэриндеки рухы зайыфлар хастаханесине быракъылды. О, 1955 сенеси январь 11-де анда вефат этти.

Умер Ипчининъ «Медресе» адлы ильки шири 1915 сенеси язылды. Чокъ этрафлы иджаткъа малик олгъан Умер Ипчи шириет, несир ве драма эсерлери язды. 1920—1930 сенелери арасында он еди китап оригинал эсерлери ве бир чокъ эдебий терджимелери нешир олунды. «Файше» (1924), «Алим» (1925), «Ненкеджан ханым» (1926), «Шаин Гирей» (1929) киби пьесаларында озь халкъынынъ чешит заманлардаки яшайышыны ве тарихий вакъияларны гъает истидатлы къалем кучюнен косътерди. 1930 сенелерининъ матбуатында «Алим», «Ачлыкъ» ве «Оджалар» романларыны язгъаны акъкъында хаберлер басылгъан олса да, олар дюнья юзю коръмейип, репрессиялар девринде эльязма шеклинде гъайып олдылар.

Экинджи джиан дженкинден сонъ, Умер Ипчининъ «Икяелер» (1972) китабы нешир этилди. Онынъ бир сыра эсерлери «Эдебият хрестоматиясы» (1971) китабына кирсетильдилер ве «Йылдыз» междмуасынынъ саифелеринде басылдылар.

Исмаил Керимовнынъ «Теренлик» (1988) китабы эдипнинъ эдэбый иджылыгъына багъышлангъандыр.

Джафер ГЪАФАР (1898—1938)

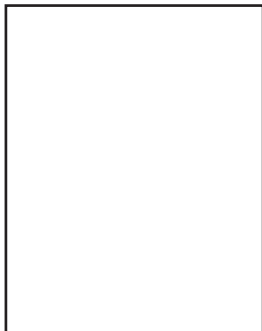

Джафер Гъафар (Абдул огълу. Эдебий лагъаплары Абур-чубурджы, Дервиш) 1898 сенеси Акъмесджит уездининъ Тавдайыр коюнде муаллим къорантасында догъды. Башлангъыч мевсепте, сонъра Тавдайыр медресесинде окъуды. 1920 сенелерине къадар койлерде оджалыкъ япты. Сонъра Акъмесджитте чыкъмакъта олгъан «Яш къувет» газетасында ве 1926 сенесинден «Илери» междмуасында чалышты. 1920 сенелерининъ сонъунда аз бир муддет «Ени дюнья» газетасына баш муаррир олды.

1934 сенеси Джафер Гъафар Къырым Языджылары бирлигининъ риясетине аза сайланды. Лякин, бир къач айдан сонъ, «темизлев комиссиясы» тарафындан бутюн вазифелеринден бошатылмагъа башлады. 1938 сенеси о «миллетчи»-ликте къабаатланып, репрессиягъа огъратылды, шу йылы апрель 17-де атылды.

Джафер Гъафар ильки шиирлерини медреседе окъугъан йылларында язды. 1926 сенеси «Инкъилябий шиирлер» адлы биринджи джыйынтыгъы, 1927 сенеси «Омюрден орънеклер яхут кучюк икяелер» адлы китабы нешир олунды. «Къатты адымле» поэмасы 1932 сенеси айры китап оларакъ басылды. 1933 сенеси «Икяелер ве шиирлер», 1934 сенеси «Гъорт-гъорт тутулды» киби джыйынтыкълары нешир олунды,.

Экинджи джиан дженкинден сонъ, 1971 сенеси Ташкентте Джафер Гъафарнынъ «Омюр орънеклери» адлы повесть ве икяелер джыйынтыгъы басылды. Эдипнинъ 1930 сенеси язгъан «Ёлджулыкъта» икяеси дженктен сонъ, бириножи кере 1988 сенеси «Йылдыз» междмуасынынъ 5-инджи санында дердж олунды.

Вели АБИЛЕВ (1898—1945)

Вели Мурат огълу Абилев 1898 сенеси догъды. Башлан-гъыч бильгисини шаир Абдулла Лятиф-заде оджалыкъ япкъан кой мектебинде алды. 1914—1919 сенелери Кезлев уездининъ Мырзабек ве Баим койлериндеки мектеплерде оджалыкъ этти. 1920-нджи сенеси Мырзабек кой ревкомынынъ реиси олды. 1921—1923 сенелери Москвада, Шаркъ эмедарлары Коммунист-тик университетинде окъуды. Къырымгъа къайтып кельгенден сонъ, виляет совет-фыркъа мектебининъ татар болюгине мудир тайин этилди. Бу вазифени эда этювнен бир сырада, оджаларнынъ ихтисасыны юксельтюв курсларында джемиетшынаслыкъ фени боюнджа лекциялар окъуй.

1925—1926 сенелери Вели Абилев Халкъ маарифи назирлигинде чалыша, Тотайкой педагогика техникумына директорлыкъ япа.

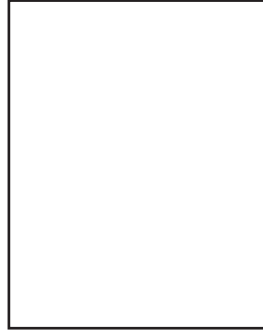
Вели Абилев озюнинъ публицистик макъалелеринен матбуат саифелеринде 1920-нджи сенелеринден корюнип башлай. Сонъундан несир ве драма эсерлери яза. 1925—1927 сенелери Къырымтатар девлет театри санасында онынъ «Адилъяхут бинъден бири», «Учь ёл» пьесалары нумайиш этилелер.

«Илери» меджмуасында Вели Абилевнинъ «Эльвида» пьесасы дердж олуна. Бундан сонъ о «Омюр баари» пьесасыны яза. Языджынынъ бир сыра юмористик икяелери «Тырнавуч» сатирик меджмуасынынъ саифелеринде дердж олундылар. Онынъ «Акълъ дегильми?» серлевалы эсери 1969 сенеси июль 26-да «Ленин байрагъы» газетасында басылды.

Вели Абилев 1928 сенеси Крупская адына Ленинград сиясий маариф институтына окъумагъа кире, Оны битирген сонъ, Къырым кой оджалыгъы институтына директорлыкъ япа, 1935—1938 сенелери «Ени дюнья» газетасынынъ муаррири олып чалышты. Репрессиягъа огъратылды, 1945 сенеси апсханеде вефат этти.

АЛТАНЪЛЫ

(1898—1976)

Алтанълы (Абдураим Ильяс Шейх-заде) 1898 сенеси Къарасувбазар шеэринде руханий — имам шейх къорантасында догъды. Дёрт яшында бабадан, он бир яшында анадан оксюз къалды. 1912 сенеси иптидаий мектепни битирген сонъ, бир йыл даа рус мектебинде окъуды. Айны вакъытта ерли помещиклерде ыргъатлыкъ япты. 1917 сенеси февральде чар ордусына чагъырылып, 1918 сенеси лазереттен сакъатланып чыкъты. Къырымгъа къайтып, кене де зенгинлернинъ къа-пуларында ыргъатлыкъ япты.

1919 сенесининъ кузюнде Абдураим Багъчасарайда «Зынджырлы медресе»нинъ азырлав сыныфына кирип окъуй. Яз татили девиринде Къувуш коюнинъ байларында ыргъатлыкъ япа.

Къырымда совет акимиети къурулгъан сонъ. Шейх-заде Акъмесджитте 14-нджи девлет басмаханесинде бекчи (къаравул) олып чалыша. 1921 сенеси Багъчасарайдаки «Дарульмуаллим» мектебинде окъуй. Ондан сонъ оны Москвагъа, Шаркъ тиллери институтына ёллайлар. Лякин онъа анда окъумакъ къыйын олгъанындан, 1922 сенесининъ сентябринде Москвада, рабфакка авуша ве оны 1925 сенеси битире. Бундан сонъ Москвада экинджи Девлет институтынынъ педагогика факультетине кирип, оны 1930 сенеси битире. Шу йылы Къырымгъа къайтып келе ве чешит ишлерде: педагогика институтында оджа, Къырымтатар Девлет театринде директор, «Эдебият ве культура» меджмуасында месуль кятип олып чалыша. 1941 сенеси Балыкълава район газетасында месуль кятип олып чалышкъанда, эвакуация олунуп, Самаркъандгъа (Озбекистан) келе. Сонъра Сочи шеэрине чагъырылып, Къырым ребер тешкиятларынынъ резервинде булуна, «Къызыл Къырым» газетасында болюк мудири олып чалыша. 1944 сенеси майыс айынынъ сонъларында кене Озбекистангъа къайта, Нарпай район мектеп-леринде оджалыкъ япа.

1946 сенеси Самаркъанд шеэрине авуша. Озбек Девлет университетинде 1957 сенеси майыс айынадже фундаменталь кутюпхане мудири, рус ве гъарп эдебияты кафедрасынынъ уйкен лаборанты олып чалыша.

Алтанълынынъ ильки шири матбуатта 1922 сенеси басылды. Бундан сонъ эдебий фаалиети кеттикче гурьледи, Онынъ иджадына Маяковскийнинъ буюк тесири одды.

1928 сенеси Алтанълынынъ «Трактор» поэмасы басылып чыкъты. Бу поэма экинджи Девлет мукафатынен такъдирленди. Бундан сонъ шаирнинъ «Атешли сатырлар» (1930), «Енъиш йыллары» (1932), «Бу эпоха» (1935), «Сенинъ ичюн, партиям» (1962), «Излерим» (1970), «Къанатлы къуванчым» (1972), «Вечное пламя» (1976), «Шиирлер» (1979) киби шиирлер, поэмалар, балладалар джыйынтыкълары чыкъты. 1933 сенеси язган «Енъиш бизим» пьесасы Къырым Девлет театринде ойналды.

Алтанълы Маяковскийнинъ бир сыра поэмаларыны, Некрасовнынъ, А. Островскийнинъ базы эсерлерини къырымтатарджага терджиме этти.

Алтанълы Языджылар бирлигининъ азасы эди.

О, 1976 сенеси сентябрьде Самаркъандда вефат этти.

Номан ШЕЙХ-ЗАДЕ (1899—1953)

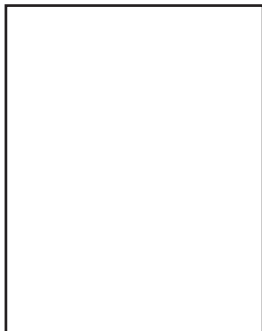
Номан Абдулмеджит огълу Шейх-заде 1899 сенеси Къарасувбазарда дюньягъа кельди. 1914—1916 сенелери Багъчасарайдаки «Зынджырлы медресе»де окъугъан Номан Тюркиеге ёл ала ве анда 1916—1918 сенелери девамында Мерджан (Истанбул) медресесинде окъувуны девам эттире. 1920 сенеси Къырымгъа къайта ве Къарасувбазарда мектепте оджалыкъ эте.

1928 сенеси Номан Шейх-заде досту оджа Умер Юнусовнен бераберликте латин арифлеринен талелелер ичюн «Ильк адым» ве «Ени ёл» адлы эки элифбе китабыны нешир эттире. Бир йыддан сонъ эки оджа бир дерслик даа нешир эттирелер. Оларнынъ бу ишлерине шаир Абдулла Ляtif-заде буюк ярдым коьстере.

Номан Шейх-заде 1932 сенеси Къырым Девлет педагогика институтынынъ къырымтатар тили ве эдебияты факультетине гъиябий окъумагъа кире ве оны 1937 сенеси аля ишаретлернен битирип чыкъа. Лякин, тамам шу сенеси онынъ бабасы репрессиягъа огъратыла. Бунынъ нетиджесинде, Номан Шейх-заде Къарасувбазарны терк этмеге меджбур она. Эски Къырым, Кефе ве Акъяр мектеплеринде дерс бере.

Экинджи джиан дженки йылларында Номан Шейх-заде «Черик асыр» поэмасыны яза. Эсер 1942 сенеси «Азат Къырым» газетасында басыла. Шаирнинъ 1940 сенеси Къарасувбазарда язгъан «Шевкъий Бекторе» серлевалы шиيري 1995 сенеси «Йылдыз» меджмуасынынъ 5—6-нджы санында дердж олунды.

Номан Шейх-заде 1944 сенеси Алманиягъа кете, андан да Тюркиеге кече ве 1953 сенеси Истанбулда вефат эте.

Мустеджиб УЛЬКУСАЛ (1899—1996)

Мустеджип Улькусал 1899 сенеси, февраль 15-те Романия Добруджасынынъ Костендже виляетиндеки Азаплар коюнде дюньягъа келе. Бабасы — оджа Аджи Фазыл эфенди Къырымда догъды. Къартбабасы Абдураман эфенди 1862-де

Къырымнынъ Джанкой дживарындан кочип, Добруджада ерлешкен. Башлангъыч бильгисини койде алгъан Мустеджиб орта тасилини Истанбулда ала. Сонъ бир къач вакъыт мектеплерде оджалыкъ япа.

Миллетини севген, гъает ватанпервер Мустеджиб 1917 сенеси къырымтатарлар урриетке къавушкъаныны, Къурултай кечирип, миллий укюмет къургъанларыны эшитерек, бир чокъ яшларны къандырып, баба-деде топрагъына — Къырымгъа кетмеге азырлана. Юрт ашкъынен янгъан 30 йигит ёлгъа чыкъмакъ ичюн паспорт талап этип баргъанда, оларгъа ред этелер. Лякин, ниетинде къатий тургъан Мустеджиб бунгъа бакъмадан, бир озю изинсиз, паспортсыз Костенджеден Акъяргъа кеткен гемиге минмек чаресини тапып, Къырымгъа келип чыкъа. Мында о Якъуб Джелиль деген оджанен берабер Фоти-Сала коюнде эки йыл оджалыкъ япа, джемаатнынъ сайгъы ве севгисини къазана. Амма Къурултай дагъытылып, Къырымгъа немселер келип, бутюн бу къарышыкълар себебинден, 1920 сенеси майыс айында о кене паспортсыз, билетсиз Ялтадан катернен Тюркиеге кете. Анда оджалыкъ япа ве 1922 сенеси Романиягъа къайтып келе.

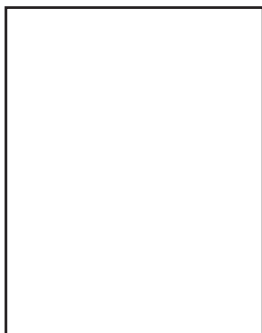
1926 сенеси о Бухарест университетининъ укьукъ факультетини битирип, Пазарчыкъ шеэринде адвокатлыкъ япа. Озю киби миллий дуйгъулы аркъадашларынен берабер, пара топлап тюрк тилинде «Эмель» меджмуасыны нешир эттирип башлай. Меджмуанынъ 1-инджи саны 1930 сенеси январь 1-де чыкъарыла. Аркъадашларынынъ истегинен онынъ саиби, мудири ве баш муэллифи Мустеджибнинъ озю ола. Ара-сыра чыкъмасы токътап къалса да, шундан берли чыкъып кельмекте олгъан «Эмель» меджмуасы (о чокъ йышлардан берли Тюркиеде чыкъарылмакъта) Романия ве Тюркиеде яшагъан къырымтатарларнынъ миллий дуйгъуларыны, медениетлерини яшатып келювде буюк роль ойнагъандыр.

Озю буюк тешкиятчы, тешеббюскяр, арекетчен бир миллий зиялы олгъан Мустеджиб Улькусал 1933 сенеси кырымтатарлар яшагъан шеэр, къасаба ве койлерде «Тюрк медений бирлиги»ни тешкиль эте. Бу саада яшлар арасында чалышувгъа буюк эмиет бере. «Эмель» меджмуасынынъ даимий чыккып турмасына о пек чокъ кучъ-гъайрет сарф эте. Бутюн фаалиети девринде о белли эрбабымыз Джафер Сейдаметнен сыккы багъ тутып чалыша, чокъ ишлеринде онынънен кенъеше. 1955 сенеси сагълыгъы зайыфлангъаны себебинден, Джафер Сейдамет Миллий Меркезнинъ топлашувларына вежялетли реберликни Мустеджиб Улькусал япсын, деп теклиф эте. Мустеджиб бу месулиетли вазифени де чокъ йыллар кереги киби беджерип кельгендир.

Мустеджиб Улькусалнынъ иджадий фаалиетинден ильк эвеля «Эмель» меджмуасында чокъ йыллар девамында басылгъан юзлернен макъалелерини къайд этмек лязим. Олардан энъ муимлери: «Инсаниет ве миллет» (1930, № 1), «Миллет амиллери» (1930, № 2, № 3, № 5, № 14—15), «Тюрк ве тюркчилик» (1930, № 8, № 9—10, № 11, № 12), «Генчлигимизнинъ борджу» (1932, № 11), «Челебиджиан ве большевиклер» (1933, № 3), «Койлерде нелер корьдик?» (1934, 331, № 2), «Къурултай насыл къурулды?!» (1937, № 11) ве дигерлеридир.

Эдипнинъ чет эльде яратылгъан кырымтатар эдебиятына къошкъан буюк иссеси: 1980 сенеси Истанбулда нешир этильген «Кырым тюрк-татарлары. Дюни-бугуни-ярыны» адлы чокъ кыйметли китабы, Тюркиеде учъ дефа басылып чыккъан «Добруджа ве тюрклер» (Анкъара, 1987) китабы, «Добруджадаки Кырым тюрклеринде ата сёзлери ве дейимлер» (Анкъара, 1970) джыйынтыгъы ве, ниает, онынъ олжуминден сонъ, 1999 сенеси Анкъарада намлы тарихчымыз Хакъан Кырымлы тарафындан азырланып, нешир этильген «Кырым ёлунда бир омюр» адлы хатыралар китабы. Бу эсерлернинъ мевзулары ве мундерижджелери оларнынъ адларындан корюнип тура.

Озь миллети ве хусусан Кырымнынъ азатлыгъы огърунда куреште 60 йыл гъайретнен хызмет эткен буюк джемаат эрбабы, ихтисаслы журналист, тарихчы ве яызджы Мустеджиб Улькусал 1996 сенеси февраль 15-те дюньядан кечги. Онынъ «Миллетине хызмет эткенлер унутылмазлар, унутылмамалыдырлар» деген сёзлери толусынен онынъ озюне де аиттир.

Ильяс ТАРХАН (1900—1938)

Ильяс Тархан 1900 сенеси Ялта уездининъ Коръбек коюнде, фукъаре Умер Тарханнынъ къорантасында дюньягъа кельди. Кой мектебинде, сонъра Къазанда окъуды, 1918 сенеси Багъчасарайгъа келип, «Зынджырлы медресе»ге кирди.

1919 сенесининъ бааринде озъ коюне кыйтып кельген Ильяс Тархан халкъ арасында сиясий-ярыкъландырув ишлерини алып бара. 1919 сенеси беззгвардия аскерлери Къырымны запт эткенде, Коръбектен кетмеге меджбур ола. Кузь айларында Багъчасарай больгесининъ Стиля коюне келип, озюне башкъа сойады алып, оджалыкъ эте. Чокъкъа бармай, незаретчилернинъ онынъ пешине тюшкенини анълап, Къырышдан чыкып кетмек зорунда къала.

1920 сенеси Ильяс Тархан месуль вазифелерде чалыша, 1922 сенесининъ кузюнде оны партия окъувы мектебине оджалыкъкъа ёллайлар.

Ильяс Тарханнынъ «Биз денъизджи яшлармыз» серле-залы ильки шири 1923 сенеси «Янъы Чолпан» меджмуасында басылды. 1925 сенесине къадар Ильяс Тархан «Яш къувет» газетасына муарририк япты. 1925 сенесинден 1932 сенесине къадар комсомол, партия ишлеринде чалышты. 1932 сенесинден 1936 сенесининъ сонъунадже исе, Къырым Меркезий Иджра Комитетининъ реиси олды.

Ильяс Тархан бу месуль вазифелерде чалышувнен бир сырада, 1930 сенесининъ ноябринден 1936 сенесининъ сентябринедже «Большевик ёлу», «Эдебият ве культура» меджмуаларынынъ муаррири, бунынъ киби де, Къырым Языджылары бирлигининъ реиси вазифелерини эда этти. Девлет ишлерини алып баргъанына бакъмадан, Ильяс Тархан бедий иджатнен де огърашты. О эдебиятымызда шаир ве драматург оларакъ беллидир. Онынъ «Уджюм» ве «Москва айта» (1932) пьесаларыны озъ вакътында сейирджилер сыджакълыкънен къаршылап алгъан эдилер.

Ильяс Тарханнынъ «Биз денъизджи яшлармыз» шири ве «Уджюм» пьесасындан бир парча «Эдебият хрестоматиясы» (1971) китабына кирсетильди.

«Халкъ хайни» тамгъасынен бастырыкъта яткъан Ильяс Тархан 1938 сенеси апрель 17-де атылды.

Абляй ШАМИЛЬ (1900—1942)

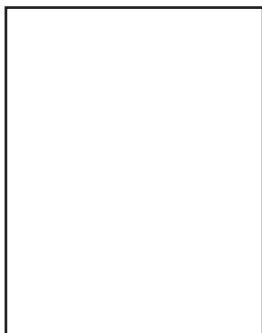
Абляй Шамиль (Чонгъарлы) 1900 сенеси Джанкой больгесиндеки Къамаджы коюнде, фукъаре койлю къорантасында дюньягъа келе. Койде башлангъыч тасилини алгъан Абляй Шамиль Джанкойде еди йыллыкъ мектепке окъумагъа кире.

1925 сенеси педагогика техникумыны битириккен, оны Къазан университетине окъумагъа ёллайлар, 1930 сенеси университетни битирген сонъ, мектеплерде оджалыкъ япып башлай. Сонъра Акъмесджиттеки 12-нджи орта мектепнинъ окъув ишлери мудири олып чалыша.

Абляй Шамиль озъ ишини джан-гонъюльден севген оджа эди. О, оджалыкъ япкъан йылларында газеталарда ве меджмуаларда озюнинъ тербиеге аит тиль ве методика хусусындаки макъалелеринен, икяелеринен сыкъ-сыкъ корюнип башлай. Бойледже, о, фааль джемаатчы, гузель оджа, яызджы оларакъ таныла.

Экинджи джиан дженки йылларында озю киби ватанпервер достларынен берабер, душмангъа къаршы курешти. Гизли теш-киятнынъ азасы олды. Бу саада буюк джесарет косътерди. Лякин, теэссюф ки, 1942 сенеси гестаподжыларнынъ элине тюше. Халкъыны, ватаныны сынъырсыз севген ватанпервер эдибимиз немсе джеллятлары тарафындан вахшийлердже ольдюриле.

Абляй Шамильнинъ 1927 сенеси язгъан «Далгъа» икяеси 1970 сенеси Ташкентте нешир этильген «Он экилернинъ хатиреси» джыйынтыгына кирсетильди.

Якъуб МУСАНИФ (1900—1938)

Якъуб Абдулла огълу Мусаниф 1900 сенеси Багъчасарай больгесининъ Гулюмбей коюнде догъды. Онынъ бабасы медресе мудерриси эди. Къардашы Февзийнен берабер къорантада эйи тербие корьген Якъуб яшлыгъындан илимге сарылды. Алий бильги алгъан сонъ, 1917—1918 сенелери Багъчасарай татар талебелери миллий джемиети комитетининъ азасы олдъь

Къырымда 1923—1928 сенелери партия ички куреши девринде Якъуб Мусаниф «сол»ларнынъ реберлеринден бири эди. Бу йыллары Къырым Меркезий Иджра Комитетининъ кятиби, 1929 сенеси Кеалев район халкъ маарифи болюгининъ мудири олып чалышты.

Якъуб Мусаниф о девирнинъ етекчи публицистлеринден бири эди. Онынъ къатий позиция эсасында язылгъан кескин макъалелери «Ени дюнья» ве дигер газеталар эм де междмуаларнынъ саифелеринде сыкъ-сыкъ басыдып тура эдилер.

Оны миллий зиялыларшмызгъа къаршы куреште алет тарзында къуулангъан совет тешкилятлары 1934 сенеси озюни де, буржуа миллетчилигинде къабаатлап, партия сафларындан чыкъардылар. 1936 сенеси октябрь 21-де Якъуб Мусаниф апске алынды ве эки йылдан сонъ, 1938 сенеси апрель 17 куню атып ольдюрильди.

Якъуб Мусанифнинъ миллий театримиз акъкъында язгъан бир сыра публицистик ве тенкъидий макъалелери театр санатымызнынъ инкишафына дегерли тесир эткендирлер. Олардан бири «Театромыз акъкъында бир-эки фикир» серлевалы макъаледир. Бу макъале Исмаил Керим нешир эттирген «Медений эснас» китабында айрыджа къайд олуна. Бунынъ киби де, Якъуб Мусанифнинъ Къырым АССР-нинъ 10 йыллыгъы мунасебетинен язгъан «10 йыл ве Къы-рымда нешрият ишлери» макъалесинде о девирнинъ нешрият ишлери талиль этиле. Бу макъаленен де юкъарыда аныылгъан китап вастасынен таныш ола билесинъиз.

Билял УСЕИН (1901—1922)

Билял Усеин, аслы Багъчасарайлы олгъан, сонъундан Исмаил Гаспринскийнинъ теклифине бинаэн, Кезлевге авушып, бу ерде «сес усулынен окъув» мектеби ачкъан Усеин афыз ве Фатма оджаларнынъ къорантасында 1901 сенеси дюньягъа келе. Эки яшыннан башлап анасы-бабасы окъуткъан балачыкъларнынъ арасында, къарышып юрьген зеки Билял еди яшына къадар озь ана тилинде окъумагъа-язмагъа огрене.

Бабасы огълунынъ окъумагъа авеслигини козь огюне алып, 1908 сенеси Билялны къырымтатар балаларына русча огретмек макъсадында ачылгъан уезд земство мектебине бере. Бу мектепте эки-учь сене тасиль алгъан сонъ, Билял озюнинъ дёрт-беш акъранынен «Городское училище» адыны ташыгъан рус орта мектебине окъумагъа кире.

О девирнинъ гурьдели аяты ичерисинде пишкинлешкен генчлер сырасында Билял Усеин де, улькенинъ, халкънынъ ичтимаий омюринен пайлашаракъ яшай, бутюн джерьянларгъа къарышмагъа меджбур ола. 1919 сенеси Ярым ада уфукъларында къара булутлар пейда олгъанда, бир группа ерли коммунистлер ве кой яшлары сырасында Билял Усеин де, гизли чалышув усулына кечмеге меджбур ола.

1920 сенесининъ ноябринде Къырымда совет акимieti темелли пекишкен сонъ, Билял Усеин бутюн гъайретини эмеддар халкъ арасында сиясий-ярыкъландырув ишлерини джанландырув огърунда сарф эте. Уезд партия комитетининъ инструкторы вазифесинде волостларда окъув-маариф ве сиясии тергъибат ишлерини низамгъа чекмек, койлерде генчлер тешкиятларыны тизмек, ликбез (джаилликни битирув) мектеплерини ачмакъ иле огъраша. О йыллары Билял Усеин Кезлев шеэринде ачылгъан экинджи басамакъ мектебинде афтада учь кере сиясий бильги дерслери бере эди.

1921 сенесининъ декабринде Билял Усеин Бутюнкъырым советлер къурултайында Кезлевден делегат оларакъ иштирак эте ве анда Къырым Меркезий иджра комитетине аза ишчи, солдат ве койло

депутатлары Советлерининъ IX Бутюнрусие къурултайына делегат сайлана.

Биял Усеиннинъ гурьдели аяты онынъ элине къалем туттырды. О, инкъилябий вакъиаларгъа сесленерек, бир сыра шиирлер яза. 1917 сенеси буржуа-демократик инкъилябынынъ ильки кунълеринден башлап, эр ерде «Ишчи марсельеза»сы йырлана эди. Лякин русчаны даа яхшы бильмеген ерли миллет балалары о йырны иджра этип оламайлар. Буну эсапкъа алып, Биял Усеин «Марсельеза» макъамына озю ана тилимизде «Урриет маршы»ны яза. Бу марш онынъ биринджи эдебий теджрибесидир.

1919 сенеси апрельде Биял Усеин ерли эмекдар халкъны коммунист бейнелминалы этрафына топланмагъа давет этиджи «Чокъ заманлар» серлевалы мешур инкъилябий тюркюсини яза. Бу тюркюге рус тили оджасы, икътидарлы музыкашынас Мамбедали Асанов макъам яза. Бу кутълевий йыр къыскъа вакъыт ичинде бутюн Къырым эмекдарлары арасына даркъай. 1925 сенеси исе, СССР Девлет нешриятыннынъ музыка секторы тарафындан къырымтатарджа-русча метинлери ве нотасынен Москвада «Революционные и общественно-бытовые песни крымских татар» адлы, буюк аджимли китапта нешир этиле. Айны шу айда Биял Усеин «Интернационал»ны къырымтатар тилине терджиме эте.

Биял Усеиннинъ «Къалкъынъыз, эй, аркъадашлар!» серлевалы шиيري 1919 сенеси майыс 23-те «Ени дюнья» газетасынынъ 27-нджи санында дердж олуна. (Бу шиир толусынен, мерхум шаиримиз Эш-реф Шемъи-заде тарафындан 1977 сенеси «Йылдыз» альманахынынъ 2-нджи санында текрар басылды).

Биял Усеин 1922 сенеси агъыр хасталыкъ нетиджесинде вефат эте.

Амди ГИРАЙБАЙ (1901—1930)

Амди Гирайбай (Абдулахат Лятифов) 1901 сенеси февраль 14-те Кефе больгесининъ Ени Къале (базы менбаларда Янъы-сала) коюнде, улема къорантасында догъды. 1910 сенеси Къарасувбазар иптидаий мектебини битирди. 1917 се-неси Акъмесджитте ачылгъан рушдие мектебине кире. Лякин ватандашлар дженки вакътында тасилини девам эттирип оламай. 1921 сенеси аз бир муддет рабфакта окъуй. 1922 сенеси топракъ истисал ширкетине кире. Айны заманда къырымтатар дарульфунун талебелери ширкетини тешкиль этип, озю де анда окъувыны девам эттире.

1923 сенеси, Вели Ибраимовнынъ ярдымынен, Истанбулгъа кетип, андаки дарульфунуннынъ эдебият болюгинде учъ йыл окъуй ве 1926 сенесининъ сонъларында Къырымгъа къайта. Миллий маариф ве медениетнинъ инкишафы ёлунда элял хызметлерде булуна.

1928 сенеси «миллетчи»ликте къабаатланып, ГПУ хадимлери тарафындан якъалана ве 1930 сенеси сентябрь 13-те Москвада «Бутырка» апсханесинде вахшийджесине ольдюриле.

О 1991 сенеси апрель 17-де акъланды.

Амди Гирайбайнынъ «Эляк олды йигитлер» адлы ильки шиيري 1917 сенеси нешир этильди. Шаир эсерлерини эсасен саде халкъ тилинде язды. «Йигитке» (1918), «Яш татарларгъа» (1921), «Тувгъан тилим» (1921) киби шиирлеринде ватанперверлик ве миллетсеверлик гъаелерини ифаде этти. Халкъымызнынъ аятыны ве базы эскирген адетлерини «Заваллы татар къызы» (1921), «Талакъ» (1921) киби назм эсерлеринде беян этти. Миллий эдебиятымызда муимм ер туткъан «Иджрет» дестаны 1927 сенеси басылды.

Амди Гирайбай къалемини драматургия жанрында да сынап бакъкъан эди. 1919 сенеси «Эски татар мектеби», 1923 сенеси «Оксюзлер» адлы балалар ичюн язгъан пьесалары нешир олунды.

Шаирнинъ вефатындан сонъ, 1935 сенеси Романияда чыкъкъан «Къырым шиирлери» меджмуасында онынъ миллий эдебиятымыз тарихы акъкъында ильмий макъалеси басылды. 1994 сенеси исе,

кене Романияда шаирнинъ «Яш татарларгъа» адлы назм эсерлер джыйынтыгъы латин элифбесинен дердж олунды. Онъа 80-ге якъын эсери кирсетильди.

1997 сенеси Акъмесджитте, «Таврия» нешриятында «Амди Гирайбай» адлы назм эсерлер джыйынтыгъы дюнья юзю корьди.

Амди Гирайбай 1930 сенеси вефат этти.

Джемиль СЕЙДАМЕТ (1903—1977)

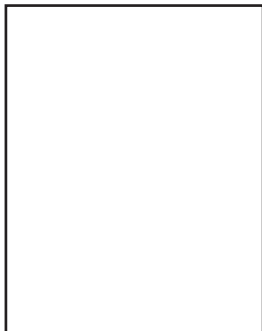
Джемиль Сейдамет (эдебий лагъабы Бузлу) 1903 сенеси Къарасувбазар шеэринде догъды. Башлангъыч ве орта тасилини шеэрдеки рушдие мектебинде алды. Генчлигинде бир къач йыл ишчи ве багъчеван олып чалышты.

1922 сенеси Акъмесджиттеки фыркъа мектебине кирип окъуды. 1924—1928 сенелери Москвада Шаркъ эмекдарлары университетинде бильги алды. Къырымгъа къайткъан сонъ, «Нлери» меджмуасында ве «Ени дюнъя» газетасында чалышты. 1932—1935 сенелери кене Москвада аспирантурада окъуды. Тарих иле багълы диссертация язувнен огърашты. 1939 сенеси онынъ русча «Чар Русиесинде Германия ве Австрия разведкасы» адлы китабы чыкъты. Шу йыллары Магадангъа ёлланылып, андаки «Советская Колыма» газетасында чалышты, 1956 сенесинден пенсияда эди.

Джемиль Сейдаметнинъ «Шаркъ» адлы ильки шири 1923 сенеси басылды. Сонъундан эсасен несир эсерлер язды. «Къанлы кольмек» (1926), «Къуртлагъан кокюс» (1927), «Къую тюбюнде» (1928), «Аммам аралыгъы» (1928) киби икяелери ве «Уфукъкъа догъру» (1930) романы о девирдеки къырымтатар несирджилигинде айрыджа ер туткъандырлар.

Экинджи джиан дженкинден сонъ яzydжынынъ «Ыргъат Къадыр» (1978), «Абдулла Дерменджи» (1981) киби эдебий суретлери ве бир сыра яzydжыларымыз акъкъында макъалелери басылды. Яzydжынынъ бир сыра икяелери «Эдебият хрестоматиясы» (Ташкент, 1971) ве «Къырымтатар эдебияты» (Акъмесджит, 1995) китапларында текрар нешир этильдилер.

Джемиль Сейдамет 1977 сенеси июньде вефат этти.

Ыргъат КЪАДЫР (1905—1945)

Ыргъат Къадыр (Халиль Джемиль огълу Къадыров) 1905 сенеси Алушта больгесининъ Ускут коюнде дюнъягъа кельди. Бабадан эрте оксюз къадды. Анасы дёрт баланы бакъып, буютмек зорунда олгъанындан, Халиль яш бала экенде,

ыргъатлыкъ япмагъа меджбур олды.

1921 сенеси Халиль Къадыров ишчилер факультетине (Рабфакка) кирип окъумагъа наиль одды. Арадан секиз йыл кечкен сонъ, 1929 сенеси Къырым педагогика институтынынъ филология факультетине кирди. Яш экенде шиирлер язып башлагъан Ыргъат Къадырнынъ «Ыргъатнынъ йырлары» адлы биринджи шиирлер китабы шу йылы басылып чыкъты.

Институтны битирген сонъ, 1931 сенеси шаирнинъ «Уджюм» адпы экинджи шиирий китабы нешир этильди. СССР Языджылары бирлигининъ биринджи кзурултайында о тефтиш комиссиясына аза сайланды.

1936 сенеси Ыргъат Къадырнынъ «Исмаил» адлы поэмасы айры китап алында басып чыкъарылды.

Экинджи джиан дженки башлангъанынен, Ыргъат Къадыр джебэге кетти. Гвардия уйкен лейтенанты рутбесинде дженк этти. Джан алынып-берильген урушларда дёрт кере яраланды. «Ватан дженки» орденинен мукафатланды. 1945 сенеси январь 26-да Кенигсберг ичюн алынып барылгъан урушларда къараманларджа эляк олды. Попендорф кою янындаки Пилау деген ерде дефн этильди.

Шаирнинъ базы шиирлери ве «Исмаил» поэмасы «Он экилернинъ хатиреси» (1970) ве «Эдебият хрестоматиясы» (1971) китапларына кирсетильдилер.

Ыргъат Къадыр Языджылар бирлигининъ азасы эди.

Амди
АЛИМ
(1905—1942)

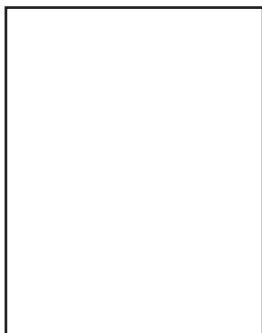
Амди Алим (Гъаниев) 1905 сенеси («Он экилернинъ хатиреси» китабында 1908 сенеси дие косътерильген) Куйбышев районындаки Адым-Чокъракъ коюнде догъды. Эдебиятымызда «дженкчи эдиплер» сырасындан ер алгъандыр. Бе-дийи эдебияткъа авеслиги мектеп ралесинден башлангъан Амди Алим орду сафларында да элинден къалемини быракъмады. Арбий хызметтен къайтып кельген сонъ, Къырымда газеталар ве междмуаларда эдебий хадим оларакъ чалышты. Дженктен эвель Амди Алимнинъ шаир Азам Аметнен берабер «Рапорт» адлы шиирлер джыйынтыгы чыкъкъан эди.

Амди Алим дженк башлангъанынен джебэге кетги. Онынъ гъалебеге ишанчы сынъырсыз эди. Чокъ языкъ ки 1942 сенеси къатты урушлардан биринде джаныны феда этти.

Амди Алим къардаш халкълар эдебиятыны теренден бильген ве оларнынъ энъ яхшыларыны ана тилимизге буюк усталыкънен чевирген: истидатлы шаир эди. Шекспирнинъ Къырымтатар театринде о девирде ойналгъан «Отелло» фаджиасыны, Лопе де Веганынъ «Испаньол папазы» комедиясыны, Николай Островскийнинъ «Челик насыл пишкинлешти» романыны, Шота Руставелининъ «Къаплан териси кийген пельван» поэмасыны терджиме этти.

Шаирнинъ чешит йылларда язгъан «Сигнал йыры», «Прожектор», «Бешик йыры», «Мектюп», «Шайлы къызгъа» киби бир сыра шиирлери «Он экилернинъ хатиреси» (1970) ве «Эдебият хрестоматиясы» (1971) китапларына кирсетильдилер.

Амди Алим Языджылар бирлигининъ азасы эди.

Алим ФЕТИСЛЯМОВ (1905—1966)

Алим Фетислямов 1905 сенеси Керич уездининъ Садыр Багъай коюнде догъды. Орта тасильни койде алгъан Алим Фетислямов 1927 сенеси Акъмесджит педагогика институтына кире. Оны мувафакъиетли битирген сонъ, аспирантурада окъуй ве дженк башлангъангъа къадар бу институтта дерс бере. Бутюн бу йыллар ичинде иджадий ишлернен де огъраша.

Алим Фетислямов эдебиятшынаслыгъымызны ве тенкъит-чилигимизни илерилетювге дегерли иссе къошкъан алимдир. Онынъ айры-айры шаир ве несирджилер акъкъында язгъан терен мундериджели макъалелери окъуйыджылар ве эдебият авескъярлары тарафындан буюк меракънен къаршыланылып алынгъан эди. Алимнинъ «Халкъ шаири Шамиль Тохтаргъазы» (1937), «Шамиль Алядиннинъ яратышжъшыгы» (1938), «Тогъайбейнинъ Богдан Хмельницкийнен бирликте Лехистан къыралына къаршы сефери акъкъында» (1939), «Шаир Алтангълы акъкъында» (1940) серлевалы ве даа дигер макъалелери булар джумлесиндендир.

Алимнинъ бир чокъ макъалелери халкъ агъыз яратыджылыгъына багъышлангъандыр. Онынъ, джумледен, «Эдиге» дестаны акъкъында» (1938), «Чора батыр» акъкъында» (1939), «Арзы кыыз» (1939), «Къозу курпеч ве Баян-Сулу» (1941), «Совет девир кырымтатар фольклоры» (1941) киби макъалелери кырымтатар фольклорыны огренювге къошулгъан буюк исседир. Эдипнинъ халкъ къараманы Алим акъкъында язып, 1936 сенеси «Эдебият ве культура» междмуасында бастыргъан «Алим» серлевалы макъалеси де бу джумледендир.

Алим Фетислямов эдебиятшынаслыкънен огърашыркен, бир сыра оригинал эсерлер де язды. Онынъ белли эсерлеринден «Колхоз ичюн куреш» ве янъы аят къуруджылыгъы меселелерине багъыпшангъан «Бавбек» повести (1935) айры китал алында дердж олунгъан эдилер.

1939 сенеси Алим Фетислямов Ленинград университетинде «Земане кырымтатар поэзиясы» мевзусында диссертация къорчалап, филология илимлери намзети олды.

Экинджи джиан дженки башлангъанынен, Алим Фетислямов элине силя алып, джебэге кетти. Дженктен сонъ, сюрдюнюкте омюк кечирди. О, Языджылар бирлигининъ азасы эди.

110 Алим Фетислямов 1966 сенеси иджретте вефат этти.

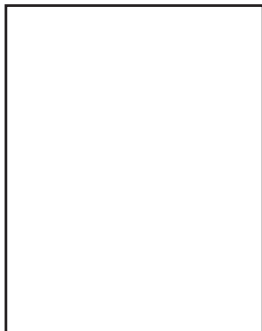
**Афифе
САМИЕВА
(1905—?)**

Къарардан 1905 сенеси догъгъан Афифе Самиева кырымтатар къадын кедайлары арасында семерели чалышкъан иджаткъардыр. О Акъмесджит больгесининъ Къул-Джакъын коюнде, фукъаре къорантанда дюньягъа келе. Даа яш экенде байлар, мырзалар ве агъаларнынъ эвлеринде хызметкъарлыкъ эте. Бутюн яшлыгъы фукъареликте ве хорлукъта кече.

Афифе Самиеванынъ эсерлери озъ заманында «Совет къадынлыгъы» меджмуасында, «Бахтлы халкънынъ шенъ йырлары» джыйынтыгъында дердж олундылар. Дженктен сонъ онынъ «Ленинге» деген шири Ташкентте нешир этильген «Тувгъан эдебият» (1983) дерслигине кирсетильди. Онынъ эсерлеринде халкънынъ насыл яшагъаны омюри тасвир олуна, тили саде ве образлыдыр.

Кедайнынъ не заман вефат эткени аккъында элимизде малюмат ёкътыр.

Мамут ДИБАГЪ (1905—1942)

Эдебият алемине 1938 сенеси кирген Мамут Дибакъ 1905 сенеси Багъчасарай шеэринде дюнъягъа кельди, О, орта мектепте окъуп юрген талебелик вакътын-да икяелер язмагъа башлай. Онынъ «Концерт» адлы биринджи икяеси 1938 сенеси басылды. Шу йылы «Къызыл Къырым», «Красный Крым» газеталары ве Къырым Языджылары бирлиги тарафындан отъкерильген конкурста онынъ бу икяеси экинджи мукъафатнен такъдирлене. Бундан сонъ эдип «Коктен зенбиленен энгенлер», «Ферат» «Таш дуду», «Мусафирнинъ пешинден», «Балкъуртлар» киби икяелерини ве «Гизли нишан» пьесасыны язды. Онынъ бир чокъ эсерлери озъ девринде газеталар ве меџмуаларда басылды, дерсликлерге кирсетильдилер.

Языджынынъ сагълыгъы еринде олмагъанына бакъмадан, о экинджи джиан дженки башлагъан ильки вакъытта Акъяр мудафаджыларынынъ сафына барып къошулды. 1942 сенеси Къараман шеэр ичюн алынып барылгъан къатты урушларда Мамут Дибакъ эляк одды.

Мамут Дибакъ нефислик джеэтинден озюне хас усулнен пишкин эсерлер иджат этип башлагъан истидатлы языджы эди.

Дженктен эвель, 1940 сенеси рус тилинде тертип этильген «Татарские писатели Крыма» икяелер джыйынтыгъына Мамут Дибакънынъ эки икяеси кирсетильген эди.

Дженктен сонъки йылларда Мамут Дибакънынъ юкъарыда адлары анъылгъан эсерлеринден базылары «Бааръ эзилери» (1957), «Он экилернинъ хатиреси» (1970) джыйынтыкъларында ве «Йылдыз» (1986, № 4) меџмуасында дерџ олундылар.

Мамут Дибакъ Языджылар бирлигининъ азасы эди.

Керим ДЖАМАНАКЪЛЫ (1905—1965)

Шаир, эдебиятшынас, фольклорджы Керим Джаманакълы (Керим Решид огълу Решидов) 1905 сенеси январь 21-де эвельки Таврия губернясынынъ Кезлев уезди (шимдики Евпатория районы) Джаманакъ коюнде, багъчеван къорантасында дюньягъа келе. Инкъилияпкъа къадар кой иптидай мектебинде башлангъыч бильгисини ала. Къырымда совет акимieti къурулгъан сонъ, Керим Джаманакълы Акъмесджит педагогика техникумында ве 1929—1934 сенелери педагогика институтында окъуй. Тарих-филология факультетини битирген сонъ, аспирантурада къала.

1937 сенеси къырымтатар эдебиятынынъ классиги Усеин Шамиль Тохтаргъазыгъа багъышлангъан диссертациясыны къорчалай ве филология илимлери намзети унваныны ала.

Яш алим 1935—1941 сенелери эдебият ве тиль ильмий-теджикъат институтында эдебият ве фольклор секторына мудирлик япа. Бунунъ киби де, алий окъув юртунда дерс бере. Бу девирде Керим Джаманакълынынъ «Эдебият ве эдебиятны огренюв терминлери», «Шаир Умер Ипчи», «Чынълар ве манелер», «Икяелер» адлы китаплары, айры языджыларнынъ иджадий фаалиетлери акъкъында колемли макъалелери басыла. Шиирлери «Ени дюнья», «Яш къувет» газеталарында, «Илери» меджмуасында 1924 сенесинден корюнип башлайлар. 1927 сенеси Багъчасарайда «Азатлыкъ йырлары» адлы шиирлер джыйынтыгъы басылып чыкъа. Бунунъ киби де, Джаманакълынынъ «Балаларгъа Ленин акъкъында», «Ана йырлары» шиирлери окъуйджыларгъа беллидир.

Экинджи джиан дженки башлангъанынен, Керим Джаманакълы джебэге кете. 1941—1942 сенелери джебэ газеталарында шиирлери, макъалелери ве очерклери басыла.

1944 сенеси СССР Алий тасиль назирлиги оны Самаркъанд (Озбекистан) педагогика институтынынъ рус тили ве четэль эдебияты кафедрасына доцент оларакъ ишке ёллай. Арадан бир йыл кечкен сонъ, Керим Джаманакълы Татаристангъа кочюп бара

ве омюрининъ сонъуна къадар Алабугъа Девлет педагогика институтынынъ рус ве четэль эдебияты кафедрасына мударлик япа.

Керим Джаманакълы ильмий ишлернен огърашмакъны да быракъмай. «Совет эдебияты» (шимди «Къазан утлары») меджмуасына макъалелер яза. Белли татар шаири Муса Джалиль акъкъында монография бастыра, «Лирик шиирлер» китабыны чыкъара. Онынъ Гъ. Тукъай, Г. Ибрагимовнынъ иджадий фаалиетлери акъкъында буюк коемли макъалелери бар.

1978 сенеси Ташкентте Керим Джаманакълынынъ «Дост-ларыма» адлы шиирлер китабы басылып чыкъты.

Керим Джаманакълы 1934 сенесинден Языджылар бирлигининъ азасы эди.

О, 1965 сенеси август 1-де Татаристанда вефат этти.

Абдулла ДЕРМЕНДЖИ (1905—1976)

Абдулла Дерменджи (эдебий лагъаплары Тиктель, Ялыбойлу) 1905 сенеси Ялта районынынъ Кикинеиз коюнде фукъаре къорантасында догъа. Кой мектебини битирген сонъ, 1921—1926 сенелери Ялта оджалар окъув юртунда окъуй. Аз бир вакъыт Акъмесджит педагогика институтында тасиль коре. Москвада журналистлер институты янындаки махсус курсларны битире.

Абдулла Дерменджи 1926 сенеси июнь айындан та 1968 сенесининъ декабрь айынадже бутюн вакъыт газета ишлеринде чалышты. «Яш къувет» газетасынынъ эдебий хадими, сонъундан муаррири олды. 1931—1933 сенелери Багъчасарай район «Большевик» газетасына муаррир, 1934—1937 сенелери «Къызыл Къырым» газетасынынъ эдебий хадими, болюк мудири, муаррир муавини, Къырым радиокомитетинде къырымтатарджа эшиттирювлер болюгининъ баш муаррири вазифелеринде булунды.

1941 сенеси Абдулла Дерменджи гонъюлли оларакъ дженкке кете. Анда 61-инджи джаяв аскер дивизиясынынъ «Гъалебе байрагъы» газетасында эдебий хадим ола. 1943 сенесининъ сонъунда агъыр яралана, экинджи группа дженк сакъаты олып къайта.

Абдулла Дерменджи де, халкъымызнен берабер, сюрюнге огъратылды. Ильки вакъытларда Озьбекистаннынъ Янъыёл шеэри дживарындаки багъчаджылыкъ совхозында чалышты. 1957 сенесининъ майыс 1-инден 1968 сенесининъ сонъуна къадар, пенсиягъа чыкъкъандже, Ташкентте нешир олунгъан «Ленин байрагъы» (шимдики «Янъы дюнья») газетасында месуль кяттип, сонъра муаррир муавини вазифелеринде булунды.

Эдебий иджаткъарлыкълыкънен студентлик йылларындан огърашып башлагъан Абдулла Дерменджи эдебиятымызнынъ корюмли тенкъитчиси оларакъ белли эди. Совет Языджыларынынъ биринджи къурултайында о делегат оларакъ иштирак этти.

Тенкъитчининъ «Пролетар эдебияты ичюн куреш» (1930), «Поэзия акъкъында фикирлер» (1934) тенкъидий макъалелер

джыйынтыкълары, «Авушув девиринде» (1930), «Чайырлар» (1934), «Учюнджи несиль», «Аят дестаны» (1970), «Замандашлар» (1971), «Аят ёлунен» (1973) повестьлер, «Сайлама эсерлер» (1975) икяелер, эдебий-тенкъидий макъалелер джыйынтыкълары басылды.

Абдулла Дерменджи чешит девирлерде чешит мевзуларда язылган бир чокъ очерклер ве публицистик макъалелернинъ муэллифидир.

О, бир сыра дженкявер ве эмек медаллеринен такъдирленген, Озбекистанда нам къазанган медениет хадими унваныны алган эди.

Абдулла Дерменджи 1976 сенеси январь 31-де Ташкентте агъыр хасталыкъ нетиджесинде вефат этти.

Зиядин ДЖАВТОБЕЛИ (1905—1991)

Зиядин Джавтобели (Менълиазизов) 1905 сенеси Къырымнынъ Керич тарафындаки Джавтобе коюнде догъды. Кой мектебини битирген Зиядин 1923 сенеси Тотайкой педагогика техникумына окъумагъа кире. Онынъ ильки шиирлери «Эмгек» адлы дивар газетасында дердж олундылар. Шу йылнынъ сонъларында исе «Ени дюнья» газетасында яш шаирнинъ «Къызыл байракъ», «Къызыл йылдыз» киби бир сыра шиирлери басыла. 1924 сенеси техникум Акъмесджит шеэринде авуштырыла. Бу себепле Зиядин Джавтобели мында бир чокъ къырымтатар шаирлеринен таныша. Онынъ «Комсомол йыры», «Комсомол сафларына ким кире?», «Бир чобан баладан», «Корьген кунълерим» киби бир сыра шиирлери яшлыкъ арасында меракънен окъула.

1925 сенеси Зиядин Джавтобели «Яш къувет» газетасынынъ эдебий хадими ве месуль кятиби оларакъ чалышып башлай. Айны вакъытта, окъувыны да девам эттире.

1927 сенеси Къырым Девлет нешриятында яш шаирнинъ «Инкъилябий шиирлер» адлы джыйынтыгъы нешир олуна.

Джавтобели 1928 сенеси техникумны битирген сонъ, Акъмесджит районы Алма-Тархан коюндеки нумюне мектебине мудир оларакъ ёлланыла. Арадан чокъ кечмеден, шу йылнынъ бааринде «Ени дюнья» газетасынынъ месуль кятиби оларакъ тайинлене. Матбуат ве эдебият ишлеринде баягъы теджрибелли адамлар арасында чалышувы яш Джавтобелини шаир ве газетаджы оларакъ шекиллendirе. Бу йыллары о Акъмесджит педагогика институтынынъ ичтимаий-икътисадий факультетине кире ве чалыша, эм де окъуй. Институтны битирип, аспирантурада окъувыны девам эте.

1930—1935 сенелери Джавтобели фыркъа, Къырым Девлет нешриятларында муаррир олып чалыша. 1934 сенеси о пролетар языджылары бирлигине аза къабул олуна. 1935 сенеси орду сафларында хызмет эте. 1936—1938 сенелери Къырым Девлет нешриятында баш муаррир вазифесинде чалыша. Бу девирде онынъ «Яш бувын йырлары» адлы шиирлер джыйынтыгъы басылып чыкъа.

Шаирнинъ яратыджылыгъы гурълеген бир вакъытта шахскъа табынув девири келе ве земаненинъ илери адамларынен бир сырада, Джавтобели де бастырыкъкъа алына. 1938 сенесинден 1946 сенесине къадар апсханелерде булуна ве 1947 сенеси Самаркъандгъа (Озъбекис-тан) келе. 1950 сенесине къадар оджалыкъ япа. 1956 сенеси къаба-атсыз танылып, реабилитирлене. 1950 сенесинден 1979 сенесинедже къуруджылыкъларда ишчи олып чалыша.

Дженктен сонъ Зиядин Джавтобелининъ «Йырла, инсан» (1970), «Эдебият севдалары» (1983), «Чешит йыллар шиирлери» (1978), «Айырылмаз достларым» (1986) киби шиирий джыйынтыкълары басылып чыкъты.

Зиядин Джавтобели 1991 сенеси июнь 16-да иджретте вефат эт-ти.

Гъафар БУЛГЪАНАКЪЛЫ (1905—1987)

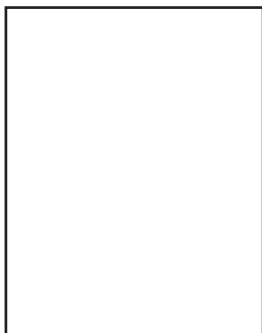
Гъафар Булгъанакълы (Эюпов) 1905 сенеси март 4-те Акъмесджит уездининъ Булгъанакъ озени боюндаки Агъач-Эли коюнде, фукъаре къорантасында догъды. Кой мектебини битирген сонъ, Тотайкой техникумында окъуды. 1933 сенеси Дагъистандаки Темирханшура педагогика институтынынъ филология факультетини битирип, оджалыкъ этти, мектеп директоры олып чалышты, Къырым АССР Халкъ маарифи комиссарлыгъы идаресинде месуль хызметте булунды.

Экинджи джиан дженки йылларында Гъафар Булгъанакълы Къырым дагъларында партизанлар сафында немсе-фашист баскъынджыларына къаршы курешти. Дженктен сонъ Къазахистаннынъ Гурьев шеэринде яшады ве иджатнен фааль огърашты.

Гъафар Булгъанакълынынъ ильки шиирлери 1925 сенеси «Яш къувет», «Ени дюнья» газеталарында, «Илери», «Окъув ишлери», «Яш ленинджилер» меджмуаларында дердж этильдилер. Ташкенттеки Гъафур Гъулам адына Эдебият ве санат нешриятында шаирнинъ «Йырлар ве йылар» (1969), «Инсан» (1973), «Чёллер танъы» (1981), «Ана бахшышы» (1988) шиирий китаплары басылып чыкъты.

Гъафар Булгъанакълы Языджылар бирлигининъ азасы эди.

О, 1987 сенеси июнь 5-те Гурьевде вефат этти.

Сервер ДЖЕТЕРЕ (1906—1980)

Белли кырымтатар театр санаты эрбапларындан бири, бир сыра драма эсерлернинъ муэллифи Сервер Джемиль огълу Джетере 1906 сенеси февраль 16-да Алушта районынынъ Буюк-Ламбат коюнде догъды. Яшлыгъындан театр санатына буюк

авеслик беслеген Сервер Джетере 1924 сенесинден Кырым Девлет татар театри санасында бир сыра классик пьесаларда эсас роллерни иджра этип, темашаджыларнынъ итибарыны къазанды.

Сервер Джетере, озъ бильгисини арттырмакъ макъсадында, Кызан шеэриндеки театр техникумына кирди ве оны 1928 сенеси мувафакъиетле битирип чыкъты. Бундан сонъ, Москвадаки Девлет театр санаты институтына кирди. 1940 сенеси институтнынъ режиссёрлыкъ факультетини битирди.

30—40-ынджы йылларда Сервер Джетере Кырым Девлет театри санасында Ильяс Тарханнынъ «Уджюм», Умер Ипчининъ «Мотор» пьесаларында баш роллерни иджра этти. Бу девирде о режиссёр оларакъ да танылды. Джумледен, Р. Бенъяшнынъ «Багъчасарай чешмеси» эсерини мувафакъи-етли саналаштырды,

Сервер Джетере халкъымыз арасында драматург оларакъ да беллидир. О, 1932 сенеси «Ким кимни?», 1936 сенеси «Эки къардаш» пьесаларыны язып, саналаштырды. Бу эсерлеринде Кырымда колхозлаштырув джерьяныны айдынлатты.

Кырым укюмети Сервер Джетеренинъ театр санаты инкишафына къошкъан иссесини козь огюне алып, онъа 1940 сенеси Кырым АССРде нам къазангъан артист унваныны берди,

Сервер Джетере экинджи джиан дженки йылларында Акъяр. дживарларында немее фашистлеринен амансыз куреш алып барды, агъыр урушларнынъ биринде яраланып, госпитальге тюшти.

Сервер Джетеренинъ дженктен сонъки аяты Дагъистанда кечти. О, бир къач йыллар Махачкъаладаки Къумыкъ драма театринде режиссёр, директор олып чалышты. Онъа Дагъистан АССР халкъ артисти, Дагъистан АССРде нам къазангъан санат эрбабы унванлары берильди.

Сервер Джетере 1980 сенеси Махачкъалада вефат этти.

Эюп ДЕРМЕНДЖИ (1907—1945)

Эюп Дерменджи 1907 сенеси Ялта уездининъ Кикинеиз коюнде, койлю къорантасында дюнъягъа кельди. Кой мектебини битирген сонъ, Ялтадаки оджалар педагогика техникумыны, сонъундан Акъ-месджит педагогика институтыны битирди. Мектеплерде оджалыкъ япты. Тиль ве эдебият меселелеринен огърашты. Дерсликлер ве окъув китапларыны тертип этюв ишлерине къатылды.

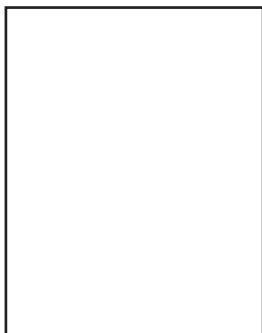
Эюп Дерменджи эдебияткъа 1930 сенеси басылгъан «Кучюмиз демир» адлы шииринен кирди. («Ташкентте чыкъкъан «Эдебият хрестоматиясы» китабында «1928 сенеси» дие косътерильген), Къыскъа омюри ичинде онларнен шиир, «Къартбабай ве онынъ «Арслан» деген копеги», «Айнеджи тилькининъ олюми» деген масаллар, балаларнынъ рухына уйгъун бир сыра шиирлер язды. Дженктен эвель Эюп Дерменджининъ «Алев орыгъуси» (1933) шиирлер джыйынтыгъы басылгъан эди.

Шаирнинъ эсерлери о девирде «Илери», «Большевик ёлу», «Эдебият ве культура» межмуаларында, вакъытлы матбуат саифелеринде басылып турдылар. Бир къач шиири русчагъа терджиме этилип, басышгъан эди.

Эюп Дерменджининъ «Саильге догъру», «Пальма», «Ялта бари», «Асанчыкъ», «Седовлылар», «Койчигим», «Кучюмиз демир» ве «Ишке» серлевалы шиирлери «Эдебият хрестоматиясы»на (1971) кирсетильдилер.

Эюп Дерменджи Языджылар бирлигининъ азасы эди.

О 1945 сенеси Гурьев шеэринде вефат этти.

Ибраим БАХШЫШ (1907—1957)

Кечкен асырнынъ отузынджы йылларын-
да семерели иджат эткен шаирлеримизден
бири Ибраим Бахшыш 1907 сенеси Алуш-
та шеэринде догъды. Бутюн омюри ялы
боюнда кечти. Акъмесджит педагогика
институтыны битирген сонъ, Алупкада оджалыкъ япты.

Ибраим Бахшыш эдебиятымызда шаир, терджиман ве фольк-
лорджи оларакъ зенгин асабалыкъ къалдырды. Шаирнинъ «Яш
фиданлар» (1934), «Йырлар ве шиирлер» (1936), «Йырла, дей
Ватан» (1940) адлы назм джыйынтыкълары нешир олундылар.
«Тапмаджалар» (1937), «Къырымтатар йырлары» (1939, 1940) фольк-
лор джыйынтыкъларыны нешир эттирди. Башлангъыч сыныфлар
ичюн тертип эткен «Окъув китабы» эки кере (1940, 1941) басылды.
1934—1941 сенелери шаир Маяковский, Чуковский, Маршак,
Катаев киби рус эдиплерининъ балаларгъа язгъан эсерлерини
къырымтатарджагъа чевирди.

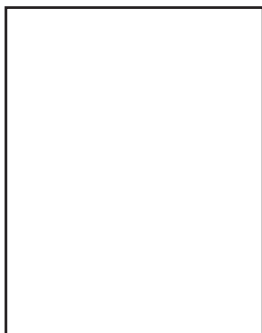
Ибраим Бахшыш Юсуф Болатнен эмекдашлыкъта 1934 сенеси
«Колхозлашкъан койде» деген джыйынтыкъны дердж эттирди. Бу
бераберлик нетиджесинде 1938 сенеси «Арзы къыз» ве «Алим»
пъесалары яратылды.

Экинджи джиан дженки арфесинде Ибраим Бахшышнынъ такъди-
ри фаджиалы ола. Къырым фашистлер тарафындан ишгъаль этильген-
де, Гурзуфта булунгъан шаир къамачавгъа алына. Мусульман
комитетининъ ярдымынен апсханеден чыкъкъан Ибраим Бахшыш
Алуштагъа келе ве Къырым баскъынджылардан азат олунгъангъа
къадар анда къала.

Бу вакъытта Акъмесджитте къырымтатар театри кене де чалышып
башлай. Фашист ягъмаджылары «Арзы къыз» пьесасыны саналаш-
тырмагъа изин берелер. Пьесаны музыкалы эсер оларакъ, оюн ве
йырнен зенгинлештирмек керек ол-гъанда, онынъ муэллифлеринден
бири олгъан Ибраим Бахшышны бунъа меджбур этелер. Лякин,
Ибраим Бахшыш дженк вакътында Алуштадан чыкъмай. Театрнинъ
о девирдеки баш режиссёры Гумар Исмагилов бир музыкалы эсер

япмакъ ичюн Ибраим Бахшышны театрге джелъп этмеге тырыша. Амма Ибраим Бахшышны къандырып оламай. Сонъундан халкъ агъыз яратыджылыгъынен багълы «Алтын бешик» пье-сасыны бераберликте язмагъа меджбур ола. Къырым фашистлерден азат олунгъан сонъ, дигер зиялыларымыз киби, Ибраим Бахшыш да къапатыла ве Воркутагъа сюрюле.

Ибраим Бахшыш 1957 сенеси сентябрь 14-те о ердеки апсханеде вефат эте.

Мемедулла УСЕИНОВ (1907—1940)

Мемедулла (Мемедля) Усеин огълу Усеинов 1907 сенеси Судакъ больгесининъ Отуз коюнде дюньягъа кельди. Кой мектебини битирген сонъ рабфаккъа (ишчилер факультети) окъумагъа кирди. 1929—1930 сенелери Ленинградки

дагъмаден институтында тасиль коръди.

Кечкен асырнынъ отузынджы йыллары сонъундан Мемедля Усеинов Къырым Девлет окъув-педагогика нешриятында фа-алиет косьтерип башлай. Анда мектеплер ичюн дерсликлерни ана тилимизге терджиме эте, къардаш халкълар эдебияты нумюнелерини къырымтатарджагъа чевире. Къыскъа девир ичинде о теджрибелери терджиман, назик дуйгъулы эдебиятчы оларакъ таныла.

Мемедля Усеинов къырымтатар эдебиятында биринджи олуп, Д. Фурмановнынъ «Чапаев» романыны къырымтатар тилине терджиме эте. Бу эсер 1940 сенеси Акъмесджитте Къырым Девлет окъув-педагогика нешрияты тарафындан нешир этиле.

Уста терджиман несир эсерлернен бир сырада, Мольернинъ «Зораки доктор», бунунъ киби де, «Намус», «Сынъырда» киби пьесаларны ана тилимизге чевире ве бу эсерлер миллий театримизнинъ санасында узун йыллар нумайыш этиле.

Тили зенгин, къалеми кескин Мемедля Усеинов анги саада, насыл зенаатта чалышса чалышсын, озъ вазифесине джиддийлик ве месулиетнен янаша эди.

Мемедля Усеинов 1940 сенеси апрель 26-да Акъмесджитте вефат эте.

Эшреф ШЕМЬИ-ЗАДЕ (1908—1978)

Эшреф Шемьи-заде 1908 сенеси июнь 21-де Кезлев ше-эринде оджа Абдураман эфендининъ къорантасында догъды. Рушдие мектебини битирген сонъ, Акъмесджитте совет-фыркъа мектебине окъумагъа кире. 1925 сенеси язгъан «Ленинге» адлы шиири бир йылдан сонъ «Илери» меджмуасында басылды.

1924 сенеси Эшреф Шемьи-заде «Къуван» (балкъурт къутусы) адлы 24 саифели бир нусхада ресимли кучюк меджмуа чыкъара. 1927 сенеси сентябрь айында, о даа он секиз яшында экенде, балалар ичюн тешкиль этильген «Козъайдын» меджмуасына месуль муаррир тайин этиле. 1932 сенеси Москвада Бутюниттифакъ Девлет кинематография институтынынъ эдебий сценария факультетине окъумагъа кире. Анда окъугъанда Днепр ГЭСи къуруджылыгъына бара. Бунунъ нетиджеси оларакъ о «Днепрельстан» поэмасыны яза. Бу эсер 1934 сенеси айры китап алында нешир олуна.

1934 сенеси Эшреф Шемьи-заде бир группа къырымтатар языджыларынен СССР языджыларынынъ биринджи Къурултайында делегат оларакъ иштирак эте. 1936—1937 сенелери о Къырым Языджылары бирлигининъ месуль кятиби олып чалыша.

Шаир къырымтатар окъуйыджысыны дюнъя эдебиятынынъ нумюнелеринен таныш этюв саасында буюк хызметлер япты. О, Пушкин, Шекспир, Лермонтов, Мицкевич, Навоий, Низамий ьсиби шаирлернинъ эсерлерини къырымтатар тилине чевирди, озь невбетинде, онынъ шиирлери де дигер халкъларнынъ тиллерине терджиме олундылар. 1933 сенеси Эшреф Шемьи-заденинъ рус тилинде «Сайлама эсерлер»и китап алында басылып чыкъты.

1937—1938 сенелериндеки репрессия далгъасы Эшреф Шемьи-задени де четте къалдырмады, оны да къакъыштырып алды. Дженк ве сюрдюнклик фелякетлери шаирнинъ иджадыны зияде чаналатты.

Сюрдюнклик йылларында Эшреф Шемьи-заденинъ «Къавал» (1965), «Тогъан къая» (1969), «Шиирлер ве поэмалар» (1978) адлы шиирий джыйынтыкълары, «Омюр ве яратыджылыкъ» (1974), «Халкъ хыз-

метинде» (1977) адлы эдебий макъалелер джыйынтыкълары басылды.

Халкъымыз Ватангъа къайтып башлагъан сонъ, Къырымда шаирнинъ эсерлерини нешир этювге айрыджа дикъкъат этильмекте. Эвельде ич бир ерде толусынен басылмагъан «Козьяш дивар» дес-таны эвеля «Йылдыз» меджмуасында (1990, № 4, 5) ве 1994 сенеси «Таврия» нешриятынынъ къырымтатар эдебияты болюги тарафын-дан айры китап алында нешир этильди.

Эшреф Шемъи-заде Языджылар бирлигининъ азасы эди. Онынъ ады, 25 яшында экенде, 1933 сенеси Буюк Совет Энциклопедиясына кирсетильди.

Эшреф Шемъи-заде 1978 сенеси март 11-де Москва хастаханесин-де вефат этти, васиетине бинаэн, Къырым топрагъына кетирилип, Акъчора коюнинъ мезарлыгъында дефн олунды.

Раим ТЫНЧЕРОВ (1908—1973)

Къырымтатар эдебиятынынъ корюмли векиллеринден бири Раим Тынчеров 1908 сенеси декабрьде Дженюбий Украинанынъ Астыркъан коюнде, фукъаре къорантада догъды. Алты айлыкъ сабий экенинде, бабасы вефат эте. Эки баланен къалгъан анасы Алиме апте эвлятларыны ачлыкътан къуртармакъ ичюн Къырымгъа кочип келе ве байлар къапусында чалыша. Раим диний мектепте учъ йыл окъугъан сонъ, хастаджан анасына ярдым этмек ичюн, Акъмесджиттеки «Ялта» мусафирханесинде хызметчилик япа. Мусафирханеде богъаз токълугъына чалышкъан 10—11 яшындаки Раим эвге пара кетирип оламай. Аштан-сувдан къыйналгъан анасы оны 1921 сенеси Аджыболат коюнинъ байларына ыргъатлыккъа бере, 1921—1922 сенелерининъ ачлыгъындан сонъ, кене Акъмесджитке къайта, учъ йыл арабаджылыкъ япа. 1925—1926 сенелери «Комволь» трестинде аммал олып чалыша. Сонъундан эмек биржасында болюк мудири вазифесинде булуна. Онъа мектеп тасили алмакъ насип олмай. Лякин, о элинден китап тюшюрмей, окъуй, бильгисини озъбашына арттыра.

Тынчеровнынъ эдебияткъа кельген деври муреккеп сынфий куреш заманы эди. Онынъ биринджи шири «Мухали-феткъарларгъа» 1926 сенеси «Яш къувет» газетасында басылды. Ондан сонъ онынъ шиирлери бири-бирининъ артындан басылып башладылар. Ниает, 1928 сенеси шаирнинъ «Яш эзгилер» адлы шиирлер китабы дюнья юзю коръди.

Раим Тынчеров 1930 сенесинден тамамнен матбуат ишлерине авуша. «Яш ленинджилер», «Большевик ёлу» междмуаларында, «Къызыл Къырым» газетасында, Къырым радиокомитетинде эдебий хадим, терджиман олып чалыша.

Сюргюнлик йылларында Раим Тынчеров Самаркъанд (Озбекистан) шеэринде «Кинап» заводында теминатчылыкъ япты. 1957 сенесинден та омюрининъ сонъунадже «Ленин байрагъы» газетасында терджиман ве болюк мудири вазифелеринде булунды.

Иджадыны шиирден башлагъан Раим Тынчеров сонъундан

бугюнлей несирге ве драматургиягъа кечти. «Шевкетовлар» повестини (1932), «Темирджан къарт» (1931), «Эки дели» (1933), «Эки дава» (1934) икяелерини, «Алтайскийлер» (1935), «Айнынъ он дёрти» (1939) пьесаларыны язып бастырды. 1936 сенеси айрыджа «Икяелер» китабы басылып чыкъты. «Айнынъ он дёрти» пьесасы «Эдебий Къырым» джыйынтыгына кирсетильди.

Сюргюнлик йылларында Раим Тынчеровнынъ «Бааръ танъында» (1964), «Черик асыр сонъ» (1970) икяелер ве повестьлер джыйынтыкълары, «Сайлама эсерлер»и (1975) нешир олундылар.

Раим Тынчеров 1934 сенесинден Языджылар бирлигининъ азасы эди.

О, 1973 сенесининъ январында Ташкентте вефат этти.

Азам АМЕТ (1909—1942)

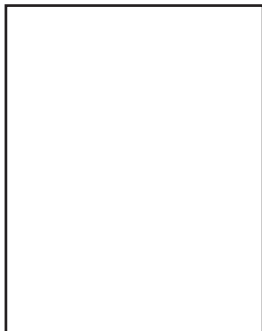
Къырымтатар эдебиятына кечкен асырнынъ йигирминджи сенелери кирген истидатлы шаир Азам Амет 1909 сенеси Къырымнынъ Къалымтай коюнде дюнъягъа кельди. Онынъ бабасы Сеит-Амет фукъаре бир койлю эди. Азам Амет 1924 сенеси Багъчасарайда ачылгъан еди йыллыкъ къырымтатар мектебинде о заманнынъ юксек бильгили ве медениетли зиялылары Яя Байбуртлы, Якъуп Керменчикли, Билял Терликчилерден дерс алды, оларнынъ тесири алтында эдебиятны севди. Азам Амет о девирнинъ гурьдели вакъиаларынен яшады.

1928 сенеси Азам Амет Акъмесджиттеки рабфакка окъумагъа кирди. Бу девирде озюнинъ ильки «Бизим кунълер», «Кой», «Рабфаклылар сеси», «Алевли койлер» серлевалы шиирлерини язды. 1931 сенеси Ломоносов адына Москва университетининъ нешрият болюгине кирип окъуды. Акъ-месджитте шаирнинъ досту Амди Алимнен бераберликте «Рапорт» шиирлер джыйынтыгъы чыкъты, Онынъ бу kitapкъа кирген ве газета-меджмуаларда басылгъан бир сыра шиирлери эдебиятымызда озьлерине ляйыкъ ер алдылар.

1941 сенеси Азам Амет дженкке ёл алды. Субай рутбесинде душманнен дженклешти. Амансыз урушлар-нынъ биринде, 1942 сенеси къараманлардже эляк олды.

Дженктен сонъ шаирнинъ бир сыра эсерлери «Он эки-лернинъ хатиреси» (1970), «Эдебият хрестоматиясы» (1971) kitapларында, газеталар ве ортакъ джыйынтыкъларда, «Йыл-дыз» меджмуасында дердж олундылар.

Азам Амет Язиджылар бирлигининъ азасы эди.

Аджы-Султан
МУСТАФАЕВА
(1909—?)

Аджы-Султан Мустафаева 1909 сени Кезлев больгесининъ Болек Аджи коюнде догъды. Башлангъыч тасильни кой мектебинде алды. Сонъра алты айлыкъ эсапчылар курсыны битирди. Къоджасы 1944 сени дженкте эляк олды. Бу

вакытта о дёрт баланынъ анасы эди. Пек агъыр аят кечирди.

Сюргюнлик йылларында Аджи-Султан Мустафаева Озбекистаннынъ Чырчыкъ шеэринде яшады ве анда тикиджилик фабрикасында, сонъра артельде чалышты.

Яшлыгъында чокъ чынълар ве манелер эшиткен Аджи-Султан озю де сонъундан чынълар уйдуруп башлай. О, кеайларнынъ джыйынларында, тойларда чынълар айта. Авескярлыкъ тегерегинде иштирак эте. Пьесаларда ойнай, аджайип роллерни иджра эте.

Аджи-Султан Мустафаева фольклорымызны топлава да баягъы хызмет косьтерди. Чокътан-чокъ земане чынълары иджпт этти. Онынъ эсерлери дженктен сонъки девирде «Ленин байрагъы» газетасынынъ сайфелеринде сыкъ-сыкъ басылып турдылар. О, балаларгъа багъышлап «Тавшан», «Аязда» адлы меракълы эсерлер язды.

Юсуф БОЛАТ (1909—1986)

Юсуф Болат (эдебий лагъабы Айнур) 1909 сенеси март 16-да Алушта шеэринде, фукъаре Сеитмеметнинъ къорантасында догъа, Зорлукъларнен кунъ кечирген баба огълу Юсуфны та яш чагъындан байларнынъ къаралтыларына ыргъатлыккъа бере. Амма, Юсуф окъумагъа истей. О, кой мектебини битирген сонъ, 1924 сенеси Ялта педагогика техникумына кире. Оны битирип, Ялта район комсомол комитетинде чалыша. 1931 сенеси Акъмесджит педагогика институтынынъ къырымтатар тили ве эдебияты факультетине кире. Студентлик йылларында эдебиятнен сыкъы багълана, ильки эсерлерини яза. Институтны битирип, окъувыны аспирантурада девам эттире.

Юсуф Болатнынъ биринджи икяеси «Чанълар къакъылгъанда» 1929 сенеси «Ени дюнъя» газетасында басыла. 1929—1941 сенелери бир чокъ пьесалар, икяелер ве очерклер яза. Онынъ биринджи пьесасы «Бинъ докъуз юзь он дёрт сенесининъ джиан муаребеси ве онынъ кърбанлары»дыр. Оны мектеп талелелери саналаштыра ве татил кунълери Партенит кою клубында нумайиш этелер.

Юсуф Болат экинджи джиан дженкинден эвель бедий эдебиятнынъ аман-аман бутюн жанрларында иджат этсе де, эсасен драматург оларакъ танылды. Бу девирде еди пьеса язды. Оларнынъ эксериети музыкалы комедия эди. «Той девам эте», «Арзы кыз», «Ишлеген — тишлер», «Яшамакъ истейим», «Сонъки гедже», «Денъиз далгъасыз олмаз» ве иляхре. Бу эсерлернинъ эписи девлет драма театринде ойналгъан эдилер.

1940—1941 сенелери Юсуф Болат «Алим» романыны язды. Эсер «Совет эдебияты» меджмуасында басылды, Озбекистанда сургюнликте экенде, романнынъ экинджи къысмыны да язды. Эсер толусынен Ташкентте, Гъафур Гъулам адына Эдебият ве санат нешриятында басылып чыкты.

1937—1939 сенелери Юсуф Болат Къырым Языджылары тешкиштынынъ месуль кятиби, 1939—1941 сенелери «Совет эдебияты» меджмуасынынъ муаррири, Экинджи джиан дженкининъ

башында «Къызыл Къырым» газетасы муаррирининъ муавини, 1942 сенесининъ сентябринден Москвада Умумиттифакъ радиокомитетинде къырымтатар тилинде эшиттирювлернинъ месуль муаррири олып чалышты.

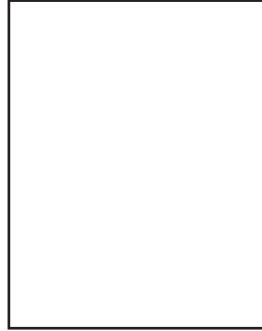
Сюргюнлик йылларында Юсуф Болат Самаркъанд виляетининъ (Озбекистан) Булунгъур район партия комитетинде болюк мудирин олды, сонъра оджалыкъ япты. 1958—1961 сенелери Ташкентте бедий эдебият нешриятында муаррир, Озбекистан Языджылары бирлигинде къырымтатар эдебияты боюнджа меслеатчы, 1961—1984 сенелери «Ленин байрагы» газетасында болюк мудирин, месуль кятип, сонъунда муаррир муавини олып чалышты.

Юсуф Болатнынъ дженктен сонъ яраткъан ильки буюк колемли эсери «Саф юреклер» романы 1962 сенеси басылды. Бундан сонъ языджынынъ «Анифе» (1969), «Туфанда къалгъан къой сюрюси» (1972), «Той девам эте» (1974), «Табиатым ойле» (1977), «Садакъат» (1979), «Алим» (1982, 2009) киби роман, икяелер ве пьесалар джыйынтыкълары басылып чыкъты.

Юсуф Болат 1937 сенесинден Языджылар бирлигининъ азасы эди. Онъа Озбекистанда нам къазангъан медениет хадими унваны берильди, орден ве медаллернен мукафатланды.

Юсуф Болат 1986 сенеси Ташкентте вефат этти.

**Эмир
ФАИКЪ
(1909—1993)**

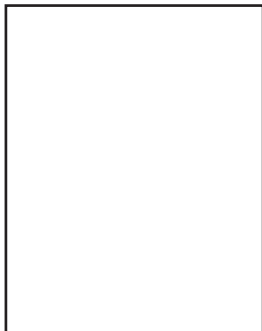
Белли кинорежиссёр Эмир Фаикъ (Ибраим огълу) 1909 сенеси майыс 9-да Багъчасарайда догъды. Орта мектепни битирген сонъ, Акъмесджит педагогика институтына кирди. Сонъундан Бутюнитифакъ Девлет Кинематографлар институты (ВГИК)нынъ режиссёрлыкъ факультетини битирди. Экинджи джиан дженки йылларында джебэде арбий кинооператор оларакъ хызмет этти ве бинълердже метр шеритлерде федакар дженкчилернинъ къараманлыкъларыны эбедий оларакъ муурьлеп къалдырды.

Дженктен сонъ Эмир Фаикъ Къазахистаннынъ о вакъыттаки пайтах-ты Алма-Ата шеэринде яшады ве 1946—1990 сенелери «Ка-захфильм» киностудиясында етмиштен зияде весикъалы эм де «Къанатлы бахт», «Гедженинъ дер маалинде», «Юрегинъден сора», «Меним огълум» киби бедий фильмлерге режиссёрлыкъ япты.

Эмир Фаикъ айны вакъытта бедий иджатнен семерели огърашмагъа да вакъыт тапты. Ташкенттеки Гъафур Гъулам адына Эдебият ве санат нешриятында онынъ «Мен сизни унутмадым» (1974), «Бир тамчы сув» (1980), «Борандан сонъ» (1984) киби икяе ве повестлер джыйын-тыкълары нешир олундылар.

Эмир Фаикъ Къазахистанда нам къазангъан санат эрба-бы (1959), Кинематографчылар бирлигининъ азасы эди. О, бир сыра орден ве медаллернен такъдирленди.

1993 сенеси февраль 3-те Къазахистанда вефат этти.

Макъсут СУЛЕЙМАН (1909—1953)

Къырыммынъ Лариндорф районь-даки Бёген коюнде 1909 сенеси дюньягъа кельген Макъсут Сулейман кой мектебини битирген сонъ, Акъмесджит педагогика институтына кирип окъуй. Студентлик йылларында бедий эдебиятка буюк авеслиги олгъаныны косътере, шиирлер язып башлай. Институтны битирген сонъ, «Яш ленинджи» «Совет эдебияты» меджмуаларында месуль кятуп оларакъ чалыша.

Экинджи джиан дженкинден эвель Макъсут Сулейман «Сиваш хатирелери» (1935) ве «Шиирлер джыйынтыгы» (1940) китапларыны нешир эттире. Шаирнинъ бу джыйынтыкларына кирген эсерлеринден гъайры, газеталарда ве меджмуаларда «Селям санъа», «Миллионларнынъ джевабы», «Котериль, юртум», «Дженк истемеймиз», «Партизан Кемал», «Корюшюв» киби бир сыра шиирлери ве икяелери басылды.

Шаир халкъ яратыджылыгыны севе ве исрарнен огрене эди. Бунунъ себебинден олмалы, онынъ эсерлеринде халкъ агъыз яратыджылыгынынъ аныелери зияде дуола.

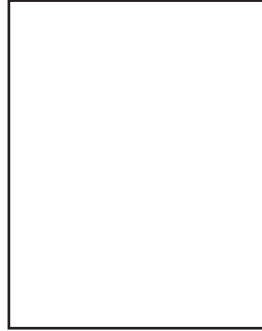
Дженктен эвель Къырымда отъкерильген кедайлар мушавересинде Макъсут Сулейман да иштирак эте ве чынълашувда айтувлы кедайларнен бир сырада булуна. Эдебий муитте буюк итибар саиби олгъан Макъсут Сулейман Акъмесджит шеэр Советине депутат сайлана.

Дженк фелякети чыкъкъанынен, гонъюлли оларакъ джебёге кеткен шаир топчылар командири ола. 1942 сенеси агъыр контузиягъа огъравы нетиджесинде душмангъа эсир тюше. Концлагерьлерде чокъ чекише.

Шаирнинъ бир сыра шиирлери «Он экилернинъ хатиреси» (1970) ве «Эдебият хрестоматиясы» (1971) китапларына кирсетильдилер, дигер ортакъ джыйынтыкларда басылдылар, газеталар ве «Иылдыз» меджмуасы саифелеринде дердж олундылар.

Макъсут Сулейман 1953 сенеси Озбекистаннынъ Андижан шеэринде агъыр хасталыктан вефат этти.

Осман АМИТ (1910—1942)

Осман Амит 1910 сенеси февраль 18-де Кезлев уездининъ Буюк Денъизбаш коюнде, койлю къорантасында догъды. Он бир яшында ана-бабадан оксюз къалды. Дайысынынъ элинде тербиеленди. Къардашларыны бакъмакъ ичюн, яшлыкътан чалышмагъа меджбур олды ве кой мектебинде окъуды. 1923 сенеси Акъмесджиттеки нумюневий орта мектепке ёлланылды. Анда Осман Акъчокъракълы, Бекир Чобан-заде, Абдулла Лятиф-заде, Умер Ипчи, Джафер Гъафар, Мамут Недим киби эдебият ве медениет эрбапларындан тасиль алды. 1928 сенеси педагогика институтына кирди. Онынъ шаирлик фаалиети де тамам бу девирден башланды. Институтны битирген сонъ, «Яш къувет» газетасында, «Яш ленинджилер», «Эдебият ве культура» меджмуаларында чалышты.

Къырымда Осман Амитнинъ «Биринджи баразна» (1933), «Меним баарим» (1941) адлы ширий китаплары басылыш чыкъты. Онынъ балаларгъа багъышлап язгъан шиирлеринден тертип этильген «Яш къардашларыма» джыйынтыгъы дженк йыллары басмаханеде гъайып ола. Осман Амит «Буюклер элифбеси», «Тиль ве язы инкишафы дерслиги» ки-тапларынынъ муэллифлеринден бири эди. Экинджи джиан дженки арфесинде о «Сеит огълу Сейдамет» дестаны узеринде чалыша эди.

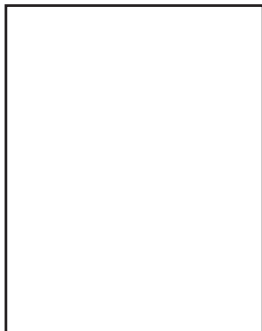
Осман Амит белли бир муддет Къырым АССР Языджылары бирлигинде эдебий меслеатчы олып чалышты.

Экинджи джиан дженки башлангъанда Осман Амит гизли иш алып бармакъ ичюн Къырымда къалдырыла. Сакъ районндаки Джагъа-Къушчы коюнде мектеп директоры ола. 1942 сенеси фашистлер оны якъалайлар. Арадан чокъ вакъыт кечмеден, март 17-де гестаподжылар оны джанаварджа ольдюрелер.

Осман Амит Пушкин, Лермонтов ве Шевченконынъ бир сыра эсерлерини къырымтатар тилине чевирген эди.

Дженктен сонъки девирде шаирнинъ «Челик давушы» (1971) адды шиирлер джыйынтыгъы, Пушкиннинъ о терджиме эткен «Балыкчы ве балыкъ акъкъында масал» (1985) китабы нешир олунды. «Онынъ хытабы», «Мамут», «Завод акъшамы», «Сынъырда», «Улу ташкын» киби он учъ шиيري «Он экилернинъ хатиреси» (1973) джыйынтыгъына кирсетильди.

Осман Амит Языджылар бирлигининъ азасы эди.

Гъани МУРАД (1910—2007)

Гъани Мурад 1910 сенеси март 11-де Къарасувбазарнынъ Йылдырым. маллесинде дюньягъа кельди. Бу ерде де орта мектепни битирди.

1929 сенеси Акъмесджитте Къырым Девлет татар театрининъ студиясына къабул олунды. Озь ишине джиддий янашкъан Гъани Мурад шу сенеси Умер Ипчининъ «Хан Шахин Герай» спектаклинде князь Долгорукий ролюни иджра эте.

Гъани Мурад 1930 сенеси режиссёр ярдымджысы оларакъ тайин этиле. О санада бир сыра роллер ойнай. Булар джумлесине Шекспирнинъ «Гамлет»индеки Горацио, «Отелло»сындаки Кассио, Фирдавсийнинъ «Шахнаме»синдеки шах Заир хан, А. Ширванзаденинъ «Намус»ындаки Джахангир, Всеволод Вишневскийнинъ «Оптимистик фаджиа»сындаки крейсер капитаны, Ильяс Тарханнынъ «Уджюм»индеки партизан Ибраим, Умер Ипчининъ «Душман»ындаки муэндис Кёниг, Г. Мдиванининъ «Альказар»ындаки испан шаири Гарсиа Лорка, Ш. Дадиянынъ «Сокъур кеманеджи»-синдеки доктор Мусъян ве дигерлерини кирсетмек мумкюн.

1931 сенеси Гъани Мурад Къырым радиосынынъ драматик эшитирювлер болюгине режиссёр тайин олуна. Бу ерде йыл девамында миллий драматурглар ве дигер миллетлернинъ муэллифлери эсерлери эсасында инсценировкалар, радиоспектакллер азырлап, эфирге чыкъара.

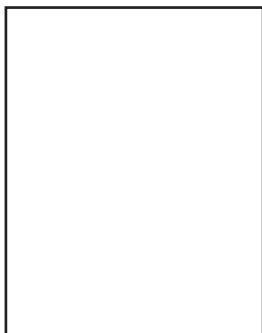
Сюргюнликнинъ ильки девринде Гъани Мурад Таджикистаннынъ Ленинабад шеэрини тюше. О ерден Озьбекистангъа, Ташкент шеэрини коче. Узун йыллар Хамза адына озьбек Девлет академик драма театринде режиссёр ярдымджысы олып чалышты. Вир сыра озьбек ве дигер миллет драматургларынынъ эсерлерини саналаштырувгъа мунасиб иссесини къошты.

Сюргюнлик йылларында Гъани Мурад бир сыра икяе, повесть, пьесалар язды. Оларнынъ базылары «Ленин байрагы» газетасы ве «Йылдыз» меджмуасы саифелеринде басылдылар. Олар сонъундан айры китаплар алында «Къырылгъан къаде» (Ташкент, Эдебият

ве санат нешрияты, 1973) «Эльден къачырылгъан севги» (1986) адларынен нешир этильдилер.

Гъани Мурад къырымтатар театр санатынынъ инкишаф этюв ёллары акъкъында бир сыра макъалеяер язды. Олар озь вакъытында вакъытлы матбуатта ве межмуаларнынъ саифелеринде басылдылар. Муэллиф сонъундан оларны топлап, Ташкенттеки Гъафур Гъулам адына Эдебият ве санат нешриятында «Театр санатымызнынъ саифелеринден» адынен 1990 сенеси нешир эттирди.

Гъани Мурад 2007 сенеси февраль 27-де Ташкентте вефат этти.

**Зинабадин
КЕЛЯМ
(1910—1942)**

Зинабадин Келям 1910 сенеси Керич районыда дүньягъа келе. Онынъ ильки шиирлери 1928 сенеси, орта мектепте окъуп юрген вакъытларында, матбуатга басылып башлайлар. Акъмесджит педагогика институтыны битирген сонъ,

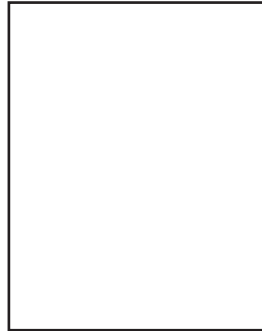
ильмий-тенкъидий макъалелер язып башлай.

Бир къач йыл девамында Зинабадин Келям Мариуполь виляетинде урум-татар мектеплеринде оджалыкъ япкъан сонъ, узун йыллар девамында Къырым Девлет нешриятинда бедий эдебият болюгининъ мудири оларакъ ишлеп, къырымтатар эдебиятынынъ юкселюви огърунда буюк гъайрет косьтере.

Зинабадин Келям бильгили, зеки, эдебият ишинде къатиетли инсан олгъан.

Козълери зайыфлашувы себебинден, Зинабадин Келям арбий хызметке алынмай. 1942 сенеси Къалмыкъстандан Къазан тарафкъа ёл ала. Лякин, немселернинъ бу вакъыттаки умумий уджюми нетиджесинде Зинабадин Келям шу чёл-лерде эляк ола.

Осман БАТЫРОВ (1910—1943)

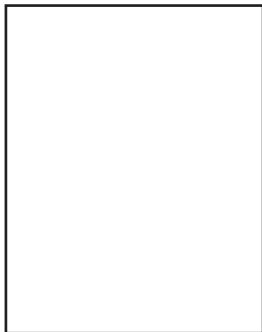

Осман Батыров 1910 сенеси Акъмесджит шеэринде дюньягъа кельди. О, даа мектеп талebesи экенде, яшларнен буюк гъайрет косътерип чалышты, Бу вакъытларда мектеп, талebelери омюринден газеталаргъа мундериджели хаберлер язып турды. Онынъ язгъанлары джиддийликлеринен, кес-кинликлеринен окъуйджыларнынъ дикъкъатыны джелъп эттилер,

Яш йигитнинъ истидатыны сечкен уйкен несиль газетаджылары оны «Яш къувет» газетасына ишке чагъырдылар. О, анда эдебий хади́м оларакъ чалышты. Осман Батыров юксек намуслылыкъ ве гъайрет нумюнелерини косътерип ишле́ди.

Осман Батыров экинджи джиан дженки башлангъан ильки куньден «Совет эдебияты» меджмуасы муарририетинде де озъ истидатыны косътерди. Бу девирде о гизли иш алып барды. Бу мукъаддес ишинде якъаланып, 1943 сенеси ноябрь 6-да немселер тарафындан ольдюрильди.

Осман Батыровнынъ аБир койде» серлевалы очерки 1970 сенеси Ташкентте, Гъафур.Гъулам адына Эдебият ве санат нешрияты тарафындан нешир этильген «Он экилернинъ хатиреси» китабына кирсетильди.

Таир УСЕИН (1911—1942)

Шаир Таир Усеин 1911 сенеси Кефе шеэрини якъын Мангъыт коюнде, фукъаре къорантасында дюньягъа келе. Къорантада алты баланынъ бешинджиси олгъан Таир даа яш экенде, бабасындан оксюз къала.

Инкъиляптан сонъки девир къыйынлыкъларыны башындан кечи-ре. Кефеде ачылгъан ильки совет мектебине кире. Анда Къарасув-базарнынъ Татар-Аблеш коюнден кельген Фетта Акимнен достлаша. Кой мектебини 1927 сенеси битирген Таир Акъмезджит оджалар педагогика техникумына кире. Техникумнынъ талемелеринден пек чокълары сонъундан эдебиятымызнынъ корюмли эдиплери олып етиштилер. Таир Усеин де оларнынъ сырасында эди. О йыллары Къырымда нешир олунгъан «Ени дюнья» ве «Яш къувет» газеталарын-да, «Илери», «Большевик ёлу», «Яш ленинджилер», «Къадынлыкъ социализм ёлунда» меджмуала-рында онынъ эсерлери Чолпан имза-сынен дердж олуналар.

Таир Усеин кой баласы олгъаны ичюн, шиирлеринде кой ве койлюлернинъ омюри усталыкънен тасвир олуна. Шаирнинъ «Сигнал» (1928), «Янъы осюм» (1929), «Къызыл чешмелер» (1930) киби шиирлеринде кечкен асыр отузынджы сенелернинъ нефеси сезиле. Шаир бу йылларда «Яш къувет» газетасынынъ фааль муэллифлеринден бири ола. 1931—1937 сенелери бу газетада онынъ «Бир хытап», «Къырым — Озьбекистан», «Мектюп», «Чешит къуш-лар», «Селям», «Ватан», «Ант» киби онларнен аджайип шиирлери басыла.

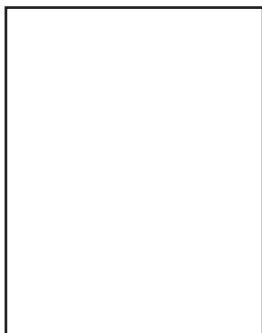
1931 сенеси техникумны битирген Таир Усеин Кефедеки фабрика-завод яшлары еди йыллыкъ мектебине директор оларакъ ёлланыла. Тешкилятчылыкъ къабилиетине малик олгъан Таир Усеин тез вакъытта яшларнынъ итибарыны къазана,

1933 сенеси арбий хызметке чагъырылгъан Таир Усеин хыз-метини Минск шеэринде эда эте. Онынъ бу девирде язгъан «Озгъарув» шииринде арбий хызмет, Ватанны къорчалав, аскер аяты, ордугъа кететкъан йигитнинъ ички дуйгъулары бедий тасвирлене.

1935 сенеси ордудан къайткъан Таир Усеин Бакугъа ёл ала. Ан-да Азербайджан педагогика институтуна кире. Лякин, Къырымда оджалар етишмегени себебинден, Мухтар Джумхуриет укюмети оны Къырымгъа чагъырып ала. Судакъ районунынъ Отуз коюндеки мектепке директор тайин эте. Бу мектепте тасиль-тербие ишлерини ёлуна къойгъан сонъ, 1937 сенеси Таракъташ коюндеки мектепке директор этип авуштырыла. Кой сакинлери Таир Усеинни Судакъ район Советине депутат сайлайлар.

1941 сенеси Таир Усеин Судакъ район иджра комитетининъ кятиплигине сайлана. Лякин, дженк башлангъанынен, Таир Усеин гонъюлли оларакъ джебэге кете ве 1942 сенеси къанлы чарпышмаларнынъ биринде эляк ола.

Таир Усеиннинъ 1928—1935 сенелери язгъан «Янъы осюм», «Озгъарув», «Къызыл чешмелер», Не арув», «Барырым», «Сигнал», «Аят санасында» шиирлери Ташкентте, Гъафур Гъулам адына Эдебият ве санат нешрияты тарафындан 1970 сенеси нешир этильген «Он экилернинъ хатиреси» джыйынтыгъына кирсетильдилер.

Исмаил ОТАР (1911)

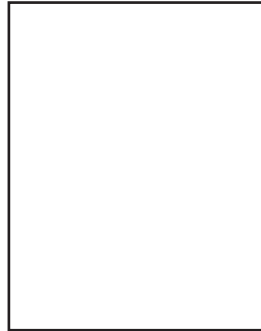
Исмаил Отар 1911 сенеси октябрь 1-де Тюркиенинъ Бурса шеэринде дюньягъа кельди. Бабасы Хафуз Али Отар 1880 сенеси Багъчасарай янындаки Отар коюнде, анасы Эмине Отар 1890 сенеси Акъмесджитте догъгъан. Исмаил Отар Бурсада мектепни битирген сонъ, Истанбулда тиджарет лицейинде окъуй. Сонъра 1935 сенеси Истанбулда Алий икътисат ве тиджарет окъув юртуны битире. Муасебе яни бухгалтер зенаатыны эльде эте. 1926 сенесинден башлап, бутюн омюри бою эсап-китап мутехассиси олып чалыша. Бу саада бир сыра китаплар, макъалелер бастыра.

Бабасынынъ тесиринен о, та яшлыгъындан Къырым тарихы ве фаджиасынен меракълана. 1930 сенеси Джафер Сейдаметнен (Къырымэр) ве Мустеджип Улькусалнен таныш олгъан сонъ, догърудан-догъру Къырым мевзусы усьтюнде чалышып башлай. Айны шу 1930 сенесинден башлап онынъ макъалелери ве чешит язылары «Эмель» меджмуасында басыла. Шиирий эсерлери ве бу джумледен мешур «Чиборек» шиири де эсасен «Эмель» меджмуасында басылгъандырлар. Исмаил Отарнынъ къардашы Ибраим Отарнынъ да бу саада хызметлери буюктир.

Исмаил Отар 1999 сенеси Истанбулда «Къырымлы тюрк шаир ве бильгини Бекир Сыдкъий Чобан-заде» китабыны тертип этип чыкъарды ки, бу аджайип джыйынтыкъта Бекир Чобан-задининъ икяелери, макъалелери, мектюплери ве алтмышкъа якъын шиири ер алгъандырлар.

Исмаил Отарнынъ чокъ йыллар девамында топлагъан зенгинден-зенгин китапханесинде Къырымгъа, Къырым тарихы, эдебияты ве медениетине аит он бинъден зияде китап ве меджмуалар, чешит неширлер, весикъалар, миллий эшьялар мевджуттир.

Фетта АКИМ (1911—1959)

Фетта Аким 1911 сенеси Къарасув-базар районынынъ Татар-Аблеш коюнде, фукъаре къорантада догъды. Башлангъыч мектепни койде, орта мектепни Кефеде битире. Сонъунда Акъмесджит оджалар техникумында окъуй.

Эдебиятюа 1928 сенеси озюнинъ терен маналы шиирлеринен келип кирди. 1929 сенеси «Яш къувет» газетасына месуль кятуп оларакъ ишке кире. Белли км, кечкен асырнынъ отузунджы йылларында бу газета яш авескярлар ичюн бир эдебият оджагъы ролюни одей эди. Фетта Аким де бу дергяхта пишкинлеше. Арадан эки йыл кечкен сонъ, 1931 сенеси шаирнинъ «Шиирлер сефери» адлы биринджи джыйынтыгъы басылып чыкъа.

Фетта Аким терен фикрли, кескин тилли, адалетли бир шаир оларакъ шекиллене. Озъ иджадында джиддий ве намуслы шаир эди. Онынъ эсерлери бедийлиги джеэтинден юксек севниели эдилер. Онынъ экинджи «Шиирлер» китабы 1937 сенеси басылып чыкъты.

Сюргюнлик ёллары шаирни Озбекистаннынъ Бекабад шеэринен алып барды. Анда маден заводында чалышты. Ишнинъ агъырлыгъына бакъмадан, рухтан тюшмеди, иджадий фаалиетини девам эттирди. «Челик ве гуль», «Арманда», «Депутат», «Бир яш кельди», «Ангрен» киби бир сыра шиирлерини язды.

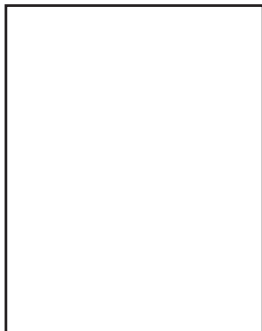
Ташкентте ана тилимизде «Ленин байрагъы» газетасы чыкъып башлагъанынен, теджибелли журналист газетанынъ эдебият ве санат болюгине ишке давет олуна. Мында эйи журналист олувнен берабер, иджаткярлыкъ ишине терен далды. Халкъымызнынъ ишкузар адамлары акъкъында очерклер, шиирлер язды.

1957 сенеси сюргюнликте ана тилимизде нешир этильген ильки китап — «Бааръ эзгилери»не Фетта Акимнинъ бир сыра шиирлери, «Еди йыллыкъны яратыджылар» (1959) адлы очерклер джыйынтыгъына «Челик къайнатыджы», «Тенеке ясагъан йигит», «Памукъ устасы», «Девлет Халилов» киби очерклери кирсетильдилер.

1972 сенеси шаирнинъ «Челик ве гуль» шиирий джыйынтыгъы нешир этильди.

Фетта Аким Языджылар бирлигининъ азасы эди.

1959 сенеси декабрь 21-де, агъыр хасталыкъ нетиджесинде, Ташкентте вефат этти.

Эннан
АЛИМОВ
(1912—1941)

Эннан Алимов 1912 сенеси Къарасув-базар районындаки Копюрлюкойде догъды. Шеэрдеки докъуз йыллыкъ мектепте дере алгъан сонъ, тютюн фабрикаларында ишчи олып чалышты. 1933 сенеси Къырым АССР Халкъ эмек комиссарлыгъында хыз-

метте булунды ве Акъмесджит нефис санат техникумында окъуды. Рус тилини мукеммель билъген Эннан Алимов 1936 сенеси академик Самокиш адына тасвирий санат техникумына директор тайин этиле ве бу вазифеде о яш истидатларны тербиелев ишине дегерли иссе къоша.

1933—1936 сенелери газета ве меджмуаларнынъ саифелеринде Эннан Алимовнынъ бир сыра икяелери ве «Яш къувет», «Комсомольская правда» газеталарында онынъ «Багъджы къызлар», «Орманда танъ», «Къайтарма ойнагъан къыз» адды ресимлери дердж олундылар.

Экинджи джиан дженки башлангъанынен, Эннан Алимов джебэге кете ве атлы аскер сыфатында Ор къапу тюбюндеки урушларда 1941 сенеси эляк ола.

Эннан Алимовнынъ «Къумру къанат керди» адлы икяеси Ташкентге, Гъафур Гъулам адына Эдебият ве санат нешрияы тарафындан чыкъарылгъан «Он экилернинъ хатиреси» (1970) китабында дердж этильди.

Шамиль АЛЯДИН (1912—1996)

Шамиль Алядин 1912 сенеси июль 12-де Къырымнынъ Куйбышев районндаки Махюльдюр коюнде, дюльгер къорантасында догъды. Багъчасарайда еди йыллыкъ мектепни битирген сонъ, Акъ-месджит педагогика техникумында, сонъ институтта окъуды. 1933 сенеси гонъюлли оларакъ ордугъа кетип, Украинанынъ Старый Константинов шеэринде къызыл казаклар полкы мектебини битирди, ондан сонъ взвод командири олды. Арбий хызметтен сонъ, Озьбекистан джумхуриетининъ Чырчыкъ шеэри къуруджылыкъларында экскаватор машинисти олып чалышты. 1939 сенеси Къырымгъа къайтып, 1941 сенеси июнь 26-гъа къадар Къырым Языджылары бирлигининъ месуль кятиби олды.

Экинджи джиан дженки башлангъанынен, джебэге кетти, атлы ве джаяв аскер сыраларында взвод ве эскадрон командири оларакъ, фашистлернен урушты, эки дефа яраланды. Дженктен сонъ Озьбекистан Языджылары бирлигинде месуль вазифелерде чалышты, къырымтатар эдебияты кенъешине реберлик япты. 1980—1985 сенелери «Йылдыз» меджмуасынынъ баш муаррири вазифесинде булунды.

Шамиль Алядин эдебиятка 1927 сенеси «Тань бульбули» шииринен кирди. Бу шиир «Яш къувет» газетасында апрель айында дердж олунды. Бу вакъытта о он беш яшында эди.

Иджадыны шаир оларакъ башлагъан Шамиль Алядин 1932 сенеси «Топракъ кульди, кок кульди» адлы джыйынтыгъыны дердж эттирди. 1935 сенеси исе, экинджи шиирлер джыйынтыгъы «Къызыл казакнынъ йырлары» дюнья юзюни коръди. Бундан сонъ несир эсерлер язмага кечти. Улу Дженкке къадар «Сенсинъми, огълум?», «Шаланда», «Мердивен» (1940) киби повестьлерини ве «Геджелев» икяесини язды. Дженктен сонъ языджынынъ «Эгер севсенъ» (1962), «Рузгярдан саллангъан фенерлер» (1969) романлары, «Ешилъ япынджалы къыз» (1969) адлы икяелер, повестьлер джыйынтыкълары Ташкентте ана тилимизде, Москвада ве кене Ташкентте рус тилинде басылып чыкътылар.

«Эльмаз» (1972) адлы икяелер ве повестьлер джыйынтыгы, эки томлыкъ сайлама эсерлери (1976—1977), «Иблисинъ зияфетине давет» (1979) повести, «Теселли» (1985, Москва) повестьлер китабы, бир джылтлы «Сайлама эсерлер»и (1987), яызджылар акъкъында «Юксек хызмет» (1983) адлы китабы, «Ер делиджилер» (199.1) джыйынтыгы не-шир олундылар.

Эдип омюрининъ сонъки девиринде халкъымызнынъ такъдири иле багълы олгъан «Тогъайбей» тарихий романы узеринде чалышты. Лякин, онынъ сонъуна чыккып оламады. Эсернинъ язылгъан кысымындан бир парчасы «Йылдыз» меджмуасынынъ (1998 сенеси, № 1) саифелеринде дердж олунды. «Къырым» газетасы саифелеринде эдипнинъ «Я ваш бог и цар» эсери рус тилинде дердж олунды.

Шамиль Алядин 1937 сенесинден Яызджылар бирлигининъ азасы эди.

1996 сенеси майыс 21-де ана-Ватанымыз Къырымда — Акъмесджит шеэринде вефат этти.

Исмаил ЗИЯДИН (1912—1996)

Иджретте догъгъан кырымтатар эдебиятынынъ уйкен несиль векиллеринден бири Исмаил Зиядин 1912 сенеси ноябрь 13-те Романиянынъ Костендже (Констанца) шеэринде дюнъягъа кельди. Бабасы асыл кырымлы аджы Амет эфендидир. О, генчлигинде Истанбулгъа окъумагъа кете, анда медресе битире. Сонъра Костенджеге коче ве о ерде оджалыкъ ве хатиплик япа.

Исмаил Зиядин ильки тасилини Костенджеде ала. Сонъ Меджидие медресесинде окъуй. Кырымтатар эдебиятынынъ классиги, оджасы Мемет Ниязий Исмаил Зиядиннинъ зекалыгъына айрыджа кыймет кесе. Медресени битирген Исмаил Зиядин оджалыкъ япувнен барабер, узун йыллар девамында шаркъ тиллери ве оларнынъ бир-бирлеринен алякъалары иле багълы меселелерни терен огренмеге мейиль бере. Бу, озъ невбетинде, онынъ иджадий фаалиетине семерели тесир косътере.

1932—1937 сенелери Исмаил Зиядин чешит биржаларда чалыша. 1940—1942 сенелери Романия мусульманларынынъ Баш муфтилигинде кятит вазифесинде хызмет эте. Диний бильгисини арттырмакъ макъсадында, яшы баягъы буюклигине бакъмадан, 1944 сенеси лицей сынавларына къатыла. 1945 сенеси о, Бухаресттеки къуруджылыкъ институтына кире. 1950 сенеси оны битирип, муэндис дипломыны ала. Онынъ зенаатына аит макъалелери «Иншаат ве иншаат керестелери» меджмуасында нешир этиле, бир сыра рисалелер яза.

Исмаил Зиядин та генчлик чагъындан театр, музыка ве эдебият иле зияде меракълана эди. Медреседе окъуп юрген вакъытларында бедий авескъарлыкъ тегереклеринде иштирак эте.

1938 сенеси Лехистанны зиярет эткен Исмаил Зиядин анда яшагъан тюрк асыллы лехлернен корюше. Костенджеге къайтып кельген сонъ, озюнен бир фикрде олгъан бир къач яшнен бирликте, Мемет Ниязий адына джемиет къура. 1940 сенеси кырымтатар шивесине уйгунлаштырып ве шу шивеге уйгун бир латин элифбесинен «Чора-Батыр» эфсанеси эсасында учъ пердели пьеса

яза.

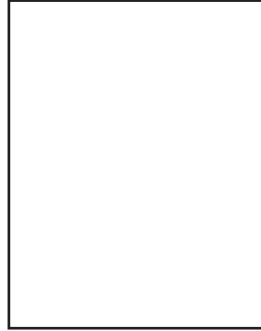
1948—1956 сенелери Исмаил Зиядин Романияда тюрк эдебияты ве медениетининъ инкишафы огърунда гъайрет иле арекет эте. Бу девирде нешир этильген дерсликлерде онынъ бир сыра шиирлери, икяелери ве романджадан базы терджимелери дердж олуналар. О, Романия Академиясы ве Маариф назирлиги мейдангъа кетирген эйэтке аза оларакъ кире. Бу эйэт эркъянында Исмаил Зиядин къырымтатар талелелери ичюн элифбе азырлав ишинде фааль иштирак эте. 1956—1960 сенелери I — IV сыныфлар ичюн «Окъув китаплары», «Грамматика» азырлап нешир эттирелер. «Ромашджа-татарджа татарджа-романджа» лугъатларгъа баш муаррирлик япа.

Исмаил Зиядиннинъ здебий иджады гъает че-шитлидир, Онынъ къалем и астындан чыкъкъан шиирлер, икяелер ве макъалелер буюк меракънен окъула, тойларда, джыйынларда эзберден айтыла. Романиядаки «Критерион» нешрияты тарафындан 1992 сенеси чыкъарылгъан «Ренклер» китабындан Исмаил Зиядиннинъ «Тюшондже», «Пенджере», «Къояннен кирпичи», «Баарь» шиирлери ве «Дава» икяеси ер алгъандыр. Онынъ бир сыра китаплары, бу джумледен «Той» джыйынтыгъы (1992) басылып чыкъты.

Исмаил Зиядиннинъ эсерлери озь вакътында Къырымда «Янъы дюнья» газетасы ве «Йылдыз» меджмуасы саифелеринде дердж этильдилер. Шаирнинъ «Той» адлы шиирий масалы «Йылдыз» меджмуасынынъ 1998 сенеси чыкъкъан 8-инджи санында басылды.

Исмаил Зиядин 1996 сенеси майыс 5-те, Романияда вефат этти.

Мемет СЕВДИЯР (1913—1999)

Мемет Осман огълу Севдияр (Муедин) 1913 сенеси январь 15-те Акъмесджит шеэринде догъды. 1921 сенеси рушдие мектебине кирип, 1931 сенеси оны битире. Орта бильги алгъан Мемет шу йылы Къазан шеэриндеки мимарджылыкъ институтуна кире. Лякин, андаки вазият муджиби, окъувыны битирип оламай ве Къырымгъа къайтып келе. Тасилини Ялта педагогика техникумында девам эттирмеге къарар бере. 1935 сенеси ордугъа чагъырыла. Анда эки йыл хызмет этап къайта.

1938 сенеси Къырым радио комитетинде къырымтатар тилинде эдебий эшиттирювлер болюги ачыла ве Мемет Муедин онъа муаррирлик вазифесине давет олуна. Бу иште 1941 сенеси экинжи джиан дженки башланып, ордугъа текрар чагъырылгъан вакъыткъадже чалыша.

1941 сенеси Ор къапуда мудафаа тутувда иштирак эте. Лякин, душман сарымында къала ве сентябрь 25-те эсир тюше. Экинжи куню эсирликтен къача, эвлерине келе. Немее фашистлери Акъмесджитке кирген сонъ, мында рус ве къырымтатар тиллеринде газеталар чыкъарып башлайлар. Языджыларымыздан бири Мемет Муединге газетата чалышмакъны теклиф этелер. О: «Газетаны фашистлерге чалышкъанларнынъ эллеринден чекип алмакъ керек», — дей. Ортагъа атылмакъ, я да сагъ къалмакъ меселеси келип чыкъкъан сонъ, Мемет Муедин «Азат Къырым» газетасында чалышмагъа разы ола. Муарририетте гизли тешкилятта чалышкъан дигер аркъадашлар да бар эдилер, Олар партизан арекетининъ реберлери эм де немее фашистлерини севмеген румын разведкаджыларынен багъ туталар. Душман бизим адамларымызны якъаламакъ истегенлерини дуйгъан румын разведкаджылары Амет Озенбашлыны Одессагъа къачыралар. Ондан сонъ, Абдулла Куркчини де къачыралар. Мемет Муединни немее пропагандасынынъ башы озюнен берабер алып кете ве оны Романияда къалдыра.

Мемет Муедин бу девирде, дигер къырымтатарларнен берабер, чешит къыйынлыкъларны башындан кечире. Орталыкъны якъып-йыкъып Авропагъа барып чыкъкъан совет ордусы Совет Русиясинден кеткенлерни тута, ата, я да апслерге къоя эди. Бу вакъытта къырымтатарлар Тюркие укюметине мураджаат этерек,

оларны кѡабул этювини сорайлар, Лякин, Тюркие бунѡа бир тюрлю джевап бермей.

Олюм кольгеси эр бир инсанны такѡип этип юрген вакѡытта, Мемет Муединни Рим папасы, гизли алда, алты ай монастырда тута. Сонѡ Мемет Муедин Лондрадаки Лехистан укюметинден стипендия алып, Ватиканнынѡ шаркѡият институтында учѡ йыл окѡуй. О вакѡытта «Ислям алеминде кѡадын укѡукѡы» адлы китабыны яза. Лякин, базы себеплерден толайы, о дюнѡя юзю корѡмей.

1948 сенеси Мемет Муедин Тюркиеге кетмеге муваффака ола. Анда Севдияр сойадыны кѡабул эте. 1957 сенеси аркѡадашынен берабер «Кѡырым» меѡжмуасыны чѡкѡарып башлай.

1961 сенеси Мемет Севдияр Америка Кѡошма Штатларына коче ве анда кѡырымтатар джемиетини тешкиль этювде фааллик косѡтере. Сонѡра сиясий-миллий джемиетни мейѡданѡа кетирип, сюрюндеки халкѡымызнынѡ акѡ-укѡукѡларыны тиклемекни талап этип, Бирлешкен Миллетлер Тешкилятынынѡ бинасы огюне шиарлар тутып баралар. Рус, инглиз ве тюрк тиллеринде китаплар чѡкѡарып, халкѡымызнынѡ вазиятини бутюн дюнѡяѡа бильдирелер.

Мемет Севдияр балалыгынѡдан шиириетке авесли эди. О «Татарлыгѡым», «Ант эткенмен» тюркюлерини йырлап, оларѡа бенѡзеген терен маналы шиирлер язмакѡны арзулай эди. Мектепте талебе экенде язѡан пѡесаларыны аркѡадашларынен берабер саналаштыра эдилер. Кѡазанѡа кеткен йылы «Сагѡынув» шиирини яза. Радиокомитетте чалышкѡанда эфир ичюн икѡяелер, радиомонтажлар язды. 1935 сенеси, ордугѡа кетеджекте, кѡырымтатар театрининѡ директоры Абибулла Бакѡкѡалѡа буюк колемли «Кѡараманлар» адлы пѡесасыны берип кеткен эди. Лякин, шу йыллары зиялыларымызны гѡайып этюв сиясети А. Бакѡкѡалны да четте кѡалдырмады. О атылѡан сонѡ, пѡеса да гѡайып олды.

Мемет Севдияр аятнынѡ чешит девирлерине багѡышлап шиирлер язды. Фашистлер Кѡырымда ат ойнаѡкѡан вакѡытларда биле, о душманѡа гѡаѡабыны гизлемей, шиирлер язып, диварларѡа япыштырды. Онынѡ «Гѡурбет ѡлларында» шиирлер джыйынтыгѡы АКѡШта дюнѡя юзю корѡди.

Мемет Севдияр эѡебий фаалиетнен бир сырада, Кѡырым ве кѡырымтатарларнынѡ тарихыны айдынлатувнен де огѡрашты, 1997 сенеси Нью-Йоркта «Кѡырым фонду» тарафынѡан онынѡ «Этюды об этногенезе крымских татар» адлы буюк колемде тедѡкиѡый китабы нешир этильди. Эсернинѡ айры баплары «Йылдыз» меѡжмуасы (1995, № 5—6, 1996, № 1—3, 6, 1997, № 3—6) ве 1998—1999 сенелери «Кѡырым» газетасы саифелеринде басылды.

Мемет Севдияр АКѡШнынѡ Нью-Йорк шеэринде, 1999 сенеси июль 9-да веѡат этти.

Ибраим АКЪМАНАЙЛЫ (1913—1943)

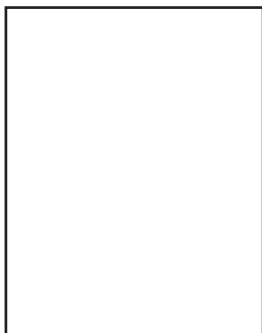

Белли кырымтатар бала шаири Ибраим Акъманайлы 1913 сенеси Кырымнынъ Акъманай коюнде дюньягъа келе, О, мектепке энди къатнап башлагъанда, зияде мушкюль дертке огърай — фельдж ола. Чокъ тедавийленгенине бакъмадан, онынъ аякълары арекет этмейлер. Лякин, ирадеси къавий йигит рухтан тюшмей. Орта мектепни, педагогика техникумыны битире. О заманнынъ омюрини газеталардан, межмуалардан, радио эшиттирювлерден огренип бара. Озюнинъ балалыгъы ве яшлыгъы агъыр хасталыкъ панджасында къалгъан Ибраим Акъманайлы балаларны джан-гонъюльден севе ве иджадынынъ эксери къысмыны яш несильге багъышлай. Шаирнинъ о девирде язгъан бир чокъ шиирлери ве балладасы озь вакътында газеталар ве межмуаларда басылдылар.

Экинджи джиан дженки башлагъан сонъ, Ибраим Акъманайлы Озбекистаннынъ Фергъана виляетиндеки Къудаш сакъатлар эвине эвакуация олуна, анда дженкке къаршы бир сыра шиирлер яза.

Ибраим Акъманайлы 1943 сенеси март 29-да шу сакъатлар эвинде вефат эте.

Дженктен сонъ Ибраим Акъманайлынынъ базы эсерлери «Ленин байрагъы» газетасында, мектеп дерсликлеринде басылдылар.

Рамазан АЙТАН (1913—1989)

Рамазан (Домбай) Айтан 1913 сенеси Кырымнынъ ялы боюнда ерлешкен, Алушта районындаки Тувакъ коюнде догъды. Балалыгында акъранларынен берабер къой бакъа. Кимерде чобанлыкътан къачып, мектепке бара. Бойледже, кой мектебини битирип, оджалар техникумында окъуй. Техникумдан сонъ, белли бир муддет Улу Озен кой мектебинде ана тили ве эдебияттан дере бере, Алушта район иджра комитетинде чалыша.

1943—1944 сенелери немселер Кырымда истегенлерини япкъан бир девирде, акъранлары сырасында, Рамазан Айтан да, алманлар тарафындан алынып кетиле. Сонъундан арбий эсирлер лагерине тюше. Бу ерде агъыр яшайыш кунълерини кечире. Рамазан Айтан Алманиянынъ Миттенвальд лагеринде, о ерде булунгъан эсире Зоре Якъуп къызы иле эвлене. Оларнынъ эки эвляды лагерьде дюньягъа келелер. Ниает, 1949 сенеси оларны Тюркие девлети къабул эте.

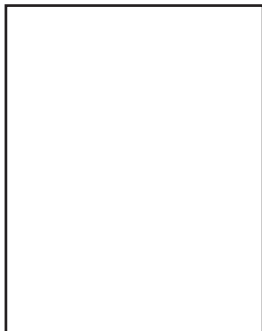
Рамазан Айтаннынъ аилеси, къадынынынъ аптеси ярдымынен, 1963 сенеси апрельде Америка Кыошма Штатларына авуша. Анда Американынъ аят тарзына уяракъ яшамагъа башлайлар. Ишке кирип, къорантаны кечиндирелер.

Бедий эдебияткъа та балалыгындан авесли олгъан Рамазан Айтан омюрининъ сонъунадже къалемини элинден быракъмады, чокъ окъуды, чокъ язды. Онынъ балалыкъ, генчлик, табиат акъкъында язгъан шиирлеринен мектеп аркъадашлары та о девирде таныш эдилер. Шаирнинъ «Фаний дюнья» адлы ильки шиирлер джыйынтыгы 1948 сенеси Истанбулда дюнья юзю коръди. Бу китапкъа эсасен онынъ генчлик йылларында язгъан, фельсефий фикрлерге зенгин шиирлери кирсетильдилер. Арадан йигирми бир йыл кечкен сонъ, 1969 сенеси Рамазан Айтаннынъ «Ферьяд» адлы экинджи шиирий китабы нешир этильди. Бу кересинде джыйынтыкътан муэллифнинъ гъурбетлик йылларындаки вакъиаларнен багълы шиирлери ер алдылар. Бу мевзудаки шиирлерини топлап, 1973 сенеси «Гъурбетнинъ сеси» адлы шиирлер, манелер ве дестандан парчаларны озъ ичине алгъан учюнджи китабыны окъуйджыларгъа такъдим этги.

«50 йыллык аныларым» («50 йыллык хатыраларым») дие адландырылган 384 саифели ширий джыйынтыгы Рамазан Айтанның сагъ вакъытында нешир олунган сонъки китабыдыр.

Рамазан Айтанның юкъарыда адлары анъылган ки-таплары Тюркиеде, тюркче лехджеде нешир олундылар. Зе-мане кырымтатар окъуйджылары исе, Рамазан Айтанның шиирлеринен ильки кере «Йыддыз» меджмуасы (1996, № 6 ве 1997, № 6) вастасынен таныш олдылар.

Рамазан Айтан 1989 сенеси февраль 26-да Америка Къошма Штатларының Нью-Йорк шеэринде вефат этти.

ДЖЕВАИРЕ

(1913—1992)

Джеваире (Меджитова) 1913 сенеси Къырымнынъ Керич бетиндеки Чалтемир коюнде догъды. Кой мектебини, сонъра Ялта педагогика техникумыны битирди. 1934—1935 сенелери Керич шеэриндеки Войков адына маден заводы янын-даки мектепте оджалыкъ япты. 1935—1939 сенелери Акъмесджит педагогика институтынынъ къырымтатар тили ве эдебияты факультетинде окъуй ве фольклорнен меракълана. О девирде шиирлеринен матбуатта корюнип башлай. Онынъ ильки шиири «Яш къувет» газетасында басыла. Талебелик йылларында Джеваиреде ильмий-тедкъикъат ишлерине ме-йиллик къуветлене.

1939 сенеси институтны битирген Джеваире А. С. Пушкин адына Тиль ве эдебият ильмий-тедкъикъат институтына ишке ёлланыла. Анда къырымтатар фольклорынен огъраша. Апансыздан башлагъан дженк яш истидаткъа ильмий-тедкъикъат ишлеринен мешгъуль олмагъа кедер эте. О койге кетип, оджалыкъ япмагъа меджбур ола. Сюрдюнлик башлан-гъанда, Джеваире Такъыл кой мектебининъ директоры эди.

Джеваире Ташкент виляетининъ (Озбекистан) Орджоникидзе районуна келип тюше. Лякин, онъа озь зенааты боюнджа чалышмагъа мусааде этмейлер. Нетиджеде, «Таш-продмаш» заводында чалышмагъа меджбур ала. Ниает, о, койге кетип, озбек мектебинде рус тили ве эдебиятындан дерс берип башлай. Ватан асретлиги ве турмуш къыйынлыкъла-рындан тонъюльген Джеваире о девирде язгъан шиирлеринде ич дуйгъуларыны беян эте. Сонъра о, халкъымыз топлу оларакъ яшагъан Чырчыкъ шеэринде коче. Андаки къырым-татар балалары чокъ окъугъан мектептерде чалыша.

Джеваире сюрдюнлик йылларында «Унутылмаз саифелер» (1970), «Ешилъ япракъ» (1974), «Омюр сазым» (1980), «Хаял чечеклери» (1989) адлы шиирлер, балладалар, поэмалар джыйынтыкъларыны чыкъарды.

Джеваире 1992 сенеси сентябрь 4-те иджретте вефат этти.

Наджие ШАМРАТ КЪЫЗЫ (1913—?)

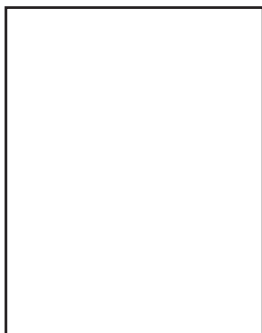
Наджие Шамрат кызы 1913 сенеси декабрьде Алушта шеэринде догъды Кечкен асырнынъ йигирминджи сенелернинъ экинжи чрысында Ялта оджалар техникумында окъудъ О, омюринде чешит вазиетлерни башындан кечирди, тюрю ишлерде чалышты, озъ вазифесине эр вакъыт намуснен, догърулыкънен янашты.

Шириетке та балалыгъындан авес олгъан Наджие озю де шиирлер язъш башлады. Бабасы Шамрат афыз эди. Кечкен асырнынъ башында Истанбулда дарульмуаллимде окъуды. Буюк бильги саиби олгъан бу адам эвлятларынынъ да окъумыш олмалары ичюн бутюн чарелерни коръди. Бу джумледен, Наджиенинъ окъувына айрыджа дикъкъат этти. Онынъ аптеси Фагма да гузель язы ве бильги саиби эди.

Шамрат кызынынъ манзумелери иджрет йылларында эсасен «Ленин байрагъы» газетасынынъ саифелеринде дердж олундылар. 1988 сенеси «Йылдыз» меджмуасынынъ 5-инджи санында онынъ «Мавылыкъ», «Торуныма», «Ватан», «Бабам», «Бааръ кельди» серлевалы шиирлери басылды. Наджие Шамрат кызынынъ эсерлеринден табиятнынъ хафиф нефеси келип тура.

Наджие Шамрат кызы Озбекистандан, иджреттен Кырымгъа къайтып кельди.

О, Акъмесджитте вефат этти.

Сервер ТУРУПЧЫ (1914—1985)

Сервер Турупчы 1914 сенеси ноябрь 10-да Акъмесджит шеэринде догъды. Башлангыч ве орта тасилини Къырымда алды ве 1934 сенеси къоранталарынен берабер Истанбулгъа кочты. 1937 сенеси о Лехистангъа кетип, анда Вильно университетининъ сиясий илимлер факультетине окъумагъа кире. 1939 сенеси экинджи джиан дженки башлангъан сонъ, Истанбулгъа къайтып келе. 1985 сенеси март 3-те Истанбулда вефат эте.

Теэссюф ки аджайип шаирнинъ аяты ве эдебий фаалиети акъкъында элимизде башкъа ич бир малюмат ёкъ.

1960—1970-инджи сенелери Тюркиеде чыкъкъан «Эмель» меджмуасында Сервер Турупчынынъ бир сыра шиирлеринен берабер, къырымтатар эдебиятынынъ тарихы акъкъында язгъан макъалелери басылгъаны белли.

Сервер Турупчы акъкъында юкъарыдаки малюмат «Гюнсель» меджмуасындан алынды. Меджмуанынъ 1999 сенеси 2-нджи санында онынъ шиирлерини азырлап бастыргъан Нариман оджа Абдульваап бойле яза: «Теэссюф, дегерли муэллифимизнинъ аяты ее фаалиети акъкъында малюматымыз пек аз олдугъындан, кимлигини ляйыгъы иле таныпмакътан ишмдилик аджизмиз. Эсерлерине келиндже, «Эмель» дергисинде шаирнинъ еди манзумесини була бильдик. Акъикый миллет ве ватансевернинъ къалемине аит олгъан бу манзумелер къырымтатар шиирietинде бирер шахэсер оларакъ таныладжакъяры шубесиздир».

О, 1985 сенеси март 3-те вефат этти.

Юнус ТЕМИРКЪАЯ (1915—2004)

Юнус Темиркъя 1915 сенеси январь 3-те Балыкълава районынынъ Уркуста коюнде догъды. 22 кунъюк сабий экенде, оны Маркур коюнде яшагъан къартбабасы ве къартанасы озьлерине эвлятлыккъа алалар. 1921 сенесининъ ачлыгъында Юнус Темиркъянынъ ана-бабасы, беш агъа-къардашы вефат эте.

Еди йыллыкъ мектепни Эски-эль коюнде битирген Юнус Темиркъя Багъчасарай педагогика техникумына кире. 1934 сенеси бу техникумнен Ялта техникумы бирлештириле. Юнус Темиркъя 1935 сенеси Ялта техникумыны 5 файызлы имтиязлылар сырасында битире ве шу йылы Къырым Девлет педагогика институтынынъ къырымтатар тили ве эдебияты факультетине кире. Оны 1939 сенеси мувафакъиетнен битире.

Техникумда ве институтта окъуп юрген вакъытларында Юнус Темиркъя шириетни зияде севе, къырымтатар классик шириети ве рус эдебиятынен терендже меракълана. Яш шаирнинъ биринджи «Яш ишчи достума» шири техникумда окъугъан йылларында, 1934 сенеси Ялтада нешир этильген «Ударник» район газетасында басыла. Бу ильки адым авескяр шаирге рух, ильхам багъышлай. Институтта окъугъан девринде яш иджаткяр шиир язувны исарлыккъен девам эттире. Онынъ шиирлери Къырымда чыкъкъан джумхуриет газета ве меджмуаларында корюнип башлайлар. Оны институтнынъ «Яш къалемлер» адлы эльязма меджмуагъа муаррир оларакъ тайин этелер.

Институтны битирген сонъ, Юнус Темиркъяны Джумхуриет Мариф комиссарлыгъы Ларендорф (шимдики Первомай) районындаки Буюк Бораш коюне, мектеп директоры этип ёллай. О, айны заманда, анда ана тили ве эдебияты дерслерини алып бара. 1941 сенеси экинджи джиан дженки башлангъанда совет аскерлери мектеп бинасыны казармагъа чевирелер. Бундан сонъ Юнус Темиркъя Айвасыл коюне келе. Онъа дженктен къалув акъкъында бронь берелер. Эки бучукъ йыл Къызылташ коюнде, къайнатасынынъ

чайырында гизленип яшай...

Сюргюнлик йылларында Юнус Темиркъая Ташкент виляетининъ Бекабад тола заводында, «Фархадстрой» къуруджылыкъларында чалышты. 1948 сенеси кене оджалыкъ зенаатына къайтты. Наманган виляетиндеки Янъыкъургъан район кой мектеплеринде отуз йыл къадар оджалыкъ этти.

Шаирнинъ иджады кечкен асырынъ эллинджи сенелери кениш-леди. Онынъ эсеелери эсасен «Ленин байрагъы» газетасында, сонъундан «Иылдыз» меджмуасында сыкъ-сыкъ дердж олундылар. Сонъки черик асырда Юнус Темиркъаянынъ «Сабалар тазелиги» (1970), «Дагъ чокърагъы» (1972), «Танълар» (1976), «Аметхан» (1980), «Джан эзилерим» (1983), «Юкъусыз геджедеки йырларым» (1986) шиирлер ве дестанлар джыйынтыкълары басылып чыкъты.

Юнус Темиркъая къырымтатар эдебиятынынъ тарихынен де огъраша. Иджреттен Къырымгъа къайтып кельген сонъ, эдипнинъ иджады даа да гуръдели олды. Онынъ шиирлери, публицистик макъалелери газета ве меджмуаларда сыкъ-сыкъ дердж олундылар. 1995 сенеси «Таврия» нешриятында шаирнинъ «Сонъки тёллерим» шиирлер джыйын-тыгъы дюнья юзю коръди. Озь джонькинде исе, «Къуртий баба» адына шиирий романы къалды.

Юнус Темиркъая Къырымгъа авдет олгъан сонъ, Украина Яызджылары бирлигине аза къабул олунды.

О, 2004 сенеси сентябрь 14-те Акъмесджит шеэринде вефат этти.

Бекир
В.А.А.П.
(1915—1944)

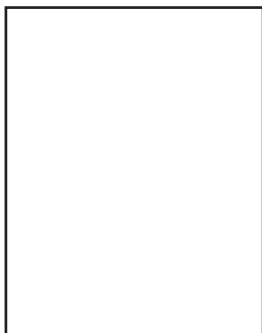
Дженкчи шаирлеримизден бири Бекир Ваал 1915 сенеси Багъчасарай районь-даки Буюк Къаралез коюнде догъды. Орта мектепни битирген сонъ, Акъмесджит педагогика институтына кирип окъуды.

1937 сенеси институты мува-фа-къиетнен битирди, аскерликке алынды. Финляндия дженкинде иштирак этти. Ондан къайтып, «Къызыл Къырым» газетасына ишке кирген вакъытта Улу Ватан дженки башлады. О, къалемини сюнгюге денъиштирип, кене джебэге кетти. Уйкен лейтенант рутбесинде рота командири олгъан Бекир Ваал чокъ керелер яраланды. 1944 сенеси август 4-те олгъан къатты урушларда эляк олды. Литванынь Вилга-Вишский районь-даки Гайтурлевка коюнде дефн этильди.

Бекир Ваал институтта студент экенде, шиирлер язып, матбуатта бастырып башлады. «Яш ленинджилер», «Совет эдебияты» междмуаларында, бунынъ киби де, газеталарда шаирнинъ «Ватаным», «Севем сени», «Ана», «Ордудан селям» киби бир сыра бедий джеэтен пишкин шиирлери дердж олундылар.

1938 сенеси Бекир Ваалнынъ достлары Гъафар Булгъа-накълы ве Решид Мураднен берабер тертип этильген «Яш-лыкъ йырлары» джыйынтыгъына онынъ бир сыра шиирлери кирсетилди. Шу сенеси Бекир Ваал Языджылар бирлигине аза къабул олунды.

Дженктен сонъ Бекир Ваалнынъ шиирлери бир къач ортакъ джыйынтыкъларгъа кирсетилдилер. 1990 сенеси Ташкентте, Гъафур Гъулам адына Эдебият ве санат нешрияты тарафындан шаирнинъ энъ яхшы шиирлеринден тертип этильген «Язылып битирильмеген шиирлер» китабы басып чыкъарылды.

Решид МУРАД (1915—2000)

Кечкен асырнынъ отузынджы йылларынынъ экинджи ярысында кырымтатар эдебиятында семерели иджат эткен шаир Решид Мурад 1915 сенеси июль 8-де Къарасувбазар шеэрининъ Йылдырым мааллесинде, багъчеван аилесинде догъды, 1933 сенеси Акъмесджиттеки ульке нумюне-теджрибе мектебини битир-дк. Бундам сонъ «Коммунист» газетасында месуль кятп, Къырым радиокомитетинде муаррир, «Къызыл Къырым» газетасында болюк мудири, «Яш ленинджилер» меджмуа-сынынъ месуль кятиби олып чалышты. Халкъымыз ана-Ватанындан сюргюн этильген 1944 сенесинден 1948 сенесине къадар Сырдарья районындаки (Озбекистан) «Къызыл юлдуз» газетасында, Ангрен шеэриндеки геология-араштырув экспедициясында ишледи. 1952—1962 сенелери Ташкентте озбек тилинде чыкъкъан «Мустум» («Юмрукъ») сатирик меджмуасында, 1975 сенесине къадар исе, Озбекистан радиокомитетинде ве «Ленин байрагы» газетасында болюк мудири вазифелеринде чалышты.

Решид Мурад эдебиятымызгъа иддетнен келип кирди. Тез арада озюнинъ бедииетли шиирлеринен белли олды. 1938 сенеси шаирнинъ «Яшлыкъ йырлары» адлы биринджи джы-йынтыгъы басылды. 1939 сенеси «Ор чёллеринде» адлы очерклер китабы, 1940 сенеси «Партизан Осман» поэмасы, 1941 сенеси «Лирика» адлы шиирлер ве поэмалар джыйын-тыгъы басылып чыкъты.

Ана тилимизде ич бир нешир олмагъан девирлерде биле Решид Мурад язмакътан токътамады. Онынъ бу вакъытларда язгъан шиирлери 1958 сенеси рус тилинде «Человек и песня» адынен джыйынтыкъ олып чыкъты, 1961 сенеси «Вир къучакъ чечек» шиирлер ве поэмалар китабы басылды. Бундан сонъ эдипнинъ «Дагълар сонатасы» романы (1968), «Ачыкъ гонъюльден» (1970), «Йылдырым» (1976), «Бекле-нильгеЗн ал гемилер» (1980), «Юксеклик» (1986) шиирлер, поэмалар, балладалар, «Инат торунлар» (1975), «Эрлик сы-навындан кечкенлер» (1983), «Сенелер» (1991) повестьлер ве икяелер китаплары дюнья юзю корьдилер.

Решид Мурад 1940 сенесинден Языджылар бирлигининъ азасы эди.

162000 сенеси, январь 19-да Акъмесджит шеэринде вефат этти..

Меннан ДЖАМАНАКЪЛЫ (1916—1942)

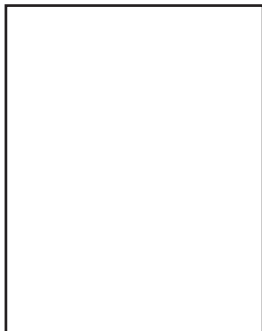
Меннан Джаманакълы (Меннан Решидов) 1916 сенеси Акъшейх больгесининъ Джаманакъ коюнде догъды. 1934 сенеси къуруджылыкъ техникумына кирди. Агъасы — корюмли шаир ве алим Керим Джаманакълынынъ ярдымынен, эдебият назариесини огренди. Техникумда окъугъанда газеталар ве меџмуаларда онынъ онларнен шиирлери басыды.

1936 сенеси Кавказ джумхуриетлеринде сеяатта булунгъан яш шаир «Кавказ йырлары» шиирлер циклыны иджат этти. Арадан эки йыл кечкен сонъ, 1938 сенеси арбий хызметке чагъырылды. Экинџи джиан дженки башлангъанынен, элине силя алып, Акъяр мудафаасына кетти.

Сиясий хадим Меннан Джаманакълы дженкте айрыджа джесюрликлер косътерди. Озю арбий бирликке реберлик япаракъ, дефаларджа яраланды.

Шаир ве рессам истидатына саип олгъан Меннан Джаманакълы 1942 сенеси Акъяр дженкинде эляк олды.

Меннан Джаманакълынынъ эсерлеринден нумюнелер дженктен сонъ «Он экилернинъ хатиреси» (1970) китабына, ортакъ джыйынтыкъларгъа кирсетильди, газета ве «Йылдыз» меџмуасы саифелеринде басылдылар.

Мамбет АЛИЕВ (1916—1981)

Мамбет Алиев 1916 сенеси Кырымнынъ Красный Перекоп районындаки Буюк Кыышкъара коюнде догъды. Балалыкъ девири айдын уфукъларнен тутушкъан кенъ-къулан чёллер къойнунда кечти.

Яз вакъытларында къой сюрюлери артындан юрген Мамбет кыыштан-кыышкъа кой мектебинде окъуды. 1929 сенеси Джанкой интернат-мектебини битирген сонъ, Акъмесджит оджалар техникумына кире, андан Ялта оджалар техникумша авуша ве оны 1933 сенеси битирип чыкъа. Шу йылдан итибарен секиз йыл девамында, Экинджи джиан дженки башлангъангъа къадар, «Яш къувет» (сонъундан «Комсомолец» олды) газетасында эдебий хадим, болюк мудири олып чалышты. Эдебияткъа ильки адымларыны да о девирде атты. О вакъытнынъ белли журналистлери Сеитхалил Сейдаметов, Исмаил Ирисмамбетов ве дигерлерден газетаджылыкъ сырларыны огренди. Газетада чалышкъан йылларындан кучюк икяелеринен матбуатта сыкъ-сыкъ корюнип турды.

Экинджи джиан дженки йылларында Мамбет Алиев элине сила алып, душмангъа къаршы курешти. Дженк биткен сонъ, такъдири, халкъ такъдири киби, иджрет ильге кетирген Мамбет Алиев 1946 сенесинден 1958 сенесинедже Ташкент виляетининъ Чырчыкъ шеэриндеки «Ўзбекхиммаш» заводында уста, участка башы олып чалышты.

Мамбет Алиев 1958 сенеси Ташкентте ана тилимизде чыкъкъан «Ленин байрагъы» газетасына ишке давет олуна. Бу ерде о санайы ве къуруджылыкъ болюгининъ мудири вазифесинде та 1976 сенесине къадар чалышты.

Языджынынъ «Бир ютум сув» (1970), «Мен санъа кельдим» (1974), «Дивардаки язылар» (1977), «Яхшы адамлар арасында» (1981) икяелер китаплары нешир этильди.

Мамбет Алиев 1959 сенесинден Журналистлер бирлигининъ азасы эди.

О, 1981 сенесининъ апрелинде Ташкентте вефат этти.

Энвер СЕЛЯМЕТ (1917—1981)

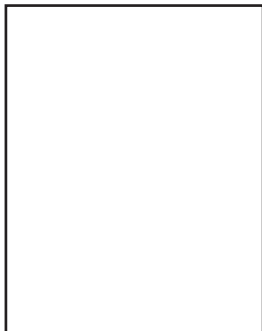
Энвер Селямет 1917 сенеси Кырымнынъ Багъчасарай больгесиндеки Чоткъара коюнде дюньягъа кельди. 1938 сенеси Ялта педагогика техникумыны, 1940 сенеси Акъмесджит педагогика институтынынъ ана тили ве эдебият факультетини битирди.

Акъранлары киби, Энвер Селямет де, Экинджи джиан дженкининъ башындан сонъунадже дженкявер сафта булунды. Арбий-Денъиз кысымларында немсе фашистлерине къаршы курешти. Дженктен сонъ онынъ такъдири бутюн халкъымызнынъ такъдири киби, сюрюнликте кечти. О, Ташкент виляетининъ (Озбекистан) Чырчыкъ шеэринде яшады ве анда эмек ве иджаткярлыкъ фаалиетини девам этти.

Энвер Селямет эдебиятымызгъа йигитлик чагъында келип кирди. Онынъ ильки шири «Яш ленинджилер» меджмуасында 1934 сенеси дердж олуна. Бундан сонъ вакъытлы матбуатта шаирнинъ «Эки ад», «Яралынынъ анты», «Ана», «Девирнен берабер адымлап» киби бир сыра шиирлери басыла. 1937 сенеси Энвер Селямет «Яланджы чобан» ве «Алтын балта» деген эки масал яза. Бу масаллардан сонъ яш шаир окъуйыджылар кутълесине умютли шаир оларакъ таныла. Бу масаллар окъув китапларына, дерсликлерге кирсетиле. «Алтын бапта» масалы 1939 сенеси айры китап алында басып чыкъарыла. Сонъундан о Озбекистанда 1971 сенеси Рауф Парфи тарафындан озбек тилине чевирилип, айры китап алында нешир этильди. «Кырымдевокъувпеднешир» масалны 1995 сенеси гъайрыдан ренкли ресимлернен чыкъарды. Дженктен сонъ Энвер Селяметнинъ «Ичкен сувларым» (1970), «Бильген олса Прометей» (1977), «Таян омузума» (1980) шиирий джыйынтыкълары басылып чыкъты. Омюри-нинъ сонъки йылларында Энвер Селямет А.П. Асямолованен бераберликте «Амет-хан акъкъында дестан» эсерини язып, «Йылдыз» меджмуасында (1978, № 2) бастырды.

Энвер Селямет 1981 сенеси Озбекистаннынъ Чырчыкъ шеэринде вефат этти.

О Языджылар бирлигининъ азасы эди.

Якъуб ЗЕККИ (1917—1977)

Якъуб Зекки (Якъуб Мурат огълу Умеров) 1917 сенеси Къырым виляетининъ Багъчасарай больгесиндеки Янджу коюнде дюньягъа кельди. Кой мектебинде окъугъандан сонъ, Багъчасарай оджалар техникумында тасиль коръди. Оны 1935 сенеси битирди.

Экинджи джиан дженки арфесинде окъуйджыларгъа озюнинъ ильки эсерлерини такъдим эткен Якъуб Зекки къалемини сюнгюге чевирмеге меджбур олды — джебэге ёл алды.

Эдебиятымызда кучюк жанр — икяе устасы оларакъ танылгъан эдипнинъ эсерлери деврий матбуатта, ортакълыкъджыйынтыкъларында мунтазам дердж олунуп турдылар. Дженктен сонъ Якъуб Зекки Донбасс шеэринде яшады ве иджат этти. Бу девирде онынъ язгъан эсерлери ана тилимизде «Ленин байрагъы» газетасы саифелеринде де басылдылар.

1969 сенеси Ташкентте Гъафур Гъулам адына Эдебият ве санат нешриятында Якъуб Зекининъ «Бахт анахтары» адлы биринджи китабы басылып чыкъты. Бундан сонъ «Къытыкълы икяелер» (1972) джыйынтыгъы нешир этильди.

Якъуб Зекки 1976 сенеси Языджылар бирлигине аза къабул олунды.

О, 1977 сенесининъ июнинде вефат этти.

Джевдет АМЕТОВ (1917—1995)

Джевдет Аметов 1917 сенеси апрель 14-те Ялта больгесининъ Лимена коюнде догъды. Орта мектепни битирген сонъ, Къырым Девлет педагогика институтынынъ къырымтатар тили ве эдебияты факультетине кире. Лякин, 1941 сенеси, о институтны битиреяткъан вакъытта, экинджи джиан дженки башлай. Битириджилернинъ эписи джебеге ёлланылалар. Дёрт йыл джебеде олгъан сонъ, Джевдет Аметов Озбекистаннынъ Андиджан шеэринине барып чыкъа, о ерде сюрюнликтеки халкъымызнен берабер иджретте яшай. Анда да маариф ишлеринде чалыша. О, адалетсизликке чыдап оламагъанындан, куньлернинъ биринде оджалар янын-да Сталинни акъаретлей. Нетиджеде он йылгъа апске алына. Сталин ольген сонъ о бастырыкътан чыкъарыла.

Ана тилимизде «Ленин байрагъы» газетасы чыкъып башлагъанынен, Джевдет Аметовнынъ шиирлери, икяе ве очерк-лери онынъ саифелеринде сыкъ-сыкъ корюнип башлайлар. О, 1968 сенесинден та Къырымгъа кочип кельгенге къадар, Озбекистан радиосынынъ къырымтатар тилинде эшиттирювлер муарририетинде чалышты.

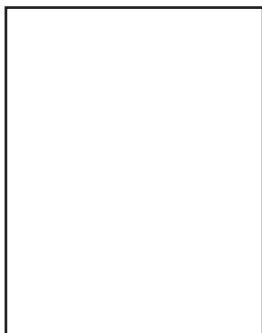
Ташкентте яызджынынъ «Атеш башында» (1972), «Топлар сускъан сонъ» (1976), «Эрылгъанлар ачкъанда» (1980), «Абдул Тейфыкъ» (1983, Энвер Арифовнен берабер), «Къуршуннен токътатылгъан йыр» (1987) киби бир сыра йкяелер ве повестьлер джыйынтыкълары басылып чыкъты.

Гъайрыдан къурув девири яызджынынъ яратыджылыгъына яныъ сильтем берди. Онынъ аятынынъ сонъки вакъытларында яраткъан ве вакъытлы матбуат саифелеринде дердж олунгъан «Сёнген оджакълар», «Дагъкесерлер», «Эски достлар душман олды» киби повестьлеринде халкъымызнынъ фаджиалы такъдири ифаде олуна.

Джевдет Аметов экинджи джиан дженкиндеки ярарлыкълары ичюн, бир сыра дженкявер медаллернен такъдирленген эди.

О, Яызджылар бирлигининъ азасы эди.

1995 сенеси январь 22-де Акъмесджитте вефат этти.

Амет МЕФАЕВ (1917—1976)

Амет Мефаев 1917 сенеси декабрь 12-де Ор кӳпуда яшагъан Мустафа агъанынъ кӳорантасында дюнъягъа келе. Кой мектебини битирип, орта малюмат алгъан сонъ, акъранлары сырасында, Акъмесджит Девлет педагогика институтынынъ кырымтатар тили ве эдебияты факультетине кире. О йыллары студентлер арасында шиир язмагъа авеслилер чокълукъны тешкиль эте эди. Амет де эдебияткъа юрегининъ араретинен кӳапыла.

Мефаевнинъ биринджи шиيري 1937 сенеси «Яш ленинджилер» меджмуасында басыла.

Амет Мефаев студент олгъанда, институтта корюмли алимлерден Абдулла Лятиф-заде, Асан Ислямов ве Алим Фетислямов кырымтатар тили ве эдебиятындан дерс бере, яшларнынъ эдебий джержанларгъа кӳатылувларына кӳол тута эдилер. Бу девирде Амет Мефаев Лермонтовнынъ «Елькен» шиирини терджиме эте. Оджалары оны окъуп бегенелер. Мефаевнинъ яратыджылыкъ алемине ильки адымлары бой-ле кӳуванчлы ола. Онынъ эсерлери арды-сыра матбуатта басылып башлайлар. О яваш-яваш буюк колемли эсерлер язмагъа кече. 1939 сенеси «Совет эдебияты» меджмуасында Амет Мефаевнинъ «Айваз» адлы поэмасы басыла.

Институтны 1939 сенеси аля ишаретлернен битирген Мефаевни аспиранту рада окъумагъа кӳалдыралар. Онынъ тедкӳикъат ишлерине мейили олгъаныны итибаргъа алып, яш тедкӳикъатчыларнынъ Бютюниттифакъ топлашувына ёл-лайлар. Бир вакъытнынъ озюнде Амет Мефаев Кырым Языджылары бирлигинде меслеатчы ве Кырым радиосында диктор оларакъ чалыша. Бу девирде о экинджи поэмасы-ны язып башлай. Лякин, бирден башлангъан дженк онынъ ниетлерини кериге сюре. Онынъ аспирант ве диктор олгъа-нынъ эсапкъа алып, джебӳге ёлламайлар. О вакъытта сагълыгъы да уймай. Бу себеплерге коре, оны Багъчасарай районына мектеп директоры оларакъ ёллайлар. Анда, фашистлер Ор кӳапугъа кельгенге кӳадар, чалыша. Фашистлер Кырымдан кӳувулгъанынен, Амет Мефаев

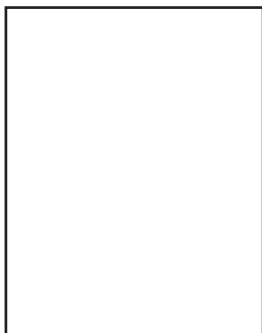
эмек ордусына алына. Бу девирде о тувгъан Армянск къасабасында эди. Мефаев Белорусиенинъ Гродно шеэринде булуна, сонъ 1946 сенесине-дже Полонияда хызметини девам этгире.

Къорантасы Озбекистангъа сюргюн этильгенини анълай ве Фергъана районына келип чыкъа. Анда кой мектеплеринде оджа, окъув ишлери мудири, район халкъ маарифи болюгинде методджы, инспектор олып чалыша.

Ташкентте «Ленин байрагъы» газетасы чыкъып башлагъанынен, оны анда ишке давет этелер. Сонъундан о баягъы вакъыт Озбекистан радиосынынъ къырымтатар тилинде эшиттирювлер муарририетинде ишледи.

Амет Мефаевнинъ «Сёнмеген севги» (1970), «Гульнара» (1972), «Сааръ еллери» (1975), «Танълар» (1984) шиирлер, поэмалар ве несир эсерлер джыйынтыкълары нешир олундылар.

Амет Мефаев 1976 сенеси февраль 6-да Ташкентте вефат этти.

Ибраим ПАШИ (1918—2008)

Ибраим Къуртумер огълу Паши 1918 сенеси ноябрь 20-де Къара денъиз ялысындаки Тувакъ коюнде койлю къорантасында догъды. Эвеля кой иптидаий мектебини, сонъра Алушта кырымтатар орта мектебини битирди.

1939 сенеси Акъмесджиттеки Фрунзе адына оджалар институтынынъ кырымтатар тили ве эдебияты болюгине кирди. Экинджи джиан дженкининъ башламасы онынъ институтта окъумасына кедер этти. Бу себептен, о кой мектебинде оджалыкъ япмагъа меджбур олды. О вакъытта икяелер ве повестьлер язмагъа башлады.

Яш эдипнинъ биринджи икяеси 1939 сенеси Алушта район газетасы «Ленин ёлу»нда басылды. Дженк йылларында кой-де булунгъаны себебинден, Ибраим Паши де, халкъымыз-нен берабер сюрюн этильди. О, иджретте илькиде кзуру-джылыкъ идарелеринде электрик монтёр, арматураджы, монтажджы олып чалышты.

1965 сенеси Ибраим Паши Озбекистанда ана тилимизде чыккып башлагъан «Ленин байрагъы» (шимди «Янъы дюнья») газетасына ишке чагъырылды. О, анда башта эдебий хадим, сонъундан болук мудири вазифелеринде 1984 сенесине къадар чалышты.

Ибраим Паши эдебиятымызда несирджи оларакъ беллидир. 1970 сенеси яызджынынъ биринджи китабы — «Къан ве чечек» икяелер джыйынтыгъы басылып чыккыты. Арадан беш йыл кечкен сонъ «Юрек эмиринен» повестьлер, 1978 сенеси «Йылдызлы геджелер», 1983 сенеси «Вир афта», 1988 сенеси «Алтын боялар» повестьлер ве икяелер джыйынтыкълары нешир олунды.

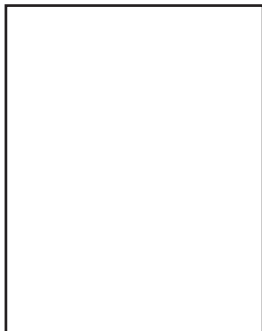
Яызджы сонъки йылларда буюк колемли эсерлер яратув иле де огърашмакъта. «Йылдыз» меджмуасында онынъ «Узюльген зынджыр» (1989, № 5, № 6), «Джанлы нишан» (1992, № 1) романлары басылды. 1998 сенеси «Джанлы ни-шан» китабы «Таврия» нешрияты тарафын-дан нешир этильди

Бунынъ киби де, Ибраим Пашининъ эдебиятымызгъа багъыш-лангъан макъалелери кунъделик матбуатымыз саифелеринде сыкъ-сыкъ корюнип тура эдилер.

Ибраим Паши матбуатта узун йиллар япкъан хызметлери ичюн, Озбекистанда нам къазангъан медениет хадими унванынен такъдирленген эди.

Ибраим Паши Языджылар бирлигининъ азасы эди.

О, 2008 сенеси июнь 12 куню Акъмесджит районынынъ Тахта джами (Андрусово) къасабасында вефат этти.

Риза ХАЛИД (1919—2002)

Риза Халид 1919 сенеси март 5-те Къырымнынъ Яйля боюнда ерлешкен Багъатыр коюнде дюнъягъа кельди. Башлангъыч бильгисини койде алгъан сонъ, Коккоз-деки колхоз яшлары мектебине кирип окъуды. Ялта педагогика окъув юртунда ве Акъмесджит педагогика институтында бильги алды. 1941 сенеси институтнынъ ана тили ве эдебият факультетини битирди. Сонъра аспирантурагъа кирди. Окъув девиринде Пушкин, Лермонтов, Некрасов, Тютчев, Блок киби шаирлернинъ эсерлерини окъуды, озю де шиирлер язды. Онынъ ильки шири матбуатга 1935 сенеси басылды.

1941 сенеси Риза Халид дженкке кетти. Горький шеэринде арбий топчулар мектебини битирген сонъ, лейтенант рутбесинде Ленинград шеэрини къорчаламагъа ёлланылды. Анда топчулар взводуна къомандан ола. Сонъра батарея къоманданынынъ ярдымджысы, къоманданы вазифелерини эда эте.

Риза Халид дженкни капитан рутбесинде битире. Арбий къысыларда техник ве муэндис, дивизия штабы башлыгъынынъ муавини олып хызмет эте. Полковник Риза Халид бир чокъ тешеккурнаментлер, орден ве медаллернен мукафатланды. 1975 сенеси истифагъа чыкъты.

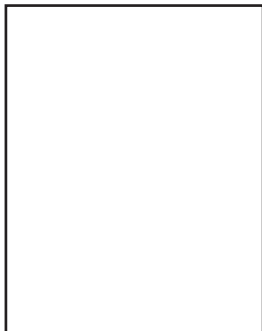
Риза Халид эдебий иджатнен фааль огъраша эди. Шимдиге къадар онынъ йигирмиден зияде шиирлер китаплары нешир этильди. Онынъ дженктен сонъ ана тилимизде чыкъкъан биринджи китабы «Севем сени, омюр!»дир. Бу джыйынтыкъ 1964 сенеси Ташкентте басылды. Ондан сонъ шаирнинъ къырымтатар, рус, къазан татар, къазах ве дигер тиллерде «Горная река» (1965), «Забыть не могу» (1967), «Багъчада бульбуллер» (1969), «Навстречу любви» (1969), «Эйилик» (1972), «Чокъ йыллар кечкен сонъ» (1974), «Огъ-урлы ёллар (1977), «Гроздь винограда» (1978), «Баарь муждеси» (1979), «Стихи разных лет» (1979), «Годы лейтенантские» (1979), «Узакъ ялылар» (1981), «Куст сирени» (1981), «Эйилик дуйгъусы» (1984), «Солнечный ливень» (1984), «Джанлы эзгилер» (1986), «Ёлларнынъ сонъу ёкъ»

(1988), «Сен меним гонълюмдесинъ» (1967), «Акъ толкъун» (Алма-Ата, 1979), «Январьский рассвет» (1987) киби джыйынтыкълары чыкъты.

Сонъки йылларда Риза Халид несир эсерлер де язмагъа башлагъан эди. Онынъ «Пешраф» романынынъ эки китабы бир джылт ичинде Санкт-Петербургда, Наталия Султан — Гирейнинъ терджимесинде 1990 сенеси «Прелюдия» адынен рус тилинде нешир этильди. Эсернинъ учюнджи къысмы да неширге азыр алда къалды.

Риза Халид Языджылар бирлигининъ азасы эди.

О, 2002 сенеси март 6 куню Санкт-Петербург шеэринде вефат этти.

Рустем МУЕДИН (1919—2012)

Рустем Муедин (Рустем Осман огълу Муедин) 1919 сенеси июль 6-да Акъ-месджит шеэринде догъды. Мында башлангъыч ве орта мектепни битирди.

1939 сенеси арбий хызметке чагъырылгъан Рустем Муедин Москва дживарында, Бабушкино шеэриндеки сынъырджы субайлар азырлагъан окъув юртунда хызметини эда этти. Экинджи джиан урушында Москва ве Кавказ мудафааларында эм де Къырымны азат этювде иштирак этти. Халкъымыз Къырымдан сюрюн этильген сонъ, сонъки хызмет эткен НКВДнинъ 298-нджи полку теркибинден джеми къырымтатар аскерлерини бошатып, Озбекистангъа ёлладылар. Бойлеликле, Рустем Муедин Ташкент виляетиндеки Янъыёл шеэринде келип тюшти. Анда да комендантнынъ джедвелине алынды.

Къырымтатарларгъа иш берюв зияде сынъырлы олгъаны себебинден, о чешит ишлерде чалышмагъа меджбур олды: Янъыёл МТСинде тамирджи-злектрик, алет япыджы, торнаджы олды, сонъра виляет театринде балет артисти, театр къапалгъан сонъ исе, юк ташыйджы, чиленгир, машина айдавджы, ресим чыкъарыджы оларакъ ве къуруджылыкъларда чалышты.

Рустем Муедин эдебиятнен 1937 сенесинден огърашып башлады. Онынъ ильки «Рустемнинъ джинаетлиги» икяеси шу йылы «Яш ленинджилер» меджмуасында дердж олунды. Сонъ шиирлери басылып башладылар. Драма ве эдебият тегереклеринде фааль иштирак этти. Къырым радиосынен онынъ радиомонтажлары эшитирильди.

1957 сенеси «Ленин байрагъы» газетасы чыкъып башлагъанынен, о эсерлерини анда ёллады. Лякин, 1947 сенесинден онынъ аятына КГБ киришип башлагъаны себебинден, язгъанлары сыкъ чельтектен кечириле эди. Ойле исе де, газета саифелеринде языджынынъ бир сыра эсерлери басылды. 1972 сенеси онынъ «Такъдир» адлы повести аиры китап алында нешир этильди. 1992 ве 1994 сенелери АКъШ-та «Къырым вакъуфы» тарафындан Рустем Муединнинъ

учь пьесасы китап оларакъ дердж этильди. «Таврия» нешрияты 1995 сенеси языджынынъ «Ана къайгысы» адлы икяелер ве пьесалар джыйынтыгыны, Къырым девлет окъув-педагогика нешрияты «Къатмер къадерлер» (1999) китабыны ве «Къатмер такъдирлер» (2000) романыны нешир этти.

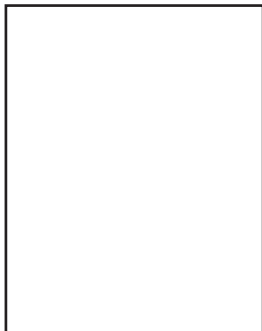
Рустем Муедин бир къач йыл «Къырым» газетасында чалышты.

2009 сенеси Къырымтатар академик музыкалы драма театри языджынынъ «Сёнмеген йылдыз» пьесасыны саналаштырды.

Языджынынъ бир сыра эсерлери рус, тюрк, украин тиллерине терджиме этилип, ортакъ джыйынтыкъларгъа кирсетильдилер.

О, 1993 сенесинден Украина Языджылары миллий бирлигининъ азасы эди.

2012 сенеси январь 24-те Акъмесджит шеэринде вефат этти.

Джынгъыз Дагъджы (1919—2011)

Джынгъыз Дагъджы 1919 сенеси март 9-да Ялта шеэринде якъын Гурзуф къасабасында орта аллы койлю Эмин Усеиннинъ къорантасында джуньягъа келе. Балалыгъы, генчлиги шу больгедеки

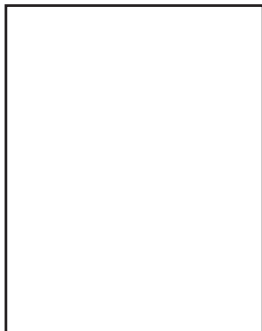
Къызылташ коюнде кече. 1932 сенеси койлеринде колхоз тизиле, топракълар халкънынъ элинден чекип алына. Инсанлар озь топракъларында ыргъат киби чалышалар. Джынгъызнынъ балалыгъы къытлыкълар, зельзелелер йылларына догъру келе. Бойле бир девирде, бир къыш куню, бир чокъ кой адамлары сырасында, онынъ бабасыны да алып къапайлар. Къорантада Джынгъыз, анасы ве еди къардашы къала. Бабасы Акъмесджитте бир йыл апсте тутулгъан сонъ, сербест быракъыла. 1940 сенесине къадар озь эллеринен къургъан, кумеске бенъзеген эвчикте зар-зорнен сыгъышып яшайлар.

Башлангъыч тасилини кой мектебинде алгъан Джынгъыз Дагъджы орта мектепни Акъмесджитте битире ве педагогика институтына кире. Лякин, оны битирмеден, 1940 сенеси Джынгъызны аскерликке алалар. Къыскъа арбий тасильден сонъ, Украина джебэсине ёллайлар. Лейтенант рутбесинде алманларгъа къаршы куреше ве 1941 сенеси эсир тюше. Алманлар тизген «тюрк тумени»нде меджбурен хызмет эте. Сонъундан, буюк маджералардан сонъ, базы тюрк мусульман эсирлеринен берабер Джынгъыз Дагъджы «тумен»ни терк эте, Австриядан кечип, Италиягъа барып чыкъа. Къызыл Хач джемиетине теслим ола. О ерден де Ингильтереге келип ерлеше Джынгъыз Дагъджынынъ ильки эсерлери дженктен эвель Къырымда вакъытлы матбуатта, меджмуалар ве ортакъ джыйынтыкъларда дердж олуна эдилер. Язджы дженктен сонъ да къалемини элинден ташламада. 1945 сенесининъ орталарындан о эсерлерини тюркче язып башлады. Бунунъ ичюн де, онынъ икяелери, романлары Тюркиеде текрар-текрар нешир этильмекте. Шимдиге къадар Джынгъыз Дагъджынынъ «Янсылар», «Меним киби бири», «Анама мектюплер», «Къоркъунч йыллар», «Юртуны гъайып эткен адам», «Олар да инсан эди», «О топракълар бизим эди», «Бадем далына асылы сабийлер»,

«Ушюген сокъакъ», «Дёнюш», «Олюм ве къоркъу кунълери», «Генч Темучин» киби романлар ве икяелер китаплары тюрк тилинде нешир этильдилер.

Языджынынъ «Олар да инсан эди» ве «Юртуны гъайып эткен адам» романлары 1992—1996 сенелери «Йылдыз» меджмуасынынъ саифелеринде дердж олундылар.

Джынгъыз Дагъджы 2011 сенеси сентябрь 22-де Ингильтеренинъ пайтахты Лондрада вефат этти, догъгъан коюне кетирилип, дефн этильди.

Ремзи БУРНАШ (1920—1982)

Ремзи Бурнаш 1920 сенеси Акъмесджит районынынъ Тавдайыр коюнде кой оджасы Керим Бурнашнынъ къорантасында дюньягъа кельди. Кой иптидай мектебини битирген сонъ, Акъмесджиттеки 13-нджи орта-нумюне мектебинде окъуды.

О йылларда корюмли шаир Ибраим Бахшышнынъ реберлигиндеки эдебият тегерегине фааль иштирак этти.

Орта мектепни битирген сонъ, Ялта педагогика техникумына кире. Ремзи Бурнашнынъ ильки шиирлери 1935 сенеси «Яш ленинджилер» меджмуасы саифелеринде дердж олуна, техникумны битирген сонъ, аз бир выкъыт Бакъсан коюндеки мектепте оджалыкъ япа. Чокъ кечмеден, оны арбий хызметке алалар. 1940 сенеси «Къызыл Къырым» газетасында яш шаирнинъ «Выборг — совет шеэри», «Солдат йырлай» серлевалы шиирлери басыла.

Ремзи Бурнаш Улу Батан дженкиннинъ биринджи кунълеринден дженкявер арекетлерге къошула, дефаларджа яралана, тедавийлеие, кене дженкявер сафкъа къайта. Къызыл Йылдыз орденинен, бир сыра медаллернен муяфатлана.

Ремзи Бурнаш дженктен сонъ, Наманган виляетининъ (Озбекистан) Хакъкъулабад къасабасында оджалыкъ этти, озюнинъ аман-аман кыркъ иыллыкъ омюрини яшлар тербиесине багъышлады, 1952—1956 сенелери Саратов университетининъ филология факультетинде окъуды. Семерели эмеги ичюн «Озбекистан халкъ маарифи аляджысы» нишанынен такъдирленди, Ташкентте ана тилимизде газета чыккып башлагъан сонъ, Ремзи Бурнашнынъ яратыджылыгъы гъайрышан жанланды. Къырымтатар тилинде нешир олунгъан ильки ортакъ джы-йынтыкъларгъа онынъ шиирлери де кирсетильдилер.

Ташкенттеки Гъафур Гъулам адына Эдебият ве санат нешриятында шаирнинъ «Мавы саиллер» (1966), «Юрек йырлары» (1970), «Эдеп чокърагъы» (1975), «Майыс сабасы» (1981) шиирлер джыйынтыкълары басылды. 1994 сенеси шаирнинъ «Сайлама эсерлери» Акъмесджитте «Таврия» нешрияты тарафындан нешир этильди.

Ремзи Бурнаш Языджылар бирлигининъ азасы эди.

1982 сенеси майыста Озбекистанда вефат этти.

Лёман СУЛЕЙМАН (1920—1993)

Лёман Сулейман 1920 сенеси (базы неширлерде 1921 сенеси) Багъчасарай шеэринде догъды. Эки айлыкъ сабий экенде бабасындан оксюз къалды. Багъчасарайда орта мектепни битирген сонъ, Акъмесджит педагогика институтынынъ ана тили ве эдебият факультетине кире. Студентлик йылларында эдебиятнен, айрыджа рус классик эдебиятынен, зияде меракълана. Шу девирде озюнинъ ильки шиирлерини язып башлай. Институтта окъугъан ве чалышкъан эдебият авескярлары эльязма меджмуа чыкъарып башлайлар. Онынъ саифелеринде дигер яш шаирлернен бир сырада Лёман Сулейманнынъ да шиирлери басылалар.

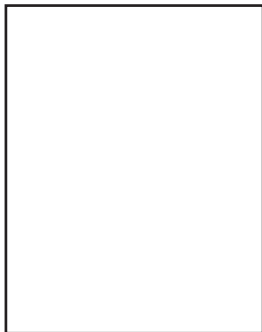
1941 сенеси институтны битирген генчлер, мектеплерге ишке кетеджеклери ерине, джебэге ел алалар. Оларнынъ арасында яш шаир Лёман Сулейман да бар эди. Дженк ёллары оны Карелия джебэсине алып келе. Мурманск шеэрининъ мудафаасында Норвегиянынъ азат этилюви ичюн урушларда иштирак эте, экинджи дереджели Ватан дженки ордени ве бир сыра медаллернен, фахрий ярлыкъларнен мукафатлана.

Джебэджи шаир дженктен сонъ тамамиле башкъа ерлерде, башкъа шараитлерде яшамагъа, чалышмагъа меджбур олды. Лёман Сулейман чокъ йыллар девамында Наманган (Озбекистан) шеэр мектеплеринде оджалыкъ этти. Ана тилимизде газета чыкъып башлагъан сонъ Лёман Сулейман чокъ девирлер юрегини кемирген дуйгъуларыны шиирий сатырларда беян этмек имкянына наилъ олды.

Ясакълар ве сынъырлавлар шараитинде шаирнинъ шиирлери китап алында нешир схпунмадылар. Онынъ биринджи шиирлер джыйынтыгъы «Омюр ве чечек» 1971 сенеси дюнья юзю коръди. Сонъра «Кунеш ве йыр» (1978), «Кумюш къанатлар» (1985) шиирлер китаплары нешир олундылар.

Лёман Сулейман чокъ йыллар оджалыкъ эткени ве семерели эмеги ичюн «Озбекистан халкъ маарифи аляджысы» нишанынен мукафатланды.

Шаир Лёман Сулейман 1993 сенеси майыста иджретте вефат этти.

Сеитумер ЭМИН (1921—2004)

Сеитумер Эмин 1921 сенеси майыс 15-те Багъчасарай районынынъ Албат коюнде догъды. О дан еди яшында экенде, бабасы чѣльге захире алмагъа кеткенде, Аибар коюнде бир хырсыз рус оны пычакълап ольдюре. Анасы колхозда чалыша. Койде дѣртюнджи сыныфны битирген сонъ, Диванкойде орта мектепте окъуй. Сонъра Буюк Озекбаш кой мектебине авуша ве оны 1939 сенеси битире.

Орта мектепни битирир-битирмез Сеитумер Эмин Куйбышев район «Ударник» газетасында эдебий хадим, месуль кятит, дженк чыкъкъан йылы месуль муаррир олып чалышты.

Вакъыты кельгенде, хасталыгъы себебинден, аскерликке алынмагъан Сеитумер Эмин, 1941 сенеси августында гонъюлли оларакъ, дженкке кете. Акъяр мудафаасында яраланып, госпитальге тюше. Андан Новороссийскке ёлланыла, фашистлернен дженк-лешювни девам эте.

1942 сенеси Сочиге авуштырылгъан «Къызыл Къырым» газетасынынъ муарририетинде чалыша. Бираз вакъыттан сонъ, оны шу газетанынъ векили — журналист оларакъ, онынъ озь истегине бинаэн, Къырым дагъларындаки Меркезий партизан отрядына ёллайлар. 1944 сенесининъ апрель 11-ине къадар партизанлыкъ япа. Майыс 18 геджеси, эр кеснен бе-рабер, къара поездгъа отуртып, Озбекистаннынъ Бекабад шеэринге кетирип тѣкелер. Бу ерде о Фархад ГЭСинде чалыша: бетон къарыштыра, сонъундан къуруджылыкънынъ медений ишлерине ёлбашчы тайин этиле. Бу девирде Сеитумер Эмин сюрдюэн этильген артистлерден ибарет ансамбль тизе. Сонъундан бу ансамбльнинъ иштиракчилери «Къайтарма» ансамблининъ темелини къойдылар. Фархад ГЭСи къуруджылыкъындан сонъ, Сеитумер Эмин шеэр-район кино косътерювлер идаресине ёлбашчылыкъ япты. Миллий арекетимизнинъ фааллеринден бири олды.

Сеитумер Эмин 1965 сенесинден 1974 сенесинедже Ташкентте Гъафур Гъулам адына Эдебият ве санат нешриятыннынъ къырымтатар эдебияты болюгинде муаррир оларакъ чалышты. Орта Асия

университетини битирди.

Бундан сонъ Сеитумер Эмин Краснодар улькесине, Новороссийск шеэрини кочти ве анда кене Госкиногъа аит тешкиятларда чалышты.

Сеитумер Эмин бедий яратыджылыкънен та генчилик чагъындан огърашып башлады. Онынъ макъалелери, очерк ве шиирлери район ве джумхуриет газеталарында сикъ-сыкъ басыла эдил ер. Аркъадашлары аскерликке кеткенде, оларгъа багъышлангъан «Аркъадаш, ёлгъа!» серлевалы манзумеси онынъ ильки язгъан шиирлериндендир.

Сюргюнлик йылларында Сеитумер Эмин семерели иджат этти. О эсерлерини эки тильде — кырымтатарджа ве русча сербест язгъан эдиплеримиздендир. Шаирнинъ «Без чичеклер» адлы биринджи шиирлер джыйынтыгъы 1968 сенеси Ташкентте Гъафур Гъулам адына Эдебият ве санат нешрияты тарафындан нешир этильди. 1969 сенеси исе, шаирнинъ шиирлери ве поэмаларындаы тертип этильген «Атешли куньлер» адлы экинджи китабы дюнья юзю корьди.

Сеитумер Эмин кълемини несир эсерлер яратувда да сынады. «Ираде дерьясы» романы, «Яврум да Салгъырнынъ бою», «Къар тюрюкде кългъан топракъ», «Сепет ичинде кългъан чечеклер», «Бульбульнинъ эляк олувы» повестьлери, «О, кузь чечеклери север эли», «Хатырлав», «Шефикъа», «Япалакъ-япалакъ къар ягъа» икяелери буларгъа мисаль ола бил ел ер.

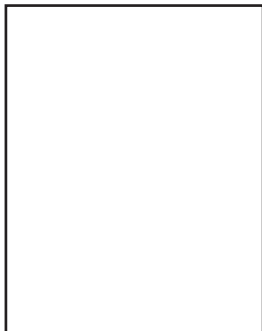
Сеитумер Эмин бир сыра кърдаш халкълар шаир ве язиджыларынынъ шиирлери ве романларыны ана тилимизге чевирди. Озьбек язиджысы Айбекнинъ «Мукъаддес къан», къаракълпакъ язиджысы Тулепберген Къаипбергеновнынъ «Къаракълпакъ кызы» романлары, Тургенев, Лермонтов ве дигерлерининъ шиирлери булар джумлесиндендир.

Шаирнинъ рус тилинде язгъан «Живые волны» (1977), «Дороги» (1980), «Голоса» (1983), «Горы» (1987) адлы шиирлер ве поэмалар джыйынтыкълары Краснодар ульке нешриятында басылып чыкты.

1994 сенеси Акъмесджитте, «Таврия» нешрияты тарафындан Сеитумер Эминнинъ «Сенинъ йылдызынъ» романы нешир этильди.

Сеитумер Эмин Язиджылар бирлигининъ азасы эди.

Шаир 2004 сенеси март 21-де Русиенинъ Новороссийск шеэринде вефат этти ве о ерде дефн этильди.

ЧЕРКЕЗ-АЛИ

(1925—2005)

Черкез-Али (Аметов) 1925 сенеси майыс 25-те Куйбышев районынынъ Бағъатыр коюнде доғъды. Чокъ кечмеден, о бабасындан оксюз къалды. Черкез-Али бираз буюген сонъ джеми ишлерде анасына ярдымджи олды. Акъранларынен барабер кой мектебине окъумагъа барды. Секизинджи сыныфта окъугъанда дженк башлады. Дженк йылларынынъ къыйынлыкълары, сюрюнлик Черкез-Алини аятнынъ чешит сынавларындан кечирди. О Уралда дагъ санайы ходжалыгъында терек кесиджи, Къзахыстанда къыртыш топракъларны менимсев йылларында шофёр, Озбеккистанда матбуат дар-къатув идаресинде хадим олып чалышты.

Черкез-Ата Низамий адына Ташкент Девлет институтынынъ филология факультетини гъиябий окъуп битирген сонъ, «Ленин байрагъы» газетасында эдебият ве санат болюгине мудирлик этти. 1967 сенесинден 1986 сенесине къадар Ташкентте Гъафур Гъулам адына Эдебият ве санат нешриятынынъ къырымтатар болюгине мудирлик, бунынънен бирликте «Йылдыз» альманахына (1976—1979) муаррирлик япты. Сонъра учъ йыл «Йылдыз» меджмуасы баш муаррирининъ муавини олып чалышты.

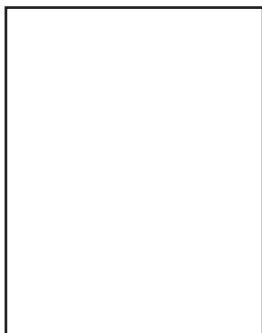
«Яш ленинджилер» меджмуасында «Къуш къая» серлевалы шири басылгъанда Черкез-Али он беш яшында эди. Шаирнинъ яратыджылыгъы кениш окъуйыджылар кутълесине Озбекистанда белли олды. 1966 сенеси «Мавы саиллер» ортакъ джыйынтыгъында Черкез-Алининъ бир сыра шиирлери дердж олунды. Бундам сонъ муэллифинъ «Улукъ-лар» (1969), «Арзуларым» (1971), «Сабалар къучагъында» (1973), «Ешилъдалгъалар» (1976), «Ернефеси» (1979), «Джу-мертлик» (1983), «Козъ нурларым» (1985), «Догъмушлар» (1988) «Пишкинлик» (1987), «Чокъ юрген чокъ корер» (1991), «Уян, Чатырдагъ, уян!» (1999) шиирлер, поэмалар, повестьлер, романлар ве эдебияткъа аит макъалелер китаплары нешир олунды. Эдипнинъ «Сабалар къучагъында» романы, «Ешилъ далгъалар» повестьлер, бундан да гъайры бир къач шиирлер китагшары Москва ве Ташкент нешриятларында рус тилинде басылып чыкъты.

Черкез-Али рус ве дигер халкълар эдиплерининъ эсерлеринен кырымтатар окъуйджыларыны таныш этти. Онынъ терджимелеринден тертип этильген «Къайнар чокъракъ башында» ве «Сабалар хайыр» шиирлер джыйынтыкълары нешир этильди.

Языджы «Урьмет нишаны» орденинен мукафатланды.

Черкез-Али Языджылар бирлигининъ азасы эди.

О 2005 сенеси февраль 22 куню Акъмесджит шеэринде вефат этти.

Идрис АСАН (1927—2007)

Идрис Асан (Идрис Асанин) 1927 сенеси октябрь 12-де Багъчасарай районынынъ Фотисала коюнде догъды. 1940 сенеси койдеки 7 йыллыкъ мектепни битирген сонъ, Коккозде Ибраим Чолакъ адына татар яшлары мектебинде окъувыны

девам эттирди. 1941 сенеси немее фашистлери Къырымгъа бастырып киргенде, Идрис 9-нджы сыныф талебеси эди.

1942 сенеси Албат районы меркезинде ачылгъан истидатлы къырымтатар балалары мектебине къабул олуна. Анда Идрис белли зиялыларымыз Абляким Ильмий, Суфьян оджалардан Къырым тарихы, къырымтатар эдебияты, арап тили ве ахлякъ дерслери ала, Бу девирде онынъ миллий анъы шекиллене.

Идрис Асанин та талебелик йылларындан эдебияткъа авес эди. Онынъ биринджи шиирлери ве икяелери 1939—1941 сенелери мектеп дивар газеталарында дюнья юзю коръдилер.

Халкъымызнен берабер 1944 сенеси майыс 18-де сюрдюн этильген Идрис Асаниннинъ къорантасы Озбекистаннынъ Самаркъанд виляетиндеки Митан районуна барып тюше. Бир къабаатсыз сюрдюнге огъратылгъан халкъымызнынъ бу фаджиасы Идриснинъ юрегини тельчелей ве онынъ къалемине къувет бере. Бойледже, онынъ «Митан сокъакъларында», «Танърым, Санъа дуам», «Бильсе эдинъ...», «Бу не зулум!», «Меним антым», «Бизлер къайда кетемиз?» киби бир сыра шиирлери бу мевзугъа багъышлангъандыр. Бунунъ киби шиирлери тез вакъытта халкъ арасына даркъай. Идрис Асанин 1944—1945 сенелери памукъ тарлаларында, сонъра район заготконторасында чалышты ве айны заманда акыдамлыкъ мектепнинъ 10-нджы сыныфыны битирди. 1948 сенеси «Асанин» сойадынен Самаркъанд оджалар институтынынъ тарих болюгине окъумагъа кире.

КГБ агентлери Идрис Асаниннинъ шиирлерини незаретке алалар. 1947 сенеси январь 27-де эвини биринджи кере тинтелер. Нетиджеде бир чокъ шиирлерини ве сюрдюнлик акъкъындаки повестининъ эльязмаларыны тутып алалар. Бойледже, онынъ узеринден

джинаий иш ачалар. 1950 сенеси Идрис Асанинни кене кѳабаат-лайлар ве миллий арекеттеки фааль иштираки ичюн 25 йыл бас-тырыкѳкѳа укъом этелер.

Идрис Асанин ГУЛАГларда белли зияльшарымыз Эшреф Шемь-заде, Хал ид Гурджи, доктор Амет Озенбашлы ве дигерлеринен таныш ола. 1953 сенеси, Сталиннинъ олюминден сонъ, Асанин-нинъ апс муддети 10 йылгѳа тюшюриле. 1956 сенесининъ сонъунда сербестликке чыкѳа.

Бундам сонъ Идрис Асанин окъувыны девам эттире, ин-ституткѳа кире, акыдамлары окъуй, кунъдюзлери истисалда чалыша. 1970 сенеси Ташкент политехника институтынынъ кѳуруджылыкѳ факультетини битире ве 1988 се несине кѳадар «Самаркандхимс-трой» трестинде реберлик вазифе-леринде булуна.

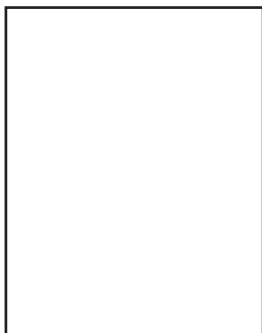
Идрис Асаниннинъ шиирлери 1959 сенесинден патта-сатта «Ле-нин байрагѳы» газетасынынъ саифелеринде басылып башлайлар. Лякин, незарет тешкиятларынынъ тазы-йыкѳы арткѳаны себебин-ден, эсерлерини И» Джамджы киби уйдурма имзаларнен дердж эт-тирмеге меджбур олды» Бойлеликнен, Идрис Асаниннинъ бир сыра шиирлери ве очерклери газета эм де «Йылдыз» меджмуасынынъ саифелеринде дюнья юзю корьдилер.

Сонъки йылларда Идрис Асаниннинъ бир чокѳ шиирлери ве терджимелери, весикѳалы повесть ве хатырлавлары, публицистик макѳалелери «Янъы дюнья», «Къырым» газеталары ве «Йылдыз» меджмуасынынъ саифелеринде дердж олуыдылар.

Шаирнинъ догѳгѳанына 70 йыл толувы мунасебетинен онынъ «Бир авуч топракѳ» адлы колемели ильки китабы нешир этилвди.

Идрис Асанин Украина Языджылары бирлигининъ азасы эди.

2007 сенеси август 6-да Багѳчасарай шеэринде вефат этти.

Фейзи

Рахман ЮРТЭР
(1927)

Фейзи Рахман Юртэр 1927 сенеси майыс 1-де Кырымнын Судакъ районнда Айсерез (шимди Междуречье) коюнде догъды. Иптидаий мектепни озь коюнде, орта мектепни де Сеитлер районнда битирди. Экинджи Джиан муаребесийилларында, акъранлары киби, чешит кыйынлыкъларны башындан кечирди.

1944 сенеси февраль 29-да Кезлевден, денъиз ёлунен, немселер тарафындан башта Одессагъа кетириле ве о ерден де Румыния ве Маджарыстанны кечип, Алманиягъа алып кетиле. Анда он дёрт аи «гъарп ишчиси» оларакъ чалыштырыла. Дженкнинъ биткенине бакъмадан, Фейзи Рахман Авропадаки чешит эсирлер лагерьлеринде агъыр аят кечире.

Фейзи Рахман Юртэр 1948 сенеси октябрь 14-те Тюркиеге келе ве анда окъувыны девам эттире. Лицейни битирген сонъ, Анкъара тильтарих ве джогъарфия факультетинде алман тилинден имтиан тута.

Эмек фаалиети эснасында, башта 1952 сенесининъ язында Алманиягъа (Бавария-Баумгеим) зираат машиналарыны чалыштырув боюнджа ве 1969—1970 сенелери Гамбург, Мюнстер, Веигенстепган университетлеринде Алманиянынъ кой ходжалыгъы ве ичтимаий къурулышы боюнджа эки семестр тасиль коре.

1975 сенеси Фейзи Рахман Юртэр Тюркиенинъ Алманиядаки (Франкфурт-Майн) атташелигинде хызметке ёлланыла. Бир муддеттен сонъ, кене Тюркиеге, эски иш ерине кыйта ве назирликнинъ механизация шубеси мудирининъ муавини вазифесинден нефакъагъа чыккъа.

Австрияда эсирлер лагеринде 1945 сенеси октябрь айында кырымтатар яшларындан ибарет къургъан генчлик тешкилятына учь йыл реберлик эте. 1965 ве 1975 сенелери арасында эки кере, эписи олып, беш йыл Анкъара Кырым Медениет ве Ярдымлашма джемиетининъ рейси оларакъ фаалиет косътере.

1980—1990 сенелери арасында Фейзи Рахман Юртэр Алманиянынъ Гамбург шеэр адлиесинде меслеатчылыкъ япа ве о ерде олгъан

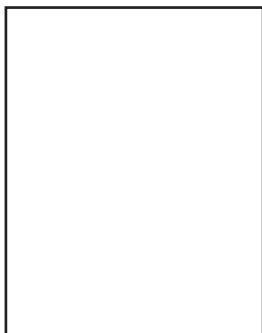
тюрк ишчилерининъ ичтимаий акъларыны къорчалай. Бу вазифеде чалышкъанда, 1980—1983 сенелери Гамбург университетинде эки семестр тиль ве бир семестр криминологиядан дере ала.

1990 сенеси бу вазифесинден де нефакъаджы олгъан Фейзи Рахман Юртэр алманджа ве русчаны яхшы биле.

Фейзи Рахман Юртэр окъуйыджыларгъа шаир ве несирджи оларакъ беллидир. Онынъ шиирлери, публицистик, эдебий-тенкъидий макъалелери, хатырлавлары, очерклери Америка Къошма Штатларында «Къырым вакъфы» тарафындан, бунынъ киби де, Тюркиеде айры китаплар алында нешир этильдилер. Муэллифнинъ «Йигирминджи асырда Къырым» адлы китабы 1998 сенеси Тюркиеде басылып чыкъты.

Къырымтатар земане окъуйыджылары Фейзи Рахман Юртэрнинъ ана тилимиздеки эсерлеринен «Йылдыз» меджмуасы ярдымынен таныш олдылар ве олмакъталар. Онынъ бир сыра очерклери, шиирлери, макъалелери меджмуанынъ 1991 сенеси 3, 4, 1993 сенеси 5—6, 1994 сенеси 5, 6, 1995 сенеси 3, 5, 6, 1996 сенеси 1, 2, 3, 1997 сенеси 1, 2-нджи санларында басылдылар.

Фейзи Рахман Юртэр Алманиянынъ Гамбург шеэринде яшай.

Эшреф ИБРАИМ (1928—1974)

Эшреф Ибраим 1928 сенеси Къырымнынъ Черномор районыныдаки Садыр-Багъай коюнде догъды. Яш Эшрефте эдебияткъа авесликни бабасы — кой мектебининъ оджасы Ибраим агъа уянтты. Бабасы бир чокъ халкъ дестанларыны эз-

берден биле, оларны огълуна да огрете эди.

Даа мектеп чагъына кельмеген Ибраим бир чокъ шаирлернинъ эсерлерини эзберлеп ала.

Улу Ватан дженки башлангъанда Эшреф Ибраим еди йыллыкъ мектепни битирген осьмюр эди. Сюрдюнлик йыллары Ибраим оджанынъ къорантасы Озбекистаннынъ Андижан виляетиндеки «Савай» совхозына келип тюше, О вакъытларда Эшрефнинъ анасы, чокъкъа бармадан бабасы кечине. Яш Эшреф совхознынъ тамир-механика цехинде кевшерджи олып чалыша. Лякин, о эдебиятнен ашналыгъыны терк этмей, шиирлер, манзумелер яза. Амма агъыр дженк йылларынынъ эсарети онъа озъ тесирини косътере. 1952 сенеси онынъ козьлери агъырып башлай ве о сонъундан окъумакъ имкянындан махрум ола.

1957 сенеси иджретте ана тилимизде газета чыкъып башламасы Эшреф Ибраимнинъ аятына нур багъышлады. Онынъ балалар акъкъында язгъан шиирлери газетада сыкъ-сыкъ дердж олундылар. 1958 сенеси о къорантасынен Джизакъ виляетине кочип кельди. Шаирнинъ меарети кеттикче артты. О шиирлернен бир сырада балалар ичюн эки поэма, бир эфсане, беш масал яратты. Истидатлы шаир иджады гуръделенген бир вакъытта козьлери бутюнлей коръмей къалды. Сонъки девирде яраткъан эсерлерини онъшъ агъызындан омюр аркъадашы Кимья Талибова язып ала эди.

Эшреф Ибраимнинъ «Бай, вай, вай!» (1970) ве «Кок къушагъы» (1980) шиирий джыйынтыкълары нешир олунды.

Эшреф Ибраим 1974 сенеси июль 26-да иджретте вефат этти.

Риза ФАЗЫЛ (1929)

Риза Фазыл 1929 сенеси майыс 30-да Къарасувбазар районынынъ Барын коюнде догъды. 1944 сенеси ватандан сюргюн этильген халкъымызнынъ бир къысмы Кострома виляегининъ (Русие)

Макаръев районына тюшти. Риза анда акъшамлыкъ мектепнинъ 7-нджи сыныфыны, 1955 сенеси Кострома тиджарет техникумыны, 1959 сенеси Самаркъанд (Озбекистан) тиджарет институтынынъ икътисадият факультетини битирди. Бир къач йыл Къыргъызыстаннынъ Ош шеэринде тиджарет ишханелеринде чалышты.

1965—1980 сенелери Ташкентте ана тилимизде чыкъкъан «Ленин байрагъы» газетасында терджиман, уйкен эдебий хадим, болюк мудири, 1980—1994 сенелери «Йылдыз» межмуасында назм болюгининъ мудири, месуль кятит вазифелеринде булунды.

Шаирнинъ «Арамтамакъ», «Отъмек», «Койдешим», «Акъай олсанъ, чыкъ къаршыма!», «Сакъав кимдир?» киби ильки, шиирлери 1964 сенеси «Ленин байрагъы» газетасы саифелеринде дердж олундылар. Онынъ «Гуль ягъмуры» адлы икяеси ве бир сыра шиирлери 1968 сенеси «Октябрь ёлунен» ортакъ джыйынтыгъындан ер алдылар. 1970 сенеси Риза Фазылнынъ «Наврез» адлы биринджи шиирлер китабы басылып чыкъты. 1971 сенеси о тертип эткен «Къайда бирлик — анда тирилик» адлы аталар сёзлери джыйынтыгъы дюнья юзю коръди. Бундан сонъ чынълар ве манелерни топлап, 1975 сенеси китап алында нешир этгирди.

Риза Фазыл мектеп талебелери ичюн «Тувгъан эдебият» дерслигини азырлавда иштирак этти. Бу дерслик 1976 ве 1984 сенелери нешир олунды. 1977 сенеси «Аналар яш экенде» очерклер джыйынтыгъыны тертип этип чыкъарды. Лютфие Софу иле берабер «Аметханнынъ йылдызы» весикъалы повестини (1982), «Садыкълыкъ» (1979) очерклер китабыны, Ашыкъ Умернинъ эки джылтлы «Сайлама эсерлер»ини (1988, 1990) азырлап нешир эттирди.

Риза Фазыл яызджы Сафтер Нагаевнен берабер «Къырымтатар эдебияты тарихына бир назар» монографиясыны язып, «Йылдыз» межмуасында (1988, № 4, 6, 1989, № 3, 4, 5) бастырды. Бу

монография 2001 сенеси «Къырымдевокъувпеднешир» тарафындан айры китап оларакъ нешир этильди.

Риза Фазыл Къырымгъа къайткъан сонъ, халкъымыз арасында динимизни тергъип этювде де гъайрет косьтермекге. О имам Абдильваит Сахтаранен берабер «Буюрынъыз дуагъа», «Иляийлер» китапларыны нешир эттирди, Къураны Керимнинъ изаатлы манасыны ана тилимизге чевирди. О, Озбекистанда нам къазангъан медениет хадими унваныны алды. 2000 сенеси «» китабы ичюн Эш-реф Шемъи-заде мукъяфатына наиль олды. 200 сенеси «» китабы ичюн Къырым джумхуриети мукъяфатыны къазанды. О Къырым Мухтар джумхуриетинде нам къазангъан санат эрбабыдыр.

Риза Фазыл 1975 сенесинден Языджылар бирлигининъ азасы, 2008 сенесинден бую на Къырымтатар языджылары бирлигининъ реисидир.

Акъмесджит шеэринде яшай.

Нузет УМЕРОВ (1931)

Нузет Абибуллаевич Умеров 1931 сенеси ноябрь 13-те Акъмесджит шеэринде догъды. Озбекистанда орта мектепни битирген сонъ, чиленгир, торнаджы, маденджи олып чалышты. Мектепте истисал окъувы боюнджа усталыкъ япты. 1958—1963 сенелери Москвада Максим Горький адына Эдебият институтында окъуды.

1963—1970 сенелери «Партийная жизнь Казахстана» меджмуасында хадим, Къазахистан Девлет матбуат комитетинде баш муаррир, «Жазушы» («Языджи») нешриятында болук мудир, СССР Эдебият вакъуфынынъ Озбекистан болуги директорынынъ муавини, Алишер Навоий адына Девлет Академик опера ве балет театри баш режиссёрынынъ муавини вазифелеринде хызмет этти.

1984 сенесинден 2000 сенесинедже «Янъы дюнъя» (эвельде «Ленин байрагы») газетасынынъ муаррири вазифесинде чалышты.

Нузет Умеров эдебияткъа бала шаири оларакъ кирди. Онынъ рус тилинде «Шахтёрский городок» (1962), «Подарок малышам» (1964), «Шахтёрская каска» (1972), «Хочу быть героем» (1979), «Сказка о белом золоте» (1980), «Звонкое детство» (1981), «Лунная дорожка» (1990) шиирлер китагшары, «Тайна старой штильни» (1966), «Чему вас учили, ребята?» (1968), «В день совершеннолетия» (1982) повестълери, «Долина ахангаров» (1984) романы ве бир сыра масал ве драма китаплары «Жазушы», «Яш гвардия», «Детгиз» нешриятлары тарафындан нешир этильдилер.

Нузет Умеров озбек, къазах шаирлери ве языджыларынынъ 15 китабыны рус тилине терджиме этти. Онынъ эсерлери дигер халкъларнынъ тиллеринде чешит джыйынтыкъларгъа кирсетильдилер. Языджи 2000 сенеси «» фелян, фелян китапларыны нешир эттирди. О 2000 сенеси «Бейбарс — Мысыр султаны» романыны язып битирди, эсер Къырымда учъ тилде нешир этилеяткъан «Къырым» меджмуасынынъ 2013 сенеси чыкъкъан биринджи сайысындан басылып башланды.

Эдебияттаки ярарлыкълары ичюн Нузет Умеров Озбекис-

тан Юкъары Шурасы Президиумынынъ Фахрий ярлыкъларынен мукъафатланды. О, Украинада нам къазангъан журналист, Къырым эдебият академиясынынъ академигидир

Шаирнинъ рус ве къырымтатар тиллеринде язгъан бир чокъ шиирлерине бестекярлар тарафындан музыка язылды.

Нузет Умеров Языджылар бирлигининъ азасыдыр,
Акъмесджит шеэринде яшай.

Фикрет ЮРТЭР (1931)

Фикрет Юртэр (Къырымлы)
1932 сенеси октябрь 23-те Къырымнынъ
Айсерез коюнде догъды, Башлангъыч
тасилини Къырымда алгъан Фикрет
Тюркиенинъ Конья шеэринде гимназия
битирип, орта бильгиге саип олды.

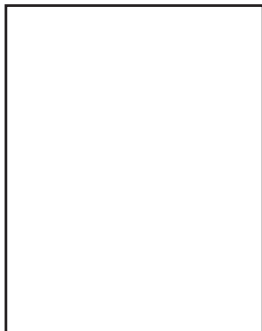
1948 сенеси Австрия лагерьлеринден къуртулып, Коньягъа
иджрет эткен Фикрет Юртэр мында еди йыл футбол командасында
ойнай. 1955 сенеси Алманиягъа авуша ве анда университетке кире.
Арадан учъ йыл кечкен сонъэ тюрк талебелерининъ джемиетини
тизе ве онъа реис сайлана.

1965 сенеси университетни битирип, муэндислик дипломыны
алгъан Фикрет Юртэр Тюркиеге къайта ве орду хызметине
чагъырыла, Эрзурум шеэринде субай оларакъ хызмет эте.

Арбий хызметини битирген сонъ, 1970 сенеси Фикрет
Юртэр Америка Къошма Штатларына коче, анда эвлене. 1971—
1973 сенелери Америкадаки къырымтатарларнынъ джемиетине
реислик япа. Сонъра Юртэр Мемет Севдияр ве къайнатасы
Мубейин Алтанънен берабер «Сюргюнликтеки къырымтатарларны
озъ Ватанларына къайтарув боюнджа куреш комитети»ни мейдангъа
кетире. Вир чокъ девлетлернинъ сиясий эрбапларына къырымтатар-
ларнынъ ичтимаий вазиетлерини дефаларджа анълата.

Эдебияткъа авесликни Фикретке бабасы Абдулла аджы Абибулла
ашлагъандыр. Лякин, Фикрет Юртэрнинъ омюри даима гъурбетликте
кечкени себебинден, о яратыджылыкънен кереги киби огърашып
оламады. Онынъ бир сыра шиирлери «Йылдыз» меджмуасында
(1995, № 5—6, 1996, № 2, № 4, № 6), «Къырым», «Янъы дюнья»
газеталарында басылды ве басылмакъталар.

Фикрет Юртэр Къырымлы АКЪШта яшай.

Рефат ЧАЙЛАКЪ (1933)

Рефат Чайлакъ 1933 сенеси февраль 13-те Судакъ районынынъ Токълукъ коюнде догъды. Энди башлангъыч мектепке къатнап башлагъан йылы халкъымызнен берабер сюргюн этильди.

Оларнынъ къорантасы Озбекистаннынъ Ташкент виляетиндеки «1-Дальверзин» совхозына тюшти. Рефатнынъ балалыкъ йыллары койде кечти. Бешинджи сыныфны битирген сонъ, чалышмагъа меджбур олды. Беш сене совхознынъ тамирджилик устаханесинде торнаджы (токарь) олып чалышты.

1954 сенеси Рефат Чайлакъ Ташкенттеки гидромелиорация техникумына кирди ве 1958 сенеси оны мувафакъиетли битирди.

Рефат Чайлакънынъ ильк шири 1967 сенеси «Ленин байрагъы» («Янъы дюнья») газетасында басылды. Миллим арекетимизде фалъ иштирак этти, шимди де этмекте. Шаирнинъ шиирлери «Янъы дюнья», «Къырым» газеталары ве «Иылдыз» меджмуасынынъ саифелеринде мунтазам дердж олу нмакъталар.

Шаирнинъ биринджи шиирлер джыйынтыгъы «Босагъада» адынен 1994 сенеси Акъмесджитте «Таврия55» нешрияты тарафындан нешир этильди.

Рефат Чайлакъ Украина Языджылары бирлигининъ аза-сыдыр. Судакъ районында яшай.

Закир КЪУРТНЕЗИР (1933)

Закир Къуртнезир 1933 сенеси декабрь 2-де Кырымда, Балыкълава районь-даки Варнаутка (шимди Гончарное) коюн-де колхозджы Къуртнезир Хайредин огълунынъ къорантасында догъды.

Балалыгъынынъ ильки йыллары Кырымда, сонъра Озбекистан-нынъ Янгикъургъан районьдаки Мешан коюнде кечти. Башлангъыч ве еди йыллыкъ мектепни койде битирди, орта бильгисини район меркезиндеки 15-инджи мектепте алды.

1952 сенеси Наманган Девлет оджалар институтынынъ физика-риазият болюгине кирип, 1954 сенеси оны битирди. Бундан сонъ о, Чартакъ ве Чиназ районларындаки орта мектеплерде оджалыкъ япты.

Эдебияткъа талелелик йылларындан авесли олгъан Закир 1957 сенесининъ августында Ташкент виляети Янгъёл район «Янгийул» газетасына ишке авушты. Анда эдебий хадим, болюк мудири олып чалышты. 1964 сенеси Ташкент Девлет университетининъ журналистика болюгини гъиябий битирди. Чиназ район газетасынынъ муаррири, Ташкент виляет газетасы «Тошкент хакъикъаты»нынъ мухбири, «Янгийул» газетасы муаррирининъ муавини, муаррири вазифелеринде чалышты.

1982 сенеси Закир Къуртнезир Ташкентте ана тилимизде чыкъаяткъан «Йылдыз» меджмуасы баш муаррирининъ муавини вазифесине давет олунды» Анда 1985 сенесининъ ноябрине къадар чалышты, 1984 сенесининъ мартындан итибарен эки йыл девамында Озбекистан Язиджылары бирлиги кырымтатар эдебияты кенъешине реислик япты. Сонъра Чиназ район газетасына муаррир тайин олунды. 1990 сенесинден 2009 сенесининъ февралине къадар кене «Йылдыз» меджмуасында муаррир муавини оларакъ чалышты.

Закир Къуртнезирнинъ биринджи шиيري 1951 сенеси джумхуриет балалар газетасы «Ленин учкъуны»нда озбек тилинде басылды. Студентлик йылларында ве сонъундан онынъ манзумелери джумхуриет, виляет, район газеталары ве меджмуаларында сыкъ-сыкъ корюнип турдылар. О девирде о озбек ве кырымтатарджа

язды, «Ленин байрагы» (шимди «Янъы дюнья») газетасынынъ даимий муэллифлеринден бири эди. Бир сыра шиирлери, очерк-лери ана тилимизде, озьбекче, русча, украиндже ве тюркче ортакъ джыйынтыкъларгъа кирсетильдилер.

Шаирнинъ ильки китабы «Фиданлар» шиирлер джыйынтыгы 1969 сенеси басылып чыкты, Шундан сонъ «Сизге багъышлайым» (1978), «Сен кульгенде» (1982), шиирлер джыйынтыкълары, «Тебессюм» (1984) очерклер ве эдебий къайдлар, «Мирас» (1991) повестьер, «Аджылыккъа баргъанда...» (1999) очерк китаплары нешир этильди.

Къырымгъа авушкъан сонъ, Закир Къуртнезирнинъ иджадий фаалиети даа да кенишледи. Янъы эсерлер яратувнен бир сырада о терджиме саасында да джиддий огърашып башлады. Белли эдибимиз Джафер Сейдамет Къырымэрниинъ «Нурлы къабирлер» китабыны тюркчеден къырымтатар тилине чевирип, «Йылдыз» меджмуасында (1992 № 3, 4, 5—6, 1993, № 1, 2) бастырды.

Сонъки йылларда Закир Къуртнезир диний эдебиятымызны зенгинлештирюв огърунда семерели хызметлер япмакъта. «Ибадет ве дуалар китабы» (1997), «Къур»ан элифбеси» (1997), «Рамазан ве ораза» (1997), «Къуран-ы Керим ве изаатлы манасы» (1998, Сайт Дизеннен берабер), «Абдест. Гъусул. Намаз», «Ислям динимиз39 (1999) киби отузгъа якъын китапны тюркчеден ана тилимизге чевирди, тертип этти, редактрледи, Пакистанлы белли дин алими Абу аль-Маудудининъ «Ислям динининъ эсаслары» эсерини русчадан ана тилимизге чевирди («Йылдыз» 1995, № 2, 3, 4, 5—6, 1996, № 1).

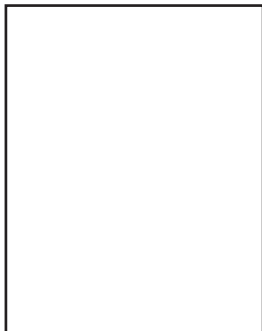
Закир Къуртнезир 1993 сенеси ноябрь айында Къырым мусульманлары Диний идаресининъ нешири «Хидает» адды диний-ичтимай газетагъа темель къойды ве шимдиге къадар онынъ муарриридир. Къырым телевидениесинде 1994 сенеси февралинденнен 2011 сенесининъ сонъуна къадар джемаатчылыкъ эсасында «Инсанлар ве такъдирлер», «Дин ве урф-адетлеримиз», «Ахлякъ. Эдеп. Тербие» программаларыны алып барды. 1995 сенеси ноябрь 18-де Къырым мусульманларынынъ 1 Къурултайында Къырым мусульманлары муфтисининъ диний тасиль ве матбуат-нешир ишлери боюнджа муавини вазифесине сайланды. Бу вазифени о 2008 сенесининъ майысына къадар эда этти.

Закир Къуртнезир 1978 сенесинден Языджылар бирлигининъ азасыдыр.

О, Озьбекистанда нам къазангъан журналист унваныны алды. Фахрий ярлыкъларнен такъдирленди. 2013 сенеси «Дюнья кез-

дим — нелер-нелер корьдим» сефер теэссуратлары китабы эм де кырымтатар эдебияты инкишафына кыошкыан иссеси ичюн Украина языджылары миллий бирлиги Кырым тешкилятынынъ Шамиль Алядин адына эдебият мукафатына наиль олды.

Акъмесджит районынынъ Шумхай (Заречное) коюнде яшай.

Эскендер ФАЗЫЛ (1934—2003)

Эскендер Фазыл огълу Къырымда, Багъчасарай районынынъ Тавбадракъ коюнде 1934 сенеси декабрь 6-да мал экими Фазыл Умер огълунынъ къорантасында догъды. Он яшында экенде, бутюн халкъымызнен берабер, оларнынъ къорантасы да, сюрюнликке огъратылды. Ташкент вмяетининъ Чиназ районына тюшкен Эскендер эм окъуды5 эм чалышты. Машина, трактор айдавджыларыша ярдымджи олды, аммаллыкъ япты.

— Орта мектепни битирген сонъэ 1955 сенеси Низамий адына Ташкент Девлет оджалар институтынынъ рус тили ве эдебияты болугине кирип, 1960 сенеси оны мувафакъиетнен битирди. Озьбекистанда 30 йыл оджалыкъ этти. Бунынънен берабер, ана тилимизни темелинден огренмеге, шиир-лер ве икяелер язмагъа тырышты.

1955 сенеси ана-Ватанымыз Къырымгъа къайтув огърунда башлангъан миллим арекетимиз тешеббюсчилерининъ сафларына къошулды. Фааль арекетлери ичюн КГБ тешкиляты онынъ эвини дефаларджа тинтюв япты5 мунтазам суретте такъип этти. Бойле вакъытларда халкъымызнынъ такъдири ве Къырым асретлиги акъкъында язгъан шиирлерини дигер сиясий весикъаларгъа къошып алып кеттилер ве ёкъ эттилер. Айны шу себепнен оны СССР Языджылары бирлигине узун йыллар девамында аза къабул этмедилер, мумкюн олгъаны къадар яратыджылыкъ фаалиетине аякъ чалдылар.

1987 сенеси — миллий арекетимизнинъ бурулыш девиринде Москвада топлангъан ватандашларымызнынъ къарарынен о муваккъат тешкиль олунгъан тешеббюсчи группагъа ребер сайланды. Бу вакъиаларнен багълы девлет къабулла-рынынъ эписинде иштирак этти, халкъымызнынъ арзу-ойларыны бильдирди.

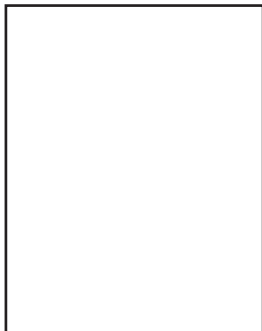
1988 сенеси Къырымгъа кочип кельди. Мында митинглер тешкиль этип, Къырым укумети ве партия реберлерининъ халкъымызгъа нисбетен туткъан чюрюк «миллий сиясети»-не къаршылыкъ бильдиргени ичюн апске алынды.

1992 сенесинден берли «Къырым» газетасында уйкен эдебий хадим олып чалыша.

Эскендер Фазыл «Мелевше» серлевалы биринджи шиирини 13 яшында, мектепте окъугъанда язды. Ильки шиирлер джыйынтыгъы шу аднен Ташкентте 1970 сенеси басылып чыкъты. Бундам сонъ шаирнинъ «Къарт эмен» (1976), «Теменна» (1982) шиирлер джыйынтыкълары, «Къолларынъ-ны опейим» адлы икяелер (1988) китабы, бунынъ киби де, Нью-Йоркта «Къырым вакъфы» тарафындан 1990 сенеси «Узун ёллар» шиирлер джыйынтыгъы, 1998 сенеси Акъмесджитте, «Таврия» нешрияты тарафындан «Седжде» назм китабы нешир этильди. Муэллифининъ «Вай, вай, анам къаясы» адлы шиирий эфсанеси «Къырым» газетасында (1996, октябрь 7) ве «Йылдыз» меджмуасында (1998, № 6) басылды.

Эскендер Фазыл Украина Языджылары бирлигининъ азасы эди.

О, 2003 сенеси февраль 27 куню Акъмесджит шеэринде вефат этти.

Биял МАМБЕТ (1935—2009)

Биял Мамбет 1935 сенеси февраль 2-де Судакъ районынынъ Къоз коюнде догъды. Сюрдюник йылларында Самаркъанд виляети Каттакъургъан районынынъ Кичик Минъ коюнде яшады. Анда орта мектепни, 1959 сенеси Самаркъанд кооператив институтынынъ муэндис-технология факультетини битирди. Джемаат ашы муэссиселери боюнджа муэндис-технолог дипломынен Чырчыкъ, Ташкент шеэрлеринде озъ зенааты боюнджа чалышты.

Ашлыгъындан матбуатта озъ эсерлеринен сыкъ-сыкъ корюнип тургъан Биял Мамбет 1965 сенеси майыс айында «Ленин байрагъы» газетасына ишке давет олунды. Чокъ йыллар девамында муарриетте болук мудири вазифесинде булунды.

1990 сенеси Къырымгъа кельди. «Достлукъ» — «Къырым» газетасына мухбир оларакъ ишке кирди. Ана-Ватанымызгъа келип ерлешмекге олгъан халкъымызнынъ аятыны, курешини тасвир этиджи бир сыра очерклер ве макъалелер язды.

Биял Мамбет «Ленин байрагъы» газетасында чалышыр экен, бедий яратыджылыкънен джиддий огърашты. Нетиджеде 1970 сенеси окъуйыджылар шаирнинъ «Ягъмур» адына биринджи шиирлер джыйынтыгъыны окъумагъа наиль олдылар. Ондан сонъ онынъ «Анамнынъ тюркюси» (1973), «Бааръ нагъмелери» (1975), «Тылсымлы сандыкъ» (1977), «Тёпемизде кунеш» (1981), «Япракъ устюнде* тамчылар» (1983), «Дагъялеси» (1985), «Меним истегим» (1988), «Къоз эфсанеси» (1995) киби шиирлер, поэмалар, эфсанелер джыйынтыкълары дердж олундылар. Биял Мамбет бедий эсерлер яратувнен бир сырада, бинъге якъын къырымтатар емеклерини азырлав усуллары-ны топлады. Нетиджеде 1990 сенеси Ташкенттеки «Мехнат» нешриятында онынъ ана тилимизде биринджи кере «Къырымтатар емеклери»5 адына китабы нешир этильди.

Сюрдюникте экенде Биял Мамбетнинъ «Медиханынъ тайчыгъы» (1979), «Папий толю» (1971) «Али ве Аюв» (1986) китаплары озбек тилинде «Конъ азарной» (1986) китабы рус тилинде басылды.

Биял Мамбет Языджылар бирлигининъ азасыдыр.

Акъмесджит шеэринде яшай.

Мамбет АБЛЯЛИМОВ (1935—1990)

Эдебиятымызга етмишинджи сенелерде кельген истидатлы шаир Мамбет Аблялимов 1935 отнеси майыс 2-де Джанкой шеэринде догъды. 1955 сенеси Наманган виляетининъ (Озбекистан) Уйчи районундаки Чкалов адына орта мектепни битирди. 1958 сенеси Наманган кой ходжшшгъы техникумыны битирген Мамбет Аблялимов Учкъургъан районундаки Ахунбабаев адына колхозга зоотехник тайин олунды.

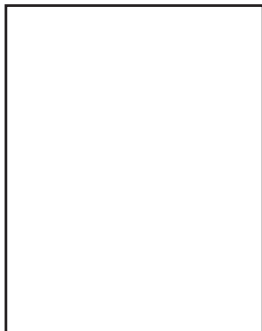
Мамбет Аблялимов чалышувнен берабер, бильгисини арттырмагъа да вакъыт тапты. 1976 сенеси Самаркъанд халкъ ходжалыгъы институтынынъ зоотехния факультетини гъиябий битирди.

Яшлыгъындан эдебиятка авес олгъан Мамбет Аблялимовнынъ озбек тилинде язгъан ильки шиирлери район, виляет газеталырында дердж олундылар. Яш шаир ана тилимизнен, эдебиятымызнен кеттикче меракъланды, устаз яызджыларнынъ эсерлерини окъуды, огренди, озю де ана тилимизде шиирлер язып башлады.

1975 сенеси Мамбет Аблялимовнынъ «Чокъракъ» адлы биринджи шиирлер джыйынтыгъы басылды. Шундан сонъ шаирнинъ «Сенинъ севгинъ» (1981), «Аят къуванчы» (1985), «Къумдаки чечеклер» (1988) адлы шиирлер, поэмалар, балладалар джыйынтыкълары басылып чыкътылар. Мамбет Аблялимов 1975 сенеси яш яызджыларнынъ Москвадаки Умумиттифакъ мушавересинде иштирак этти. Бир къач ширии Москвада, Киевде чыкъкъан джыйынтыкъларга кирсетилди. Онынъ озю де терджиме иле огъраша эди. Яызджы Черкез-Алининъ «Сабалар къучагъында» романыны озбек тилине о терджиме эткен эди.

Мамбет Аблялимов Яызджылар бирлигине аза эди.

Иджреттен Къырымга къайтып кельген Мамбет Аблялимов 1990 сенеси вефат этти.

Рустем АЛИ (1936)

Рустем Али 1936 сенеси декабрь 26-да Судакъ шеэринде дюньягъа кельди. Эдебиятны та балалыкътан севди. Вунъа о вакъытларда район газетасында чалышкъан анасынынъ тесири олмай

къалмады.

Рустем Али сюрдюникте орта мектепни битирген сонъ къуруджылыкъта чалышты. 1958 сенеси Самаркъанд алыш-вериш техникумыны, 1973 сенеси Ташкент Девлет университетининъ журналистика факультетини битирди. 1958—1974 сенелери Андижан вилаяет (Озбекистан) алыш-вериш системасында чалышты.

Эдебиятка, журналистикагъа авеслиги оны «Ленин байрагъы» газетасына ишке алып кельди. 1974 сенесинден 1989 сенесине къадар мухбир, болюк мудири олып чалышты. Къырымгъа кочкен сонъ, башта совхозда чешит ишлерде, шимди исе Судакъ район газетасынынъ «Сувдагъ сеси» адлы къырымтатарджа неширине муаррирлик япа.

Рустем Алининъ ильки икяелери «Ленин байрагъы» газетасында басылдылар,. Ондан сонъ онынъ эсерлери ортакъ джыйынтыкъларда, «Иылдыз» меджмуасында дердж олундылар. О «Таныш нагъмелер» (1976) адлы икяелер, «Сель-билер эбедий яшайлар» (биринджи китап — 1980, экинджи китап — 1982, учюнджи китап — 1985) адлы повестьлери ве 4 «Бурулышта» (1989) романынынъ муэллифидир.

Языджынынъ эсерлериндеки бир сыра шиирлерге, бу-нынъ киби де? «Миллетим Къырым» шиирине бестекярларымыз музыка яздылар.

Рустем Али «Шанлы эмеги ичюн» медалинен такъдирленгендир. О, Языджылар бирлигининъ азасыдыр.
Судакъ шеэринде яшай.

Иса АБДУРАМАН (1937)

Кечкен асырнынъ алтмышынды йылларында кырымтатар ве озыбек эдебиятына озы сёзю, озы сесинен дедиль кирип кельген Иса Абдураман (Иса Абдурахманов) 1937 сенеси майыс 5-те Кезлев шеэринде Абдураман Абдулла огълунынъ къорантасында догъды. Бабасы шеэр дживарындаки Багъай коюнде бостанджылыкъ-нен, мырза Мустафа бей Кыпчакъский ве Медине ханым Ширинскаянынъ 16 торунындан бири олгъан анасы Менъкъаний Мемет-Али кызы эв ишлери, бала тербиесинен огъраша эди.

1944 сенеси майыс 18-де еди яшыны толдургъан Иса бутюн кырымтатар халкъынен берабер сюрдюникке огъратылды. Оларнынъ аилеси Озыбекистаннынъ Самаркъанд виляети Пайарыкъ больгесиндеки Димитров адына колхозгъа тышти. Омюрининъ бааринде кышнынъ къатты аязыны текрар-текрар сезген Иса сюрдюникнинъ ильки дешетли йылларында учъ къардашы, анасы ве битасыны джойды.

Аиле кой-койден кочип юрге меджбур олгъанындан себеп, Иса он яшында колхоз худудындаки И. Крылов адына 30-ынды еди йыллыкъ мектепке барып, оны 1954 сенеси битирип, Челек шеэриндеки М. Горький адына 25-инджи орта мектепке кирди, оны 1958 сенеси аля бааларнен тамамлады. Аттестатнен Самаркъанддаки «Уджюм» къозакъ ишлев фабрикасына барып, йипек чыйратыджы олып чалышты ве айны вакъытта А. Навоий адына СамДУ озыбек ве таджик филологиясы факультетининъ акъшамлыкъ болюгинде окъуды. Оны 1965 сенеси битирди.

1963—1966 сенелери Самаркъанддаки Джумхуриет гыябий кооператив техникумында муарририет-нешрият группасынынъ муаррири, усулджы, оджа олып чалышты. Ишлемек, окъумакънен берабер газета ве журналларгъа шиирлер, макъалелер язып ёлады. Ондаки истидатны, ынтылуwnы корип, 1967 сенеси Иса Абдураманы «Ленин ёлу» (шимдики «Зарафшан») газетасына ишке давет эттилер. Бу ерде о отуз йыл чалышып, озюнинъ истидаты, ишкирлиги, алчакъгонъюллилигинен коллективнинъ буюк урьметини къазан-

ды ве корректордан баш муаррир муавини дереджесине кѳадар котерильди. Белли бир вакъыт девамында баш муаррир вазифесини де беджерди.

Эдебиятны, музыканы, ресим сызмакѳны гѳает севген Иса бедий иджат мейданы таба балалыкѳ чагѳында адым атты. Озѳбек тилинде язгѳан манзумелеринден бири ильки кере 1957 сенеси Пайарыкѳ больге газетасында басылды. Тамам шу йылы ана тилинде «Ленин байрагѳы» (шимдики «Янѳы дюнѳя») газетасы чыкѳып башлагѳаныны корѳген Исада кѳырымтатар эдебий тилини огренмеге буюк истек пейда олды.

О озѳбек тилинде язмакѳны девам эттиререк, ана тилинде де сатырлар яратып башлады. Бойле сатырлардан ибарет олгѳан шиيري ильк сефер 1961 сенеси «Ленин байрагѳы»нда басылды.

Шиирлери ве икѳяелери «Ленин байрагѳы»нда, озѳбек тилинде чыкѳкѳан чешит газета ве меджмуаларда сыкѳ-сыкѳ корюнди. Онынѳ усталыкѳнен язылгѳан озѳгюн юмористик икѳяелери эсасында озѳбек тилинде онларнен радиоинсценировка, телеминиатюралар азырланылып, динѳлейиджилер ве сейирджилернинѳ дикѳкѳатларына авале этильди.

1979 сенеси СССР, сонѳра Украина миллий Языджылары бирлигининѳ азалыгѳына кѳабул олунгѳан, назм эсерлери 1983 сенеси Москвада, СССР Языджылары бирлигинде кѳырымтатар шиириетинен берабер талиль этилип, яхшы кѳыймет алгѳан Иса Абдураман бугуныки кунѳде ана тилинде язгѳан «Гогерджинлер» (1971), «Чыракѳ» (1972), «Танѳ шавлеси» (1976), «Нал» (1979), «Огълумнынѳ кунеши» (1984), «Юректеки кѳыртыш» (1988), «Янѳы кунѳ, селям!» (2000), «Шенѳ элифбе» (2001), «Иманнаме» (2004) шиирлер ве дестанлар, «Йигитлик» (1981) юмористик икѳяелер, «Бахт кѳушуны ушкютме!» (2002) повесть, икѳяелер ве юмористик икѳяелер китапларынынѳ, «Йылдыз» иеджмуасында (1988 с. № 1—3) дердж олунгѳан «Баарѳ» романнынѳ, озѳбек тилинде язылгѳан ве айры китап шекилинде нешир олунгѳан «Арзу кѳанатында» (1986), «Озю доналгѳан софра» (1994) повестьлернинѳ, юмористик икѳяелери, кучюк повести, фельетонлары ве пѳесасыны джемлеген «Самаркѳанд тебессюми» (1978), «Яхшы кейф» (1980), «Дертлеримни тапынѳыз» (1993) китапларнынѳ муѳаллифи.

Иса Абдураман акѳсызлыкѳ, явузлыкѳ кетирген аджыныкѳлы алымызны тасвирлеген, Ватаннен, халкѳнынѳ башына тюшкен фаджианен багѳлы пек чокѳ эсерлер язды.

Эдипнинѳ чешит жанрлардаки эсерлери бир чокѳ башкѳа

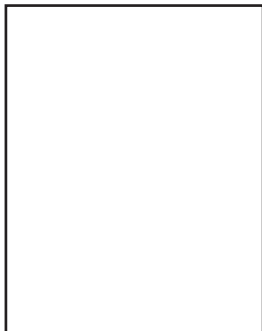
тиллерге, шу джумледен рус, украин, белорус, эстон, тюрк, маджар, азарбейджан, таджик тиллерине терджиме олды. Онынъ озю бир такъым эсерни рус, украин, белорус, маджар, таджик, къаракъалпакъ, къазах тиллеринден къырымтатар ве озыбек тиллерине терджиме этти.

Иса Абдураманнынъ «Къоба» пьесасы Къырымтатар академик музыкалы драма театири тарафындан саналаштырылды. Ал-азырда о «Доллар къокъусы» ве «Бриллианткъа дёнген эльмазлар» адлы пьесаларыны язып битирди. Халкъымызнынъ башына кельген фелякетнен багълы «Бостан» романы узеринде чалыша.

Иса Абдураманнынъ матбуатнен, бедий иджатнен багълы чокъ йыллыкъ исрарлы, семерели эмеги дикъкъаттан четте къалмады. 1968 сенеси «Инатлыкъ» юмористик икяеси Озбекимтан радиосынынъ «Тебессюм» радиожурналы илян эткен конкурста юбиринджи дереджели мукафатны алды. 1973 сенеси ишчилер акъкъында язгъан очерк ве репортажлары ичюн Озбекистан Журналистлер бирлиги мукафатынынъ лауреаты олды. 1977 сенеси Озбекистан ССР Юкъары Кенъеши президиумынынъ Фахрий ярлыгъынен, 1981 сенеси ВДНХнынъ тунч медалинен, 1988 сенеси «Урьмет нишаны» орденинен такъдирленди. О «Озбекистан Джумхуриетинде нам къазангъан журналист» (1992), «Къырымда нам къазангъан медениет эрбабы» (2013) унванларына наиль олды.

О, Языджылар бирлигининъ азасыдыр.

Акъмесджит шеэринде яшай.

Альяна Османова (1937)

Османова Альяна Мустафаевна 1937 сенеси майыс 9 куню Къырымнынъ Акъяр шеэринде дюнъягъа кельди. Дженк башлангъанда бабасы джебэге кетти, анасы исе учъ баласынен берабер Буюк Мускомья коюне авушты. 1944 сенеси бутюн аилесинен берабер сюргюнликке огъратылды. Аилеси Озбекистаннынъ Булунгур деген ерине тыштилер. Бабасы 1945 сенеси джебэден къайтып кельди ве аилесини башта Сырдарьягъа, сонъра Янгиюльге кочюрди. Альяна Османова 1945—1955 сенеси Ленин адына Янгиюль мектебинде тасиль алды. Сонъра Четэль тиллер институтына, англиз ве озбек тиллери болюгине окъумагъа кирди. Алий малюматлы олгъан сонъ эки йыл мектепте англиз тили оджасы олып чалышты. Сонъра Озбекистан айванасравджылыкъ институтында башта аспирантура болюгининъ мудири, сонъра УзНИИЖ китапханесининъ мудири оларакъ чалышты.

1969 сенеси Душанбеге кочъти. ТаджикИНТИ (информация институтында) патент болюгининъ мудири оларакъ чалышты. 1975 сенеси Таджикистан илимлер академиясы фельсфе болюгининъ аспирантурасыны битирди. Диссертациясынынъ ады: «Роль СМИ в пропаганде новой обрядности».

Альяна Османова 1990 сенеси Къырымгъа къайтып кельди. 2003 сенесине къадар Къарасувбазарда яшады. Сонъра Акъмесджит шеэринде авушты. Биринджи эсерлери «Совет Точикистон», «Вечерний Душанбе» газетяларында басылгъан Альяна Османованынъ ана тилимизде эсерлери «Янъы дюнъя», «Къырым» газетяларынды, «Йылдыз» межмуасында басыла. Онынъ балалар ве буюклер ичюн язылгъан секиз китабы неширден чыкъты: «Топ... топ... топ...» (2007), «Джан сефасы» (2007 с.), «Тылсымлы къасиде» (2008 с.), «Элифбе алеминде» (2008 с.), «Алев сёнмей юректе» (2010 с.), «Ашкъ дуйгъулары» (2010 с.), «Танышайыкъ: айванлар ве къушлар» (2011 с.). «Тап, бакъайы» адлы янъы китабы неширге азырлана.

Альяна Османова балалар ичюн меракълы ве окъунакълы шиирлер яза, онынъ буюклер ичюн язылгъан шиирлери исе ашкъ дуйгъусыны медх эткен лирик эсерлердир.

О, 2012 сенеси Украина яызджылары миллий бирлигининъ азасы

204.

Акъмесджитте яшай.

Шерьян АЛИ (1937)

Шерьян Али 1937 сенеси август 18-де Кырымда, Акъмечит (шимди Черномор) районынынъ Джамал (шимди Низовка) коюнде дюньягъа кельди. 1944 сенеси бутюн халкъымызнен сюрюн этильди.

Сюрюнликте Джиззакъгъа (Озбекистан джумхуриети) тюшти. 1956 сенеси шеэр орта мектебини битирген Шерьян 1957—1962 сенелери Низамий адына Ташкент девлет институтынынъ тарих-филология факультетинде окъуды. Институтны битирген сонъ, кой мектебинде озбек тили ве эдебияты оджасы, белли бир вакъыт «Гулистан», бунынъ киби де Джиззакъ район газеталарында месуль кятип вазифесинде чалышты.

1977—1993 сенелери Джиззакъ виляети теле-радио комитетинде баш муаррир вазифесинде булунды. 1993 сенесининъ майыс айында Кырымгъа къайтты ве Сакъ районынынъ Темеш (шимди Шелковичное) коюнде ерлешти.

Шерьян Али ана тилимизде ильки эсерлерини 1950 сенелерининъ сонъларындан язып башлады ве дердж эттирди. Бугунъге къадар онынъ «Омюр далгъалары» (1974), «Чагъала» (1981), Асырдашым — сырдашым» (1991), «Мерджан данелери» (2004), «Къалем уджундаки нур» (2004), «Эки дюнья арасында» (2007), «Хатыралар юкю» (2011) киби ширий ве несрий джыйынтыкълары нешир этильди. Шаир поэма жаенры узеринде де семерели чалышмакъта. Онынъ «Дарбе», «Ренклер тили», «Копюрлерден кечкенде» поэмалары басылды.

Муэллифининъ бир чокъ шиирлерини шаирлерден Микола Мирошниченко, Степан Литвин, Валерий Ляхевич, Володимир Мордынъ, Всеволод Ткаченко, Петро Коробчук, Виль Гримич, ДмитроГоловколар украин тилине терджиме эттилер. Шаирнинъ бир сыра шиирлери «Кунештен бир парча» кырымтатар назмининъ антологиясына (Киев, 2003) кирсетильди.

Шерьян Алининъ шиирлерине белли кырымтатар бестекярларындан ЯЯ Шерфединов, Эдем Налбандов, Февзий Алиев, Сервер Какура, озбек бестекяры Гъ. Халикъов йырлар яздылар.

Шаир бедий терджимелернен де огъраша. О, озбек,

азербайджан, туркмен, украин шаирлерининъ шиирлерини ана тилимизге терджиме этти. Онынъ Тарас Шевченко, А. Пушкин, Байрон ве Киплинглерден терджиме эткен эсерлери къырымтатар эдебияты дерсликлерине кирсетильдилер.

Шерьян Алиге «Эки дюнья арасында» шиирлер джыйынтыгъы ичюн Бекир Чобан-заде адына, «Хатыралар юкю» несрий джыйынтыгъы ичюн Эшреф Шемъи-заде адына эдебият мукафатлары берильди. О, 2013 сенеси Къырым Юкъары Шурасынынъ къарарынен медениет сасындаки хызметлери ве эльде эткен къазанчлары ичюн «Къырымда нам къазангъан медениет эрбабы» фахрий унванына наиль олды.

Эдипнинъ актуал мевзулардаки эсерлери миллий матбуатымызда дердж олунуп келинмекте.

Шерьян Али 1982 сенесинден Языджылар бирлининъ азасыдыр. 2006 сенесинден «Ильхам» эдебий бирлешмесининъ реберидир. Сакъ районынынъ Лесновка коюнде яшай.

Айдер ОСМАН (1938—1997)

Айдер Осман (Айдер Асан огълу Османов) 1938 сенеси январь 1-де Сеитлер районындаки Бешкурткъа Вакъуф коюнде дюньягъа кельди. Мектеп яшына келир-кельмез дженк афаты башлады, халкъ сюргюнликке огъратылды. Оларнынъ къорантасы Озбекистаннынъ Фергъана виляети, Алтыарыкъ районуна тюшти. Айдер анда кой мектебининъ еди сыныфыны битирген сонъ, Маргъылан педагогика техникумына кирди. Оны битирип, кой мектебинде оджалыкъ япты. 1957—1960 сенелери орду сафларында арбий хызметте булунды. О девирде арбий хаберджилер курсында окъуды, арбий газеталаргъа хаберлер, макъалелер язды.

Арбий хызметтен къайткъан Айдер Осман Ташкент Девлет университетининъ журналистика факультетине кирди. Оны мувафакъиетнен битирген сонъ, «Ленин байрагъы» газетасына ишке ёлланылды. Анда 1979 сенесине къадар болюк мудири олып чалышты. Сонъра «Йылдыз» меджмуасына месуль кятиплик вазифесине авушты. 1985 сенесинден омюрининъ сонъунадже меджмуанынъ баш муаррири вазифесинде булунды.

Языджынынъ биринджи китабы «Эмдженъден селям» очерклер джыйынтыгъы 1972 сенеси басылып чыкъты. Онынъ «Таныш козьлер» (1975), «Йыллар ве достлар» (1981), «Осюв басамакълары» (1984), «Тутушув» (1988) икяелер, повестьлер ве тенкъидий макъалелер китаплары нешир олунды. «Йылдыз» меджмуасынынъ 1993 сенеси 5—6-нджы санында ве 1994 сенеси 2-нджы санында Айдер Османынъ «Агент» повести басылды.

Айдер Осман 1972 сенеси партизан Зелиха Ниязиева-Керменчиклининъ «Дагълар башында» весикъалы повестини, яызджы Эмиль Амитнинъ «Ишанч» романыны рус тилинден терджиме этти. О бир сыра озбек яызджыларынынъ назм ве несир эсерлерини къырымтатар тилине, Юсуф Болатнынъ икяелери ве «Дубаралы той» пьесасыны озбек тилине чевирди. Онынъ «Таныш козьлер» повестьлер ве икяелер китабы 1991 сенеси Ташкентте Гъафур Гъулам

адына Эдебиат ве санат нешрияты тарафындан озыбек тилинде нешир этильди.

Айдер Осман Языджылар бирлигининъ азасы эди. Онъа «Озыбекистанда нам къазангъан медениет хадими» унваны берильди.

Айдер Осман 1997 сенеси июнь 20-де, агъыр хасталыкъ нетиджесинде, Акъмесджитте вефат этти.

Эмиль АМИТ (1938—2002)

Эмиль Амит 1938 сенеси февраль 24-те Акъмесджит шеэринде дюнъягъа кельди. Еди яшында экенде, халкъымызнен барабер Озбекистангъа сюргюн олунды. О йыллары бабасы, шаир Осман Амит

Ватан ичюн фашистлернен дженклеше эди, Сюргюнликнинъ ильки йыллары Эмильнинъ къорантасы Баяут районьшда яшады, сонъундан Самаркъанд виляетининъ Чархин районуна кочти.

Эмиль 1956 сенеси Ертешар кой орта мектебини битирди. Аилевий шараитининъ агъырлыгъы себебинден, о чалышмагъа меджбур олды. Башта МТСте (машина-трактор станциясы) чиленгирлик япты. Бир къач йыл район физкультура ве спорт комитетинде инструктор олды, сонъунда шу комитетке реис тайин этильди.

Учуджы олмакъ истеген Эмиль учуджылар окъув юртуна кирди. Лякмн, къырымтатар олгъаны ичюн, оны битирмеге наиль оламады. Ташкентке къайтып, педагогика институтынынъ рус тили ве эдебияты факультетине кирди. Анда эки йыл окъугъан сонъ, «Ленин байрагъы» газетасында чалышты. Шундан сонъ Москвадаки Горький адына Эдебият институтынынъ бедий терджиме болюгини битирди ве «Советский писатель» бедий эдебият нешриятынынъ къардаш халкълар эдебияты болюгинде муаррир оларакъ узун йыллар чалышты.

Эмиль Амит эдебияткъа несирджи оларакъ кирди. О, ильки икяелерини мектепте окъугъан йыллары язды. Биринджи эсерлери вакъытлы матбуат саифелеринде басыддылар. Эсасен рус тилинде язгъанына бакъмадан, онынъ деерли бутюн эсерлери ана тилимизге чевирилди.

Эмиль Амитнинъ биринджи китабы Ташкентте, Гъафур Гъулам адына Эдебият ве санат нешрияты тарафындан «Учурымлы ёл» адынен 1971 сенеси нешир этильди. Бундан сонъ языджынынъ «Севгиден кучлю» (1978), «Буюк арзунен», «Сыгын чокърагъы» (1982), «Ишанч» (1986) икяелер, по-вестьер ве роман китаплары ана тилимизде, «Дорога над кручей» (1971), «Возмужание» (1976), «Алая чалма» (1976), «Олений родник» (1982), «Последний шанс»

(1982) китап-лары Ташкент ве Москвада рус тилинде нешир олундылар. Бунунъ киби де, языджынынъ юкъарыда адлары анъылгъан эсерлерининъ эксериси озыбек, азерий, молдаван тиллерине чевирильдилер.

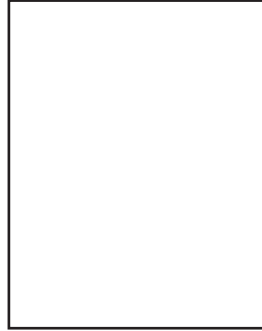
Эмиль Амит меаретли терджиман оларакъ да беллидир. О, озыбек языджыларындан Мирмухсин, Ульмас Умарбеков? Макъсуд Къариев, Саид Ахмад, Тургъунбай Гъайипов, Абдугъафур Убайдуллаев, Асад Дильмурадов, тюркмен язы-джылары Абдулла Мурадов, Ходжанепес Меляев, къазантатар языджысы Шамиль Ракипов, авар языджысы Магомед Абдулхалилов киби бир сыра эдиплернинъ бир чокъ китап-ларыны рус тилине терджиме этип, миллий джумхуриет-лерде, Москва нешриятларында бастырып чыкъарды.

Эмиль Амит бир сыра къырымтатар языджылары⁹ бу джумледен, Шамиль Алядин, Черкез-Али ве дигерлерининъ эсерлерини русчагъа чевирип, оларнен рустилли окъуйы-джыларнынъ таныш олмасына себепчи олды.

Эмиль Амит. тюрк-рус ширкети тарафындан нешир этильген «Заман» газетасында терджиман оларакъ чалышты.

Эмиль Амит Языджышар бирлигининъ азасы эди
2002 сенеси март 28-де Москвада вефат этти.

Урие ЭДЕМОВА (1938)

Урие Эдемова 1938 сенеси апрель 23-те Балыкълава рай-онынышъ Байдар коюнде дюньягъа кельди. Сюрюнлик йыл-ларында Озбекистанда — Сырдарья виляетининъ Сырдарья районындаки Навоий коюнде яшады. Орта мектепни анда битирди. Ондан сонъ Ташкент тиббият техникумында окъуды. Озь зенааты боюнджа чалышаракъ, виляет, джумху-риет газеталарына макъалелер, икяе ве очерклер язьш башлады. Онынъ журналистикагъа авеслиги Ташкент Девлет уни-верситетине кирмесине себеп олды.

Окъувыны мувафакъиетнен екюнлеген Урие Эдемова 1965 сенеси «Ленин байрагъы» газетасына ишке алынды. Анда 1971 сенесине къадар уйкен эдебий хадим олып чалышты. Бу девирде онынъ икяелери, очерклери газета саифелеринде сыкъ-сыкъ басылып баш-ладылар.

1971 сенеси Урие Эдемова Гъафур Гъулам адына Эдебият ве санат нешриятындаки кырымтатар эдебияты болюгине ишке авуш-ты. Анда он еди йыл муаррирлик, бунынънен бирликте 1976—1979 сенелери девамында «Йылдыз» альманахына месуль кятиплик япты. 1987 сенеси бу болюкнинъ башы вазифесине кечирильди. 1992 сенеси Къырымгъа кочъти, болюкни де ватангъа авуштырды. 2000 сенесинедже «Таврия» нешриятында кырымтатар эдебияты ве санаты болюгине реберлик яптцы.

Урие Эдемованынъ «Къырмызы гуль» адлы биринджи икяелер джыйынтыгъы 1970 сенеси нешир этильди. Ондан сонъ языджынынъ «Нишан юзюги» (1974), «Омюрлик янымдасынъ» (1977), «Баш язысы» (1981), «Юрек атеши» (1985) икяелер ве повестьлер джыйынтыкълары басылып чыкъты. Сонъки вакъытларда Урие Эдемова ири планда эсерлер^узеринде чалыша. Онынъ «Айдын геджеде» романы «Йылдыз» меджмуасында (1990, № 6, 1991, № 1) дердж олунды. 2005 сенеси роман айры китап оларакъ нешир этильди. Шимди о бу романнынъ экинджи китабы узеринде чалышмакъта.

Языджынынъ «Къара козьлер» икяелер китабы (1983) ве «Омюр-лик янымдасынъ» повести (1987) озбек тилине тер-джиме олунуп

басылды. Озь невбетинде, Урие Эдемова озьбек языджыларындан бир чокъунынъ эсерлерини, бунынъ киби де, И.С. Тургеневнинъ «Биринджи севги» ве «Арфе» эсерлерини ана тилимизге чевирди. Олар 1986 сенеси китап оларакъ нешир олундылар.

Урие Эдемова «Къырмазы гуль», «Нишан юзюги» эсерлери ичюн 1977 сенеси Озьбекистан комсомолы мукафатынынъ лауреаты олды. 2013 сенеси о «Айдын геджеде» романы ичюн Украина языджылары миллий бирлиги Къырым джумхуриети тешкилятынынъ Шамиль Алядин адына эдебий мукафаткъа наиль олды.

Урие Эдемова Языджылар бирлигининъ азасыдыр.

Акъмесджит шеэринде яшай.

Эрвин УМЕРОВ

(1938—2007)

Эдебиятымыз алеминде 60-нджы сенелери пейда олгъан Эрвин Умеров 1938 сенеси майыс 1-де Къырымнынъ Октябрь районындаки Ени-Сала коюнде, оджалар къорантасында дюньягъа кельди. Халкъымыз ватандан сургюн этиль-генде о алты яшында эди. Озбекистаннынъ Алтыарыкъ районында орта мектепни битирди. Эмек фаалиетини колхозджылыкътан башлады. Сонъра нефтни гъайрыдан ишлев заводында чиленгир олып чалышты. Лякин, мектеп талebesи чагъындан онъа раатлыкъ бермеген эдебият севгиси оны 1959 сенеси Москвадаки Максим Горький адына Эдебият институтына алып барды. Оны битирген сонъ, «Ленин байрагъы» газетасында чалышты. Сонъра кене Москвагъа кетти, анда «Детская литература» нешриятында чокъ йыллар терджиме болюгинде фаалиет косьтерди.

Эрвин Умеров «Къанлы интикъам» адлы биринджи повестини талeбeлик чагъында язды. Бу эсери русча «Омюримизнинъ кунълери» джыйынтыгъына «Адам озъ ерини тапты» адынен кирсетильди.

Яш языджынынъ ана тилимизде ильки икяелери башта «Ленин байрагъы» газетасында, сонъундан «Иылдыз» меджмуасы саифелеринде басылдылар.

Эрвин Умеровнынъ биринджи китабы «Эр даим кунеш олсун» (1970) икяелер джыйынтыгъы Ташкентте Гъафур Гъулам адына Эдебият ве санат нешрияты тарафындан чыкъарылды. Бундан сонъ, языджынынъ «Эки атеш арасында» (1975), «Экинджи келин» (1978), «Йылдызларгъа догъру» (1983), «Умют» (1988) киби повесть ве икяелер джыйынтыкълары къырымтатар тилинде, «Коктал ёлу», «Козьлериннинъ ярыгъы», «Меним ювам» китаплары озбекче, «Экинджи келин», «Къара поездлер» китаплары Москвада русча нешир олундылар.

Эрвин Умеров Москва нешриятында чалышкъанда озюни уста терджиман оларакъ да танытты. О, озбек языджыларындан Абдулла Къаххарнынъ «Къабирден давуш», Худайберди Тохтабаевнынъ

«Тылсымлы кълпакъ», Латиф Махмудовнынъ «Къыргъый», «Сырлы «мектюп», Отыкюр Хашимовнынъ «Чёль авасы», Черкез-Алининъ «Сабалар къучагъында», «Догъмушлар», «Ешилъ далгъалар» романлары ве повестьлерини озьбек ве къырымтатар тилинден рус тилине юксек меарет иле терджиме этип чыкъарды.

Эрвин Умеров Языджылар бирлигининъ азасы эди,

О, 2007 сенеси февраль 24-те Москвада вефат этти, васиетине коре, Къырымгъа кетирилип, дефн олунды..

Аблязиз ВЕЛИЕВ (1939)

Аблязиз Велиев 1939 сенеси октябрь 25-те Судакъ районынынъ Къоз коюнде догъды. Беш яшында экенде, халкъымызнен берабер, сюрдюникке оғъратылды. О вакъытта бабасы дженкте эди. Андан къайтып кельмеди.

Аблязиз Велиев 1957 сенеси Самаркъанд виляетининъ Каттакъурганъ районында орта мектепни битирди. Талебелик йылларында район, виляет газеталарына хаберлер, макъалелер язды. О йылларда чыкып турган «Ленин байрагы» газетасынынъ бир саныны къалдырмай окъуды, ана тилимизни огренди. Бильгисини арттырмакъ ичюн Ташкентке кельди, трамвай-троллейбус трестине ишке кирди. Арбий хызметини эда этип кельген сонъ, Ташкент токъумаджылыкъ комбинатында уста ярдымджысы оларакъ чалышып башлады. 1962 сенеси комбинатта чыккъан «Токъумаджылар овози» («Токъумаджылар давушы») чокънухалы газетагъа ишке алынды. Анда эдебий хадим, болюк мудири, месуль кятип вазифелеринде булунды.

1968 сенеси «Ленин байрагы»на ишке авушты. Месуль кятип олып чалышты. Ташкент Девлет университетининъ журналистика факультетини битирди. Белли бир вакъыт «Йылдыз» меджмуасынынъ месуль кятиби вазифесинде чалышты» Бундан сонъ «Янъы дюнья» (эвельки «Ленин байрагы») газетасы муаррирининъ муавини вазифесини эда этти.

1976 сенеси Аблязиз Велиев Рефат Ахтемовнен берабер «Ахмет ахай» лятифелер китабыны нешир эттирди. Бундан сонъ онынъ китаплары арды-сыра дюнья юзю корип башладылар. «Байракъкъа тамганъ козьяшлар» (1980), «Вахт йылдызы» (1984), «Ираде» (1987) весикъалы повесть ве очерклер джыйынтыкълары чыкты. Эдипнинъ «Олюмнен юзь-юзьге» весикъалы повести «Йылдыз» меджмуасында (1995, № 4) басылды. О «Эбедийликке дёнген саниелер» весикъалы повестини неширге азырлады.

1988 сенеси Аблязиз Велиев Шевкет Асановнен берабер «Тапмаджалар» китабыны, 1990 сенеси «Акъыллы кирпи-нен

айнеджи тильки» масаллар джыйынтыгыны тертип этип бастырды. 1991 сенеси Ташкентте «Русча-къырымтатарджа сёйлешюв китабы»ны ве 1995 сенеси Киевде «Русча-къы-рымтатарджа-ук-раиндже сёйлешюв китабы»ны нешир эт-тирди.

Аблязиз Велиев айны заманда назм эсерлер язув ве терджиме ишлеринен де семерели огъраша. Онынъ шириеттеки истидаты эсасен йырларда корюнди. Композиторларымыздан Мемет Арсланов, Февзий Алиев, Эдип Асанов, Сервер Какура ве дигерлери шаирнинъ сёзлерине йырлар яздылар. 1987 сенеси «Мелодия» фирмасы Аблязиз Велиев ве Эдип Асановнынъ «Унутма мени» пластинкасыны чыкъарды.

Къырымгъа къайтып кельген сонъ Аблязиз Велиевнинъ яратыджылыкъ фаалиети даа да гурьделенди. О, Къырым радиосында афталыкъ «Сабалар хайыр» шакъа-къораталы эшиттирювге 1999 сенеси эсас салды ве оны 2000 сенесинедже алып барды,

1997 сенеси Аблязиз Велиевнинъ «Мелек копюри» шиирлер джыйынтыгы, эки лятифелер китабы дердж олунды,

Аблязиз Велиев 1990 сенесинден Языджылар бирлигининъ азасыдыр.

Акъмесджит шеэринде яшай.

Таир ХАЛИЛОВ (1940)

Таир Бекир огълу Халилов 1940 сенеси сентябрь 6-да Къы-рымнынъ Эски Къырым районындаки Къарабай коюнде догъды. Халкъымыз ватандан сюргюн этильгенде, оларнынъ къорантасы Костромагъа тюшти. Сюргюнликнинъ ильк йыл-ларында Таирнинъ анасы вефат этти. Бабасы исе, «комендант режимини бозгъаны ичюн» 20 йыл каторгагъа укъом этиле.

Таир Халилов балалар эвинде тербиеленди. 1959 сенеси Озбекистанда Андижан виляетининъ Мархамат районында орта мектепни битирген Таир Халилов учъ йыл арбий хызметте булуна. Арадан эки йыл кечкен сонъ, Ташкент кой ходжалыгъы институтынынъ багъчаджылыкъ ве юзюмджилик факультетине кире. Институты 1969 сенеси битире ве бир къач йыл Ташкент виляетининъ Ахангаран районындаки «Ахангаран» совхозында агроном оларакъ чалыша.

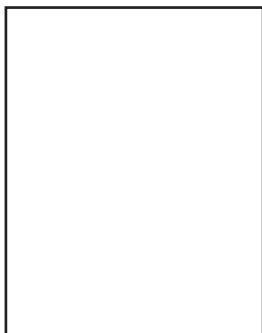
Сонъундан Ташкент шеэринде авушкъан Таир Халилов консерва заводында, булка-кондитер фабрикасында, шампан заводында смена устасы олып чалышты. Бундан сонъ, ана-Ватаны Къырымгъа кочти,

Балалыгъындан эдебияткъа буюк авеслик беслеген Таир Халилов ‘талебелик йылларында рус тилинде кучюк икяелер язып башлады. Онынъ ильки икяелери джумхуриет «Правда Востока», «Ленин байрагъы» («Янъы дюнья») газеталарын-да дердж олундылар.

1985 сенеси Ташкентте Гъафур Гъулам адына Эдебият ве санат нешриятында язиджынынъ он бир икяеси, «Лейлек-лер учып келир-лер» ве «Къабаат экимизде» повестьлери «Фесильген къокъусы» ортакъ джыйынтыгъына кирсетиль-дилер. Кене шу нешрият тарафындан язиджынынъ «Бирин-джи къар» (1987) икяелер ве повестьлер джыйынтыгъы не-шир этильди. Онынъ бир сыра эсерлери Тюркиеде, Канадада басылды.

Таир Халилов квырымтатар ве рус тиллеринде иджат эте. О, 1995 сенеси Украина Язиджылары бирлигине аза къабул олунды.

Совет районынынъ Пушкино коюнде яшай.

Сафтер НАГАЕВ (1941—2009)

Сафтер Нагаев 1941 сенеси январь 1-де Алушта районынынъ Кучюк Озен коюнде догъды. Бабасы дженк арфесинде хасталанып вефат этти. 1944 сенеси майыс 18-де дёрт яшын-да бала анасынен Озбекистангъа сюрдюн этиле. Оларнынъ къронтасы Фергъана виляетининъ Ленинград районына тюше,, Сафтер анда орта мектепни битире. 1957 сенеси Ташкент Девлет университетининъ журналистика факультетине кире. Сонъра гъиябий окъувгъа кечип, яшагъан районында оджалыкъ япа.

1963—1965 сенелери орду сафларында хызмет эте. Орду-дан къайткъан сонъ, 1965 сенеси Ташкентте ана тилимизде чыкъкъан «Ленин байрагъы» газетасына ишке давет олуна. Бу, тесадюфий ал деталь эди. Матбуатта 1953 сенелеринден иштирак этап башлагъан Сафтер Нагаевнинъ макъалелери, икяе ве очерклери «Ударник» район эм де виляет, джумхуриет газеталарында басылып тура эдилер.

1965 сенесинден газетада эдебий хадим, болюк мудири олып чалышкъан Сафтер Нагаев 1987 сенеси Озбекистан Языджылары бирлигине кырымтатар эдебияты боюнджа меслеатчы вазифесине авушты.

Сафтер Нагаев газетада чалышыркен, озюнинъ очерклеринен, публицистик макъалелеринен окъуйджыларнынъ дикъкъатыны джелп этти. Тенкъид ве эдебиятшынаслыкънен де огърашып башлады. Озь акъранлары олгъан яш язы-джыларнынъ яратыджылыкълары ве аири эсерлери акъ-къында макъалелер язды. Исрарлы араштырувлар саесинде ымтатар романы, повестининъ шекилленюв ёллары ве инкишафы акъкъында монографиялар яратты. Онынъ 1979 сенеси чыкысъан «Яшлыккъа хас дуйгъунен» эдебий-тенкъидий макъалелер джыйынтыгъы кырымтатар эдебиятында сонъ девирлер яш эдиплерининъ иджатларыны талиль этювге багъышл ангъандыр.

Сафтер Нагаев етмишинджи сенелери эдебий асабалыгъымызны огренюв ве тедкъикъ этювнен джиддий огърашып башлады. Сеитумер Эминнен берабер, улу Ватан джен-кинде эляк олгъан 12 кырымтатар эдибининъ эсерлерини топлап, оларнынъ озьлери

акъкъында къыскъа малюматларнен «Он экилернинъ хатиреси» (1970) адлы джыйынтыкъны нешир эттирди.

Узун йыллар девамында Сафтер Нагаев мешур къырымтатар алимъ ве шаири Бекир Чобан-заденинъ ильмий-иджадий фаалиетини огренди. Онынъ аяты ве фаалиетине багъышлап «Медений инкъиляп аскери» адлы весикъалы повесть язды.

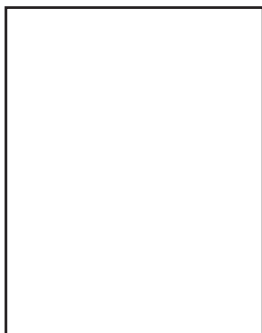
Сафтер Нагаев эмек адамлары, дженк ветеранлары акъкъында бедий очерклер ве бир къач весикъапы повестьлер яратты. Бу эсерлернинъ эксериети онынъ «Гонъюльге якъын адамлар» (1972), «Федакярлыкъ» (1976), «Сахраларнынъ алеви35 (1983), «Бинъ бир олюмни енъип» (1987), «Йылнамедеки излер» (1991), «Асыргъа мусавий омюр» (1995), «Исмаилбейнинъ Тюркиеге сефери» (1995) киби джыйынтыкъ-ларына кирдилер.

Эдип, яызджы Риза Фазылнен берабер «Къырымтатар эдебияты тарихына бир назар» монографиясыны язды. Бу монография 1988—1989 сенелери «Йышдыз» меджмуасында ве «Ленин байрагъы» газетасында басылды.

Сафтер Нагаев Озбекистан Джумхуриетининъ «Достлукъ» орденинен, журналистлер ве яызджылар тешкиятларынынъ мукафатларынен такъдирленгендир.

О, Яызджылар бирлигининъ азасы эди.

О, 2009 сенеси июль 2-де Акъмесджит шеэринде вефат этти.

Шевкет РАМАЗАНОВ (1941—????)

Шевкет Рамазанов (Шевкет Къырымлы) Къырым Мухтар Джумхуриетининъ Куйбышев районындаки Черкезкорман коюнде 1941 сенеси октябрь 27-де дюньягъа кельди. Ба-басы Алядин акъай дженк йыллары сарымда къалгъан Акъ-яр шеэринде эляк олды. Бутюн халкъымызнен юрттан сюрюн этильген Шевкет Рамазановнынъ къорантасы Озбекистаннынъ Ташкент виляетине тюшти. Шевкет 1958 сенеси Сырдарья шеэриндеки 1-нджи орта мектепни битирди. 1960 сенеси Самаркъанд кооператив техникумында тасиль алды. Учъ йыл кооперация тешкилятында икътисатчы, «Малик» совхозы ишчилер кооперациясына ребер олып чалышты.

1961 сенеси Шевкет Рамазанов Ташкент Девлет университетининъ журналистика болугине гъиябий кирди. 1965 сенесинден «Сырдарьинская правда» виляет газетасында мухбир, баш муаррирининъ биринджи муавини вазифелеринде чалышты. Бу девир ичинде университетни, Москва Алий фыркъа мектебини окъуп битирди, Ташкент икътисадият институтынынъ гъиябий аспиранты олды.

Шевкет Рамазанов 1974 сенеси янъы тешкиль олунгъан «Джизакская правда» газетасына муаррир тайин олунды, 1980 сенеси «Йылдыз35 меджмуасы баш муаррирининъ муавини, 1982 сенеси «Ленин байрагъы» (шимди «Янъы дюнья») гаетасы муаррирининъ муавини, Къырымгъа къайтмасына бир йыл къалгъанда Ташкенттеки Гъафур Гъулам адына Эдебият ве санат нешриятынынъ къырымтатар болуги муаррири вазифелеринде чалышты. 1989 сенеси Акъмесджитте ана тилимизде ильки чыкъкъан «Достлукъ» (шимдики «Къырым») газетасына муаррир тайин этильди. О бу вазифени, сенесине къадар эда этти.

Шевкет Рамазановнынъ «Корюшюв» адлы биринджи икяеси 1967 сенеси «Сырдарьинская правда» газетасында дердж олунды. О вакъыттан берли онынъ икяелери, повестьлери чешит газеталарда, меджмуаларда ве ортакъ джыйынтыкъларда къырымтатар, рус, украин, озбек, азерий, таджик тиллеринде дердж олундылар. Бу эсерлернинъ бир къысмы яызджынынъ «Джеvizлик» (1985) китабына

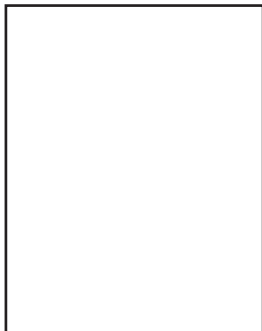
кирсе-тильди. Шевкет Рамазанов «Горькие слёзы Салгира» кинофильмининъ муэллифидир.

Эдипнинъ янъы язаяткъан «Джеэннемден къайткъанлар» романынынъ «Ярым асыргъа мусавий бир афта» адлы биринджи китабындан парчалар 1999 сенеси июнь 19-дан башлап «Къырым» газетасында дердж олунды.

Шевкет Рамазанов эсерлерини къырымтатар ве рус тиллеринде язды.

Шевкет Рамазанов миллий арекетимизде 1959 сенесинден иштирак эткен эди. О «Шан-Шурет» ордени ве эки медальнен, бунынъ киби де 5 Озбекистан Юкъары Советининъ Фахрий ярлыкъларынен мукафатланды. Украинада нам къазангъан журналист унванынен такъдирленди. 1994 сенеси о Къырым Юкъары Советине векиль сайланды.

Шевкет Рамазанов Украина Языджылары бирлигининъ азасы эди. О, 2011 сенеси октябрь 19-да Акъмесджит шеэринде вефт этти.

Шакир СЕЛИМ (1942—2008)

Шакир Селим 1942 сенеси апрель 10-да Акыпейх (шимди Раздольный) районынынъ Буюк Ас коюнде догъды. Халкъымыз Къырымдан сюргюн этильгенде о эки яшында сабий эди. Озьбекистаннынъ Джамбай районында яшады ве алты яшында кой мектебине окъумагъа барды. Самаркъанд педагогика техникумыны битирди. 1962—1965 сенелери арбий хызметте булунды. Сонъунда Самаркъанд Девлет университетининъ филология факультетини битирип, оджалыкъ япты.

1971 сенеси Шакир Селим оджалыкътан «Ленин байрагъы» газетасына ишке авушты, Самаркъанд виляети боюнджа мухбир олып чалышты. Бойлеликле, Шакир Селим эдебияткъа сарылды.

Шакир Селимнинъ биринджи шиирлери матбуатта 1963 сенесинден корюнип башладылар. Йыллар кечмесинен онынъ «Акъбардакъ» (1974), «Дуйгъуларым» (1979), «Севги алеви» (1982), «Уянув» (1986), «Еллерни динъле» (1990), «Тюшюндже» (1997) шиирий китаплары нешир этильди. 1999 сенеси «Къырымнаме» дестаныны язып битирди. Онынъ базы парчалары «Янъы дюнья» газетасында (1999 сенеси, сентябрь 25, № 38) дердж олунды.

Шакир Селим меаретли терджимандыр. О А.С. Пушкиннинъ «Кавказ эсири» 35 поэмасыны, «Кучюк фаджиалар»ыны, М.Ю. Лермонтовнынъ бир сыра шиирлерини, А. Твардовскийнинъ «Хатыра укъукъы» римнинъ «Ай тутулгъан гедже», Н. Гогольнинъ «Эвленюв», Шекспирнинъ «Макбет» эсерлерини ана тилимизге чевирди.

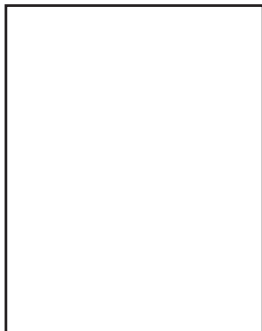
Шаирнинъ «Бар кучънен» деген поэмасы («Йылдыз», № 6, 1986) публицистик рухнен язылгъан бир эсер олып, сонъ девир эдебиятымызнынъ буюк къазанчыдыр.

1990 сенеси Шакир Селим ана-Ватанымыз Къырымгъа кочип кельди, «Достлукъ» (шимди «Къырым») газетасына ишке кирди. Украина Языджылары бирлиги Къырым тешкилятынынъ юбырымтатар эдебияты кенъешине реис сайланды. О «Къырым» газетасы муарирининъ муавини олгъан бир девирде «Эдебият ве санат» деген айлыкъ эдебият газетасына эсас салып, онъа муаррирлик япты, 1997—2008 сенелери «Йылдыз меджмуасынынъ баш муаррири олып

чалышты.

Шакир Селим Адам Мицкевичнинъ «Къырым сонетлери»ни терджиме эткени ве Тюркиеде, Къыбырста отъкерильген шиириет ярышларында гъалиплер сырасындан ер алгъаны ичюн халкъара мукъяфатларнен, Шекспирнинъ «Макбет» эсерининъ Къырымтатар Драма театринде мувафакъиетли саналаштырылгъаны мунасебетинен эсерни ана тилимизге меаретле терджиме эткени ичюн 1998 сенеси Къырым Мухтар Джумхуриетининъ мукъяфатынен такъдирленди.

Шакир Селим 2008 сенеси ноябрь 18-де Акъмесджит шеэринде вефат этти.

Амет АДИЛЬ (1942)

Амет Адиль 1942 сенеси Къарасув-базарда догъды. Омюрининъ эсас кысымыны Къазанда кечирди. Шиирлерини эрте язып башлады, сонъра Москвада Горький адына хал-къара эдебият институтыны битирди. 1970-нджи сенелер-де Ташкентке келип, бир къач йыл анда яшады. О вакъытта, яни 1978 сенеси онынъ ана ти-линде «Нам» адлы ве айны шу йылы Къазанда «Яшлыкъ сокъагы» адлы китаплары чыкъты.

Рахметлининъ озю айткъа-нына коре, 1957 сенесинден бу якъкъа о алты бинъден зияде шиир язгъан. Олардан тахминен эки бинъи китапларда, учъ бинъден зиядеси девирий матбуатта басылгъан. Бундан башкъа о, юзге якъын икяе ве новеллалар, учъ повесть, дёрт драматик эсер яраткъан. Шу джумледен Германиягъа айдалгъан Къырым кызынынъ такъдирине багъышлангъан «Айше Фурье» («Узюльген гуль») пьесасы ве Къырым мудафааджыларына багъышлангъан «Мен къайтып келирим, ана!» повести. Амет Адиль учъ тильде (къазантатарджа, кырым-татарджа, русча) язгъан шаир эди. Къазанда онынъ сонъки йылларда даа бир сыра китаплары нешир этильди.

Шаир озю чешит муарри-риетлерде, нешриятларда чалышты. Татаристан Лит-фондынынъ директоры вазифесинде ве чокъ йыл Татаристан Медениет назирли-гинде етекчи мутехассыс вазифесинде чалышты. Бу са-ада дегерли хызметлери ичюн онъа Татаристанда нам къазангъан санат эрбабы унваны берильди. Амет Адиль Къазанда яшаса да, язгъан эсерлерининъ эсас мевзуларындан бири Ватан севгиси ве Ватан асретлиги олды. Теэссюф ки, о, Ватангъа келип яшап оламады.

2012 сенеси ноябрь 18-де Къазанда вефат этти.

Лейля
АЛЯДИНОВА
(1947)

Лейля Алядинова Озбекистаннынъ пайтахты Ташкент шеэринде 1947 сенеси августос 12-де белли кырымтатар языджысы Шамиль Алядиннинъ къорантасында дюньягъа кельди. О шердеки 12-нджи орта мектепни мувафаакъиетли битирген сонъ, Ташкент Девлет университетининъ филология болюгине окъумагъа кирди, ондан сонъ аспирантура битирди.

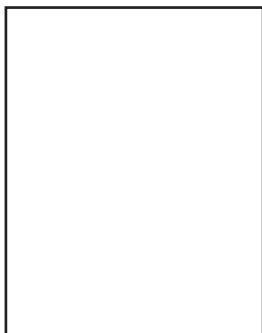
Лейлянынъ макъалелери, икяелери «Звезда Востока», «Йылдыз», «Идель» киби бир сыра меджмуаларда басылдылар.

1994 сенесинден берли Кырымда, Акъмесджит шеэринде яшай. «Голос Крыма» газетанынъ махсус мухбири олып чалыша. Шамиль Алядин адына вакъыфнынъ реисидир эте.

2003 сенеси Киев шеэринде кырымтатар несир эсерлерининъ топламы украин тилинде чыкъты. О китапкъа Л. Алядинованынъ «Тюркан — улу каганнынъ кызы» адлы тарихый икяеси де кирсетильди. 2011 сенеси исе, тамам бу адны ташыгъан икяелер джыйынтыгъы рус тилинде ве «Кемане» икялер джыйынтыгъы ана тилимизде басылып чыкъты.

Лейля эсерлерини шимдилик рус тилинде яза.

О, 2012 сенесининъ октябрь айында Украина Языджылары миллий бирлигине аза къабул олунды.

Сервер БЕКИРОВ (1949)

Сервер Бекиров 1949 сенеси март 10-да Ташкент виляетининъ Алмазар къасабасында догъды.

Сюрюнликте 1957 сенеси чыкъып башлагъан «Ленин байрагъы» газетасыны биринджи сайысындан алып окъуй башлады.

1962 сенеси 7-нджи сыныфта окъугъанда, оны рус тилинде эдебий дивар газетасына муаррир тайин эттилер.

Сервер Бекировнынъ ильки шиирлери «Пионер Востока» газетасында дердж этиле.

Секизинджи сыныфны битирген СерверТашкент Алякъа политехникумынынъ радио болюгине окъумагъа кире ве оны аля ба-
аларнен битирип чыкъа.

Арбий хызметини тарихий Ватанымыз Къырымнынъ пайтахты Акъмесджитте башлай. 1970 сенеси хызметтен уйкен лейтенант унванынен къайтта.

1970—1991 сенелери Озбекистан телерадиокомпаниясында чалыша. Сонъки йыллары радиоэшиттирюв цехине ёлбашчылыкъ япа. Ташкент Девлет университети физика факультетининъ «Квант радиофизикасы» кафедрасында «Радиоэшиттирювлерни лазер вас-
тасынен алып барув» мевзусында диплом ишини къорчалай. Айны заманда Озбекистан радиосынынъ къырымтатар тилинде эшит-
тирювлер болюгинде де сыкъы эмекдашылыкъта булуна. 20 йылдан зияде «Къырым» радиосынынъ эфсаневий дикторы ве Къырымтатар театрининъ артисты Фатма Аметованен берабер радиоэшит-
тирювлерни алып бара.

1991 сенеси ноябрь 24-те биринджи кере Къырым Девлет радио далгъасына чыкъып, аля бугунъ чалышып келе. Къырым радиосынынъ къырымтатар муарриетине ёлбашчылыкъ япа. О, Украинада Нам къазангъан журналист унваныны къазанды.

1999 сенеси Акмесджит Девлет университетининъ къырымтатар ве рус тиллери эм де эдебиятлары болюгини имтиязлы дипломнен битирди.

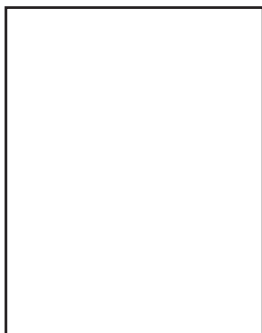
Сервер Бекировнынъ бир сыра шиирлери «Къырым», «Янъы

дюнья», «Хидает», «Литературный Крым» газеталарында, Тюркие, Къырым ве Романияда нешир этильген меджмуалар ве китапларда басылды.

Рус тилинде басылгъан шиирлери 2005 сенеси Акъмесджит шеэриндеки шиирий «Лира» саиплерининъ иджадий бирлешмеси тарафындан «Шиириет усталыгъы ичюн» дипломынен такъдирленди.

Шаирнинъ шиирий китапларыны окъуйджылар меракънен окъуйлар.

Акъмесджит шеэринде яшай.

Сейяре МЕДЖИТОВА (1950)

Сейяре Меджитова 1950 сенеси февраль 4 куню Озбекистанда, Ташкент шеэрини якъын Дюрмень коюнде зиялылар аилесинде догъып осьтю.

Ана-бабасы оджалар эдилер. Анасы Джеваире Меджитова белли кырымтатар шаиреси эди. Сейяре бойле иджаджарлыкъ муитинде осьти.

Еди яшында Троицкий къасабасындаки 13-юнджи орта мектепке окъумагъа барды. Сейяре алман тилини гузель огренди, сыныфта пионер етекчиси олды. О окъугъан йылрда мектепке Эрнст Тельман-нынъ кызы Ирма Тельман келе. Бу корюшювде Сейяре алман тилинде Тельмангъа багъышлангъан шиирни эзберден айта. Ирма ханым онынъ бойнундаки кырмызы галстукны чезип, ерине мавы галстук багълай. Бойледже, о омюрини алман тилинен багълап, яш несильге бу тильни огретип, оджалыкъ япты.

1965 сенеси Меджитоваларнынъ къорантасына Чырчыкъ шеэринден янъы эв берелер, бабасы эрте вефат эте, анасы кызыны бир озю тербие эте.

Сейяре мектепте окъугъанда башлангъыч сыныфларда диварий газетагъа русча макъалелер язып башлай.

Балалыкъта башта Троицкийде яшагъан белли шаиримиз Энвер Селяметнен таныш ола, ондан сонъ шаир Юнус Темиркая, Решид Мураднен, яызджы Шамиль Алядин, шаир Эшреф Шемъи-заде, Риза Фазыл, Эскендер Фазыл, яызджылар Джевдет Аметов, Амет Мефаев, Сафтер Нагаев, Черкез-Али, Билял Мамбет, Урие Эдемова, Айдер Османларнен таныш ола.

1965 сенеси янъы эвге кочъкен сонъ, Сейяре Чырчыкъ шеэриндеки 3-юнджи мектепнинъ 9-юнджы сыныфына авуша, шу йыллары энди ана тилимизде «Ленин байрагъы» газетасына макъалелер язып башлай, шеэрде чыкъкъан «Социалистический Чирчик» газетасына русча яза эди, сонъра озбекче «Къадынлар саифеси»ни тешкиль этти. Орта мектепни аля ишаретлернен битирип, 1968 сенеси Ташкент девлет педагогика эджнебий тиллер институтынынъ алман шубесине кире. «Ленин Байрагъы» муарриетинде шаирлер Закир Къуртнезир,

Аблязиз Велиев, белли несирджи Юсуф Болатнен таныш ола.

Сейяреиниң анасы онъа та балалыгъындан ана тилимизге, эдебияткъа севги ашлады, миллетни севмеге, урмет этмеге огретти.

1974 сенеси о институтны аля бааларнен битирип, эмек фалиетини озю окъугъан 3-юнджи мектепте къырымтатар тили ве эдебияты, алман тили дерслери оджапчеси оларакъ башлады.

«Йылдыз» меджмуасы чыкъып башлагъанынен, онынъ саифелеринде яш къалемнинъ ильки икяелери, новеллалары дердж этильдилер. «Гъиябий танышлыкъ» (1984, № 4), «Севги ве нефрет» (1985, № 3), «Сараргъан мектюп» (1986, № 3). «Омюр джезасы» (1989, № 2) «Къокъла» (1991, № 2) шулар джумлесиндендир.

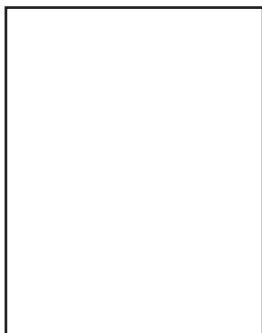
1995 сенеси Сейяре Чырчыкъ муэндислик техникумына алман тили оджасы оларакъ авушты, бунен бир сырада 2003—2005 сенелери Ташкент девлет Низамий адына педагогика институтында алман тили боюнджа студентлернен чалышты,

2006 сенеси Къырымгъа авдет олды. Сейяре «Авдет», «Къырым» газеталарынынъ фааль хаберджилеринден биридир.

2008 сенеси онынъ «Умют елькени» ильки икяелер, очерклер джыйынтыгъы нешир этильди, 2012 сенеси янъы икяелер, миллетимизнинъ такъдирине аит бир сыра макъалелер язып, мешур языджылар Чингиз Айтматов, Михайло Коцюбинскийнинъ бир сыра икяелерини ана тилимизге чевирди, Къырымда намлы алим, эким, оджалар, языджылар Риза Фазыл, Сафтер Нагаев акъкъындаки очеркleri экинжи «Такъдирлер алами» китабына кирсетильдилер.

Сейяре Меджитова 2012 сенеси сентябрьде Украина Языджылары миллий бирлигине аза къабул этильди.

Акъмесджит шеэринде яшай.

Сабрие СЕУТОВА

(1953—1998)

Сабрие Сеутова 1953 сенеси октябрь 20-де Къзахыстан Джумхуриетининъ Джамбул виляетинде догъды. Онынъ балалыкъ ве генчлик йыллары Озьбекистан-да кечти. Орта мектепни битирген сонъ, Ташкент педагогика институтынынъ къырымтатар тили ве эдебияты болюгине окъумагъа кирди ве оны 1977 сенеси мувафакъиетнен битирип чыкъты.

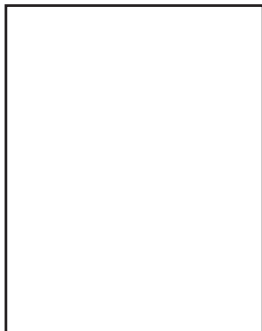
Эдебияткъа буюк авеслик беслеген Сабрие шу йылы «Ленин байрагъы» газетасына ишке кирди. 1980 сенеси «Йылдыз» меджмуасы муарририетине авушты. Анда он йыл девамында несир болюгининъ уйкен муаррири олуп хызмет этти.

Сабрие Сеутова 1965 сенесинден бедийй яратыджылыкънен огърашып башлады. Онынъ бир сыра очерклери, икяе ве повестълери газеталарда, «Йылдыз» меджмуасынынъ саифелеринде дердж олундылар. 1988 сенеси эдибенинъ «Алем мас-мавы» адлы ильки китабы нешир олунды. Бу китапкъа муэллифнинъ «Умют нагъмелери», «Япракълар тѣкюльгенде» повестълери ве бир сыра икяелери кирсетильди.

Генчлик йылларындан Сабрие Сеутова озъ аятыны миллий арекетимизнен багълады. Ватангъа къайтув курешинде семерели фаалиет косьтерди. Миллий арекетимизнен багълы миллий меселемизнинъ чезилювине аякъ чалгъан совет акимиятининъ ёлбашчылары, партия, КГБ, прокуратура хадимлерининъ айын-оюнлары, къанунсызлыкълар акъкъында язгъан макъалелери Америка Къошма Штатлары, Япония, Тюркие, Ал мания ве дигер мемлекетлерде чыкъкъан газета, меджмуа ве айры джыйынтыкъларда чокъ керелер дердж этильди. Саф юрекли, миллетпервер ве ватанпервер, къатиетли Сабрие Сеутова миллий куреш елунда ич бир вакъыт озъ виджданына терс кетмеди, итикъадындан дѣнмеди.

1983 сенесинден Журналистлер бирлигининъ азасы олгъан Сабрие Сеутова сюрюнликтен Къырымгъа къайтып кельген сонъ, 1995 сенеси Украина Языджылары бирлигине аза къабул олунды.

Халкъымызнынъ акъ-укъукълары тикленмесини талап этерек, Москвада 1987 сенеси отъкерильтген наразылыкъ акцияларында милиция хадимлеринден ашагъан таякълары акъибетинде пейда олгъан ве он йыл девам эткен агъыр хасталыкъ нетиджесинде, Сабрие Сеутова 1998 сенеси февраль 6-да Акъмесджит шеэринде вефат этти.

Исмаил КЕРИМ

(1955)

Исмаил Керим (Исмаил Асан огълу Керим) 1955 сенеси октябрь 3-те Озбекистан джумхуриети Самарканд виляетиндеки Булунгъур районунынъ «Булунгъур-1» совхозында дюньягъа кельди. 1972 сенеси кой орта мектебини битирди. Шу сенеси озю окъугъан мектепте физкультура оджасы олып чалышты. 1973 сенеси Низамий адына Ташкент Девлет педагогика институтынынъ къырымтатар тили ве эдебияты болюгике окъумагъа кирди. 1978 сенеси институты имтиязлы дипломнен битирген Исмаил Керим институтнынъ къырымтатар тили ве эдебияты кафедрасына уйкен лаборант вазифесине ишке къабул олунды.

Яшлыгъындан эдебияткъа ве ана тилимизни огренювге буюк авеслик беслеген Исмаил Керим институтта окъугъан йылларын-да Озбекистаннынъ халкъымыз топлу яшагъан виляетлеринде булунып, къырымтатар халкъ агъыз яраты-джылыгъы нумюнелерини топлады ве оларны матбуатымызда дердж эттирди. Бунынъ киби де, Баку, Махачкала, Нефталан киби бир сыра Кавказ шеэрлеринде азер, къумыкъ, ногъай халкъларынынъ фразеология материалларынен таныш олды.

Исмаил Керимнинъ эдебиятшынаслыкъкъа аит макъалелери матбуатта сыкъ-сыкъ дердж олунуп башладылар. О, аспирантурагъа кирип окъумакъ, къырымтатар эдебиятыны тедкъикъ этмек ниетини омюрге кечирмек ичюн узун йыллар девамында исрарнен, джиддий курешти. Ниает, 1984 сенесининъ бааринде Низамий адына Ташкент Девлет педагогика институтынынъ аспирантурасына кирмеге наиль олды.

1989 сенесининъ январында Исмаил Керим Озбекистан Илимлер Академиясында «Умер Ипчининъ омюри ве фаалиети» мевзусында диссертация къорчалап, филология илимлери намзети унваныны къазанды.

Исмаил Керим 1993 сенесининъ кузюнде Къырымгъа кочип кельди ве Акъмесджит Девлет университетининъ къырымтатар

тили ве эдебияты кафедрасында чалышып башлады, 1994 сенесинден 222222 сенесине къадар Къырым Девлет санайы-педагогика институтында къырымтатар тили ве эдебияты кафедрасынынъ мудире ве филология факультетининъ деканы вазифелеринде чалышты. Шимди о мудиридир.

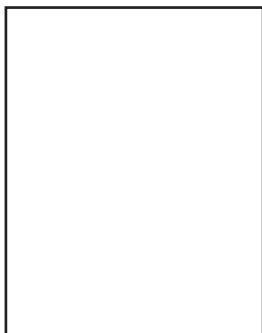
Ана-Ватан топрагъында яш алимнинъ иджадий ве ильмий фаалиети даа да кенишледе. Онынъ эдебиятымыз тарихына, эдиплеримизнинъ яратыджылыкъларына аит бир сыра макъалелери газеталарда, «Йылдыз» меджмуасы саифелеринде басылды.

Исмаил Керим ильк вакъытларда эдебий эсерлер де язды, Онынъ бир сыра шиирлери «Къарылгъачлар» (1982), несир эсерлери «Фесильген» (1985) ортакъ джыйынтыкъларына кирсетильдилер.

1988 сенеси алимнинъ «Теренлик» китабы нешир этильди. Бундан сонъ Акъмесджитте онынъ « Библиографик сечмелер» (1994), «Къырымтатар эдебияты» (1995), «Эдебий эснас» (1997), Амет Озенбашлынынъ эсерлеринден тертип этильген «Къырым фаджиясы» (1996) ве «Эки асыр арасында» (1996) киби китаплары ве буклети нешир олунды.

1998 сенеси Исмаил Керим Алма-Ата шеэринде (Къазахистан) докторлыкъ диссертациясыны къорчалады. О, Украина Языджылары бирлигининъ азасы, Исмаил Гаспринский адына Къырым Джумхуриет вакъыфы мукафатынынъ лауреатыдыр. 34534 йылдан берли Бекир Чобан-щаде мукафаты комиссиясынынъ реисидир.

Акъмесджит шеэринде яшай.

Фера СЕФЕРОВА

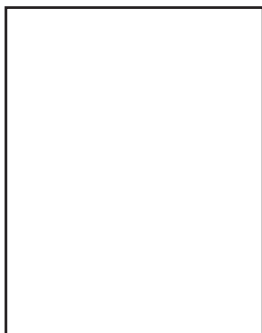
(1956)

Фера Сеферова 1956 сенеси октябрь 30-да Озбекистанда, Ташкент виляетининъ Пискент шеэринде догъды. Шеэрдеки орта мектепни битирген Фера Сеферова Низамий адына Ташкент Девлет педагогика институтынынъ рус тили ве эдебияты шубесине окъумагъа кирди. 1978 сенеси институтны мувафакъиетнен битирген сонъ, чокъ йыллар маариф саасында чалышты, талим-тербие меселелерине багъышлангъан макъалелер, усулий тевсиелер, эсерлер язды. Семерели эмеги ичюн «Озбекистан ССР Халкъ маарифи аляджысы» унванына наиль олды. Фера Сеферова 1988 сенесининъ бааринде Къырымгъа кочип кельди ве Акъмесджит районындаки Мирное орта мектебинде оджалыкъ этти. 1992 сенеси Акъмесджит Девлет университетининъ къырымтатар тили ве эдебияты болугине окъумагъа кирди. 1995 сенеси университетни имтиязлы дипломнен битирип, айры-айры языджы ве шаирлернинъ яратыджылыкълары хусусында терен мундериджели, тефсилятлы макъалелери матбуатта сыкъ-сыкъ дердж олунуп башлады.

Эдibe 2004 сенесинден Къырым муэндислик-педагогика университетининъ къырымтатар ве тюрк эдебияты кафедрасында оджалыкъ япа. О, халкъ агъыз яратыджылыгъыны, эдебият тарихыны огренювнен мешгъуль ола, бир сыра икяелер бастыра, чешит муэллифлернинъ эсерлерине такъризлер яза. 2007 сенесининъ бааринде Ф. Сеферова Киев шеэринде «Этико-эстетическая парадигма крымскотатарской прозы 60—80-х гг. XX ст.» мевзусында диссертация къорчалап, филология илимлери намзети унваныны къазанды. Эдибенинъ бу тедкъикъаты Ш. Алядин, Ю. Болат, И. Паши, А. Осман, У. Эдемова, Э. Умеров, Э. Амит ве дигер къырымтатар языджыларынынъ иджатларына багъышлангъандыр. Фера Сеферова 2010—2011 сенелери къырымтатар ве тюрк филологиясы факультетининъ деканы вазифесинде булунды. Ал-азырда Къырым муэндислик-педагогика университети къырымтатар ве тюрк эдебияты кафедрасынынъ

доцентиدير. Фера Сеферова озюнинъ ильмий фаалиетинен бир сырада эдебиятшынаслыгъымызны ве тенкъидчилигимизни илерилетювге муим иссе къошмакъта. О, Украинада, Тюркиеде, Русиеде, Азербайджанда, Озбекистанда отъкерильген Халкъара симпозиум ве ильмий-амелий конференцияларда иштирак этти. Алиме макъалелеринде эдебий джерьянгъа озь бакъышларыны теренлештирмеге тырыша, классик ве земане эдиплерининъ иджадына мукъайтлыкънен янаша. Фера Сеферова «Буллюр киби...» (2002), «Этико-эстетические идеалы крымскотатарской прозы 60—80-х годов XX века» (2009), «Къырымтатар шиириетинде анъаневийлик ве янъылыкъ» (биринджи китап — 2011, экинджи китап — 2013) киби китапларнынъ муэллифидир.

Фера Сеферова 2012 сенесинден Украина Языджылары миллий бирлигининъ азасыдыр. Акъмесджит шеэринде яшай.

Айше КОКИЕВА

(1956)

Айше Кокиева 1956 сенеси ноябрь 8-де Озбекистаннынъ Шахрисабз шеэринде догъды. 1973 сенеси шеэрдеки Гоголь адына 6-нджы орта мектепни битирген сонъ, Низамий адына Ташкент Девлет педагогика институтынынъ кырымтатар тили ве эдебияты болюгине кирди.

1978 сенеси институтны мувафакъиетнен битирген Айше Кокиева ана тилимизде чыккып тургъан «Ленин байрагъы» (шимди «Янъы дюнья») газетасына ишке алынды. Анда корректорлыкъ япты. Сонъра Гъафур Гъулам адына Эдебият ве санат нешриятынынъ кырымтатар болюгине ишке авушты, о ерде муаррир оларакъ чалышты. 1982 сенесинден 1998 сенесининъ сентябринедже «Йылдыз» меджмуасында назм болюгинде эдебий хадимлик, мудирлик этти. 1998—2012 сенелери Акъмесджит Девлет университети филология факультета кырымтатар тили ве эдебияты болюгинде оджалыкъ япты.

Айше Кокиева та талелелик йылларындан эдебияткъа зияде авесли эди. Онынъ шиирчиклери мектеп дивар газеталарында дюнья юзю корьдилер. О биринджи вакъытларда рус тилинде язып башлады. Яш авескъарнынъ ильки шиيري «Фонтазёры» 6-нджы сыныфта окъугъанда басылды.

Кырымтатар окъуйджылары Айше Кокиеванынъ «Ягъмур», «Арзуларым» серлевалы шиирлеринен 1975 сенеси таныш олгъан эдилер. Шундан сонъ онынъ шиирлери газета ве «Йылдыз» меджмуасында, чешит джыйынтыкъларда басылдылар.

Шаиренинъ «Къысметим меним» адлы ильки шиирлер джыйынтыгъы 1988 сенеси Ташкентте нешир этильди.

Айше Кокиева Языджылар бирлигининъ азасыдыр.

Акъмесджит шеэринде яшай.

Юнус КЪАНДЫМ

(1959—2005)

Юнус Къандым 1959 сенеси сентябрь 4-те Ташкент виляетининъ (Озбекистан Джумхуриети) Акъкъургъан районьнда догъды. Кой орта мектебини битирген сонъ5 1976 сенеси Ташкент педагогика институтынынъ къырымтатар тили ве эдебияты болюгине кирди. Институтны битирген, сонъ, «Ленин байрагъы» газетасында чалышты.

1989 сенеси Къырымгъа кочип кельген Юнус Къандым «Ленин байрагъы» газетасынынъ Къырым, Херсон виляети, Краснодар улькеси боюнджа мухбири, «Достлукъ» газетасынынъ хадими олып чалышты, Акъмесджитте Къырымтатар медениети вакъуфынынъ реиси, «Янъы дюнья» газетасынынъ болюк мудириваазифелеринде чалышты.

Юнус Къандымнынъ биринджи шири «Окъув залында» 1979 сенеси «Ленин байрагъы» газетасында басылды. Бундан сонъ онынъ шиирлери, икяе ве очерклери газеталарда, межмуаларда, ортакъ джыйынтыкъларда сыкъ-сыкъ басылып башладылар. Шаирнинъ бир сыра эсерлери рус, украин, азербайджан, тюрк, инглиз, немее, озбек ве дигер тиллерде дердж этильдилер, базы шиирлерине исе, бесте-кярлар музыка яздылар.

Юнус Къандым «Сервиназ» моно операгъа либретто язды. О, джиан эдебиятынынъ корюмли векиллерининъ эсерле-рини ана тилимизге терджиме этювде де фааль чалышмакъта. Къырымтатар окъуйыджылары Юнус Къандымнынъ терджимелери вастасынен Шекспирнинъ сонетлеринен, Лермонтов, Ю. Мушкетик, М. Коцюбинский, М. Танк, П. Бровка, А. Вознесенский, Р. Рождественский, Ю. Друнина, Р. Гамзатов киби шаирлернинъ эсерлеринен таныш олдылар. Къырымтатар языджысы Джынъгъыз Дагъджынынъ тюркче язгъан «Олар да инсан эди», «Юртуны гъайып эткен адам», «Къоркъунч йыллар9» романларыны ана тилимизге чевирди.

1982 сенеси «Къарылгъачлар» ортакъ джыйынтыгъында Юнус Къандымнынъ шиирлер циклы дердж олунды. 1988 сенеси «Сен денъизге бенъзейсинъ» адлы биринджи шиирий джыйынтыгъы

Ташкентте басылып чыкты. 1991 сенеси Къырымда Юнус Къандымнынъ «Къурултай. О насыл олгъан эди?» адлы тарихий очерки китап алында нешир этилди.

1997 сенеси Киевде Юнус Къандымнынъ «Сары анъ» адлы ширий китабы къырымтатар ве украин тиллеринде, 2002 сенеси «Куреш меданыны от басмаз...» адлы тарихымызгъа аит китабы Акъмесджитте басылып чыкты.

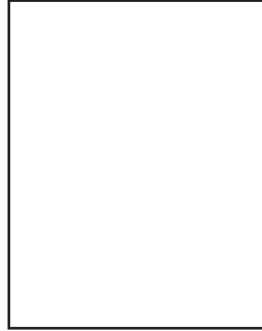
Юнус Къандым 1989 сенеси Бакуда отъкерильген Бутюниттифакъ яш языджы ве шаирлернинъ симпозиумында, 1992 сенеси Тюркиеде «Тюрк дюньясы шаирлери корюшюви»нде, ондан сонъ Констанца шеэринде (Романия) «Янъы Авропа ве тюрк-татар проблемалары» Халкъара симпозиумында иштирак этти

Юнус Къандым 1989 сенесинден Языджылар бирлигининъ азасы эди.

О, 2005 сенеси март 20-де Акъмесджит шеэринде вефат этти.

Наджие АМЕТОВА

(1959)

Наджие Аметова (Усеинова) Рефат кызы истидатлы, буюк уюмтлер берген иджаткярлардан биридир. О, эсасен балалар ичюн язган икяелери, масаллары ве шиирлеринен беллидир.

Наджие Аметова 1959 сенеси сюрюнликте яни Озбекистан джумхуриетининъ Сырдарья виляетиндеки «Узбекистан» колхозында Рефат ве Зеврие Аметовларнынъ чокъбалалы къорантасында дюньягъа кельди. Онынъ эки аптеси, бир агъасы ве эки огълан къардашы бар. Оларнынъ эписи алий малюматлылар. Наджие ханым 1976 сенеси Тельман адына 19-ынджы умумтасиль мектебини битирди. 1977—1982 сенелери Низамий адына Ташкент девлет педагогика институтыфилология факультетининъ рус ве кырымтатар болюгинде окъуды. Бунынънен берабер, «Ленин байрагъы» газетасы муарриетинде ачылган «Кой ве шеэр хаберджилери университети» акъшамлыкъ курсыны битирди.

Институтны битирген сонъ, оны чалышмакъ ичюн «Ленин байрагъы» газетасына ёлладылар. Биринджи сенеси мектюплер болюгинде, сонъра санъат ве совет къуруджылыгъы болюклеринде мухбир оларакъ чалышты.

1989 сенеси «Йылдыз» меджмуасына кечти. О, 1992 сенесине яни меджмуа Кырымгъа авушкъангъа къадар анда уйкен муаррир олып чалышты. 1995 сенесинден Кырымтатар музыкалы-драма театринде кырымтатар тилинден дерс берди. Бунынънен берабер, кырымтатар радиосы балалар ичюн эшиттирювлер программасында икяелеринен сыкъ-сыкъ чыкъышта булунды. 1996 сенесининъ экинджи ярысындан исе, «Кырым» сербест ичтимаий-сиясий джумхуриет газетасында санат ве медениет болюгинде чалыша. Газета саифелеринде санат, медениет, маариф, эдебиятны айдынлата, терджимелер япа, балалар ичюн икяе ве шиирлер яза. 2004 сенесинден о «Чокъракъ» балалар саифесини азырлай.

Наджие Аметованынъ биринджи шиири «Балкъуртчыкъ» 1975 сенеси «Ленин байрагъы»нда дердж олунган эди. Ондан сонъ

онынъ балалар ичюн язгъан шиирлери, икяелери ве масаллары «Ленин байрагы», «Къырым», «Сувдагъ сеси», «Крымская светлица» газеталарында, Йылдыз» эдебий-бедий ичтимай-сиясий, «Арзы» къадын-къызлар ве «Арманчыкъ» балалар меджмуаларында басыла.

Бундан гъайры, Тюркиенинъ Бурса шеэринде чыкъкъан «Kalgaу» меджмуасында 2006 сенеси «Шемсие» адлы икяеси, 2009-да шиирлери, «Emeliviz Kırım» меджмуасында языджи Закир Къуртнезирнинъ 70, шаире Джеваире Меджитованынъ 90 йыллыгы мунасебетинен азырлагъан макъале ве саифеси дердж этильди.

Наджие ханымнынъ язгъан икяе ве шиирлери «Къырымтатар бала эдебияты хрестоматиясы»на, 5—6-нджы сыныфлар ичюн «Турналар» сыныфтан тыш окъув китабына кирсетильдилер.

1982 сенеси Ташкенттеки эдебият ве санъат нешриятында муэллифликте «Къарылгъачлар» шиирлер джыйынтыгы чыкъты. 2000 сенеси «Дагъда байрам» икяелер ве масаллар китабы, 2010 сенеси исе, «Мелек» шиирлер джыйынтыгы дердж олунды.

Масаллары, икяелери, шиирлеринде балаларгъа буюклерге урмет, эмерксеверлик, достлукъ киби хусусиетлерни ашламагъа зияде дикъкъат эте.

Наджие Аметова 1976 сенеси Озбекистанда олып кечкен Яш иджаткярларнынъ джумхуриет семинарында, 2005 сенеси Къырымда олгъан Тюркий халкъларнынъ 6-нджы халкъара шиир фестивалинде, 2009 сенеси исе Тюркиенинъ Сакаръя виляети Сапанджа шеэринде олып кечкен Къырымтатар шиириет фестивалинде иштирк этти.

Наджие ханым журналистикада косьтерген хызметлери ичюн 2006 сенеси Къырым Мухтар Джумхуриети Назирлер шурасынынъ «Фахрий ярлыгы»нен такъдирленди.

Наджие Аметова 2002 сенесинден Украина языджылары миллий бирлигининъ эм де 2004 сенесинден Украина журналистлер бирлигининъ азасыдыр.

Акъмесджит шеэринде яшай.

Венера ИБРАИМОВА

(1957)

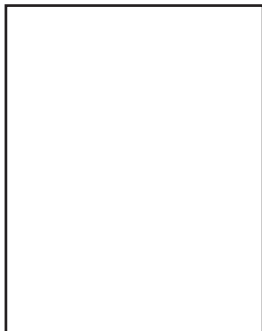
Венера Ибраимова 1957 сенеси майыс 19-да Озбекистанда, Джизакъ виляетининъ Зарбдар къасабасында, аяттан эрге козь юмгъан, яшлыгъындан козьлери аджиз олып къалгъанына бакъмадан, балалар ичюн баягъы шиирлер язып къалдыргъан Эшреф Ибраимнинъ къорантасында дюньягъа кельди. Койде орта мектепни битирген Венера Ибраимова Сырдаръя Девлет педагогика институтынынъ озбек тили ве эдебияты факультетине окъумагъа кирди. Институтны мувакъиетнен битирген сонъ, орта мектепте дере берди. нъундан район радиосына ишке авушты.

Ильки шиирлерини озбек тилинде язып башлагъан Венера Ибраимова вакъытлы къырымтатар матбуатынынъ ярдымы иле ана тилини огренди ве шиирлер язмагъа башлады. Бу саада онъа бабасынынъ буюк ярдымы токъунды. Яш шаиренинъ шиирлери Озбекистаннынъ виляет ве джумхуриет газеталары ве меджмуаларында сыкъ-сыкъ басылып тура. Онынъ онларнен шиирлери озбек тилинде чыкъкъан бир къач джыйынтыкъларгъа кирсетильдилер. Бунынъ киби, ша-иренинъ къырымтатар тилинде язгъан бир сыра шиирлери «Къарышгъачлар» (1982) ортакъ джыйынтыгъына кирсетиль-дилер ве «Йылдыз» меджмуасынынъ 1981 (№ 3), 1982 (№ 1) 5 1983 (№ 2), 1986—1990 сенелери чыкъкъан санларында шиирлери ве 1985 сенеси (№ 2) «Садакъат» поэмасы басылды.

1986 сенеси шаиренинъ «Лялелер ачкъанда» адлы би-ринджи шиирлер джышынтыгъы Ташкентте дюнья юзю коръди.

Венера Ибраимова Озбекистан Языджылары бирлигининъ азасыдыр.

Озбекистанда яшай.

Гульнар УСЕИНОВА

(1968)

Несирджи Гульнара Адиль кызы Усеинова 1968 с. 2 март куню Самаркъанд шеэринде догъды. Мектепни битирген сонъ, Алишер Навои адына Самаркъанд Девлет университетининъ тарих факультетини битирди. Кырымгъа ана-бабасынен 1989 сене кочип кельди ве чешитли ичтимай ишлер иле мешгъуль олды.

1995 сенесинден башлап бу куньгедже Акъмесджитте «Голос Крыма» газетасынынъ махсус мухбири олып чалыша.

2001 сенесинде Гульнаранынъ земаневий кырымтатар медений эрбаплары акъкъында язгъан бир серия макъалелери «Живые источники духовности» адлы джыйынтыкъта нешир этильди.

2009 сенеси Г. Усеинова кырымтатар языджылар Бирлигине аза къабул этильди. Онынъ икяе ве публицистик материаллары «Йылдыз», «Остров Крым», «Арзы» (Акъмесджит), «Сучасність», «Курьер Кривбассу» (Киев), «Kalgay», «Kardesh kalemler» (Тюркие) меджмуаларында, «Голос Крыма», «Янъы дюнья», «Кырым», «Авдет» газеталарында нешир олунды.

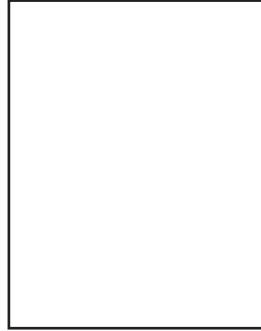
Китаплары:

1. «Пейгъамбер дёгмелери». Икяелер. Акъмесджит, «Доля», 2008. — 100 с.

2. Ягъмур нагъмеси. Акъмесджит. Повесть. Акъмесджит, «Доля». 2009. — 120 с.

Шевкет ЮНУСОВ

(1968)

Шевкет Эльвис огълу Юнусов 1968 сенеси сентябрь 5-те Ташкент шеэринде догъды. Ташкент районындаки 1-инджи орта мектепни 1985 сенеси битирип, айны шу йылы Низамий адына Ташкент девлет педагогика институтынынъ рус ве кырымтатар филологиясы факультетине окъумагъа кирди ве оны 1992 сенеси кырымызы дипломнен битирип чыкъты. 1987—1989 сенелери Шевкет Юнусов арбий хызметте булунды. 1991—1992 сенелери Озбекистан девлет радиосында кырымтатар тилинде эшиттирювлер муарририетининъ дикторы оларакъ чалышты.

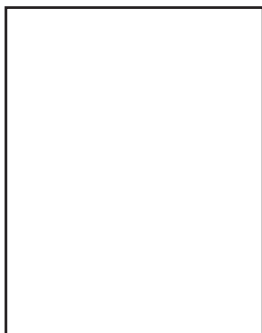
1992 сенеси Кырымгъа авушкъан Шевкет юнусов Акъмесджит девлет университетинде (Шимдики ТМУ) кырымтатар эдебияты кафедрасында чалышып башлады. О, 1993—1996 сенелери аспирантурада окъуп, 1998 с. Киев шеэринде «ХХ асырнынъ 20-нджи йылларында кырымтатар назмиети: ананевий дюньябакъыш ве денъишип тургъан дюнья» мевзусында намзетлик диссертациясыны кърчалады.

1999 сенесинден берли В.И. Вернадский адына Таврия миллий университети кырымтатар эдебияты кафедрасынынъ мудири. Доцент (2001 с.).

Шевкет Юнусов «Назмиетимиз ве несирджилигимиз тарихындан» (Акъмесджит, 2008), «Деятели крымскотатарской культуры (1921—1944 гг.) Биобиблиографический словарь» (Акъмесджит, 1999; муэллифдешликте), «Абдулла Ляtif-заде. Хаял — омюр» (Акъмесджит, 2005) киби китаплар, транслитерацион эсерлер ве юзьден зияде макъалелер муэллифидир. Сонъкилерининъ эксерieti эдебий-тарихий, эдебий-назарий ве эдебий-тенкъидий меселелерге багъышлана. Эсасен назарий мевзуларгъа мейиль берип, 1920 сенелердеки миллий шиирietимиз ве несиримиз, земаневий несиримизнинъ кучюк шекиллери, земаневий тарихий несиримизнинъ илерилеви киби мевзуларнен огъраша. «Кырымтатар эдебиятшынаслыгъынынъ бугунъки вазieti ве истикъбали» мевзусындаки ильмий конференцияларнынъ тешеббюсчиси ве тешкилятчысыдыр.

О, 2010 сенеси Украина миллий яызджылары бирлигининъ азалыгъына къабул этильди.

Акъмесджит шеэринде яшай.

Эмине УСЕИН

(1972)

Эмине Усеин (Эмине Сейран кызы Меметова) 1972 сенеси октябрь 3-те Наманган виляетининъ (Озбекистан джумхуриети) Чуст шеэринде дюньягъа кельди. 1991 сенеси Чуст къасабасындаки педагогика окъув юртуны битирип, севимли Ватаны Къырымгъа кочип кельди. Акъмесджит районынынъ Новозбурьевка мектебинде 1993—2007 сенелери башлангъыч сыныфларнынъ оджасы олып чалышты. 2008 сенесинден башлап Акъмесджит шеэриндеки 7-нджи бала багъчасында тербиеджилик япа. 2007 сенеси В.И. Вернадский адына Таврия миллий университети филология факультетининъ къырымтатар тили ве эдебияты болюгине окъумагъа кирди.

«Йылдыз» меджмуасында 2011 сененси март айындан балалар ичюн ресимли, ренкли «Йылдызчыкъ» саифелерини азырлай.

Иджадий ёлу 2006 сенесининъ февраль айындан башланды. Шиирлери «Къырым» ве «Янъы дюнья» газеталарында, «Йылдыз» меджмуасында басылалар. 2009 сенеси Эмине Усеиннинъ биринджи бала шиирлери джыйынтыгъы «Алтын кунеш» дюнья юзюни коръди. 2011 сенеси балалар ичюн экинджи китабы «Айванат алеми» басылды.

2008—2009 сенелери чыкъкъан «Ильхам» гультесеси» джыйынтыгъларына онынъ шиирлеринден нумюнелер кирсетильдилер.

2012 сенеси сентябрьде Украина Языджылары миллий бирлигинеаза къабул олунды.

Акъмесджит районындаки Будки (шимди Дубки) коюнде яшай.

Тимур УСЕИНОВ

(1972)

Тимур Бекар огълу Усеинов Озбекистан джумхуриетининъ Къашкъадаря виляети, Шахрисабз шеэринде 1972 сенеси майыс 1-де догъды.

1990 сенеден берли Къырымда яшай.

1994 сенеси М.В. Фрунзе адына Акъмесджит девлет университетининъ филология факультетини битирди.

1994 сенесинден университетининъ къырымтатар эдебияты кафедрасынынъ ассистенти.

1995—98 сенелери М.В. Фрунзе адына Акъмесджит девлет университетининъ къырымтатар эдебияты кафедрасынынъ аспирансына окъумагъа кирди.

2000 сенеси Киев шеэринде «Гъазайининъ назмий мирасы» мевзусындаки диссертацияны къорчалады ве филология илимлери намзети олды.

2003 сенесинден В.И. Вернадский адына Таврия миллий университетининъ доценти, яш алимлер бирлигининъ азасыдыр.

2010 сенеси Тимур Усеинов В.И. Вернадский адына Таврия миллий университетининъ къырымтатар эдебияты кафедрасынынъ докторанты.

Тимур Усеинов 2010 ссенеси Украина яызджылар миллий бирлигине аза къабул олунды.

Эдип 100-ден зияде ильмий ишнинъ муэллифидир.

Шимди В.И. Вернадский адына Таврия миллий университетининъ къырымтатар эдебияты кафедрасынынъ доценти олып чалыша.

Эдип, джумледен, ашагъыдаки китапларны не шир эттирди:

1. «Къырымтатар эдебиятынынъ орта асылар девيري». Симферополь: Крымучпедгиз, 1999 с.

2. «Къырымтатар иджрет эдебияты (Куртумеров Э.Э., Усеинов Т.Б., Харахады А.М.иле муэллифдешликте). Учебное пособие / Симферополь: Крымучпедгиз, 2002. — 256 с.

3. «Размышления о поэзии Крымского ханства». Сборн. стат. Симферополь. Оджакъ, 2005 с.

4. «Семантический аспект поэзии Газаи (газельное наследие крымского хана)». Монография. Книга 1. Симферополь: «Крымучпедгиз», 2008 с.
5. «Народнстих Мемедмина Яшара». Монография. Книга 2. Симферополь: «Крымучпедгиз», 2009 с.
6. «Сущность и особенности средневекового крымскотатарского аруза». Монография. Книга 3. Симферополь. «Крымучпедгиз», 2009 с.
7. «Крымскотатарско-русский словарь силлабической поэзии Ашыка Омера». 3400 слов. Книга 4. Сост. А. Меметов, Т.Б. Усеинов. Симферополь. «Крымучпедгиз», 2010 с.

Сейран СУЛЕЙМАН

(1979)

Сейран Сулейман 1979 сенеси февраль 18-де Озбекистаннынъ Фергана виляе-тиндеки Къува шеэринде дюнъягъа кельди. 1991 сенеси аилеси иле Ватаны Къырымгъа, Къарасувбазар районына кочип кельди. 1994—1996 сс. истидатлы балалар ичюн Къурман (Красногвардейск) тюрк лицейин-де окъуды. 2002 сенеси Къырым девлет муэндислик-педагогика университетининъ филология факультетини битирип, филолог-тюрколог дипломына наиль олды. 2000 сенесинден итибарен «Янъы дюнъя» газетасында башта мухбир, сонъра месуль кятип вазифесин-де чалышты. Айны вакъытта, «Маарифчи» Ассоциациясынынъ идаре азасы оларакъ, «Маариф ишлери» газетасында ве «Тасиль» меджмуасында ишледи. 2012 сенеси «Йылдыз» меджмуасы баш муаррирининъ муавини вазифесине тайинленди. «Ильхам» эдебий бирлешмеси реберининъ 2

Сейран 2003 сенеси Украина Языджылары миллий бирлигине аза оларакъ къабул олунды. Онынъ «Уч, къальбим» (Акъмесджит, 2003 с., «Доля»), «Сенинъ козьлеринъде йылдызлар корьдим — У твоїх очах я зорі бачив» (Киев, 2003 с., «Гопак») ве «Джемден бир авуч» (Акъмесджит, 2007 с., «Доля») адлы шиирлер джыйынтыкълары чыкъты.

Эсерлери, джумледен, «Ильхам»нынъ фиданлары» джыйынтыгъын-да (Акъмесджит, 2000 с.), «Кунештен бир парча» — «Окрушина сонця» къырымтатар шиириети антологиясында (Киев, 2003 с.), «Тюркюн сеси» альманахында (Азербайджан, Баку, 2004 с.), «Дерт-ли, агърылы къардашларымыз» китабында (Азербайджан, Баку, 2005 с.), «Україна — моя батьківщина» альманахында (Киев, 2006 с.), «Къарылгъачлар дуасы — Молитва ластівок» къырымтатар несир антологиясында (Киев, 2006 с.), «Kardes kalemler» дергисин-де (Тюркие, 2008 с.), «Умют керваны» альманахында (Акъмесджит, 2010 с.), чешит йылларда «Янъы дюнъя» газетасында, «Kalgaу» (Тюркие) ве «Йылдыз» меджмуаларында дюнъя юзю корьди. Шиир ве икяелери къырымтатар, рус, украин, тюрк ве азербайджан тиллерин-

де басылды. Онынъ озю де бир чокъ эсерлерни дигер тиллерден ана тилимизге терджиме этти.

Ялтада (2001 с.) ве Коктебеле (2002 с.) олып кечкен яш эдиплернинъ семинарларында, Халкъара тюркий оджаларнынъ семинарында (Истанбул, 2001 с.), I Халкъара Къырым шаирлер симпозиумында (Акъмесджит, 2003 с.), VI Халкъара тюркий шаирлер фестивалинде (Къырым, 2005 с.), II Халкъара тюркий медениети симпозиумы черчивесинде отъкерильген Къырым шаирлер фестивалинде (Эски Къырым шеэри, 2006 с.), Халкъара Хазар шиир акъшамларында (Элязыгъ шеэри, Тюркие, 2006 с.), II Тюрк дюньясы эдебий меджмуалар конгрессинде (Анкъара, 2008 с.), Сапанджа ве Ялова шиир акъшамларында (Тюркие, 2010—2011 сс.), Генч шаир ве журналистлернинъ симпозиумында (Баку, 2012 с.) иштирак этерек, къырымтатар эдебиятынынъ кечмиши ве бугунъки вазieti акъкъында чыкъышлар япты. 2008 сенеси Аврасия Язарлар Бирлиги (Анкъара ш.) тарафындан тешкиль этильген Махмуд Къашгъарий адына I халкъара эдебий конкурсынынъ лауреаты олды. Конкурста гъалип чыкъкъан «Ана къайгъысы» икяеси Тюркиеде нешир олунды. Аврасия Язарлар Бирлиги ве Дюнья Генч Тюрк Язарлар бирлигининъ азасыдыр.

Къарасувбазар районынынъ Зуя къасабасында яшай.

**Украина языджылары миллий бирлиги
Къырым тешкиляты рус кенъеши эсабындаки
къырымтатар языджылары**

**Адиле
ЭМИРОВА
(1933)**

Адиле Эмирова 1933 сенеси ноябрь 10-да Ялта якъынындаки Дерекойде дюньягъа кельди. Он яшына кельгенде бутюн миллетимизнен сюргюнликке огъратылды. Оларнынъ къорантасы Ташкент виляентининъ *Озбекистан) Бекабад шеэринге тюшти.

Шеэр орта мектебини алтын медальнен битирген Адиле Самаркъанд девлет университетининъ филология шубесине окъумагъа кирди. Оны битирген сонъ, орта мектепте рус тили ве эдебиятынынъ оджасы олып чалышты.

1968 сенеси аспирантураны битирген Адиле Эмирова 1972 сенеси намзетлик ве 1989 сенеси докторлыкъ диссертацияларыны мувафакъиетнен къорчалады. Арадан эки йыл кечкен сонъ о Къырымгъа авдет олгъан Адиле Эмированы Вернадский адына Таврия университетининъ филология факультетине ишке алдылар. О бу билим дергяхынынъ рус тили кафедрасында профессор оларакъ дерс берди. Шимди Къырым муэндислик-педагогика университетинде дерс бере.

Адиле Эмирова рус, умумий ве къырымтатар фразелогиясы, ичтимай тильшынаслыкъ, къырымтатар филологиясыны тедкъыкъ этвнен огъраша. Онынъ алий окъув юртларынынъ студентлери ичюн 200-де зияде монографиялары, дерсликleri, окъув къуланмалары сабыкъ СССР ве Украинада нешир этильди.

Шуны да къайд этмек керек ки, Адиле ханым ильмий ишлернен бир сырада, бедий эсерлер де мджат эте. Онынъ шиирлери, икяелери, новеллалары рус тилинде чыкъаяткъан чешит газета

ве меджмуаларда басылалар. Эдибенинъ «Крым — любовь и боль моя» (2000), «Родина: Всё вернулось на круги своя» (2002) китап-ларыны окъуйыджылар буюк меракънен къаршыладылар. О рус тилли окъуйыджыларны буюк къырымтатар яzydжысы Джынгъыз Дагъджынынъ эсерлеринен таныш этти.

Адиле Эмирова 1999 сенеси Украинада нам къазангъан илим ве техника эрбабы, 2004 сенеси Къырым мухтар джумхуриетинде нам къазангъан маариф ве илим намзети унванларына наиль олды.

Эдибе 2003 сенесинден Украина Яzydжылары миллий бирлигининъ азасыдыр.

Акъмесджит шеэринде яшай.

Самад ШУКУР

(1939)

Самадин Велишаевич Шукурджиев (Самад Шукур) 1939 сенеси март 1-де Кырымнынъ Сеитлер районында, Джабу коюнде, демирджи Велишанынъ къорантасында дюньягъа кельди. 1944 сенеси анасы ве агъа-къардашларынен; сюрдюнге огъратылды. Олар Озбекистаннынъ «Голодная степь» демирёл дурагъына, къумлыкъкъа тюсюлер.

Арадан бир йыл кечкенде, учъ эвляттан, экиси къала. Оларны анасы Ташкентке кетирип, джанларыны къуртара. Самедин токъумачылыкъ комбинатына ишке кире.

1947 с. Самадин рус мектебине окъумагъа кире.

1958 с.токъумаджылыкъ комбинатине арабаджылыкъ вазифесинде ишлей.Комбинат янындагъы акъшамлыкъ орта мектебинде он сыныф битире.

1959 с. арбий хызметине чагъырыла. 4 (дёрт) йыл Шималий флотта хызмет эте. Вир йыл Куба адасынды хызмет эте.

1963 с. арбий хызметинден сон, Ташкентке къайта. Ташкент шеэр Ички ишлер болуинынъ джинаий къыдырув хызметине ишке кире. Ички ишлер назирлигининъ Академиясыны битире Укъукъшинас унерине саиб ола. 5 (беш) дане мидаллернен мукафатлана.

1963 с. Бедий эдебият яратыджылыгъына янаша. Онынъ очерк ве икяелери, Ташкентте чыкъкъан «Правда Востока», «Ташкентская правда», «Вечерний Ташкент», «Ташкент хакъикъати» газеталарында сыкъ-сыкъ дердж олуналар. Аиры икяелери «Звезда Востока», «Йылдыз» меджмуаларында басылалар.

1981 с. Ташкентте, «Гъафур Гулям» адына нешриятында «Чебер эллер» адлы ортакълыкъ китаб джийынтыгъында «Из пешинден» адлы икяеси басыла.

1982 с. «Учан сув» адлы сайляма эсерлери китабы Ташкентте, «Гафур Гулям» адына нешриятта дюнья юзюни коре.

1987 с. китаб алында, кене шу нешриятта, Ташкентте «Ел кечитлеринде» повести чыкъарыла. Бу анъылгъан эсерлер къырымтатар тилинде язылып чыкъарыла.

1989 с. Ташкентте. «Ёш гвардия» нешриятында, «Садокъат» адына ортакълыкъ джыйынтыгында оны Амет-Хангъа багъышлангъан «Аметхон Султоннинг жангавор йули» адына узбек тилинде икаяеси чыкъа.

1990 с. Кене шу нешриятта, эки муэллиф ортакълыгында онынъ «Особые приметы» адлы китабы чыкъа.

2007 с. Акъмесджитте, «Оджакъ» нешриятында «Снимаю табу» («Ясакъны токътатам») адлы, кырымтатар миллетни сюргунге огъратылгъан акъкында повестлер ве икаяе эсерлер джыйыттыгъы неширден чыкъа. 2012 с. Акъмесджитте «Оджакъ» нешриятында «Судьба сталинского Сокола» («Сталин шаинынынътакъдири») адлы романы неширден чыкъты. Роман экинджи дюнья дженкининъ эки дефа Къараманы, кырымтатар эвляды — Амет-Хан Султангъа багышлана.

Сонъки йылларда «Чёрное море», «Алые паруса» меджмуаларда, ве «Литературный Крым» газетинде, Акъмесджитте оны эсерлери басыла. Къырымтатар яzydжысы Иса Абдураманнынъ аиры эсерлерини рус тилине терджиманлештирип «Литературный Крым» газетинде бастыра.

2003 сенесинден 2012 сенесинеджи, Самад Шукурджиев Украина Яzydжылар миллий бирлигины Президиумынынъ азасы. Украина яzydжылары бирлигининъ IV, V, VI съездлернинъ делегаты.

2008 с. V-джи съездде сёзге чыкъты. Кырымтатар яzydжыларынъ ве кырымтатар эдебияты вазиятлери догърусында айтты. 2003 (19.12.) с. — 2012 (14.05.) с. — Украина яzydжылары миллий бирлигининъ янында Къырым Джумхуриетининъ яzydжылар бирлигининъ месуль кятиби.

1992 сенесинден Украина миллий яzydжылар бирлигининъ азасыдыр. Къырымтатар ве рус тиллеринде яза. Акъмесджит шеэринде яшай. Адвокатура хызметинде чалыша. Аилевий.

Эскендер УМЕРОВ

(1939)

Эскендер Умеров 1939 сенеси апрель 9-да Кырым Мухтар джумхуриети, Балыкчалава районындаки Уркуста коюнде, фурунджы Умер Гъаний огълунынъ къорантасында догъды.

О эки яшыны толдургъанда, экинджи джиан дженки башланды, беш яшыны кечкенде, халкъымызнен берабер сюрдюникке огъратылды, оларнынъ къорантасы Марий Мухтвр джумхуриетине, тайгагъа тюшти. Ябаний улькеде Эсендер мектепке барды, бироз буюген сонъ, эм окъуды, эм орманда чалышты, терек пытады.

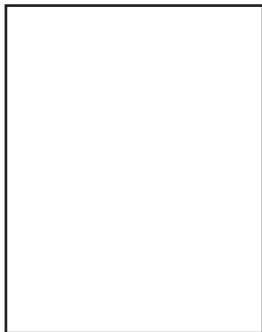
1956 сенеси Эскендерлернинъ къорантасы Марийсктен Ташкент виляетининъ (Озбекистан джумхуриети) Чыркъкъ шеэринге кочюп кельди. Бу ердеки сельмаш заводунынъ къуов цехинде чалышкъан Эскендер акъшамлыкъ мектепнинъ 7 сыныфыны битирген сонъ, индусриал техникумынынъ техник-электрик мутехассыслыгъы болюгине акъшамлыкъ окъувына кире ве оны 1963 сенеси битирип чыкъа. Бундан сонъ о арбий хызметке чагъырыла. Амма Эскендер чешит тманачыкъларнен арбий комиссарларгъа унерлер косътере.

Бойледжен, Эскендер миллий арекетчилер сырасына къошула. Бу фаалиети ичюн о бир къач кере апске къапатыла. Сонъундан онынъ къорантасы Кырымгъа кочъмек арекетине тюше, лякин оларны Кырымгъа къоймайлар. Бу себептен, къоранта Геническ къасабасы6 на ерлеше, сонъундан да о ерден Кырымгъа авуша.

Эскендер озюнинъ, халкъымызнынъ башындан кечиргенлерини несиллерге хатыра оларакъ къалдырмакъ ичюн, къолуна къалем ала. Онынъ «Наедине с произволом...» серлевалы биринджи хатырлавлар эсери 1994 сенеси «Ватан» меджмусынынъ 1—8-инджи сайыларында дердж олунды. Бундан сонъ муэллифнинъ «Отверженный XX века» (Акъмесджит, 1996 с.) ве «Судьба — служить народу» (Акъмесджит, 2013 с.) китаплары нешир олунды.

Эскендер Умеров 2003 сенеси Украина Языджылары миллий бирлигине аза къабул олунды.

Акъмесджит шеэринде яшай.

Решид МЕМИШ

(1953)

Рашид Ахмедович Мемишев 1953 сенеси Ташкент шехринде муаллимлер аилесинде доғды.

Орта мектептен сонъра ТашДПИнинъ физмат факультетини, къуруджылыкъ техникумынынъ архитектура факультетини, Республика эстрада окъув юртуны битирди. Биринджи есерлери 1978 сенеси «Ленин байрагы» газетасы ве «Йылдыз» журналында дердж этильдилер.

Ташкентте « Къарылгъачлар», « Чалсын зурна нағмесини», «Октябрь кунеши» (соавторлыкъта),

Москвада «Все народы велики» (соавторлыкъта), Киевде « Эски заман инджилери» джыйынтыгъы алем корьдилер, кене Киевде «Тэрнэ рома» меджмуасында базы бир шиирлери дердж етильди. Бундан гъайры, айры эсерлери — новеллалар, шиирлер Анкарада, Истанбулда, Симферопольде чыкътылар. Бундан башкъа автор Киевде чыкъкъан « Кунештен бир парча» анталогиясына да кирсетильди.

Базы эсерлери Къырымда « Алые Паруса» ве « Черное море» киби меджмуаларда рус тилинде сыкъ-сыкъ басылып туралар. Муэллиф рус, къырымтатар ве озьбек тиллеринде язмакъта. Иджадында озель къону киби музыка да айырылып турмакъта. Сонъки эсерлери « Крымские литературные встречи» джыйынтыгъында дердж етильдилер. 1980 сенесинден берли телевидениде чалышмакъта. Украина Миллий языджылар бирлешмесининъ азасыдыр.

Зера БЕКИРОВА

(1959)

Зера Бекирова 1959 сенеси сентябрь 25 (11) куню Озбекистанынъ Андиган виляети Къургъантепа районы «Савай» совхозында дюньягъа кельди. 1976 сенеси Къургъантепа къасабасындаки орте мектепни битирген сонъ, кой кутюпханесинде чалышты, сонъра 1977—1981 сенелери Къыргыз-таннынъ Ош девлет педагогика институтынынъ филология факультетинде окъуды. Совхоздаки озбек тилли мектепте рус тилинден дерс берди.

1989 сенесинден ве бугунъге къадар «Янъы дюнья» («Ленин байрагъы») газетасында мухбир, болюк мудир илып чалышты. Озбекистанда къырымтатарлар яшагъан деерлик бутюн виляетлерде булунып, меракълы инсанлар акъкъында очерклер язды. Сонъра Къырымгъа къайткъан сонъ Зера Бекирова Булгъаристан, Романия, Тюркие джумхуриетлеринде 1850—60 сенелерде иджрет эткен къырымтатарларнынъ яшайышы акъкъында макъалелер азырлады ве 2010 сенеси ёл къайдларындан ибарет «Гъурбетте Къырым парчасы» китабыны нешир этти. О вакъыткъа къадар йигирмиден зияде китапларны тюрк, рус, булгъар тиллеринден къырымтатарджагъа терджиме эткен, онларнен китапларнынъ муаррири олгъан Зера Бекирова 2009 сенеси Къырымтатар халкъы миллий арекетининъ эсасчыларындан бири Джеббар Акимовнынъ омюри ве фаалиетине багъышлангъан «Ватан ёлуна багъышлангъан аят» весикъалы повестини нешир этти.

2010 сенеси Зера Бекированынъ Юсуф Джемалединов иле бирликте язгъан «Догъдынъыз гузель Уркустада» китабы да дюнья юзюни коръди.

2012 сенеси миллий арекет весикъаларындан тертип этильген «Ракъамлар шаатлыкъ этелер» китапны да неширге Зера Бекирова азырлады.

2000 сенесинден берли Тюркиенинъ Бурса шеэринде чыкъкъан «Kalgaу» междмуасында юзъге якъын макъалеси дердж олунды.

2011 сенеси майыс айында Украина Языджылары Миллий Бирлигине къабул этильди.

Къырым муэндислик-педагогика университети Къырымтатар әдебият кафедрасынынъ аспиранты олгъан З. Бекирова «Сюргюнлик девринде къырымтатар фольклорыны сакълап къалувда миллий матбуатнынъ ролю («Янъы дюнъя» газетасынынъ мисалинде)» мевзусы боюнджа ильмий иш язмакъта.

«Ненкеджан къадынлар клубы»нынъ реиси олгъан З. Бекирова 2011 сенесинде къырымтатар тилинде латин уруфатында нешир этип башлангъан «Nenkecan» меджмуасынынъ ве 2012 сенеси сентябрь айындан исе «Янъы дюнъя» газетасынынъ да баш муарриридир.

Къырымтатар язиджылары бирлигининъ фахрий азалары

**Якъуб
БЕКИРОВ**
(1923)

Якъуб Бекиров 1923 сенеси июль 9-да Акъмесджитте дюньягъа кельди. 1940 сенеси Акъмесджиттеки 13-нджи нумюневий къырымтатар мектебини битирген сонъ, достлары Арсен Башкиров ве Руслан Берчевнен берабер Москвагъа, андаки авиация институтына кирмек истедилер, амма мында ятакъ берильмегени себебинден, олар Къазангъа барып, о ердеки авиация институ-тына кирмеге меджбур олалар. Институтны битирген сонъ, оларнынъ учю де СССР авиация санайысынынъ чешит сааларында ири мутехассис, буюк истисалларнынъ реберлери олалар.

Якъуб Бекиров 35 йыл Бутюниттифакъ теджрибе-конструкторлыкъ бюросынынъ (шимди НПО ОАО «Родина» Русие авиа-космик агентлиги) баш муэндиси вазифесинде чалыша ве Информация боюнджа халкъара академиянынъ академиги, профессор унваны иле Москва авиация институтында да дерс бере.

Авиа-космос техникасы-нынъ бир чокъ чешитлерини мейдангъа кетирюв саасында айрыджа хызметлери ичюн «Русие Федерациясында нам къазангъан машинапыджы» фахрий унванынен такъдирлене. «Авиация ве ракета къуруджылыгъы» ёнелишинде алий окъув юртлары ичюн Русие Федерациясы Тасиль назирлиги тарафындан онынъ 12 махсус окъув къууланмасы нешир этильди.

Озь саасында буюк мутехассислер, чешит зенаат саиплери оларакъ, элине къалем алып, китаплар язмагъа икътидарлы ватандашларымыз сырасына акълы суретте Якъуб Бекировны да къошмакъ мумкюн.

2001 сенеси Якъуб Бекировнынъ «Незабываемые годы» китабы чыкъты. 2007 сенеси о китапнынъ текмилленген ве кенишлетиленген

экинджи нешири дюнья юзюни корьди. 2008 сенеси онынъ рус тилинде «Мои мысли только о Тебе» шиирлер китабы чыкъты. 2011 сенеси исе, «Свет далекой звезды» адлы учюнджи китабы басылып чыкъты.

Якъуб Бекиров Къырымтатар Языджылары бир-лигининъ Фахрий азасыдыр.

О Русиенинъ пайтахты Москва шеэринде яшай.

Неджибе ШУКУРИЙ

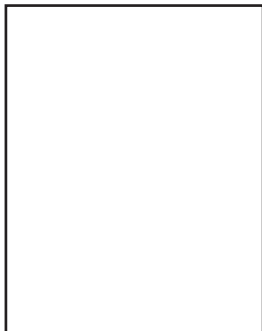
(1927)

Озю муаллиме олгъан Неджибе Шукүрий 1927 сенеси Добруджанынъ (Романия) Азаплар коюнде догъды. Койде булунгъан ромендже, туркче, арапча Къур'ан-ы Керим мектебинде 7 сыныф битирди. Ондан сонъ дёрт йыл Костендже лицейинде окъуп муаллиме олды. 1946 сенеси Баш-Пинар коюне оджалыккъа тайин этильди, сонъра 1953 сенеси озюнинъ догъмуш Азаплар коюне ишке тайин этильди. 1982 сенеси эмек раатлыгъына чыкъты. 1987 сенесинден шиирлер язып башлады.

Ренклер Критерион китабында 1989, 1992, 1995 сенелери чокъ шиирлери басылды. «Къараденъиз» газетасында да бир чокъ макъалелер бастырды.

1999 сеней онынъ «Азаплар» адлы шиирлерджыйынтыгъы чыкъты. 2007 сенеси исе «Аталарымызнынъ сеси» адлы шиирлер китабы нешир этильди. Шаире 2009 сенеси Кърымтатар языджылары бирлигининъ фахрий азасы олды.

Гюнер АКЪМОЛЛА

(1941)

Языджы, шаир, терджиман, публицист Гюнер Акъмолла 1941 с. январь 15-те Романияда, кырымтатарлар чокъ яшагъан Акъбаш коюнде дюньягъа кельди. Бук-реш университетининъ ромен тили ве эдебияты шубесини битирди. Язмагъа кеч башласа да, чокъ махсулдар иджат этмекте. «Ватан», «Шиирлер», «Танъ йылдызы», «Шиирлер, поэма, пьесалар» адлы джыйынтыкълары, «Багъышлаймыз», «Акъбаш коюнинъ тарихы» адлы тарихий-публицистик макъалелерден тертип этильген китаплары, ромен тилинде «Текерколь кою», «Добруджа татарлары» адлы эсерлери басылып чыкъты. Эшреф Шемьи-заденинъ «Козьяш дивар» дестаныны роменджеге терджиме этерек, айры китап алында чыкъарды. Шиирлерини ве дигер эсерлерини эм кырымтатарджа, эм роменджеге терджиме этип бастыра. Сонъки язгъан эсери эки кыысымдан ибарет «Татарлар» адлы тарихий романдыр.

2003 сенесинден берли шахсен ози «Эмель» меджмуасыны джанландырып, оны нешир этмекте. 2013 сенеси 10 йыллыгъыны къайд эткен «Эмель» меджмуасыны Гюнер Акъмолла эм озю тешкиль эте, эм озю азырлай, Эм озю де онынъ баш муарриридир. Гъает махсулдар иджат эткен языджы, шаир, терджиман Гюнер Акъмолла диаспора языджыларындан биринджи олып кырымтатар языджылары бирлигининъ фахрий азасы олды.

Нериман ИБРАИМ

(1944)

Языджы, шаире Нериман Ибраим 1944 сенеси, сентябрь 8-де Добруджанынъ (Романия) Узунлар коюнде дюньягъа кельди. Башлангыч мектепни озъ коюнде битирген сонъ, окъувыны Костенджедеки Татар мектебинде девам этти. 1957 сенеси ачылгъан Татар лицейинде эки йыл окъуды. 1960 сенеси татар мектеплери ясакъ этильген сонъ, оларны ромен лицейине авуштырдылар. Лицейни битирген сонъ Нериман ханым Костенджедеки Педагогика институтынынъ ромен тили веедебияты факультетине кирип, эм окъуй, эм де мектепте чалыша. Лицейни битирген сонъ, башта Къарамурат коюнде, сонъра Костенджеде 37 йыл оджалыкъ япа ве 2000 сенеси раатлыккъа чыкъа.

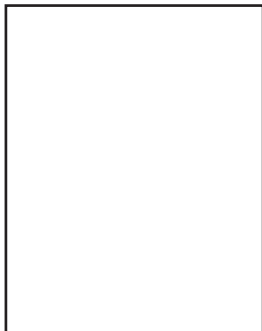
Чокътан берли иджатнен огърашкъан Нериман ханым Костенджеде нешир этильген «Къара денъиз» газетасынынъ илявеси оларакъ чыкъарылгъан «Къадынлар дюньясы» газетасынынъ баш муаррири. Бунда онынъ бир чокъ макъалелери басыла. Бу газета 2007 сенеси айры меджмуа шеклинде чыкъып башлады.

Нериман ханым Романия мусульман татар тюрклери демократ бирлиги Тефтиш комиссиясынынъ азасыдыр.

Басылгъан китаплары:

«Джеviz тереги» — шиирлер китабы (2003), «Гульшен» — балалар ичюн икяелер китабы (2007), «Бир заманда бар экен...» — балалар ичюн къыска масаллар китабы (2008). 2009 сенеси о,

2009 сенеси Нериман Ибраим Къырымтатар языджылары бирлигине фахрий аза оларакъ къабул олунды ве айны шу сенеси Романиядаки языджыларымызнынъ реиси оларакъ сайланды.

Шукрие КЕРИМ

(1942)

Татарджада кѳулланылгъан Шукрие, Шукран келимелери — арапчадан алынган «Аллагъа миннетдарлыкъ», «Аллагъа шукюр этмек», Керим де — «Джумерт» манасындадыр ки, эзан ады Шукрие деп кѳююлгъан шаиремиз 1942 сенеси яни экинджи дѳнѳа дженки вакътында Романияда Азаплар коюнде дѳнѳагъа кельди. Балалыгъыны анда «Кичкене Къырым» демеге лѳйыкъ олгъан темиз къырымтатар коюнде яшагъан ве урф-адетлеримизге, тилимизге, кчмиш эдждаларымызгъа сайгъы, сѳйги беслеген бир аиледе осип тербие алды.

Башлангъыч мектепке озъ коюнде къатнады. 5—6 сыныфларда 7 км. Авлакътаки Кераджи коюне къатнап окъуды. Сонъра лицейни битирди, мухасебеджи (бухгалтер) олып чалышты. 1990 сенесинден ходжасынынъ ширкетинде чалыша.

Шукрие ханым чокъ шиир язмаса да, 1999 сенеси анда чыкъарылгъан «Къараденъиз» газетасы илян эткен шиирлер конкурсында биринджиликни ала. 2002 сенеси, яни 60 яшында биринджи китабы нешир олуна. 2008 сенеси исе «Сѳйги» адлы экинджи шиирлер китабыны чыкъарды.

Шаире 2009 сенеси Кърымтатар яызджылары бирлигине фахрий аза оларакъ къабул олунды.

Чидем Нарчис БРАСЛАШУ

(1981)

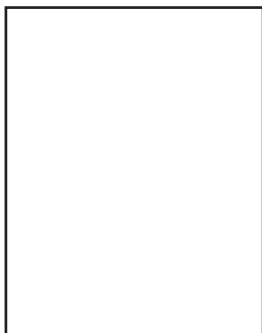
Шаире Чидем Нарчис 1981 сенеси ноябрь 2-де Романиянынъ Меджидие къасабасында догъды. Онынъ догъувы ана-бабасына, этраф алемге буюк къуванч кетирген. Теэссюф ки, бу къуванч чокъкъа сюрмеген — бир яшыны толдырмадан «антипольё» инеси себебинден алтындай балачыкънынъ бутюн омрю куль болды. Джурьген аякълары джурьмез олды, ичи-бавуры дерт толды, бир къолтукълы арабачыкънынъ къадресиз саиби болып къалды. «Сизлерге селям!» адлы китабындаки шиирлерде истидатлы шаире Чидемнинъ ким олгъаны, онынъ ички дюньясы, насыл фикир эткени, насыл дуйгъулары ве хаяллары олгъаны пек ачыкъ ифаделене.

Шимдигедже онынъ 10-дан зияде китабы чыкъты, едиси — ромендже, бири эм ромендже, эм татарджа, къалгъанлары темиз татарджа. Шу китапларынынъ адлары: «Къувнакъсыз балалыкъ», «Козьяшларым эльмаз ташы болгъанда», «Сизлерге селям». Бу китапларда о, озюне бир алем къура ве язгъан мензумелеринде миллий тарихымыз, Татарлыкъ, Ватан Къырымгъа асретлик, севги, инсафлылыкъ, инсаниетлик дуйгъулары акс олуна.

Телеорман къасабасында ромендже яйынлангъан «Импреуна» («Бераберлик») деген меджмуада Чидем Нарчиснинъ къач сенелерден берли эр ай макъалелери басыла. Онынъ эсерлери айрыджа «Телеграф», «Джугет либер», «Къараденъиз», «Джаш», «Заман» ве дигер газеталарда, меджмуаларда басыла.

«Язмакъ — меним энъ къыйметли барлыгъым. Элимден башкъа иш кельмегени ичюн, къалем саиби болдым. Бунъа да Аллагъа шукур этемен», деп яза гонгъюли къырыкъ шаире.

Чидем Нарчис 2009 сенеси Кърымтатар языджылары бирлигине фахрий аза оларакъ къабул олунды.

Рустем СЕЙТАБЛА

(????)

Романияда яшап иджат эткен языджы Рустем Сейтабла диаспорадаки языджыларымыздан энъ махсулдар иджат эткенлерден биридир. Эбет, Романияда о эсерлерини эсасен ромен тилинде яза ве чыкъаргъан чокътан-чокъ китаблары ве шиирий джыйынтыкларынынъ да чокъусы ромен тилинде. Онынъ 2001 сенеси турк тилинде «Аят къошусы» адынен чыкъкъан ялынъыз бир шиирий джыйынтыгъы бар. 2003 сенеси де айны шу аднен чыкъкъан бир джыйынтыгъы да эм ромен, эм де турк тилиндедир.

Рустем Сейтабланынъ эсерлери Романияда чыкъарылгъан аман-аман бутюн неширлерде басылып кельмекте.

Башкъа иджаткъяр аркъдашларынен бир сырда Рустем Сейтабла 2009 сенеси Кърымтатар языджылары бирлигине фахрий аза оларакъ къабул этильди.

Файдаланылгъан менбалар

1. Дж. Бекиров. Къырымтатар халкъ агъыз яратыджылыгъы. Ташкент, «Укитувчы» нешрияты, 1983.

2. Исмаил Асан огълу Керим. Языджылар акъкъында буклетлер. Акъмесджит. 1005 с.

3. Риза Фазыл, Сафтер Нагаев. Къырымтатар эдебиятынынъ тарихы. Акъмесджит. 2001 с.

4. Крымскотатарская литература. Автор-составитель Риза Фазыл. Симферополь, 2005 г.

5. Къырымтатар эдебияты тарихы. Орта мектеплернинъ юкъары сыныфлары ичюн дерслик ве хрестоматиялар.

6. «Йылдыз» меджмуасы. 1976—2013 сенелери чыкъкъан санлары.

7. «Ленин байрагъы» («Янъы дюнья») газетасынынъ 1956—2013 сенелери чыкъкъан санлары.

8. «Къырым» («Достлукъ») газетасынынъ 19

9. Зейнеп Аббасова. Яш несильге. Хатырлавлар, макъалелер, шиирлер. Къырымдевокъувведнешир. 2012 с.

10. Сафтер Нагаев. Девир аралыкъларында. Акъмесджит, «Къырымдевокъувпеднешир», 2008 с.
11. Коллектив. Сеитумер Эмин замандашлары хатырасынеда. Акъмесджит, 2011 с.
12. Эдебият хрестоматиясы. Ташкент, Гъафур Гъулам адына эдебият ве санат нешрияты.1971 с.
13. Сучасні пісьменники України. Біла Церква. «Буква». 2011.

А

Абдул
Азиз-заде
Абдулбакъи
Абдулгъаффар эфенди
Абдулмеджид эфенди
Иса
Абдураман
Афифеддин
Абдулла эфенди
Достмамбет
Азавлы
Бели Абилев
Амет Адиль
Мамбет Аблялимов
Асан Сабрий Айвазов
Рамазан Айтан
Фетта Аким
Ибраим Акъманайлы
Осман Акъчокъракълы
Халиль огълу Али
Рустем Али
Мамбет Алиев
Шеръян Алиев
Амди Алим
Эннан Алимов
Алтанълы
Шамиль Алядин
Лейля Алядинова
Азам Амет
Джевет Аметов
Наджие Аметова
Осман Амит
Эмиль Амит
Идрис Асан
Абдулла Азиз Афиф-заде
Ахмедходжа эфенди

Б

Осман Батыров
Ибраим Бахшыш
Сервер Бекиров
Зера Бекирова
Шевкъий Бекторе
Лейля Бикеч
Юсуф Болат
Гъафар Булгъанакълы
Ремзи Бурнаш

В

Бекир ВААП
Аблязиз Велиев
Веджихий

Г

Исмаил Гаспринский
Резмий Бахадыр Герай
Селим Герай
І Менъли Герай
ІІ Менъли Герай
Халим Герай
Шахбаз Герай
Амди Гирайбай

Гъ

Гъазаий
Джафер Гъафар
Д
Джынгъыз Дагъджи
Абдулла Дерменджи
Эюп Дерменджи
Мамут Дигагъ
Селим Диване

З

Якъуб Зекки
Певат Зети
Исмаил Зиядин

И

Эшреф Ибраим
Венера Ибраимова
Абляким Ильмий
Умер Ипчи
Феррух Исмаил
Исметий
Мевляна Исхакъ

К

Зинабадин Келям
Джемиль Кендже
Исмаил Керим
Джемиль Керменчикли
Усеин Кефевий
Сеид Муса Кефевий
Айше Кокиева
Мухаммед Кямилъ

Къ

Ыргъат Къадыр
Абдураман Къадри-заде
Юнус Къандым
Закир Къуртнезир
Васфие Къыпчакъова
Махмуд Къырымлы
Мухаммед Къырымий

Л

Исмаил Леманов
Лютфий
Абдулла Лятиф-заде

М

Билял Мамбет
Решид Медиев
Джелал Меинов
Решид Мемииш
Месуд эфенди
Амет Мефаев
Сейяре Меджитова
Мустафа Мудамий

Рустем Муедин
Гъани Мурад
Решид Мурад
Якъуб Мусаниф
Аджы-Султан Мустафаева
Мевля Къады Мухсин

Н

Сафтер Нагаев
Мамут Недим
Мемет Ниязий
Мемет Нузет
Месуд эфенди

О

Абибулла Одабаш
Амет Озенбашлы
Сеид Абдулла Озенбашлы
Сеитхалил Орлы
Айдер Осман
Дилявер Османов
Аляна Османова

П

Ибраим Паши

Р

Шевкет Рамазанов
Абдулла Рамиз
Мустафа Рахмий
Эбубекир Рифат эфенди

С

Мехмед Саид
Исмаил Салет
Афифе Самиева
Сейфи Сарай
Мемет Севдияр
Джафер Сейдамет
Джемиль Сейдамет
Энвер Селямет
Шакир Селим
Сабрие Сеутова

Фера Сеферова
Лёман Сулейман
Макъсут Сулейман
Сейран Сулейман

Т

Ильяс Тархан
Юнус Темиркъая
Усеин Шамиль Тохтаргъазы
Сервер Турупчы
Раим Тынчеров

У

Ашыкъ Умер
Нузет Умеров
Эрвин Умеров
Эскендер Умеров
Биял Усеин
Таир Усеин
Эмине Усеин
Тимур Усеинов
Мемедля Усеинов
Тимур Усеинов
Гульнар Усеинова
Наджие Усеинова

Ф

Мехмед Фазыл
Риза Фазыл
Эскендер Фазыл
Эмир Фаикъ
Алим Фетислямов

Х

Риза Халид
Таир Халилов

Ч

Рефат Чайлакъ
Номан Челебиджихан
Асан Чергеев
Черкез-Али
Бекир Чобан-заде

Дж

Зиядин Джавтобели
Мамут Джаманакълы
Меннан Джаманакълы
Джанмухаммед
Джеваире
Джевхерий
Зиядин Джемай
Сервер Джетере

Ш

Якъуп Шакир-Али
Абляй Шамиль
Наджие Шамрат кызы
Эшреф Шемьи-заде
Номан Шейх-заде
Джангъазы Шерфедин
Самедин Шкурджиев

Э

Эбубекир эфенди
Урие Эдемова
Эдип эфенди
Сеитумер Эмин
Адиле Эмирова
Эшмырза

Ю

Шевкет Юнусов
Фейзи Рахман Юртер
Фикрет Юртер

СОДЕРЖАНИЕ

Бизге сыр олып кельген дюнья. <i>Урие Эдемова</i>	3
Экинджи неширге сёз башы. <i>Закир Къуртнезир</i>	8
Махмуд Къырымлы	10
Халиль Огълу Али	12
Абдулмеджид Эфенди	13
Сейфи Сарай	14
Мевляне Исхакъ	15
Ахмедходжа Эфенди	16
Мевля Къады Мухсин	17
Месуд Эфенди	18
I Менъли Герай	19
Мустафа Мудамий	20
Абдулбакъи	21
Усеин Кефевий	22
Гъазай	23
Афифеддин Абдулла Эфенди	24
Сейид Муса Кефевий	25
Мухаммед Кямилъ	26
Резмий Бахадыр Герай	27
Веджихии	28
Абдул Азиз Афиф-заде	29
Лютфий	30
Досмамбет Азавлы	31
Ашыкъ Умер	32
Селим Герай	34
II Менъли Герай	36
Мухаммед Къырымий	37
Джанмухаммед	38
Джевхерий	39
Лейля Бикеч	40
Халим Герай	41
Эдип Эфенди	43
Мустафа Рахмий	44
Селим Диване	45
Абдулгъаффар Эфенди	46
Абдулла Рамиз	47
Исметий	48

Эбубекир Риф'ат Эфенди.....	49
Мехмед Саид.....	50
Шахбаз Герай.....	51
Феррух Исмаил.....	52
Мехмед Фазыл.....	53
Мехмед Нузет.....	54
Сеитхалил Орлы.....	55
Эшмырза.....	56
Исмаил Гаспринский.....	57
Сеид-Абдулла Озенбашлы.....	58
Исмаил Леманов.....	59
Джангъазы Шерфедин.....	60
Исмаил Салет.....	61
Абдураман Къадри-заде.....	62
Асан Сабрий Айвазов.....	63
Зиядин Джемай.....	64
Мемет Ниязий.....	65
Осман Акъчокъракълы.....	66
Асан Чергеев.....	68
Решид Медиев.....	69
Абибулла Одабаш.....	70
Усеин Шамиль Тохтаргъазы.....	71
Джелял Меинов.....	73
Номан Челебиджихан.....	74
Абляким Ильмий.....	75
Мемет Нузет.....	76
Шевкъий Бекторе.....	77
Джафер Сейдамет.....	79
Якъуп Шакир-али.....	81
Абдулла Лятиф-заде.....	82
Джемиль Керменчикли.....	83
Амет Озенбашлы.....	84
Мамут Недим.....	87
Бекир Чобан-заде.....	89
Джемиль Кендже.....	90
Умер Ипчи.....	92
Джафер Гъафар.....	93
Вели Абилев.....	94
Алтанълы.....	95
Номан Шейх-заде.....	97

Мустеджиб Улькусал	98
Ильяс Тархан	100
Абляй Шамиль	101
Якъуб Мусаниф	102
Билял Усеин	103
Амди Гирайбай	105
Джемиль Сейдамет	107
Ыргъат Къадыр	108
Амди Алим	109
Алим Фетислямов	110
Афифе Самиева	111
Мамут Дибакъ	112
Керим Джаманакълы	113
Абдулла Дерменджи	115
Зиядин Джавтобели	117
Гъафар Булгъанакълы	119
Сервер Джетере	120
Эюп Дерменджи	121
Ибраим Бахшыш	122
Мемедулла Усеинов	124
Эшреф Шемъи-заде	125
Раим Тынчеров	127
Азам Амет	129
Аджи-Султан Мустафаева	130
Юсуф Болат	131
Эмир Фаикъ	133
Макъсут Сулейман	134
Осман Амит	135
Гъани Мурад	136
Зинабадин Келям	138
Осман Батыров	139
Таир Усеин	140
Исмаил Отар	142
Фетта Аким	143
Эннан Алимов	144
Шамиль Алядин	145
Исмаил Зиядин	147
Мемет Севдияр	149
Ибраим Акъманайлы	151
Рамазан Айтан	152

Джеваире.....	154
Наджие Шамрат кызы	155
Сервер Турупчы	156
Юнус Темиркыя.....	157
Бекир Ваап	159
Решид Мурад	160
Меннан Джаманаклы.....	161
Мамбет Алиев.....	162
Энвер Селямет	163
Якъуб Зекки	164
Джевдет Аметов.....	165
Амет Мефаев.....	166
Ибраим Паши.....	168
Риза Халид	170
Рустем Муедин	172
Джынгъыз Дагъджы.....	174
Ремзи Бурнаш	176
Лёман Сулейман	177
Сеитумер Эмин	178
Черкез-Али	180
Идрис Асан.....	182
Фейзи Рахман Юртэр	184
Эшреф Ибраим	186